

De ontwikkeling van de Italiaanse plattelandsvilla onder Medici invloed

André van Deursen

De ontwikkeling van de Italiaanse plattelandsvilla onder Medici invloed

---

Studie naar de sociale, politieke en economische context waarin de Italiaanse villa op het
Florentijnse platteland ontstond en transformeerde, gedocumenteerd in drie casussen.

A. van Deursen

1-5-2017

UNIVERSITEIT LEIDEN

Master: Arts & Culture
Thesis: Architectuur
Supervisor: Dr. J.G. Roding

Medici-villa's rondom Florence

Auteur: A. van Deursen
Master Arts & Culture: Architecture
Universiteit Leiden

Jaargang: 2016-2017
Supervisie: Dr. J.G. Roding
Tweede lezer: Dr. E. den Hartog

Inhoudsopgave

Inleiding.....	7
Sociale, politieke en economische context.....	13
Architectuurgeschiedenis.....	20
Casussen	
Villa La Petraia.....	36
Villa Poggio Imperiale.....	54
Villa Poggio a Caiano.....	78
Conclusie.....	101
Discussie.....	104
Woord van dank.....	105
Bijlagen.....	107
Literatuur.....	181

Inleiding

"Know the past to preserve it, preserve it to know it".¹ Toen ik zo'n twee jaar geleden deze uitspraak tegenkwam in een readertekst van Silvia Naldini,² besepte ik dat de geciteerde Torsello met deze korte uitdrukking het bouwhistorisch onderzoek krachtig samenvatte en de spijker op de kop sloeg. Om kennis op te doen van historische bouwtradities zullen we het verleden op de een of andere wijze moeten conserveren. Wanneer we dan over die kennis beschikken, zullen we ook beter in staat zijn om historische gebouwen te kunnen behouden. Deze gedachte lag ten grondslag aan mijn onderzoeksvoorstel om de landhuizen van de Medici-familie te bestuderen. Met name de *podere* (boerderijen), die onderdeel zijn van de grote landgoederen in Toscane, Umbrië en Le Marche, raken sinds enkele decennia in verval doordat ze worden afgestoten. Opmerkelijk is dat er een duidelijk zichtbare consistentie is in de vorm en functie van deze *podere*. Alvorens met een plan van aanpak te komen is het van belang de historische context van deze landgoederen te bestuderen. Het probleem bevindt zich namelijk niet alleen bij het in stand houden van *podere*, ook de landhuizen van waaruit de landgoederen werden bestuurd hebben te maken met verval en problemen in conserveringsmogelijkheden door onwetendheid over de bouwhistorie. De Medici-landgoederen lenen zich uitstekend voor een bouwhistorisch onderzoek omdat er relatief veel informatie over beschikbaar is. Aangezien de *podere* slechts simpele bijgebouwen zijn, ligt de focus van dit onderzoek op de ontstaansgeschiedenis van de Medici-landhuizen en de transformaties die zij ondergingen. Daarbij is de leidende vraag: *Hoe ontwikkelde de dispositie van ruimtes in de Medici-villa's rondom Florence zich in relatie tot de wisseling van functie en eigenaar en in het bredere kader van de Italiaanse bouwtraditie en de stedelijke en landschapsarchitectonische context van de locatie?*

Het oorspronkelijke voorstel was om een bouwkundige analyse te maken van de dispositie van ruimtes in enkele De' Medici-villa's om zo tot een inzicht te komen wat de bouwkundige essentie is van de gebouwen. De conclusies zouden dan kunnen bijdragen aan een duurzame ontwikkeling van deze villa's. Immers, vele gebouwen staan leeg en ook deze villa's kunnen steeds moeilijker worden onderhouden en dreigen hun bestaande functies te verliezen. Gedurende het proces verplaatste de focus echter van het bouwkundige naar het historische onderzoek. Er bleek onvoldoende informatie beschikbaar te zijn over de bouwkundige ontwikkeling van de villa's, ondanks de grote hoeveelheden literatuur die er beschikbaar is over de De' Medici-villa's. Daarom bevat deze thesis bouwgeschiedenissen die als leidraad kunnen fungeren bij de ontwikkelingsplannen van De' Medici-villa's. Want dat ze binnen afzienbare tijd

---

¹ (Torsello, 1998).

² (Naldini, 2014, p. 3).

gerestaureerd moeten worden, bleek uit de bouwkundige analyses op locatie. De bouwhistorische analyses zijn met dit onderzoek al voor een overgroot deel gedaan.

De keuze voor een studie naar de dispositie van functies en ruimtes komt voort uit de organisatiestructuur die reeds door klassieke auteurs als Vitruvius (81 v.Chr.-15 n.Chr.), Cato (234 v.Chr.-149 v.Chr.) en Plinius de Jongere (61 n.Chr.-113 n.Chr.) werd beschreven. Is de bouwtraditie die daarmee werd geïnitieerd, doorgevoerd in de villabouw rondom Florence gedurende de Renaissance? De humanisten grepen immers qua architectuur- en organisatievormen graag terug op de Grieken en Romeinen. Daarnaast was functie en gebruik vermoedelijk gerelateerd aan de locatie en afstand tot de stad, in dit geval Florence. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van drie stappen om te doorgronden hoe de villabouw rondom Florence zich ontwikkelde binnen een, mogelijk door literatuur overgeleverde, bouwtraditie. Allereerst wordt de sociale, politieke en economische context van villabouw in de heuvels rondom Florence ten tijde van de Renaissance geschetst. Vervolgens wordt de meest relevante 'historische' literatuur van onder meer Vitruvius, Plinius de Jongere, Alberti en Cato geanalyseerd op organisatiestructuren voor de dispositie van ruimtes en functies in villa's, natuurlijk in het brede verband als al dan niet boerenbedrijf. Tenslotte is er gebruik gemaakt van casestudies om de bouwgeschiedenis en organisatievormen van verschillende type villa's te bestuderen. Drie Medici-villa's met elk een heel verschillend uiterlijk en uiteenlopende ontstaans- en transformatieprocessen. In de eerste plaats Villa La Petraia, die van een middeleeuws fort werd omgebouwd tot rustoord. Vervolgens Villa Poggio Imperiale, begonnen als boerderij maar door vele opeenvolgende eigenaren uitgebreid tot een imposant landgoed net buiten de stadsmuren van Florence. Ten slotte Villa Poggio a Caiano, vanuit het niets door de Medici opgebouwd en benoemd tot hét schoolvoorbeeld van de humanistische villabouw. Elk van deze villa's bevat informatie over hoe er met de rangschikking van ruimtes werd omgegaan, zowel bij de aanleg als bij latere transformaties. Het zijn ook drie van de vijf villa's met landgoederen die na de val van de Medici in handen bleven van dezelfde opeenvolgende eigenaren; de nieuwe groothertogen van Toscane.³

Om problemen in terminologie te voorkomen is het van belang om de verschillende begrippen in de Florentijnse bouw op het platteland uiteen te zetten. In en rondom Florence werd het begrip *villa* op drie manieren gebruikt. In de eerste plaats was het de benaming voor wonen op het platteland. Daarnaast was het ook de benaming voor een gehucht of onversterkt dorp, wat in het Italiaans ook wel *villaggio* wordt genoemd. Tenslotte staat het begrip *villa* voor een landgoed dat bestaat uit het huis van de landeigenaar; *casa da signore*, hieraan verbonden boerderijen; *casa*

---

³ (Gobbi Sica, 2007, p. 32); dit zijn de landgoederen, van Castello - waar La Petraia toe behoort - Cascine, Poggio Imperiale en Poggio a Caiano.

da laboratore, en bijgebouwen met tuinen en landbouwgrond. Binnen deze laatste definitie vinden we meerdere termen om de verschillende gebouwen mee te duiden: *casa*, *casetta*, *casamento*, *palagio*, *casa da cittadino*, *casa da oste* en *casolare*. (diagram 1).⁴ Het begrip *villeggiatura* wordt voornamelijk met de achttiende eeuw geassocieerd maar is tegenwoordig nog steeds een gebruikt woord in het Italiaans in de betekenis van: *vakantie* (diagram 2).⁵ Vermogende Florentijnen kochten buitenverblijven waar zij hun vrije tijd en vakantie konden doorbrengen in de rust van het platteland, weg van het rumoerige en benauwde leven in de stad. In Toscane vond de *villeggiatura* met name plaats rond de belangrijkste steden Lucca, Pisa, Siena en Florence.

Naast de officiële definities van de begrippen zijn er ook onderzoekers die er een persoonlijke definitie op nahouden. Zo definieert Fanelli een villa als een huis dat buiten de historische stadsmuur (van Arnolfo di Cambio (1240-1310) is gebouwd (fig.1).⁶ Ackerman definieert de villa als een gebouw op het platteland dat is ontworpen voor het genot en de ontspanning van de eigenaar. Hij voegt daar aan toe dat het tevens het centrum van een agrarisch bedrijf kan zijn.⁷ Uiteindelijk houd ik in deze thesis de combinatie van beide definities aan. Daarmee sluit de definitie tevens aan bij de functies die in historische literatuur aan de villa werden toegeschreven. De villa is een buitenverblijf - dus buiten de stadsmuren, hoe dicht ze er ook bij staan zoals Poggio Imperiale - dat naast een geniet- en rustfunctie ook gebruikt kan worden als zenuwcentrum van een landbouwbedrijf. Dit is een invulling van de villa zoals we die ongeveer tegelijkertijd ook bij bijvoorbeeld Palladio in de Veneto tegenkomen.

De beschikbare hedendaagse literatuur met betrekking tot villabouw en de Medici-villa's is vrij beperkt. Het overgrote deel bestaat uit een soort 'brochure-literatuur' met algemene informatie waarbij een enkele keer nieuwe inzichten worden gepubliceerd. Een voorbeeld: met betrekking tot de Medici-villa's onderscheidt Sciolla (1989) drie tijdspannen waarin de villa's ontstonden. De eerste dateren nog uit de late Middeleeuwen en werden in de tweede helft van de vijftiende eeuw verbouwd. Hieronder kunnen we de villa's La Petraia en Poggio Imperiale scharen. Een ander soort villa ontstond volledig nieuw vanaf de tweede helft van de vijftiende eeuw. Een voorbeeld daarvan is Poggio a Caiano.

---

⁴ (Lillie, 2005, pp. 2, 58-59); hieruit blijkt dat de interrelatie van alle gebouwvormen binnen één begrip er tevens voor zorgt dat een villa vrijwel niet zonder zijn context bestudeerd kan worden. Lillie noemt het een "symbiotic relationship" (Lillie, 2005, p. 58).

⁵ 'Villeggiatura [vil-leg-gia-tù-ra] s.f.: soggiorno in località turistiche o in luoghi salubri, spec. in coincidenza con le ferie: *essere in v. al mare*;estens. periodo di tempo che si dedica a tale soggiorno; anche, la località in cui si villeggia.' (Dizitaliano, 2015).

⁶ (Fanelli, 1973a, p. 13).

⁷ (Ackerman, 1986, p. 11), (Ackerman, 1990, p. 9).

Begrip	Definitie
casa da signore	woning van de landheer/herenhuis
casa da lavoratore	boerenwoning/pachterswoning
casa da oste	herberg
casa di cittadino	huis van dorpsbewoner
casa colonica*	boerderijwoning/woning van de landheer op een verhoging te midden van landerijen
casa	huis
casetta	huisje/hut
casamento	huur-/pachtwoning
palagio	duiding voor een paleis op het platteland
villeggiatura	vakantie buiten de stad
casolare	huisje/hut
colombaia	duiventil
predella	bordes/podium
torriciella/torricella	toren
granaio	graanschuur
orto	moestuin/groenetuin van de landheer
ortale/ortora	moestuin/groenetuin van een boer
ortacio	keukentuin
giardino	tuin/hof
hortus conclusus	besloten tuin
giardino segreto	geheime tuin
podere	boerderij/hoeve
cascina	boerenwoning
fattoria	boerderij
	*deze term werd pas vanaf de 19e eeuw gebruikt

Diagram 1, begrippenlijst op basis van (Lillie, 2005, pp. 2, 58-60, 70-71), (Steenbergen, 1990, p. 20), (Lazzaro, 1985, p. 347), (Bajard & Bencini, 1992, p. 9).

Begrip	Definitie
villeggiante (s.mf.)	<i>vakantieganger</i>
villeggiare (v. in; av.)	<i>vakantie houden, met/op vakantie gaan</i>
villeggiatura (s.f.)	<i>vakantie</i> andare in ~ met vakantie gaan

Diagram 2, begripdefinitie villeggiatura aan de hand van (Van Dale & Lo Cascio, 2001, p. 964)

Tenslotte werden vanaf de zestiende eeuw nieuwe villa's gebouwd naar het voorbeeld van vijftiende-eeuwse villa's. Deze definieert Sciolla als het derde type villa. In de anderhalve eeuw van villabouw die Sciolla hierbij definieert, ontwikkelt zich een architectonische villa-typologie die volgens hem wordt gekenmerkt door uiteenlopende functies die van belang worden voor de renaissancistische kijk op de wereld en de architectuur.⁸ Verder bevat dit boek slechts algemeen bekende informatie en foto's van de villa's.

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van een groot aantal bronnen, waar veelvuldig naar verwezen wordt in de voetnoten. Deze verwijzingen hebben met name als functie om deze thesis in te bedden binnen de bestaande wetenschappelijke literatuur over Medici-villa's. Ze laten de informatie van alle onderzoekers en bronnen samenkomen waarbij verschillende opvattingen en theorieën tegenover elkaar worden gezet. Waar mogelijk wordt de werkelijke gang van de geschiedenis herleid. Slechts enkele wetenschappers hebben diepgaand onderzoek gedaan naar de villabouw rondom Florence in het algemeen. Villaspecifiek zijn het slechts een handjevol onderzoeken. Dat maakt deze thesis een belangrijke toevoeging aan het discours. In een artikel uit 1985 bespreekt Claudia Lazzaro de veranderingen van vorm en functie in de Italiaanse villabouw. Kenmerkend voor de landelijke architectuur is namelijk gebouwen continue van vorm veranderen en nieuwe functies krijgen.⁹ Die veranderingen maken het lastig om een archetype te reconstrueren, maar tonen ook de grote meerwaarde van het type: multifunctionaliteit. Belangrijke publicaties op het gebied van de Renaissance villa zijn van Bajard & Bencini uit 1992 over de Villa's en Tuinen van Toscane, publicaties van James Ackerman uit bijvoorbeeld 1986 en 1990 over villabouw en villatypologie en de studie van Grazia Gobbi Sica uit 1980 over de Florentijnse villa. Zij beschrijft de moeilijkheden rond het definiëren van een architectonisch archetype van de Florentijnse villabouw. Onvoldoende kennis van de oorspronkelijke structurele elementen in de gebouwen, evenals het ontbreken van kennis over de evolutie van de villa's, maken het onmogelijk om de villa als eenduidig architectonisch statement te zien.¹⁰ Om die reden reconstrueer ik de bouwgeschiedenis van drie zeer verschillende villa's zodat er mogelijk een idee gevormd kan worden over de archetypische villabouw rondom Florence ten tijde van de Renaissance. De onderzoeken van Cristina Acidini Lucidat (onder meer uit 1987, 1992 en 1995) en de uitgebreide analyse van Philip Ellis Foster (1978) van de villa Poggio a Caiano hebben extra informatie toegevoegd aan de bestaande kennis over de villabouw rondom Florence gedurende de Renaissance. Met name de theoretische aanvullingen van Ackerman uit 1990 zijn van veel waarde geweest voor de opbouw

---

⁸ (Sciolla, 1989, p. 3).

⁹ (Lazzaro, 1985, pp. 346-347).

¹⁰ (Gobbi Sica, 1980), de Engelse uitgave van Grazia Gobbi Sica uit 2007 werd eveneens gebruikt voor deze thesis. (Gobbi Sica, 2007, p. 37).

van een theoretisch kader over de villabouw in de Renaissance. Hij constateerde dat het basisprogramma van de villa als archetype sinds de Romeinen niet is veranderd, in tegenstelling tot de archetypes van het stadspaleis of herenhuis (*palazzo*), de boerderij (of landbouwbedrijf) en de plaats van aanbidding (kerk, moskee, etc.). De Romeinen maakten alleen onderscheid tussen de *villa rustica* waar landbouw de drijfveer was, de *villa urbana* als luxe buitenverblijf en de *villa suburbana* als een tussenvariant. Het programma van een villa is namelijk niet afhankelijk van maatschappij en technologie, maar altijd geënt op physiologische en ideologische grondbeginselen die sindsdien onveranderd zijn.¹¹ Daarmee vormen de villa's een uitstekend middel om de bouwtraditie te analyseren. Zijn de programma's daadwerkelijk gebaseerd op Romeinse villa's en hoe werd de overgeleverde literatuur door de Florentijnen geïnterpreteerd en in de praktijk toegepast? Deze thesis bevat de belangrijkste informatie van al deze eerdere onderzoeken, aangevuld met villaspecifieke historische informatie. Hiervoor is niet alleen naar literatuur gezocht maar eveneens kaartmateriaal toegevoegd uit het Archivio di Stato a Firenze (ASF) en gebouwanalyses van drie prominente Medici-villa's in de heuvels rondom Florence.

---

¹¹ 'The basic program of the villa has remained unchanged for more than two thousand years since it was first fixed by the patricians of ancient Rome. This makes the villa unique: other architectural types - the palace, the place of worship, the factory - have changed in form and purpose as the role of the ruler, the character of the liturgy, the nature of the manufacture have changed, frequently and often radically. But the villa has remained substantially the same because it fills need that never alters, a need which, because it is not material but psychological and ideological, is not subject to the influences of evolving societies and technologies'. (Ackerman, 1990, p. 9).

Sociale, politieke en economische context

De ontwikkeling die van Florence het centrum van de Renaissance zou maken, begon reeds in de twaalfde eeuw toen er een industriële ontwikkeling op het gebied van wol, zijde en textiel opkwam. De stad breidde uit met nieuwe woonwijken waar de arbeiders zich vestigden. Om de groeiende bevolking van voedsel te kunnen voorzien, begon de elite van de stad gedurende de dertiende en veertiende eeuw te investeren in de landbouw. Naast de oude gefortificeerde kastelen op het platteland ontstonden nu steeds meer agrarische bedrijven als kleine nederzettingen in het Arnodal. Deze zakenmannen, die zich naast hun familiebedrijf in de handel of het bankwezen ook met de regering van Florence bemoeiden, zagen winst in deze ontwikkeling en investeerden in vastgoed op het platteland en in naburige streken. Een van deze families was De' Medici. In 1397 richtte de *pater familias* Giovanni di Bicci de' Medici (1360-1429) zijn handels- en bankhuizen op welke door zijn zoon Cosimo de Oude (1389-1464) werden overgenomen (fig.2).¹² Als familie waren de Medici continue hun rijkdom aan het vergroten en hun imperium aan het uitbreiden. De vruchten die hieruit voortkwamen waren onder meer de villa's op het Florentijnse platteland. Op het platteland konden zij zich terugtrekken van de drukte in de stad, genieten van hun rijkdom en het eenvoudige in het leven: het boerenbestaan.¹³ Een nieuwe definitie van cultivering begon vanaf dat moment te ontstaan. Zoals Cosimo de' Medici het zelf in 1462 aan zijn vriend Marsilio Ficino (1433-1499) schreef: 'gisteren ging ik naar mijn villa te Careggi, niet om mijn land maar om mijn ziel te cultiveren.'¹⁴

Voor wonen op het platteland was rond de dertiende eeuw slechts een simpele reden: landbouw. In eerste instantie om zichzelf van voedsel te kunnen voorzien, en mocht het mogelijk zijn om er eventueel winst mee te kunnen maken door het te verhandelen. Hoewel landbouw niet zo lucratief was als bijvoorbeeld handel, bankieren of goederenproductie, was het een veilige investering in grond en vastgoed. Daarnaast was het een vrijwel zekere voorziening van voedsel.¹⁵ Landheren hadden vaak de netwerken en middelen om het landbouwbedrijf beter in de markt te zetten en een handel in voedsel tot stand te brengen. De handelspositie werd onder meer bereikt door zich langs hoofdwegen te vestigen.¹⁶ Hierdoor konden reizigers langs hun route voedsel kopen en konden goederen ook eenvoudig naar de stad vervoerd worden om daar

---

¹² (Bajard & Bencini, 1992, p. 9) Hun 'holding' bestond niet alleen uit banken maar ook een zijde- en twee wolhandelshuizen. Figuur 2 toont de familiestamboom van de Medici familie.

¹³ (Lapi Ballerini, 2011, p. 8).

¹⁴ (Steenbergen & Reh, 2003, p. 21), Marsilio Ficino was een van Cosimo's vrienden en een invloedrijk humanistisch filosoof in Florence.

¹⁵ Enrico Fiumi formuleerde het voor- en nadeel van een landbouwbedrijf als volgt: 'that occupation in which one never dies of hunger, but nor has one ever a penny in the pocket.' (Lillie, 2005, p. 147)

¹⁶ (Lillie, 2005, pp. 24, 45).

op de markt verhandeld te worden. Het boerenbedrijf bestond vaak uit een aaneenschakeling van gebouwen en functies. Zo waren dorpsbewoners verbonden aan het landgoed en de familie van een landheer. Zij verrichtten werk op het platteland, in het huishouden, op de markt of op de boerderij. Alle gebouwen die bij de verschillende functies hoorden hadden een eenvoudige vormtaal en waren flexibel te gebruiken. Daardoor konden de gebouwen eenvoudig mee veranderen met hun functies. Dat maakt een bouwanalyse van deze 'bijgebouwen' lastiger uitvoerbaar.¹⁷ Daarom focussen we ons hier op het hoofdgebouw, de villa, van waaruit het landgoed werd beheerd en bestuurd. De ontwikkeling van het landhuis als archetype begon zich aan het einde van de 14e eeuw te voltrekken. De Florentijnse zakenlieden en patriciërs hadden inmiddels fortuin gemaakt en wilden hun macht en status uitstralen. Bouwmeesters werden aangetrokken om hun stadspaleizen en buitenverblijven imposanter te maken en kunstenaars kregen de opdracht om deze bouwwerken in te richten en te verrijken met kunst. De stad was redelijk beperkt qua bouwgrond, op het platteland daarentegen waren er zeeën van ruimte om ieders architectonische droom te verwezenlijken. Binnen de kortste tijd stonden het gehele Arnodal en de omliggende heuvels vol met villa's waar de rijke burgerij zich kon terugtrekken uit de stad en van de rust, stilte en natuur kon genieten.¹⁸

Als vermogende familie beschikten de Medici over verscheidene 'buitens' die met name voor een solide economische basis waren gebouwd, opgekocht en opgeknapt. Landbouw was immers geen vetpot maar bood daarentegen een zekere en stabiele investering. Bovendien leverde dit buitenstedelijke vastgoed de mogelijkheid om zich uit de drukte van de stad terug te trekken. De Medici, die met Cosimo de Oude aan het hoofd vanaf 1429 aan de macht waren in Florence, verbleven in eerste instantie niet al te ver van de stad.¹⁹ Tegen het eind van de 15e eeuw was hun macht groter en durfden ze ook verder van Florence af te verblijven. Hun angst voor de politieke concurrentie was gegrond want in 1494 werden ze van hun land gejaagd door de Franse koning Karel VIII. Ze wisten zich echter terug te vechten met behulp van hun allianties, zowel de keizerlijke als de kerkelijke bondgenoten.²⁰ Na een korte periode van onrust door oorlogen en handelsconcurrentie,²¹ waarbij de groei van het aantal villa's stagneerde, keerde de rust weder toen in 1537 Cosimo I de' Medici (1519-1574) werd gekozen tot leider van de Florentijnse regering en het Groothertogdom Toscane stichtte. Om zijn macht te verstevigen

---

¹⁷ (Lillie, 2005, p. 58).

¹⁸ (Bajard & Bencini, 1992, pp. 9-10), omstreeks het jaar 1472 waren er al zo'n 3600 villa's en dat aantal zou sterk doorgroeien in de daaropvolgende jaren.

¹⁹ (Ackerman, 1990, p. 69); Ackerman vermoedde dat behoefte aan bescherming van hun macht bij de Medici een behoefte aan gefortificeerde architectuur opriep, zeker na hun verbanning uit de stad Florence in 1433.

²⁰ (Bajard & Bencini, 1992, pp. 16-17), tevens werden de De' Medici in het politieke geweld van de jaren negentig verbannen (1494).

²¹ (Bajard & Bencini, 1992, pp. 10-11), concurrentie kwam vooral vanuit de nieuwe textielindustrieën in Venetië, Milaan, Lyon en in Engeland.

deelde Cosimo I titels en grond uit waardoor het aantal buitenplaatsen weer begon te stijgen. Zelf kocht hij ook nieuwe landerijen op om het familiebezit te vergroten en de macht over zijn familieleden te delen door hen over de villa's te verdelen. Onder andere La Petraia en Poggio Imperiale werden opgekocht en opgeknapt. Zijn zoons Francesco I (1541-1587) en Ferdinando I (1549-1609) zette hun vaders' tactiek voort waardoor hun gebied zich kilometers ver uitstreckte en vele villa's bevatte.²² In 1520 was het aantal villa's in de omgeving van Florence al opgelopen tot 32.000!²³ Het gebied rondom Florence waarin deze villa's werden gebouwd besloeg 15 (OW) bij 8 (NZ) kilometer, waarbij de villa's een web van zichtlijnen vormden door het Arnodal. De ideale hoogte waarop ze werden gebouwd was tussen de 50 en 150 meter boven het dal, waardoor de villa's zo toegankelijk mogelijk bleven.²⁴

De functie van de meeste villa's was langzaam aan veranderd van hoofdkantoor van een agrarisch bedrijf tot rustoord en vakantieverblijf. Waar de vakantieverblijven eerst alleen in het zomerseizoen werden gebruikt, begon de elite nu ook weekenden op het platteland door te brengen totdat op een gegeven moment de villa's het volledige jaar in gebruik waren. Het buitenhuis begon daarbij qua functie en rijkdom te worden als het *palazzo* in de stad. De villa's werden centra van ontwikkeling waarbij nieuwe innovatieve concepten werden uitgewerkt met de nieuwste technieken. Alles werd uit de kast gehaald om de buitenverblijven op te luisteren. Families verwierven meerdere villa's om in verschillende behoeften te kunnen voorzien. Zo waren er villa's voor comfort en landelijk genieten met prachtige tuinen en weer anderen om te jagen of voor het gezonde klimaat.²⁵ De eigenaren reisden door het jaar van het ene verblijf naar het andere, al naar gelang klimaat en functie, met de hofhouding in hun kielzog.²⁶ Om de macht van de Medici-familie nog duidelijker te presenteren aan gasten liet Ferdinando I de Vlaamse schilder Justus Utens (1558-1609), die in het Italiaans Giusto Utens werd genoemd, omstreeks 1598 zeventien lunetten schilderen van alle Medici-buitenplaatsen (fig.3). Deze werden allereerst in de Villa Artimio opgehangen maar de overgebleven veertien zijn vandaag de dag in de villa La Petraia te bezichtigen.²⁷ De villa's lagen bij voorkeur in elkaars gezichtsveld waardoor de Medici hun eigendommen in het oog konden houden maar ook op afstand konden tonen aan

---

²² (Steenbergen & Reh, 2003, p. 33), belangrijkste drijfveren in die tactiek waren het verstevigen van hun economische, politieke en infrastructurele positie, evenals zicht op de stad en hun andere bezittingen (villa's).

²³ De investering in vastgoed buiten de stad is iets wat tot vandaag de dag in de Italiaanse cultuur lijkt geworteld. Veel Italianen kopen namelijk een tweede huisje op het platteland, in de bergen of aan zee om vakantie te vieren en als veilige investering voor de toekomst.

²⁴ (Steenbergen, 1990, p. 53); dit waren tevens visueel strategische posities om de stad te observeren.

²⁵ (Lapi Ballerini, 2011, pp. 8-9), de Medici hadden een jachtgebied ontwikkeld tussen enkele van hun villa's met de naam 'Barco Reale'. Dit jachtreservaat besloeg een oppervlak van ruim 4000 hectare en was grotendeels ontwikkeld door Cosimo I en Ferdinando I.

²⁶ (Sciolla, 1989, p. 3), (Bajard & Bencini, 1992, p. 16).

²⁷ De ontbrekende drie lunetten zijn van de villa's Careggi, Cerreto Guidi en Poggio Imperiale (Francis, 2012).

hun gasten. De geschilderde lunetten waren hiervoor een alternatief, om ze op eenzelfde locatie te tonen (toen villa Artimino en nu villa La Petraia). In andere villa's werden de buitenhuizen ook op muren geschilderd wanneer ze niet vanaf die plek in het landschap te zien waren, zoals in de villa Poggio Imperiale.²⁸

Toen in 1737 Gian Gastone de' Medici (1671-1737) stierf zonder nageslacht, viel het Groothertogdom Toscane in handen van de hertogen van Lotharingen (Lorraine). Op de districtskaat van Florence van 1771 door Antonio Giachi (fig.4) zien we het grensgebied van de republiek. De Medici bezaten tegen die tijd grote delen van dit gebied (fig.5). Om de kosten niet te hoog op te laten lopen, lieten zij twee villa's afbreken, wat immers goedkoper was dan restaureren. De villa's Pratolino en Lappoggi werden om die reden afgebroken.²⁹ Pietro Leopoldo van Lotharingen (1747-1792) reorganiseerde de landgoederen en legde de focus op slechts vier landgoederen: Poggio a Caiano met tien boerderijen, Castello met vier boerderijen, Cascine dell'Isola met elf boerderijen en Poggio Imperiale met twaalf boerderijen. Op deze manier wilde hij zijn investering in de landbouw versterken. De andere landerijen werden minder belangrijk en daarom ook minder onderhouden.³⁰ Later zouden de villa's nog deel worden van het Oostenrijks-Hongaarse Keizerrijk alvorens Vittorio Emanuele II (1820-1878) het koninkrijk Italië zou stichten.³¹ Dat moment betekende een nieuwe verandering voor de Medici-villa's. Zelf zou Vittorio Emanuele de villa's als buitenverblijf gebruiken en daarmee aan elkaar verbonden houden maar na zijn dood vielen de villa's in handen van verschillende particuliere eigenaren die ieder op hun eigen manier de villa's beheerden en in stand hielden. Vandaag de dag zijn de meeste Medici-villa's eigendom van de Italiaanse staat waarmee een zekere mate van behoud van de villa's is veilig gesteld.

De organisatie van de buitenplaatsen in Toscane was gedurende de Middeleeuwen vrijwel ongewijzigd gebleven. Het huis van de landheer vormde het centrum van waaruit hij zijn landgoed kon besturen. Daarnaast was er het huis van de opzichter - in historische literatuur veelal 'rechterhand' genoemd - omringd door de huizen van de arbeiders en de andere gebouwen. Deze compositie was bij invallen ook gemakkelijk te verdedigen. Om die verdediging te verbeteren werden er in enkele gevallen muren rondom de nederzetting opgetrokken, indien mogelijk met wachttorens. Vanwege de fortificaties ter verdediging van het eigendom was er bij de buitenverblijven eerder sprake van kastelen (*castelli*) dan van boerderijen (*podere*). Vanaf de

---

²⁸ (Steenbergen & Reh, 2003, p. 33).

²⁹ (Gobbi Sica, 2007, p. 32), het besluit van de Lorraine-familie is kenmerkend voor bij de vraagstukken om bestaand vastgoed te bewaren of af te breken. Vandaag de dag wordt er nog steeds op die manier gekeken naar gebouwen: zijn ze de moeite van het behouden waard en wegen de voordelen daarvan wel op tegen de te maken kosten?

³⁰ (Gobbi Sica, 2007, pp. 132,134).

³¹ (Bajard & Bencini, 1992, p. 17).

vijftiende eeuw werd het achterland van Florence veiliger en konden de kastelen en boerderijen langzaam maar zeker plaats maken voor villa's: luxe buitenhuizen voor rust en contemplatie. Dat is het moment waarop zich de eerste echte Toscaanse villa's begonnen te ontwikkelen.³² Het huis van de landheer was traditioneel nog volgens Romeins gebruik opgebouwd met kamers rondom een binnenplaats. Enkele voorbeelden van middeleeuwse Medici-villa's zijn Il Trebbio, Cafaggiolo, Careggi en Fiesole. Buitenverblijven lagen in die tijd vaak op uitvalswegen. Zo liggen de villa's Trebbio en Cafaggiolo nabij de noordelijke routes richting Bologna. De functie van deze villa's die omstreeks de jaren '50 van de veertiende eeuw al in bezit waren van de Medici, was in die tijd nog hoofdzakelijk agrarisch georiënteerd.³³ Nadat het Florentijnse platteland weer veilig woongebied was geworden en de kastelen overbodig werden, kreeg de architect Michelozzo di Bartolomeo Michelozzi (1396-1472) de opdracht om de villa's te moderniseren.³⁴ De Toscaanse villa begon zich vanaf dat moment twee kanten op te ontwikkelen: van een boerenwoning tot een *villa rustica*: een groot agrarisch bedrijf, of tot een *villa suburbana*: een riant en rijk versierde villa met hetzelfde comfort als een paleis in de stad. Hiermee volgde de Florentijnse elite het voorbeeld van de Romeinen en werd de opkomst van de *Villeggiatura* ingeluid. Giuliano da Sangallo (1443-1516) zou vervolgens als Lorenzo Il Magnifico's (1449-1492) favoriete architect met de nieuwbouw van Poggio a Caiano het toonbeeld van de humanistische bouwkundige idealen verwezenlijken. De humanisten zochten daarbij niet alleen naar een specifieke bouwvorm. Ook de functie en tijdsbesteding werd door de humanisten vormgegeven waarbij het klassieke ideaal van *otium* (de mate waarin vrije tijd nuttig wordt besteed) werd afgewogen met het *negotium* (de verrichtte arbeid).³⁵ Deze nieuwe levensstijl werd vanaf dat moment ook architectonisch tot uitdrukking gebracht. De villa werd het presenteerblad van de nieuwe levensstijl en de sociale, politieke en economische status van de eigenaar.³⁶ Dit had niet alleen gevolgen voor hoe de villa er uit zag maar ook op de organisatie binnenshuis en op het landgoed;

---

³² (Steenbergen, 1990, p. 19); 'Bestaande buitenverblijven van de grootgrond-bezittende stadsadel konden worden omgevormd en nieuw te bouwen landhuizen behoeften niet verdedigbaar te zijn.' (Acton, 1973, p. 43); 'The real Tuscan villa came into being when it was no longer necessary to defend it with castellations, when it had dropped its heavy coat of armour and could appear naked and unashamed.'

³³ (Ackerman, 1990, p. 66), de belangrijkste agrarische producten op deze buitenverblijven waren graan en tarwe.

³⁴ (Bajard & Bencini, 1992, pp. 12-13), alle Medici familieleden hadden hun eigen hooggeschoolde kunstenaars en architecten, daar was immers geen gebrek aan in Florence. Voor Cosimo was dat Michelozzo, voor Lorenzo Il Magnifico was dat Giuliano da Sangallo (Acton, 1973, p. 66).

³⁵ (Steenbergen & Reh, 2003, p. 21), Steenbergen en Reh benoemen in dit gedeelte de representatie van het cultureel ideaal van het landleven, zoals dat in de veertiende eeuw in de vorm van landhuizen werd ontwikkeld, als de *villeggiatura*. De *otium* en *negotium* waren daarbij de middelen om het landleven te cultiveren. Tegenwoordig slaat de term *villeggiatura* niet alleen meer op die cultivering maar meer op de afwisseling van stadse en landelijke woonstijl in de vorm van vrijetijdsbesteding (vakantie) - een definitie die Steenbergen in 1990 nog wel aan het begrip koppelde: 'Met de term "villeggiatura" werd de (seizoensgebonden) trek van de stedelijke aristocratie naar hun villa's aangeduid.' (Steenbergen, 1990, p. 19), (Ackerman, 1990, p. 37).

³⁶ (Gobbi Sica, 2007, pp. 13, 15); de boerderij-villa begon in de Renaissance een belangrijker rol te spelen als statussymbool van de eigenaar.

dus voor het management van het landbouwbedrijf. Een andere architect die vele nieuw- en verbouw van Medici-villa's op zijn naam heeft staan is Bernardo Buontalenti (c.1531-1608).³⁷ In zijn portfolio vinden we onder meer de villa's La Magia, Castello, Marignolle, Seravezza, Pratolino, La Petraia, Artimino, Ambroggiana en Leppeggi, maar hij was ook verantwoordelijk voor een deel van de Boboli-tuinen achter Palazzo Pitti in Florence. Buontalenti's specialiteit was het ombouwen van kasteel tot luxueuze villa, wat we verderop in deze thesis bij La Petraia zullen terugzien. Bijgebouwen werden verder van het herenhuis geplaatst om het hofleven meer ruimte te bieden. In de villa werden nieuwe ruimtes toegevoegd om staatsbezoeken te kunnen huisvesten.³⁸ Met de invulling van de villa veranderde ook de tuin. Waar de middeleeuwse tuin veelal diende als moestuin voor groente, kruiden en fruit was de humanistische tuin in de veertiende eeuw vooral een rustoord in orde en symmetrie.³⁹ Waar de vroegere tuinen als 'natuurlijk' bestempeld konden worden was dit nieuwe type tuin een bijna volledig kunstmatig aangelegd theater van watervallen, bloemperken, bosschages en beelden. De Italianen zouden op een gegeven moment worden beïnvloed door de Engelse tuin, maar de tuinen in Toscane hielden voor lange tijd een eigen type er op na, een type dat ook anders was dan de Venetiaanse of Romeinse tuin. De tuinen van Toscaanse landhuizen bleven ondanks de grote grondgebieden die bij het landgoed hoorden, altijd van relatief bescheiden afmeting. Bovendien volgde de tuin de vormen van het land en werd de natuur zo min mogelijk aangetast, maar werd gebruik gemaakt van enscenering van 'vistas' (vergezichten) om de ruimtelijke effecten te vergroten.⁴⁰ Vanaf de vijftiende eeuw veranderen de ideeën en ontwerpmethodiek van de tuinen. De benadering wordt meer als die van de architectuur, waarbij regel en orde leidend zijn in de compositie van de tuin.⁴¹ De tuin kreeg op die manier een eigen standaard naast het feit dat het als transitiezone gold tussen de architectuur van de villa en het omringende landschap. Dat landeigenaren niet alleen hun tuin hadden om te ontspannen, liet Cosimo sr. de' Medici zien. Hij genoot ervan om samen met de boeren op het land bezig te zijn. Uren achtereen kon hij zich in de boomgaarden begeven, de vruchten plukkend, en hij genoot ervan, zo schrijft Vespasiano da Bisticci (1421-1498): 'met deze oefeningen van het lichaam wisselde hij die van de geest'.⁴² Het was een van de weinige werkzaamheden die hem daadwerkelijk rust gaf. Het platteland werd daarmee dé locatie om tot rust te komen. De villa zelf bood de luxe van het stedelijk palazzo terwijl de tuinen en de velden daaromheen het vrije leven boden, waarbij de stedelijke

---

³⁷ 'Buontalenti' was de bijnaam van Bernardo delle Girandole.

³⁸ (Bajard & Bencini, 1992, p. 13).

³⁹ (Gobbi Sica, 2007, pp. 58-59), (Bajard & Bencini, 1992, p. 14), de hof van Eden was een leidend thema in de invulling van deze tuinen, onder meer door Boccaccio in zijn Decamerone weer onder de aandacht gebracht.

⁴⁰ (Bajard & Bencini, 1992, pp. 14-15), (Steenbergen, 1990, pp. 20-21); 'De ongerepte natuur was een essentieel onderdeel van het villaprogramma, als decor voor het verblijf van de aristocratie op het platteland.'

⁴¹ (Fanelli, 1973b, p. 246).

⁴² (Acton, 1973, pp. 10, 44): 'with these exercises of the body he alternated those of the spirit'.

werkzaamheden konden worden vergeten. De relatie van de villa met die omgeving was van steeds grotere waarde geworden, met name na het verschijnen van Alberti's *De Re Aedificatoria*.⁴³ De omgeving veranderde ook drastisch, met als beste voorbeeld de ontwikkeling van het landgoed rondom Villa di Castello - met villa Petraia inbegrepen - waar de Medici rond 1477 hun gebied ingrijpend uitbreidden. De villa lag in de nabijheid van de stad maar nog volledig in het platteland ingebed. De Medici kochten er vele hectares land op om deze te cultiveren. Het gebied veranderde in korte tijd niet alleen op sociaal vlak - de Medici werden eigenaar en bouwden er villa's voor hun eigen familieleden - maar ook op economisch en ecologisch vlak. Het werd een van de belangrijkste inkomstenbronnen van hun landbouwbedrijven en het terrein werd geoptimaliseerd om zo efficiënt mogelijk te kunnen verbouwen.⁴⁴ Op dit grondgebied ontwikkelden de Medici ook hun eigen persoonlijke jachtgebied. Dit 'park' staat bekend als 'Il Barco' of 'Il Barco Reale Mediceo' (fig.6). Kortom, met de opkomst van dit nieuwe type landgoederen veranderde het landschap rondom Florence ingrijpend.

---

⁴³ (Zangheri, 1989, pp. 13-14).

⁴⁴ (Gobbi Sica, 2007, p. 123).

Architectuurgeschiedenis

In een poging de villaarchitectuur van de Renaissance te globaliseren - wat moeilijk blijft vanwege de grote variëteit aan voorbeelden die je aantreft - kunnen we op zijn minst een aantal karakteristieke elementen reconstrueren. Veel van die elementen zijn te terug te leiden naar de architectuur van de klassieke oudheid, wat een architectonische verbinding in stijl met de oude Grieken (vanaf c.800 voor Christus) en Romeinen (tot c.500 na Christus) zeer aannemelijk maakt. In dit hoofdstuk gaan we literair op zoek naar de verbanden tussen de stijlen die de oude Grieken en Romeinen toepasten en wat de Florentijnen buiten hun stad lieten bouwen.

Allereerst kijken we naar de volumes van de boerderijen. Opvallend is dat ze vaak als een eenvoudig blok werden gebouwd, bestaande uit drie delen: een centrale ruimte met aan weerszijden verschillende typen verblijven; gescheiden door de middelste ruimte. Deze driedeling zien we onder meer in Poggio a Caiano duidelijk terugkomen. Ook de overkapping in de vorm van een flauw hellend schilddak is karakteristiek voor de boerderijen en villa's rondom Florence, zowel destijds als vandaag de dag. Lazzaro (1985) ziet in deze architectonische elementen een connectie met de architectuur van Vignola (1507-1573) - die zij als mogelijk uitvinder van dit type beschrijft - en Buontalenti, die dit herhaaldelijk toepaste in zijn ontwerpen voor onder meer de Medici.⁴⁵ Tevens zijn de toren en de duiventil karakteristieke elementen die veel werden toegepast in de landelijke architectuur. Dit zijn ook de elementen die regelmatig behouden bleven bij renovaties en verbouwingen. Zo is de toren van La Petraia een overblijfsel van het middeleeuwse kasteel dat er stond voordat Buontalenti er een villa van maakte. Gezegd moet worden dat deze bouwkundige elementen die Lazzaro beschrijft overwegend kenmerken waren van de boerderijen en niet van de villa's. De villa, welke als hoofdkantoor en verblijf van de eigenaar fungeerde, stond boven aan de architectonische hiërarchie en wordt gekenmerkt door een minder consistent gebruik van deze elementen dan bij de *podere*. Een landgoed besloeg soms tien tot twintig *podere* met de villaboerderij in het centrum.⁴⁶ De centraal gelegen villa bestond dan uit een gecentraliseerd blok met belvedere van waaruit de eigenaar zijn landerijen kon overzien.⁴⁷ Bij Poggio Imperiale is dit nog sterk te zien in de beginfase van de villa, later werd deze expressie minder belangrijk. Bij Petraia fungeert de toren als belvedere en duiventil van waaruit op grote hoogte het gehele Arnodal kon worden overzien. Bij Poggio a Caiano is het verhoogde terras een nieuwe architectonische uitwerking van de oude belvedere. Zo zien we dat de kenmerken veranderen en evolueren.

---

⁴⁵ (Lazzaro, 1985, pp. 348-350).

⁴⁶ (Lazzaro, 1985, p. 360).

⁴⁷ (Lazzaro, 1985, pp. 366-367).

Bijzonder is de wijze waarop de typologie van het landhuis door de tijd heen werd overgedragen. Het was namelijk niet de fysieke vorm - vele klassieke villa's waren namelijk verloren gegaan - maar de beschrijvingen ervan die de grondslag waren van de herwaardering van leven op het platteland. Tevens was het wederom niet de beschrijving van de bouwvorm maar die van de levensstijl die de humanisten aanzette tot de grootschalige villabouw rondom Florence. In dit hoofdstuk verdiepen wij ons in die aantrekkingskracht van het leven op het platteland die via de literatuur werd overgedragen en in de Renaissance opnieuw in een architectonisch jasje werd gestoken.

Waar de meeste onderzoekers zich focussen op de bouwkundige naslagwerken van bijvoorbeeld Leon Battista Alberti en Sebastiano Serlio, beginnen we hier met Publius Vergilius Maro's *Georgica* (Landleven of zoals een eerdere vertaling klonk: *het boerenbedrijf*) uit 29 voor Christus en Marcus Porcius Cato's *De Agricultura* (in een nieuwe vertaling: *Goed boeren*) uit c. 160 voor Christus, waarin het draait om de landbouw. Het zijn twee verschillende typen boeken; Vergilius focust op een literaire benadering terwijl Cato probeert alles zo praktisch mogelijk te benaderen.⁴⁸ Dat komt deels door de poëtische schrijfwijze van Vergilius, maar ook vanwege het feit dat hij puur een sfeerbeeld neerzet en niet of nauwelijks ingaat op de praktijk van het boerenbestaan:

*'Overgelukkig zijn boeren - mits zij hun voorspoed beseffen - die op het land en ver verwijderd van betwistende burgers moeiteloos voedsel ontvangen van een meer dan rechtvaardige aarde. [...], er heerst vredige rust, een leven dat geen bedrog kent, rijk in verscheidenheid, nee, in het wijde landschap heerst stilte. Natuurlijke grotten en meren, verkoeling in lieflijke dalen, loeiende koeien zijn er te vinden en onder een boom een aangenaam slaapje. Daar leven wilde dieren in wouden, daar is de jeugd tegen arbeid bestand en met weinig tevreden. Er bestaat eerbied voor goden, voor vaders, en in hun midden zette Justitia, de aarde verlatend, haar laatste schreden.'*⁴⁹

Vergilius spreekt echter niet over boerderijen en maakt geen onderscheid in de grootte van landbouwbedrijven.⁵⁰ Cato pakt het volledig anders aan en legt de focus op de beschrijving van het landbouwbedrijf en de taken die er verricht moeten worden. Helaas blijft ook zijn aandeel in de oorsprong van een basistypologie van het landhuis beperkt. Hij doet zowel uitspraken over de ideale locatie,⁵¹ opzet⁵² en bouwmaterialen.⁵³ In de tweede en derde eeuw voor Christus

---

⁴⁸ (Hunink, 1996, p. 12), (Schrijvers, 2004, p. 9) er zijn meerdere literaire werken over het leven en werken op het platteland. De Romein Marcus Terentius 'Varro' (116 v.C. - 27 v.C.) schreef een driedelige encyclopedie over het landleven *Res Rusticae*, waarin hij de dialoog tussen landheren als schrijfwijze toepast.

⁴⁹ (Vergilius, 2004, p. 67), deel uit de 'Lof over het Landleven'.

⁵⁰ (Schrijvers, 2004, p. 13).

⁵¹ (Cato, 1996, p. 17); 'Als je kunt laat je boerderij dan aan de voet van een berg liggen en uitkijken op het zuiden, op een gezonde plek. Er moeten voldoende werkkrachten zijn, een goede watervoorziening en een

ontwikkelde de Romeinse landerijen zich tot grotere ondernemingen, waar ze voor die tijd toch vooral kleinschalig gewassen verbouwden voor eigen gebruik, de zogenoemde "subsistentie-economie" of "overlevingseconomie". Omstreeks de tijd van Cato (2e eeuw v.Chr.) begon de landbouw zich te ontwikkelen in grotere ondernemingen en begon men grote wijn- en olijfgaarden aan te leggen.⁵⁴ De literaire werken van Cato en Vergilius - samen met die van Seneca, Plinius (de oudere), Varro, Martialis en Columella werden vanaf de 14e eeuw door Cosimo I en andere Toscaanse humanisten met hernieuwde belangstelling gelezen. Zij beschreven het landhuis op het Florentijnse platteland als de *locus amoenus* (lieflijke plaats)⁵⁵ waarmee een relatie met de waardering van het platteland door onder meer Vergilius direct herkenbaar wordt. Het landhuis werd voor een grote variëteit aan activiteiten gebruikt. In de eerste plaats als zomerresidentie, waarbij de familie zich terugtrok uit de stad en de rust van het platteland opzocht. Ook geboorte, huwelijk, staatsbezoeken en sterfbed verplaatsten steeds vaker vanuit de stad naar het buitenverblijf.⁵⁶ Elk type gebruik vroeg om een ander soort villa en daarom hadden de adellijke families uit Florence over het algemeen meerdere buitenverblijven. Er zijn veel verklaringen voor de verschillende onderverdelingen van de villa's, maar de verdeling van de Florentijn Antonio Francesco Doni (1513-1574) is in mijn opinie vrij volledig. Hij maakt een onderscheid tussen de 'stadsvilla' waar we Poggio Imperiale onder kunnen rekenen, de 'recreatievilla' waar men voor ontspanning komt en om met andere geleerden van gedachten te wisselen - Poggio a Caiano is daar een goed voorbeeld van - en de 'koopmanswoning', welke geen onderscheidende architectuur heeft maar voor een nieuwe, jonge economische klasse de gelegenheid biedt om ook haar rust op het platteland te vinden - dit zijn de meer eenvoudige villa's. Tevens de villa voor ambachtslieden en tenslotte de

---

sterke stad in de buurt; zo mogelijk ook zee of een rivier waarop schepen varen, of een goede, drukke weg.' (Cato, 1998, pp. 52-53).

⁵² (Cato, 1996, p. 18); 'Als je mij vraagt wat de beste boerderij is, dan zeg ik: honderd iugerum (een iugerum is 240 bij 120 voet: ongeveer 0,25 hectare, red.) land van alle soorten, met een gunstige ligging. Een wijngaard is het beste, vooral als die veel wijn opbrengt. Op plaats twee een bevoeide moestuin, drie een wilgenbosje, vier een olijfgaard, vijf een weiland, zes een graanveld, zeven een bos met halhout, acht een boomgaard, negen een eikenbos.' (Cato, 1998, pp. 54-55).

⁵³ (Cato, 1996, pp. 26-27); 'Als je een hoeve van de grond af nieuw laat bouwen, moet de uitvoerder het volgende maken. Alle wanden volgens opdracht uit kalk en breuksteen, steunpilaren uit steenblokken, [...]. Een hoeve van stenen en kalk: de fundamenten tot één voet boven de grond; de andere wanden uit baksteen; [...]. Ommuringen van kalk, breuksteen en hardsteen.' (Cato, 1998, pp. 90-97).

⁵⁴ (Cato, 1996, p. 9).

⁵⁵ (Sciolla, 1989, p. 4). Het is onmogelijk om alle relevante schrijvers op te nemen in dit onderzoek, daarom ligt de focus op de belangrijkste bronnen. Desondanks waren er meer schrijvers als Piero de' Crescenzi (c.1230/1235-c.1320) die met zijn *De Ruralium Commodorum* (c.1304-1309) tevens van invloed is geweest op de ontwikkeling van de traktaten van onder meer Alberti.

⁵⁶ (Lillie, 2005, pp. 150-151, 154).

zogenoemde 'boerenvilla' waar het draait om het verbouwen van gewassen en het genereren van winst voor de landheer.⁵⁷

De boeken van Vitruvius

Marcus Vitruvius Pollo (c.85-20 v.C.) is de bekendste klassieke schrijver over de bouwkunst en architectuur. Zijn *De Architectura Libri Decem* (Tien Boeken over de Architectuur) is een belangrijke bron geweest voor latere architecten en architectuurtheoretici. De grondbeginselen van de Bouwkunde zijn volgens Vitruvius: ordening (*ordinatio*), dispositie (*dispositio*), harmonie (*eurythmia*), symmetrie (*symmetria*), decorum (*decor*), en economie (*distributio*). Met dispositie wordt de plaatsing van de individuele architectonische en functionele onderdelen in de totale compositie bedoeld, wat Vitruvius kenmerkt als een 'kwalitatief begrip'. Ook zijn beschrijving van de *distributio* sluit voor een deel aan bij dit onderzoek. Vitruvius beschrijft het namelijk als een bouwwijze die 'in overeenstemming met de behoefte van de huiseigenaren, het beschikbare budget of de hoge positie van een redenaar' is. Huizen in de stad zijn anders dan die op het platteland, en de woning van een bankier is anders dan die van een boer. Kortom, zo schrijft Vitruvius: 'de uitvoering van bouwwerken moet zijn aangepast aan alle klassen van bewoners'.⁵⁸ Ook de locatie waarop gebouwd wordt is van cruciale invloed op het ontwerp. 'Het lijkt immers niet geschikt in Egypte hetzelfde type huis neer te zetten als in Spanje, een ander type is nodig in Pontus en weer een heel ander in Rome; dat geldt voor alle landen en gebieden met eigen klimatologische kenmerken', zo schrijft Vitruvius.⁵⁹ Niet alleen de locatie is belangrijk voor Vitruvius maar ook de oriëntatie. Voor de oriëntatie maakt hij geen gebruik van een verdeling op basis van uitzicht, maar op basis van klimaat. Winterverblijven krijgen zo een andere oriëntatie dan zomerverblijven, zelfs voor de tussenseizoenen herfst en lente stelt Vitruvius een andere oriëntatie voor (diagram 3). Het overzicht blijft echter summier en onvolledig. Hij beschrijft immers waar in de winter de slaapkamers gesitueerd moeten worden, maar niet hoe die dan voor de andere seizoenen gepositioneerd moeten worden. Na deze verdeling op oriëntatie stelt Vitruvius voor de ruimtes te rangschikken naar privacy: 'Wanneer de vertrekken zo over de windrichtingen zijn verdeeld, moeten we ons vervolgens afvragen volgens welke uitgangspunten in particuliere woningen de privé-vertrekken voor de huisheren zelf, en op welke de overige

---

⁵⁷ (Gobbi Sica, 2007, pp. 25-29). Een voorbeeld van een andere verdeling is van Sebastiano Serlio (1475-1554). Hij deelde de villatypologieën op in: het boeren herenhuis, kasteel of fort verbouwd tot villa, paviljoen en de villa suburbana (naar Romeins voorbeeld). (Rosenfeld, 1978, pp. 50-51, 55).

⁵⁸ (Vitruvius, 2008, pp. 35-38); 'Het lijkt me dat woningen in de stad anders moeten worden ingericht dan die waarin de opbrengsten van landbouwgrond binnenstromen. Voor geldschieters bouwen we niet op dezelfde manier; weer heel anders voor rijken met een verfijnde stijl.' (Vitruvius, 1960, pp. 13-16). De vertaling van de termen is soms erg lastig. Met *decorum* (decor) wordt over het algemeen bedoeld: 'het passend op elkaar en het geheel afstemmen van de delen naar het doel of de functie'.

⁵⁹ (Vitruvius, 2008, p. 169), (Vitruvius, 1960, p. 170), (Vitruvius, 1914, p. 122).

vertrekken die ook voor buitenstaanders toegankelijk zijn gebouwd moeten worden.' Onder de privévertrekken verstaan wij slaapkamers, eetzaal, badkamers en kleedvertrekken.⁶⁰

Algemeen toegankelijke ruimtes als voorhoven (vestibules), atria en hallen kenmerken de huizen van de rijksten en niet die van de middenklasse. Vitruvius maakt vervolgens een driedeling in de typen (land)huis: allereerst het boerenlandhuis dat gekenmerkt wordt door de

Seizoen	Ruimte	Oriëntatie
winter	eetzaal	zuidwesten
winter	badkamer	zuidwesten
winter	slaapkamer	oosten
winter	bibliotheek	oosten
lente/herfst	eetzaal	oosten
zomer	eetzaal	noorden
zomer	schilderijenzalen	noorden
zomer	schildersateliers	noorden

Diagram 3, oriëntatie van vertrekken volgens Vitruvius (Vitruvius, 2008, pp. 178-179), (Vitruvius, 1960, pp. 180-181), (Vitruvius, 1914, p. 131)⁶¹

opslagplaatsen; in de tweede plaats de woningen van bankiers, belastinginners, advocaten en redenaars die gekenmerkt worden door een vorm van beveiliging tegen inbraak en grotere ruimtes om groepen te ontvangen; en tenslotte het landhuis van de hooggeplaatste burgers met prachtig versierde grote zalen, een bibliotheek, voorhof, atrium, en omringd door parken en tuinen. 'Als volgens deze principes huizen zo worden ontworpen dat ze aan personen van de verschillende standen zijn aangepast, zoals in het eerste boek al is beschreven onder decorum, zal er niets op aan te merken zijn, want dan zullen ze in elk opzicht een goed toegemeten en perfect bruikbaar ontwerp hebben'.⁶² Op eenzelfde manier als waarop een gezond klimaat voor stadsontwikkeling wordt gekozen dient de locatie van de *villae*⁶³ te worden bepaald, zo schrijft Vitruvius. De rangschikking van de verschillende boerderijgebouwen door Vitruvius gebeurt vrij rationeel. Zo moeten brandgevoelige opslagplaatsen voor graan, hooi, stro en eventuele bakkerijen op afstand van het landhuis gebouwd worden om de kans op brandoverslag te verkleinen. Mocht de opdrachtgever of architect meer willen doen met de artistieke vormgeving

⁶⁰ (Vitruvius, 2008, p. 179), (Vitruvius, 1960, p. 181).

⁶¹ Vitruvius gebruikt soms expliciete namen voor de verschillende ruimtes en hun gebruik. Zo noemt hij de wintereetzaal *hiberna triclinia*, badkamers *balnearia*, slaapkamers *cubicula*, bibliotheken *bibliothecae*. Met name opvallend is de specifieke benaming van ruimtes naar hun seizoensgebruik zoals de wintereetzaal.

⁶² (Vitruvius, 2008, pp. 179-180), (Vitruvius, 1960, pp. 181-182), (Vitruvius, 1914, p. 132).

⁶³ Onder *villae* worden landhuizen met boerenbedrijf verstaan (Vitruvius, 2008, p. 181).

van het gebouwensemble dan kan hij de stad als voorbeeld nemen. Zowel de stedenbouwkundige rangschikking als de vormtaal mag daarin leidend zijn.⁶⁴

De brieven van Plinius de Jongere

Gaius Plinius Caecilius Secundus (62-c.113), beter bekend als Plinius de Jongere, was een vooraanstaand Romein die een tal aan brieven schreef over onder meer het leven op het platteland en de villabouw van zijn tijd. Deze brieven werden later gebundeld en gepubliceerd en kwamen zo in de bibliotheken van vooraanstaande Florentijnen terecht.⁶⁵ De brieven werden voor hen een inspiratiebron bij de ontwikkeling van hun eigen landgoederen. Met name Plinius' brief aan Lucius Domitius Apollinarius, waarin hij schrijft over zijn eigen Toscaanse villa 'Il Laurentino', werd in de veertiende eeuw gebruikt voor de ontwikkeling van een architectuurtheorie over de Toscaanse buitenplaats.⁶⁶ Het bijzondere van de brieven is dat deze zeer concrete tips bevatten over het kopen, bouwen en inrichten van villa's. Zo schrijft Plinius in een brief aan Baebius Hispanus over het gebruik van de grond door de potentiële klant. Zijn vriend Tranquillus is blijkbaar op zoek naar een stukje grond op niet te grote afstand van de stad, om van de rust te genieten en wat land te kunnen verbouwen.⁶⁷ Die afstand tot de stad lijkt een cruciaal onderdeel bij de keuze van het kopen van een villa. Dat zien we onder meer terug in Plinius' brief aan Gallus (vermoedelijk Clusinius Gallus), waarin hij schrijft: *'Je vraagt je af wat mij zo buitengewoon goed bevalt aan mijn Laurentijnse of als je dat liever hoort Laurentische landgoed. [...] Het ligt maar zeventien mijl buiten de stad, zodat je alles wat je te doen hebt kunt afhandelen en toch nog bijna een hele ongestoorde dag daar kunt verblijven.'*⁶⁸ De villa kon dan niet alleen gedurende lange periodes van vakantie gebruikt worden maar ook voor weekenden en zelfs om je 's middags terug te trekken nadat je in de morgen nog afspraken in de stad had afgewerkt. Met name dit frequentere gebruik van de buitenplaats zal de Florentijnse elite hebben aangetrokken. Plinius waarschuwt ook dat men niet moet denken dat het landleven is als het paradijs. Nee, als landheer zul je vroeg of laat ook daar problemen ondervinden. Perikelen die soms erg vergelijkbaar zijn met die je in de stad zult aantreffen. Zo schrijft hij aan Julius Genitor: *'Wat mij betreft, de stadse beslommeringen achtervolgen mij ook hierheen. Ook hier zijn namelijk mensen die mij als rechter of bemiddelaar willen. Daar komen de klaagzangen van de boeren bij die na zo lange tijd het recht claimen mijn oren te misbruiken. Verder ontstaat binnenkort de noodzaak mijn landerijen opnieuw te verpachten, wat vreselijk lastig is omdat het zo*

---

⁶⁴ (Vitruvius, 2008, pp. 181-182), (Vitruvius, 1960, pp. 183-185), (Faventinus, 1973, pp. 60-61), (Vitruvius, 1914, p. 134).

⁶⁵ (Ruffinière du Prey, 1994, p. 42), het is bekend dat de Medici bibliotheek zeker vanaf 31 augustus 1457 een kopie van Plinius' brieven bezat.

⁶⁶ (Bajard & Bencini, 1992, p. 11).

⁶⁷ (Plinius jr., 2001, pp. 52-53), Plinius adviseert hier de verkoper van het stuk land, Baebius, om een redelijke prijs te vragen van Plinius' vriend Tranquillus.

⁶⁸ (Plinius jr., 2001, p. 77).

*zelden lukt geschikte pachters te vinden. Dit alles brengt mee dat ik maar te hooi en te gras aan de studie toekom, toch studeer ik, want ik schrijf een beetje en ik lees.*⁶⁹ Met het beheren van landerijen komt ook de verantwoordelijkheid voor het management, het werk en de werknemers. Dit soort problemen zullen met name in de villa's hebben gespeeld waar grote landerijen aan verbonden waren. De eigenaars van villa's waar geen landbouwfunctie aan verbonden was en die meer voor de ontspanning gebruikt werden zullen dergelijke perikelen niet hebben gekend. Het kan daarmee ook een keuze zijn geweest; dan maar geen economisch voordeel van boerderijen, als ik als eigenaar maar rust heb. Ook het gebruik van de villa's vinden we deels terug in de brieven van Plinius. Zo lezen we in zijn brief aan Fuscus Salinator dat Plinius zijn villa's vrijwel het gehele jaar door gebruikte en dat het gebruik vrij weinig verschil kende door de seizoenen heen.⁷⁰ Ook restauraties en verbouwingen komen ter sprake in de brieven van Plinius. Zo schrijft hij aan Romanus dat hij zijn twee villa's nabij het Como-meer laat verbouwen. Plinius is erg gesteld op beide villa's, wat volgens hem deels komt door de onderlinge verschillen tussen beide verblijven; beide plekken geven hem veel plezier. Desondanks zijn er toch minpunten aan de villa's die hij graag wil verhelpen. In deze brief vertelt hij Romanus dat hij de kwaliteiten van de villa's waarborgt en alleen 'aanbouwt' wat nog ontbreekt.⁷¹ Hier vinden we de wijze van restauratie en renovatie die Plinius zelf dus toepast: behouden van de kwaliteiten en nieuwe kwaliteiten toevoegen ter vervanging van de minpunten. Deze werkwijze vinden we ook terug in Plinius' brief aan Calpurnius Fabatus (grootvader van Plinius' derde vrouw Calpurnia) waarin hij schrijft over wat er geconserveerd moet worden: *'De villa van de Camilli die u in Campanië bezit, is helaas door de ouderdom nogal aangetast, gelukkig zijn de stukken van waarde intact gebleven of maar heel licht beschadigd. Wij zien er dus op toe dat ze met het best denkbare resultaat worden hersteld.'*⁷² Maar in zijn brief aan Domitius Apollinaris zet Plinius het beste uiteen waarom het wonen op het platteland, en specifiek in het landschap van Etrurië (fig.7)⁷³ waar hij ook een huis bezit, hem zo goed bevalt. Apollinaris heeft in een brief zijn bezorgdheid geuit over het idee van Plinius om zich 's zomers terug te trekken op zijn landgoed in Etrurië. De hoge luchtvochtigheid en hitte in de kuststreek maken een rustige en koele vakantie onmogelijk. Plinius vertelt in zijn brief over de koelte in de vlakte aan de voet van de Apennijnen. Door de ligging van de Apennijnen en de vlakte aan de voet van deze bergketen is er sprake van een constante bries die kenmerkend is voor deze

---

⁶⁹ (Plinius jr., 2001, pp. 246-247).

⁷⁰ (Plinius jr., 2001, pp. 315-316).

⁷¹ (Plinius jr., 2001, p. 287), Romanus is op het moment van schrijven ook bezig met de renovatie van zijn eigen villa('s), zo kunnen we concluderen uit deze brief van Plinius.

⁷² (Plinius jr., 2001, p. 212).

⁷³ In zijn correspondentie heeft Plinius het over Etrurië, wat in de Romeinse oudheid de naam was voor het grondgebied dat vandaag de dag onder de regio's Toscane, Umbrië en Lazio valt. Deze naam komt in het Napoleontische tijdperk even terug wanneer het Koninkrijk Etrurië wordt gesticht (fig.8). De gebiedsgrenzen zijn wel verschillend. Afbeeldingen: (a.o., 2016), (Wikipedia, 2016).

streek. Die bries maakt het een uiterst comfortabele streek om je zomers terug te trekken uit de stadse beslommeringen maar ook voor ouderen om hun dagen te slijten, zo lezen we in de brief. Plinius houdt overduidelijk van het landschap dat hij beschrijft als "een soort amfitheater van immense afmetingen zoals alleen de natuur dat kan voortbrengen" en als "een of ander tafereel dat ongelooflijk schitterend is geschilderd, zo mooi is de afwisseling, zo mooi de compositie, die je ogen naar welke kant ze zich ook wenden zal verrukken".⁷⁴ Met name de ligging van zijn landhuis, aan de voet van een heuvel, resulteert in een prachtig uitzicht over het omliggende grondgebied. Hij sluit zijn brief dan ook af met: *'Je weet nu op welke gronden ik mijn landgoed in Etrurië prefereer boven bezittingen in Tusculum, Tibur of Praeneste. Want afgezien van alles wat ik al heb opgeschreven, is hier de rust dieper en onverstoorbaarder en daarom onbezorgder. Niets verplicht je de toga te dragen, niemand in de buurt die je laat opdraven, alles is vredig en kalm, en dat op zich draagt aan de weldadigheid van het land daar evenveel bij als de zuiverheid van de hemel en de helderheid van de lucht. Daar voel ik mij het best naar geest en lichaam. Mijn geest oefen ik door de studie en mijn lichaam door de jacht. Ook mijn mensen leven nergens gezonder'*.⁷⁵ Kortom, Plinius is lovend over het landschap en het leven op het platteland, zoals de elite van Florence dat ten tijde van de Renaissance ook herkende in de heuvels rondom hun eigen stad.

De boeken van Alberti

Leon Battista Alberti (1404-1472) weet als een van de weinige schrijvers de relatie tussen het 'leven op het platteland' en de architectuur te concretiseren. Hij heeft daar wel drie boeken voor nodig: *(del)la Famiglia*, *De Re Aedificatoria* en *La Villa*. Alberti's boek over de 'Familie' bestaat uit vier delen, ook wel 'vier boeken' genoemd, die in de periode tussen c.1433 en 1437 werden geschreven en gepubliceerd. Eerst gebeurde dat in losse boeken, later samen als geheel. Boek een gaat allereerst over de verantwoordelijkheid van de vader ten opzichte van de familie en bevat vervolgens een beschrijving van de liefde in een huwelijkse verbintenis. In boek twee probeert Alberti de bijzondere eigenschappen van deze verbintenis te vatten en de kracht van een gelukkig huwelijk te definiëren. Boek drie gaat vervolgens over het familie-eigendom in de vorm van goederen en de wijze van beheren van deze goederen. Boek vier sluit dan af met de mogelijke externe verbintenissen die de *pater familias* aan kan gaan om zijn positie in allerlei soorten relaties te versterken.⁷⁶ Boek drie is van deze vier het meest van waarde om de positie van het vastgoed, en in het bijzonder het buitenstedelijke vastgoed, te kunnen bepalen. Familie was en is altijd van grote waarde geweest voor de Italianen, en zo ook het vastgoed dat in hun ogen er toe dient om samen te zijn met de familie. In dit derde boek maakt Alberti gebruik van een gesprek als schrijfstijl. Het gaat om een gesprek van zijn eigen familie bij het sterfbed van

---

⁷⁴ (Plinius jr., 2001, pp. 159-160).

⁷⁵ (Plinius jr., 2001, p. 166).

⁷⁶ (Watkins, 1969, pp. 8-9), (Alberti, 1969a).

zijn vader Lorenzo Alberti omstreeks mei 1421. Aanwezig zijn onder meer Leon zelf, die Battista wordt genoemd en zijn broers Carlo, Adovardo, Lionardo en Giannozzo. Met name de laatste twee zijn aan het woord. Als oude mannen onderwijzen ze de jongere familieleden door middel van hun dialoog. In het gesprek komen ze op een gegeven moment aan bij het onderwerp, hoe kies je de beste plek om te wonen op het platteland? Giannozzo kiest ervoor om de plek te bepalen op basis van hoe gezond het leven er is. Dat bepaalt hij door te kijken naar de jeugd en de ouderen die er leven. Is er veel jeugd, dan is de lucht er gezond om op te groeien. En zijn er veel ouderen, dan kan je er blijkbaar op een fijne wijze oud worden. Vervolgens zou hij de relaties met de omringende gemeenschappen onderzoeken. Is de gemeenschap die hij op het oog heeft zelfredzaam of heeft het haar burens nodig voor uitwisseling van goederen? Eveneens zou hij navraag doen naar mogelijke calamiteiten die er kunnen plaatsvinden; bijvoorbeeld ziekte en oorlog, zodat hij kan beramen of hij er zich gemakkelijk uit de voeten kan maken indien nodig.⁷⁷ Lionardo en Giannozzo bespreken allerlei aspecten van het wonen en de aanschaf van een mogelijk huis. Zo vraagt Lionardo: 'What would you do, buy your house or rent one?' waarop Giannozzo antwoordt met: *'Zeker niet huren, want in de loop van de tijd beseft een man dat hij zijn huis meerdere keren heeft gekocht maar het nog steeds niet bezit. Ik zou bovendien, een huis kopen dat lichtig, ruim en geschikt is om mijn hele familie te huisvesten en als een goede vriend langs zou komen zou ik ook hem een goed onderdak bieden. En ik zou proberen hiervoor zo min mogelijk uit te geven.'* en verderop: *'Ik zou willen dat mijn hele familie onder één dak leeft, om zich te warmen bij één haard, en om te zitten aan één tafel.'*⁷⁸

Landleven en familie zijn nauw met elkaar verbonden, niet alleen om er te verblijven maar ook als familie-eigendom en erfenis: *'Om deze reden, en tevens om andere, zou ik mijn land met mijn eigen geld willen kopen, zodat het aan mij en mijn kinderen kan behoren en daarna aan mijn kleinkinderen, zodat ik met meer liefde het beheer en de teelt zou zien en zodat mijn eigen mensen er kunnen blijven in de loop der tijd, ik de vruchten zal ontvangen van de planten en van het werk dat ik er in gestoken heb.'*⁷⁹ Ook Lionardo is lovend over het plattelandsleven: *'Wat voor mens zou falen om genoeg te kunnen vinden in zijn boerderij? De boerderij is van grote, eerbare en betrouwbare waarde. Enig andere beroep is beladen met duizenden risico's, draagt massa's verdenkingen en problemen met zich mee, en brengt tal van verliezen en spijt. [...] De boerderij*

---

⁷⁷ (Alberti, 1969a, p. 183), (Alberti, 1969b, pp. 229-230).

⁷⁸ (Alberti, 1969a, pp. 184-185), (Alberti, 1969b, pp. 231-232): *'Definitely not rent, for in the course of time a man finds he has bought his house several times over and over and still does not own it. I would, furthermore, buy a house that was airy, spacious, and suited to hold my family and if a good friend should come by to offer him good lodging too. And for this purpose I would try to spend a minimum [...] I would want all my family to live under one roof, to warm themselves at one hearth, and to seat themselves at one table.'*

⁷⁹ (Alberti, 1969a, p. 188), (Alberti, 1969b, pp. 236-237): *'For this very reason, and for others too, I would buy my land with my own money, so that it might belong to me and to my children and then to my grandchildren, so that I would see to its management and cultivation with more love and so that my own people, remaining there through the passage of time, would gain the fruit of the plants and the work I had put into it.'*

*alleen lijkt betrouwbaar, gul, betrouwbaar en waarheidlievend. Beheert met toewijding en liefde, zal de terugbetaling nooit verminderen. Beloning volgt op beloning. In de lente geeft de boerderij een veelheid aan lekkernijen, groen, bloemen, aroma's. Het probeert je te behagen, het glimlacht en belooft je een prachtige oogst, het vult je met goede hoop evenals voldoende vreugde in het heden. Hoe hoffelijk staat het je dan bij in de zomer! Eerst het ene soort vrucht, dan het andere, komt naar jouw huis - je huis is nooit leeg van enige gift. Dan is er de herfst: nu geeft de boerderij zijn beloning in vrijheid aan de arbeiders, toont een grote waardering voor je inzet - graag, overvloedig en trouw dient het je! Twaalfvoudige beloning is je deel - voor een beetje zweet, vele vaten wijn. [...] De boerderij stopt nooit op regelmatig beloningen te zenden van zijn latere vruchten. Zelfs in de winter faalt het niet om gul te zijn. Het zend je hout en olie en jeneverbes en laurier, zodat wanneer je vanuit de sneeuw en wind je huis binnenkomt je een vrolijk en geurig vuur kan maken. En als je je verlaagd om het te vergezellen, zal de boerderij je uitnodigen in prachtig zonlicht, hazen en bokken en herten bieden om op te jagen, het zal je laten genieten van de sport en de kou en hardheid van het weer van je afschudden.' Iets verderop in het gesprek vat Giannozzo kort samen wat Lionardo ook al zei: '[...] inderdaad is de boerderij, in de eerste plaats, rendabel, en in de tweede plaats, een bron van zowel plezier als.'*⁸⁰

Het plattelandsleven is een waar paradijs in de ogen Lionardo en Giannozzo, en eigenlijk niet alleen van hen. Met name door het contrast met het stadsleven is het platteland al snel een rustoord waar het goed toeven is. De rijken hadden het in de stad ook niet slecht, maar het leven in de stad had toch zeker zo zijn onaangename factoren. Giannozzo vertelt: '[...] onder het genot van je landgoed kan je het geweld, de rellen, de storm in de stad, de markt en het stadhuis ontvluchten. Op de boerderij kan je jezelf verbergen en voorkomen dat je alle diefstal en misdaad moet zien, het grote aantal verdorven mensen in de stad die altijd flirten voor je ogen. Daar zullen ze nooit ophouden met in je oren te piepen, te schreeuwen en brullen in de straten uur na uur, zoals

---

⁸⁰ (Alberti, 1969a, pp. 191-192), (Alberti, 1969b, pp. 242-243): 'What kind of person could fail to take pleasure in his farm? The farm is of great, honorable, and reliable value. Any other occupation is fraught with a thousand risks, carries with it mass of suspicions and of trouble, and brings numerous losses and regrets. [...] The farm alone seems reliable, generous, trustworthy and truthful, managed with diligence and love, it never wearies of repaying you. Reward follows reward. In spring the farm gives you a multitude of delights, greenery, flowers, aromas, songs. It tries to please you, it smiles and promises you a magnificent harvest, it fills you with good hopes as well as sufficient joy in the present. Then in summer how courteously it attends on you! First one sort of fruit, then another, comes to your house - your house is never empty of some gift. Then there is autumn: now the farm gives liberal reward for the labors, shows great gratitude for your merit - gladly, copiously, and faithfully serves you! Twelfold reward is yours - for a little sweat, many casks of wine. [...] The farm never stops sending you periodic gifts of its later fruits. Even in winter it does not fail to be generous, It sends you wood and oil and juniper and laurel, so that when you enter your house of snow and wind you can make a joyful and aromatic fire. And if you deign to lend it your company, the farm invites you into splendid sunlight, offers hares and bucks and deer for you to chase, lets you enjoy the sport and shake off the cold and harshness of the weather. [...] indeed the farm is, first of all, profitable and, second, a source of both pleasure and honor.'

*een gevaarlijk en walgelijk soort beest. Wat een zegen om op de boerderij te leven, wat een ongehoord geluk.*⁸¹

In het gehele derde boek lijken Gianozzo en Lionardo sterke voorkeur te hebben voor het wonen op het platteland en de stad te verafschuwen. Toch weten ze hun ideeën ook te relativiseren en beseffen zij welke voordelen de stad Florence hen en hun familie heeft te bieden: *'[...] laat ons derhalve concluderen: elke situatie heeft zijn eigen natuurlijke voordelen. In de stad zijn de werkplaatsen van de grote dromen, voor zulke overheden, grondwetten, roem. Op het platteland vinden we vrede, tevredenheid, een vrije manier om leven en gezondheid na te streven. Voor mijzelf denk ik dat als ik zo een boerderij had zoals ik aan het beschrijven was dan zou ik wensen er een groot deel van het jaar te verblijven en te genieten terwijl ik de middelen verbouw om mijn familie overvloedig en goed te voeden.*⁸²

Hoewel we hier de standpunten en argumenten lezen van Italianen uit de economische middenklasse zijn deze ook herkenbaar in de besluitvorming en invulling van landgoederen door Italianen uit de hogere klasse waar de Medici toe behoorden. Alberti beschrijft een maatschappelijk thema dat breed wordt gedragen en inspireert om de gedachten over het stads- en plattelandsleven te concretiseren en er iets mee te doen in het dagelijks leven.

In de *Re Aedificatoria* gaat het over de bouwkunst in het algemeen maar wijdt Alberti een van de tien volumes aan het landhuis. In deel vijf beschrijft hij de locatie van het landhuis evenals de verschillende vertrekken, zowel architectonisch als functioneel. Het huis zelf moet op het midden van het erf gebouwd worden.⁸³ De zonnewende was daarbij van cruciaal belang voor de oriëntatie van de vertrekken. Al die verschillende vertrekken samen onder een dak zijn als een miniatuurstad, zo schrijft Alberti. En niet alleen de interne organisatie geldt als die van een stad, ook naar de omgeving, de landerijen en het klimaat wordt gekeken alsof men er een stad zou willen bouwen. Het verschil is dat in een stad allerlei restricties gelden en dat op het platteland veel meer vrijheden zijn.⁸⁴ Vervolgens zet Alberti een aantal algemene opmerkingen uiteen over

---

⁸¹ (Alberti, 1969a, p. 193), (Alberti, 1969b, p. 245): *'[...] you can in the enjoyment of your estate escape the violence, the riots, the storm of the city, the marketplace, and the townhall. On the farm you can hide yourself and avoid seeing all the stealing and crime, the vast numbers of depraved men who are always flirting past your eyes in the city. There they never cease to chirp in your ears, to scream and bellow in the streets hour after hour, like a dangerous and disgusting kind of beast. What a blessing to live on the farm, what an unheard of happiness.'*

⁸² (Alberti, 1969a, p. 194), (Alberti, 1969b, p. 246): *'[...] let us assess it thus: every situation has its own natural advantages. In the city are the workshops of great dreams, for such governments, constitutions, fame. In the country we find peace, contentment, a free way of pursuing life and health. For myself I think if I had such a farm as I was describing I should wish to stay there a good part of the year and enjoy myself while cultivating the means to feed my family abundantly and well.'*

⁸³ (Sciolla, 1989, pp. 5-6), (Bajard & Bencini, 1992, pp. 11-13); Dit vijfde deel dat verscheen in 1485 werd door Alberti opgedragen aan Lorenzo il Magnifico.

⁸⁴ (Alberti, 1966, pp. 398-401), (Alberti, 1988, p. 140), (Alberti, 1955, p. 100).

de positionering en het ontwerp van de villa. In de eerste plaats focust hij zich op het klimaat en de geografisch beste locatie van de villa. Die locatie is zijns inziens aan de voet van een gebergte, in de nabijheid van water en in een gezonde regio. Ook de nabijheid van een stad is van positieve invloed op de locatie van een landhuis. Vitruvius beschreef dat reeds en ook Alberti onderschrijft dit standpunt. Het maakt het vluchten van het landhuis naar de stad gemakkelijker, evenals het verlaten van de stedelijke drukte om rust te vinden op het platteland. Tevens is een goede uitvalsweg in de vorm van een weg en/of rivier van grote waarde. Langs deze route kan zowel gereisd worden als handel gedreven en goederen getransporteerd.⁸⁵ Alberti maakt vervolgens een onderverdeling in de type landhuizen. Allereerst het verschil dat de bewoner een heer is of een landarbeider. Vervolgens of het landhuis gebouwd is als een bedrijf of als recreatiewoning. De bedrijfsgebouwen hebben altijd een relatie met het hoofdgebouw - over het algemeen een recreatiewoning van de landeigenaar. De nabijheid van beide gebouwen is voor de eigenaar van belang om de bedrijfsvoering zelf te kunnen controleren. De bedrijfsgebouwen zijn zowel voor het behandelen, verzamelen en bewaren van de goederen van het land als voor de landarbeiders om in te wonen. Alberti beschrijft hoe deze gebouwen opgebouwd moeten zijn, maar we focussen op zijn beschrijving van het woonhuis van de landeigenaar.⁸⁶ Alberti benoemt het gegeven dat veel tijdgenoten pleiten voor meerdere villa's, elk gebouwd voor een van de vier seizoenen. Daarbij moeten 's winters de slaapkamers op het oosten worden georiënteerd en 's zomers op het zuid-zuidwesten. Zelf pleit hij echter voor een variatie in buitenverblijf op basis van klimaat en locatie, iets wat we bij Vitruvius ook al zagen. Hij plaatst de villa tevens op een prominente plek in het landschap vanwaar het uitzicht heeft over een stad, dorp, kustlijn, vlakte of over bergen omringd door prachtige tuinen en aantrekkelijke jachtgebieden, maar waardoor zij ook van een afstand aanschouwd kan worden. De entree voor bezoekers moet monumentaal zijn, en de toegang tot de omringende landerijen gemakkelijk voor de eigenaar. Het huis deelt hij vervolgens op in drie delen: publiek, semi-privé en privé.⁸⁷ Over deze drie delen verspreid zijn verschillende vertrekken met elk een eigen waarde. Zo is het 'atrium' of de 'hof' de belangrijkste ruimte - ook wel het 'hart van het huis' of 'boezem' genoemd - welke bij voorkeur gecentreerd in de plattegrond gepositioneerd moet zijn zodat de nevenruimtes als eetzaal, slaapkamers, dienstruimtes er omheen gesitueerd kunnen worden met uitzicht op de binnenplaats. De eetkamer is daarvan het belangrijkste, daaropvolgend de slaapkamers en als laatste de woonkamers. Vervolgens komen dan nog alle overige ruimtes, maar deze vier ruimtes zijn het

---

⁸⁵ Met een gezonde regio bedoelt Alberti enerzijds het klimaat en anderzijds de natuur. Bossen hebben bijvoorbeeld invloed op de kwaliteit van de lucht, zowel positief als negatief. De bladeren zuiveren de lucht door fotosynthese, maar rotte bladeren vervuilen op hun beurt de lucht. Dichte bossen zijn daarmee een negatieve factor in de kwaliteit van een locatie. (Alberti, 1966, pp. 400-403), (Alberti, 1988, pp. 140-141), (Alberti, 1955, pp. 100-101).

⁸⁶ (Alberti, 1966, pp. 404-405), (Alberti, 1988, pp. 141-142), (Alberti, 1955, pp. 101-102).

⁸⁷ (Alberti, 1966, pp. 414-417), (Alberti, 1988, p. 145), (Alberti, 1955, p. 104).

belangrijkst en worden gepositioneerd naar seizoen, dat wil zeggen, respectievelijk zomer- en winterverblijven. Het atrium - of de hof - is de kern van het huis dat optreedt als een publieke ruimte, het forum. Alle ruimtes zijn op deze ruimte georiënteerd. De entree leidt daarbij de bezoeker direct naar deze ruimte waarvandaan de beweging door het huis wordt geïnitieerd. Deze hof moet een open karakter hebben, met een nobele en prominente uitstraling. Het is immers de eerste ervaring van het interieur door de gast.⁸⁸ Aan deze binnenruimte dient bij voorkeur een kapel geschakeld te zijn, evenals de eetkamer, zodat ze vanuit het hart direct te betreden zijn. Alberti maakt onderscheidt tussen eetkamers in relatie tot de seizoenen; indien de villa het gehele jaar gebruikt wordt dienen er meerdere eetkamers te zijn, elk met de vereisten naar het seizoen. Aan de eetkamer zijn weer twee andere ruimtes gekoppeld, namelijk de keuken en de pantry of opslag. De route vanuit de keuken naar de eetkamer moet overdekt zijn, niet te lang - anders wordt het eten koud - en ook mag het geluid uit de keuken de eetkamer niet bereiken.⁸⁹ Na de eetkamer is de slaapkamer het belangrijkste vertrek in de villa. Ook daarvoor geldt dat er slaapvertrekken moeten zijn voor respectievelijk de winter en de zomer. Aan de slaapkamer zijn weer nevenruimtes geschakeld waaronder badkamer, kleedkamer en werkkamer. De man en de vrouw hebben elk hun eigen reeks vertrekken maar moeten ongezien bij elkaar kunnen komen door een extra deur in de slaapkamer. Gasten krijgen hun vertrekken toegewezen nabij de vestibule en tegenover de vertrekken van de volwassen zonen van de familie (>17jaar). Op deze manier worden de jongemannen aangemoedigd kennis te maken met de gasten, zo schrijft Alberti. De jongere zonen krijgen hun vertrekken nabij die van de grootmoeder, en geclusterd met de kamers van de meisjes. Alberti vult de beschrijving van de dispositie van de ruimtes aan met een wapenkamer naast de vertrekken van de jongemannen en een opslag naast de gastenverblijven. Personeel wordt duidelijk gescheiden van de adel en krijgt vertrekken toegewezen in relatie tot hun positie. De staljongens moeten voor de stallen slapen, de butler bij de ingang van de wijnvoorraad - welke bij voorkeur onder de grond gelegen is - en voedselopslag en de dienstmeiden vlak bij hun werkgebied zodat ze de commando's kunnen horen en onmiddellijk kunnen uitvoeren.⁹⁰

Het derde werk *La Villa* schreef Alberti vermoedelijk rond 1438. In dit traktaat beschrijft hij de kerntaken van de landheer: hoe hij zijn landgoed moet aankopen, ontwikkelen en onderhouden. Niet alleen de landbouw is daartoe noodzakelijk maar bijvoorbeeld ook een goed contact met de burens. Eveneens is de familie de kern waar het landleven om draait: 'Compera la villa per

---

⁸⁸ (Alberti, 1966, pp. 416-419), (Alberti, 1988, p. 146), (Alberti, 1955, pp. 104-105).

⁸⁹ (Alberti, 1966, pp. 418-421, 424-425), (Alberti, 1988, pp. 146-149), (Alberti, 1955, pp. 105-107).

⁹⁰ (Alberti, 1966, pp. 424-429), (Alberti, 1988, pp. 149-150), (Alberti, 1955, pp. 107-108).

pascere la famiglia tua, non per darne diletto ad altri'.⁹¹ Daaraan voegt hij iets verderop aan toe dat het goed is om je vrienden eveneens dichtbij te hebben: 'Comperata la villa, in prima cura ch'e' vicini t'amino nulla meno che s'amino e'tuoi parenti. E saranno e' parenti a ogni tuo aiuto più molto tardi che gli amici. E dove ène il vicino amico, in qualche parte puoi dire esservi tu'.⁹²

Van deze drie publicaties was *De Re Aedificatoria* het meest gericht op de bouwtechniek. Alberti maakte bij het schrijven van zijn architectuurtraktaat veel gebruik van Vitruvius' *De Architectura Libri Decem*. Zowel de traktaatschrijvers uit de klassieke oudheid als Alberti schrijven de beste bouwlocatie toe aan een heuvelachtig gebied. Alberti voegt daar aan toe dat de nieuw te bouwen villa met bijgebouwen een onderdeel moet vormen van het omringende landgoed. Het uitzicht vanuit de villa over het landgoed is daarbij cruciaal, zo schrijven Bajard & Bencini (1992), maar Steenbergen & Reh (2003) voegen daar aan toe dat uitzicht op de stad eveneens essentieel is: 'Men trok zich uit de stad terug, maar niet om de stad de rug toe te keren'.⁹³ Zo bouwden de Florentijnen hun villa's te midden van de landerijen en het liefst met uitzicht over de stad, zoals Alberti het voorschrijft.

Doni

Antonio Francesco Doni (1513-1574) is een stuk minder bekend vergeleken met de illustere Vitruvius, Alberti en Plinius, maar desondanks heeft hij een bijzonder traktaat op zijn naam staan dat helaas ook vrij onbekend is: *Le ville del Doni*. Dit traktaat werd in 1566 gepubliceerd in Bologna en is een van de weinige architectuurtraktaten waarin wordt gefocust op de bouwtypologieën van villa's op basis van sociale status. De vijfdeling die hij opstelt is gekoppeld aan de sociale status van de eigenaren:

1. prinsen en edelheren
2. heren
3. kooplieden en handelaren
4. ambachtlieden en kunstenaars
5. boeren en landarbeiders

Ackerman (1990) onderstreept dit eveneens en concludeert tevens dat de sociale status van Doni als aristocraat er hoogstwaarschijnlijk voor heeft gezorgd dat hij minder op de hoogte was van de laatste twee vormen van villabouw: 'He shows no familiarity with the agricultural and economic nature of the villa, being a courtier whose knowledge appears to have been restricted to visits to elegant villas of the aristocracy and wealthy bourgeoisie, many of which he describes.'

---

⁹¹ (Alberti, 1960, p. 359), (Gobbi Sica, 2007, pp. 19-20); 'Buy a villa to nourish and sustain your family, not to give pleasure to other people [...]'.
⁹² (Alberti, 1960, p. 360).

⁹³ (Bajard & Bencini, 1992, p. 12), (Steenbergen & Reh, 2003, p. 21).

Die twee beschrijvingen zijn namelijk abstracter en lijken meer een voortzetting van de dalende lijn - in status - die hij met de eerste drie types heeft ingezet.⁹⁴

Giorgio Vasari il Giovane

De bekende Giorgio Vasari had een minder bekende gelijknamige neef Giorgio Vasari il giovane, oftewel junior. Deze jongeman werd evenals zijn beroemde oom geboren in Arezzo (1562) en stierf in Florence in 1625.⁹⁵ Hij deed bouwkundige analyses naar de plattegronden van de belangrijkste villa's, palazzi, kerken en andere prominente gebouwen van zijn tijd. Hij beschrijft de plattegronden en verwijst daarbij naar de archetypes van zijn tijd, waaronder de Villa Poggio a Caiano. Ook beschrijft hij bondig het gebruik van de villa's en de verdeling van de ruimtes. Zo beschrijft hij bij de tekening van een eenvoudige *podere* (fig.9) uiterst kort en bondig dat dit soort huizen als vakantiewoning werden gebruikt (*villeggiare*). De opzet komt trouwens sterk overeen met de plattegrond van de Villa La Petraia, waarover meer in het volgende hoofdstuk.⁹⁶ Ook de karakteristieke vorm van de villaplattegronden komt ter sprake. Zo zien we meerdere villa's in H-vorm, waarvan Vasari jr. het in de kern zo formuleert: twee tegenover elkaar gesitueerde vleugels met meerdere kamers en een loggia, worden verbonden door een grote salon in het midden (fig.10). Ook Poggio a Caiano (fig.11) heeft deze kenmerkende plattegrond en wordt beschreven als het perfecte voorbeeld van de originele opvattingen over de Renaissancevilla.⁹⁷ De gangbaarheid van deze plattegrondsvorm zien we eveneens bij andere architecten waaronder Sebastiano Serlio (1475-1554). In zijn overzicht van de verschillende type landhuizen, of 'huizen buiten de stad' zoals hij ze zelf noemt, zien we herhaaldelijk de H-vorm terugkomen (fig.12). Daarbij gold het perfecte vierkant als basis waar uitsparingen de H-vorm creëerden. In de poten van de H bevonden zich de appartementen met *camere* en *camerotti* en de salon - of *sala* - als verbinding tussen de poten. Eveneens de villa's La Petraia en Poggio Imperiale staan in de bundel van Vasari jr. gedocumenteerd. Kenmerken voor de Villa La Petraia (fig.13) zijn de tuin, de weiden, de brugvormige trap en de (boom)kwekerij. De voorloper van de Villa Poggio Imperiale was de Villa Baroncelli (fig.14).⁹⁸ In de volgende drie hoofdstukken zullen we de ontstaansgeschiedenis van deze villa's nader onderzoeken, met de focus op de bouwkundige wijzigingen in de plattegronden van de villa's.

---

⁹⁴ (Ackerman, 1990, pp. 108-109), (Doni, 1969, pp. 29-31).

⁹⁵ (Stefanelli, 1970, p. 35).

⁹⁶ (Vasari jr., 1970, pp. 106-107, 130-131).

⁹⁷ (Vasari jr., 1970, pp. 234-236); 'La pianta tramandataci dal Vasari, di grande interesse e importanza, risponde perfettamente alla originaria concezione rinascimentale documentata anche nel dipinto seicentesco di Giusto Utens.' Deze schilderijen van Utens waarnaar wordt verwezen komen terug in de volgende hoofdstukken.

⁹⁸ (Serlio, 2001, p. 187), (Vasari jr., 1970, pp. 243, 253); 'Annotazioni: Giardino, prato, scala sopra un ponte, Vivaio grande.'

Van Plinius tot Alberti

De beschrijving van Plinius voor de dispositie van zijn Laurentijnse villa in Etrurië toont overeenkomsten met de beschrijvingen van de ideale villa door Alberti. David Stanley vermoedt daarom een belangrijke invloed van Plinius op het werk van Alberti maar eveneens een verband met *De Ruralium Commodorum* van Piero de' Crescenzi. Vanwege deze verbanden positioneert hij Alberti in de traditie en beschouwt hem minder als een vernieuwer op het gebied van de architectuurtheorie betreffende de villabouw. Hij schaaft Alberti, samen met Filarete en Francesco di Giorgio Martini, als opvolgers van Vitruvius en Plinius binnen de Romeinse traditie.⁹⁹ Die opvolging van Vitruvius en Plinius is niet alleen zichtbaar bij Alberti maar bij meer humanisten en bouwheren van zijn tijd. Ook Michelozzo di Bartolommeo (1396-1472), de favoriete architect van Cosimo de' Medici, stond bekend als een traditioneel vakman die werkte in de lijn van Vitruvius en gebruik maakte van de kennis overgeleverd door de brieven van Plinius. Mede die kennis maakte van hem, Alberti en enkele andere architecten de koplopers op de Florentijnse bouwmarkt. Terugkomend op die historische literatuur van onder meer Plinius en Vitruvius moet gezegd worden dat hun informatie opvallend abstract en onvolledig is. Ze geven meer sfeerbeelden en de strekking van regels waar een concept van klassieke bouw op gebaseerd kon worden. Van de literatuur is het werk van Alberti het meest concreet. De nog onvolledige en afstandige informatie van Plinius en Vitruvius wordt door Alberti op een manier beschreven waardoor het toegankelijker wordt voor een grotere groep van architecten, bouwheren/-meesters en andere betrokken ambachtslieden in de bouw. De informatie die Alberti daarmee geeft is dus deels geënt op informatie uit het verleden, alleen in een nieuw jasje. Zo is de nabijheid van een stad positief volgens zowel Vitruvius als Alberti en gebruiken ze beiden eenzelfde locatiebepaling van de villa. Het onderscheid in de literatuur lijkt daarbij meer gericht op verschillende doelgroepen en is afhankelijk van de tijd waarin het is geschreven.

---

⁹⁹ (Stanley, 1978, pp. 71-72).

Villa La Petraia, foto: Van Deursen (2015)

Villa La Petraia

Onder de villa's van de Medici met het grootste uitzicht over het Arno-dal is La Petraia een van de meest toonaangevende buitenhuizen. De ligging op de helling van de Monte Morello ten noorden van Castello resulteert in een panorama in zuidelijke richting over het Arno-dal. Het is een van de oudste villa's met een middeleeuws kasteel als oorsprong. In de oudste bronnen wordt melding gemaakt van een kasteel dat eigendom is van de familie Brunelleschi. Dat kasteel heeft in 1364-1365 de belegering van het Pisaanse leger onder leiding van de beroemde Giovanni Acuto (1320-1394) weten te weerstaan.¹⁰⁰ De funderingen van de voormalige kastelen in het Toscaanse landschap waren ideaal om te hergebruiken bij het optrekken van nieuwe villa's.¹⁰¹ De funderingen zijn immers sterk genoeg om grote nieuwe bouwmassa's te dragen. Zo werd het kasteel van de Brunelleschi gebruikt om Villa La Petraia te bouwen (zie bijlage pagina 21 voor luchtfoto's van de villa en tuinen).¹⁰²

Uitgaande van de inventarissen van de familie Strozzi is de Villa La Petraia in het jaar 1427 al eigendom van Messer Palla di Nofri Strozzi. De familie Strozzi was net als de Medici-familie rijk geworden met bankieren en focuste zich langzaam maar zeker op de politiek. Opvallend is dat de villa vanaf 1442 als eigendom van Palla's vrouw Monna Marietta wordt opgenomen in de inventaris van de familie. In 1446 wordt de villa overgedragen aan de abt van S. Pancrazio die de villa op zijn beurt teruggaf aan de familie, namelijk aan Alessandra, de vrouw van Lorenzo di Messer Palla di Nofri Strozzi. Monna Alessandra verkoopt uiteindelijk de villa in 1463 aan Nerone di Nigi Dietisalvi. Vervolgens zijn verschillende families, waaronder de Salutati eigenaar van de villa en op een gegeven moment ook de familie De' Medici. Tussen 1575 en 1590 was de architect Buontalenti verantwoordelijk voor de transformatie tot villa maar het is met name Raffaello di Zanobi di Pagno die zich met het werk aan de villa bezighoudt. Alleen de constructie van de oude wachttoren blijft intact.¹⁰³ Na het huwelijk van Ferdinando I met Christina van Lotharingen in 1589 werd zij de officiële eigenaar van de villa. Hun zoon Lorenzo (1600-1648) erfde het landgoed vervolgens in 1609 en de familieleden na hem veranderden hooguit elementen in het interieur, met name door meubels en decoraties met zich mee te nemen naar

---

¹⁰⁰ (Guaita, 1996, p. 137), Giovanni Acuto was de uit Engeland afkomstige condottiere John Hawkwood, die furore maakte als legeraanvoerder in Italië waar hij voor vele stadsstaten de strijd aanging met rivaliserende staten.

¹⁰¹ (Bajard & Bencini, 1992, p. 11), (Sciolla, 1989, p. 42), (Cardini, 1965b, p. 20).

¹⁰² (Lapi Ballerini, 2011, p. 16).

¹⁰³ (Jahn-Rusconi, 1938, p. 11), (Bajard & Bencini, 1992, p. 63), Buontalenti was na de dood van zijn ouders, gestorven door een overstroming van de rivier de Arno, opgegroeid onder de (financiële) hoede van Cosimo I en was daarmee direct opgenomen in de kringen van De Medici (Acton, 1973, p. 58).

de verschillende buitenhuizen. Het was de beroemde architect Giulio Parigi die tussen 1631 en 1632 verantwoordelijk was voor de reconstructie van de villa en tuinen.

In 1737 kwam de villa in het bezit van de familie Beauvau, beter bekend onder hun titel Prinsen van Craon. De grootste wijzigingen vanaf dat moment vonden plaats in de tuinen en het omringende park. In 1829 liet Leopoldo II, groothertog van Toscane uit het huis van de Habsburgers en Lotharingen, de helling ten noorden van de villa door de tuinarchitect Joseph Frietsch aanpassen tot een groot park in Romantische stijl. In datzelfde jaar (1833) werd de villa door middel van een grote laan verbonden met de Villa di Castello.¹⁰⁴ In 1919 kwam de villa in handen van de Italiaanse staat die het onderbracht in het departement van de Opera Nazionale Combattenti. Vanaf 1984 werd de villa onderdeel van het nieuwe Museo Nazionale en werd begonnen met de conservering van de reeds zwaar gehavende villa.¹⁰⁵

De villa

De geschiedenis van de villa gaat terug tot de middeleeuwen, wanneer de familie Brunelleschi een klein en goed bewapend kasteel '*una piccola fortezza*' met bastions, torens en een slotgracht op de flanken van de Monte Morello bezit. Figuur 18 toont de vermoedelijke plattegrond van dit kasteel. Het is omstreeks de dertiende eeuw dat er voor het eerst melding wordt gemaakt van deze *casa da signore* - 'herenhuis' - als eigendom van de Brunelleschi-familie. In een koopcontract van 1256 wordt melding gemaakt van een aankoop door Simonetto Aldobrandini van de prior van de Santa Maria Maggiore. Het gaat hier om een stuk land twee kilometer ten noorden van Petraia. In een aankoopcontract staat ook de naam van Brunellini de Brunelleschi vermeld. Het is echter pas in 1294 dat er een stuk grond wordt toegeschreven aan de Brunelleschi.¹⁰⁶ Piero Brunelleschi en zijn vrouw Petruccia krijgen helaas geen kinderen waardoor Piero besluit om na zijn dood (in 1362) het familiebezit na te laten aan de *Frati dei Servi*. Deze kloosterorde van twaalf monniken wil er een klooster in vestigen. De fraters wachten echter te lang en Petruccia - die het kasteel als haar bruidsschat ziet - verkoopt Petraia aan Attaviano di Messer Boccaccio de Brunelleschi. Om zich niet de woede van de broeders op de hals te halen, aangezien zij eigenaar zouden worden door de nalatenschap van Piero, geven Petruccia en Attaviano hen toestemming om op het land een kapel te bouwen. Dan breekt de oorlog met Pisa uit en in 1364 wordt het kasteel aangevallen door de Engelse Militie van

---

¹⁰⁴ (Lillie, 2005, pp. 274-275), (Lapi Ballerini, 2011, pp. 16-22), (Pozzana, 2014, p. 51).

¹⁰⁵ (Sciolla, 1989, p. 42), het meubilair dat de koninklijke familie in de villa bezat is grotendeels nog steeds onderdeel van de meubelcollectie van La Petraia.

¹⁰⁶ (Chiostrri, 1972, p. 13).

Giovanni Acuto. Boccaccio, diens zonen en boeren weten het kasteel te verdedigen en de vijand zware verliezen toe te brengen met simpele wapens waarna de vijand zich moet terugtrekken.¹⁰⁷

Het is onduidelijk wanneer de villa door de familie Strozzi wordt overgenomen van de Brunelleschi. In 1422 wordt er in opdracht van Palla di Noferi Strozzi aan de oven - '*fornace*' - gewerkt.¹⁰⁸ Dit gebouw staat er nog steeds als poortgebouw en werd destijds onder meer als bakkerij gebruikt. Met zekerheid is vast te stellen dat in 1427 de villa met verschillende *case coloniche*, wijnhuizen en landerijen in bezit is van de familie Strozzi onder de leiding van Palla di Noferi Strozzi.¹⁰⁹ Palla breidt namelijk het landgoed verder uit in de tijd dat hij eigenaar is van La Petraia. De families Strozzi en De' Medici leven echter met elkaar op slechte voet en Cosimo *Il Vecchio* - 'de Oudere' - verbant de Strozzi familie in 1434 naar Padova. Ondertussen worden het kasteel met landerijen geconfisqueerd waarna het wordt verkocht aan de Bardi-familie: namelijk aan Alessandra de' Bardi, vrouw van de vermoorde Lorenzo Strozzi. Op deze manier blijft het landgoed alsnog in de familie Strozzi tot het jaar 1432. De setting van het kasteel blijft tot zeker de tweede helft van de 15e eeuw ongewijzigd. Het kasteel is dan nog steeds omringd door een muur waarbinnen nog een boerderij, bakkerij, schuur en wijnkelder zijn gesitueerd.¹¹⁰ Benedetto d'Antonio Salutati koopt dan in 1468 voor 23.070 *scudi* het kasteel van de familie Bardi. Vanaf dat moment in de geschiedenis zijn er twee theorieën over de wijze waarop de villa in bezit kwam van de Medici. Laura Alidori is de eerste onderzoekster die in 1995 de twee theorieën tegen elkaar uitzet. Helaas vond ook zij niet de daadwerkelijke geschiedenis van aanschaf door de Medici. De eerste theorie is als volgt: In 1544 koopt Cosimo I de' Medici de villa en verleent de architect en ingenieur Davide Fortini (...-1590) omstreeks 1566 de opdracht om de villa te restaureren, een loggia te bouwen voor zijn zoon Ferdinando en ook de tuinen en het aquaduct te repareren.¹¹¹ In het *Libro di inventario delle Possessioni* van 1566 staat de villa ook in de *Campione di Beni* - het register van goederen en eigendommen - van Cosimo.¹¹² Daarin

---

¹⁰⁷ (Carocci, 1968a, pp. 281-282), (Alidori, 1995, p. 83).

¹⁰⁸ (Acidini Luchinat, 1992, p. 139), (Acidini Luchinat & Galletti, 1995, p. 7); de volledige naam luidde Palla di Noferi di Palla Strozzi maar wordt vaak afgekort met Palla Strozzi of Palla di Noferi (Nofri) Strozzi. 1422 wordt aangehouden als jaar van aanschaf.

¹⁰⁹ (Gobbi Sica, 2007, p. 168); er wordt in 1427 melding gemaakt van: "*A property called Petraia in the parish of San Michele at Castello, with a ruined gentleman's dwelling, worker's house and olive press with CXL (140, red.) staia of land, part vineyard, part arable and with olives and woods [...] worked by Bonuccio di Bruno who every year earns about twelve florins [...].*"

¹¹⁰ (Chiostri, 1972, pp. 14, 16-17), ook is er sprake van een kleine baksteenproductie op de locatie.

¹¹¹ (Acidini Luchinat & Galletti, 1995, pp. 33-34), Fortini was via zijn schoonvader Niccolò di Raffaello di Niccolò dei Pericoli (c.1500-1550)- bijgenaamd "Il Tribolo" - in contact gekomen met Cosimo I de Medici. Fortini was in dienst van de Magistratura dei Capitani di Parte en door Cosimo de Medici eveneens aangesteld voor de aanleg en verbouwingen aan de Boboli tuinen bij Palazzo Pitti, Pratolino en bij Poggio a Caiano. Tribolo had zijn diensten verleend aan Cosimo voor de tuinen van La Petraia maar ook die van het naastgelegen Castello. Tevens was hij verantwoordelijk voor het park bij Castello.

¹¹² (Sciolla, 1989, p. 42), (Acidini Luchinat, 1992, pp. 140-141, 144), (Acidini Luchinat & Galletti, 1995, pp. 9, 11), in de eigendomslijst staat: "*Un podere in luogho detto alla Petraia con casa da signore et da lavoratore con più*

is ook te zien dat het landgoed tussen 1427 en 1566 enorm is uitgebreid; van 140 naar 330 *staia*, en met vele gebouwen. Cosimo liet in 1568 de villa na aan zijn zoon - en tevens kardinaal - Ferdinando die de transformatie van herenhuis tot buitenresidentie voortzette. De tweede theorie gaat echter direct via de Salutati naar Ferdinando de' Medici: Op 24 januari 1575 - ruim 100 jaar na de aankoop door de Salutati - is het kardinaal Ferdinando de' Medici die de villa koopt van Lisabetta d'Antonio Tornabuoni, weduwe van Antonio di Filippo Salutati.¹¹³ Het lastige van deze theorieën is dat ze beide door auteurs herhaald worden zonder nieuwe ontdekkingen over de aanschaf van de Villa door de Medici. Mogelijk is dit misverstand ontstaan door de verschillende benamingen van de gebouwen op het landgoed. In 1566 wordt er namelijk in de overzichten van Cosimo I melding gemaakt van een *casa da signore* en in 1568 van een *palazzo della Petraja*. Het kan zijn dat het om twee verschillende gebouwen gaat, maar dit is vooralsnog niet te bevestigen.¹¹⁴

Ferdinando is getrouwd met Cristina di Lorena (Christina van Lotharingen; 1567-1636) waar het schild met dubbele wapen van de Medici en de Lotharingen boven de zuidpoort naar verwijst. Ferdinando legt hier in de villa officieel zijn ambt als kardinaal naast zich neer, en samen met zijn vrouw transformeert hij de villa tot hun zomerverblijf.¹¹⁵ Omstreeks 1574 waren drie boerderijen onderdeel van het landgoed - Arco, Ragnaia en Topaia - wat er weldra meer zouden worden. De relatie tussen de villa en de boerderijen was tot in de 16e eeuw niet gelegd en beide functies en bouwtypes waren nog sterk van elkaar gescheiden. In de Veneto waren tegen die tijd villa's al lang opgegaan in de agrarische sector, maar rondom Florence kwam die functiemenging pas veel later op gang.¹¹⁶ Buontalenti behoudt voor de transformatie de vierkante plattegrond van het Middeleeuwse kasteel met centrale binnenhof. De wachttoren blijft eveneens onderdeel van het nieuwe gebouw. De helling van de heuvel wordt aangepast door Buontalenti om betere toegang te realiseren, de aanleg van tuinen mogelijk te maken en zijn kennis van waterwerken gebruikt hij om de watertoevoer vanuit de bronnen te verbeteren. Daarvoor past hij een terrassenstructuur toe (fig.19). De hoogtewerking van toren en terrassen was kenmerkend voor de stijl van Buontalenti die zich baseerde op zowel maniëristische

---

pezi di terra lavoratia, olivata et vignata di staiora trecentotrenta [...] Una fornace da calcina et lavoro grosso con dua fornelli da calcina et uno da embrici don casa per il fornaciaio posta in luogho detto a pie della Petraia [...]."

¹¹³ (Carocci, 1968a, p. 282); "Benedetto d'Antonio Salutati la comprava nel 1468 per 23,070 scudi. Il Cardinale Ferdinando de'Medici, che fu poi Granduca, ne faceva acquisto il 24 gennajo 1575 da Lisabetta d'Antonio Tornabuoni vedova di Antonio di Filippo Salutati." Dat is nadat Ferdinando in 1474 tot kardinaal wordt benoemd.

¹¹⁴ (Chiostri, 1972, pp. 25-26), ook tijdens mijn onderzoek heb ik geen uitsluitel kunnen vinden van het daadwerkelijke verloop in de aanschaf van de villa door De Medici. Daarom heb ik beide mogelijkheden hier opgenomen in de geschiedenis van de villa.

¹¹⁵ (Fianíco-Studio, 1980, p. 69), (Caschi, 2010, pp. 290-291); Christina van Lotharingen was de kleindochter van de Franse koningin Caterina de' Medici.

¹¹⁶ (Gobbi Sica, 2007, p. 169), (Sciolla, 1989, pp. 8-9).

elementen als tendensen van de vijftiende eeuw. Hij wil ruimtelijkheid creëren en gebruikt daar zowel de hoogteverschillen met trappen en bordessen voor als accenten in de façades.¹¹⁷ De werkzaamheden van Buontalenti zijn niet met zekerheid vast te stellen, in tegenstelling tot het werk van Raffaello di Zinobi Pagni die in 1591 met de restauratie van de toren, de villa en de tuin wordt belast. Zijn tekeningen worden in 1597 officieel ondertekend door Francesco Mecchini. Er blijft weinig over van het originele kasteel, want tegen het eind van de 16e eeuw zijn er slechts nog delen van zichtbaar in de westelijke en noordelijke muur van de begane grond, verdieping en natuurlijk de toren. Figuur 20 laat een nog originele opening zien van het middeleeuwse kasteel, welke zich nu in de badkamer in de noordwestelijke hoek van de begane grond bevindt. De plattegrond in figuur 13 toont de situatie omstreeks 1589-1598. Deze situatie komt sterk overeen met de huidige situatie en zal vermoedelijk van na de verbouwing door Buontalenti en Pagni zijn. Het doel was om de gehele woning volgens een meer rationele structuur op te zetten. Er werd in de eerste plaats een nieuw volume toegevoegd - in lijn met de toren - waar de verticale en horizontale ontsluiting van de verdiepingen in opgenomen kon worden (zichtbaar in de nieuwe plattegronden en beschrijving van de villa). Ook de binnenplaats zoals we die vandaag de dag ervaren is destijds aangelegd, in lijn met de bestaande binnenplaats en eerdere plannen voor een representatief hof. De toren wordt door Buontalenti en Pagni met een verdieping verhoogd. Tekeningen in het staatsarchief onder de collectie van de Capitani di Parte, tonen duidelijk het verschil waarbij er in de oude situatie slechts een rij van ramen in de toren zit (fig.21).¹¹⁸ Christina, de vrouw van Ferdinando, stelt Cosimo Daddi (1575-1630) aan om de noord- en zuidmuur van de binnenplaats van frescoschilderingen te voorzien. Boven deze schilderingen worden de schilden van de families De' Medici en Lotharingen geplaatst.¹¹⁹

Pagni was in wezen werkzaam voor Buontalenti, voor wie hij ook andere werkzaamheden verrichtte in opdracht van de groothertogen en de *Capitani di Parte*. Zo had hij onder meer aan de Medici-villa in Rome gewerkt. Pagni was de *direttore del cantiere* van Buontalenti, een functie die we kunnen omschrijven als opziener van een bouwplaats.¹²⁰ Triboldo is uiteindelijk de tuinarchitect die na het grove werk in opdracht van Buontalenti de drie terrassen invult met planten en bomen.¹²¹ In de plattegrond van Vasari de Jongere (fig.13) zien we dat de noordelijke ingang rechts van de centrale as is gesitueerd. De noordfacade staat helaas niet op de tekening, maar achter die muur was een ommuurd buitenplein met ingangen aan de west- en oostzijde.

---

¹¹⁷ (Bajard & Bencini, 1992, p. 63), (Pozzana, 1987, p. 19), (Sciolla, 1989, p. 14).

¹¹⁸ (Gobbi Sica, 2007, p. 168).

¹¹⁹ (Bajard & Bencini, 1992, p. 64), vermoedelijk werd hij daarbij geassisteerd door Lodovico Cardi (1559-1613), genaamd Cigoli.

¹²⁰ (Galletti, 1987, p. 23), (Lapi Ballerini, 2011, p. 18); "[...] traditionally attributed to Buontalenti (though only Raffaello Pagni is known with certainty to have worked here), [...]" (Guaita, 1996, p. 137).

¹²¹ (Zocchi, 1979, p. 148).

Dit ommuurde plein werd de "*prato*" - "weide" - genoemd en bestond zeker nog tot in de 18e eeuw, maar werd aan het begin van de negentiende eeuw gesloopt om een betere verbinding aan te gaan met het noordelijk gelegen park.

In 1609 laat Ferdinando de villa na aan zijn zoon Lorenzo. Die besluit vanaf 1622 om Giulio Parigi aan te stellen voor werkzaamheden aan onder meer de toren en de noordelijke toegangspoort (fig.21).¹²² Parigi legt in dat jaar ook de ondergrondse doorgang aan van de villa naar de keukens in het westen. De toren wordt versterkt en vele kunstenaars worden aangetrokken om de verschillende kamers en de loggia's te decoreren.¹²³ Daarnaast breidt Lorenzo het landgoed uit met de aankoop van omliggende boerderijen, wordt het noordelijk van de villa gelegen cipressenbos vergroot en wordt de oprijlaan van de villa verbonden met de weg aan de voet van de heuvel.¹²⁴ Vanaf 1636 schildert de kunstenaar Baldassare Franceschini (1611-1689) - genaamd *Il Volteranno* - op de muren van de balzaal verhalen over de glorie en roem van de Medici-familie. Over deze frescoschilderingen in Barokke stijl doet hij 12 jaar. De kapel op de begane eerste verdieping wordt aan het eind van de 17e eeuw beschilderd door Pier Dandini (1646-1712).¹²⁵

In 1737 sterft Giangastone de' Medici, de laatste mannelijke telg van de familie en de villa blijft kortstondig achter in eigendom van zijn zus Anna Maria Louise. Met het uitsterven van de mannelijke de' Medici-dynastie eindigt ook de politieke overheersing door de Medici. De macht komt in handen van het Huis Habsburg-Lotharingen die de villa in datzelfde jaar nog geven aan de regent Marc de Bauveau Craon (1679-1754). Hij bestuurt het hertogdom namens Frans Stephan van Lotharingen, de latere Duitse Keizer Franz I, en organiseert de overgang van de Medici-dynastie naar het politieke systeem van de Duitse heerser. De Bauveau prefereerde villa La Petraia boven alle landhuizen in Toscane. Er zijn nog twee plattegronden overgebleven van de situatie in de 18e eeuw (fig.23-24). Tot zijn dood in 1754 was hij gouverneur van het Hertogdom Toscane en hield hij residentie in La Petraia.¹²⁶

In 1799, tijdens de Napoleontische periode, wordt de villa verlaten en worden alle meubels verkocht. In 1805 wordt het park openbaar gesteld. Het is groothertog Leopold II (1797-1870) die tijdens zijn bestuursperiode van 1824-1859 als Groothertog van Toscane, de villa zou

---

¹²² (Acidini Luchinat & Galletti, 1995, p. 36) (Mignani, 1980, p. 67) de werkzaamheden van Giulio Parigi hebben met zekerheid plaats gevonden. Hij was gemoeid met de consolidatie van de bouwconstructie.

¹²³ (Gobbi Sica, 2007, pp. 168-169).

¹²⁴ (Gobbi Sica, 2007, pp. 125-127).

¹²⁵ (Bajard & Bencini, 1992, pp. 64, 67), Dandini werkt aan de kapel van 1682 tot 1695.

¹²⁶ (Caschi, 2010, pp. 290-291), (Zocchi, 1989, p. 86), (Chiostrri, 1972, p. 45), (Acton, 1973, pp. 65-66), (Guaita, 1996, pp. 141-142); Marc de Bauveau Craon werd de 'prins van Craon' genoemd tijdens zijn regentschap in Toscane.

herinrichten, maar zijn invloed gold met name voor de verandering van de tuinen.¹²⁷ Vanaf het moment dat De Medici de eigenaren worden van La Petraia zal de villa eigendom blijven van de Toscaanse Groothertogen tot het moment dat La Petraia in 1859 eigendom wordt van de Italiaanse staat. Koning Vittorio Emanuele II (1820-1878) van het *Huis van Savoye* en zijn tweede vrouw Rosa Vercellana, de gravin van Mirafiori - bekend als Bella Rosina - wonen er allereerst in. Zij beginnen met de eerste verbouwingen van de villa door de koninklijke architect Fabio Nuti naar de situatie zoals die vandaag de dag zich nog voordoet. Met deze interne renovaties zijn vrijwel alle oorspronkelijke interieurs verloren gegaan.¹²⁸ De toren wordt gebruikt als telegraafkantoor en in de kelder worden twee nieuwe keukens geïnstalleerd evenals een appartement voor al het personeel. De binnenplaats was eerder tijdens de Franse bezetting witgekalkt. Dit wordt in opdracht van Vittorio Emanuele ongedaan gemaakt waarna de fresco's van Volterra, Giovanni da San Giovanni en Gaetano Bianchi weer zichtbaar worden. Ter gelegenheid van de bruiloft van hun zoon graaf Emanuele di Mirafiori met Blanche de Larderei wordt de binnenplaats in 1872 door de Koninklijke architecten Fabio Nuti en Giuseppe Giardi overdekt met een constructie van staal en glas. De ontstane balzaal heeft ruimte voor de duizend gasten op het bruiloftsfeest.¹²⁹ Verder zijn er in de achttiende en negentiende eeuw nauwelijks aanpassingen geweest aan de constructie van de villa. De opeenvolgende eigenaren renoveerden overwegend alleen het interieur. In 1872 worden er door de architect Ferdinando Lasinio twee volières gebouwd op het bovenste terras in de tuin. Deze worden datzelfde jaar nog afgebroken en vervangen door de Belvedere op de zuidoostelijke hoek van het terras (fig.25-27). In die tijd wordt het ook wel de *reposoir* genoemd, naar de functie van rustplek na wandelingen door het park.¹³⁰ Deze Belvedere bevindt zich er vandaag de dag nog steeds.

Er zijn bijzonder veel verschillende afbeeldingen van de villa in de kunst bewaard gebleven. Het bekendste voorbeeld is uit de lunetten van Utens (fig.3). Opvallend detail is de naam '*La Pretaia*' in plaats van de juiste naam La Petraia. Er is geen duidelijkheid over dit naamsverschil. Ook Zocchi maakte *vedute* van de Medici-villa's, waarvan zijn pen en zwarte inkt tekening een mooi beeld geeft van de villa La Petraia en de tuinen (fig.15).¹³¹

Tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1919) wordt de villa gebruikt als herstellingsoord voor de gewonde soldaten die in het militair hospitaal, dat in de Villa Castello was gevestigd, waren behandeld. Na de oorlog (1919) schenkt Vittorio Emanuele III La Petraia, samen met andere villa's, terug aan de staat. Hij schreef in een officiële brief van 11 oktober 1919: "*È mio desiderio*

---

¹²⁷ (Guaita, 1996, p. 142).

¹²⁸ (Acton, 1973, p. 61).

¹²⁹ (Acidini Luchinat & Galletti, 1995, p. 46), (Chiostri, 1972, pp. 79-80).

¹³⁰ (Acidini Luchinat & Galletti, 1995, p. 49), (Lapi Ballerini, 2011, p. 29).

¹³¹ (Dee, 1968, p. 60), (Zocchi, 1757).

cha parte dei beni fin qui in godimento della Corona ritorno al demanio dello Stato e che quanti costituiscono fonte di reddito siano ceduti all'Opera Nazionale dei Combattenti", waarmee hij de villa onderbrengt in het nationale orgaan van oorlogsveteranen. De villa wordt vervolgens in opdracht van de staat gerestaureerd.¹³² Villa La Petraia werd uiteindelijk in 1984 officieel tot nationaal monument verklaard en is sindsdien volledig gerestaureerd, heringericht en tevens geopend voor het publiek. Ondanks dat het interieur vrijwel volledig is geënt op de tijd van de Italiaanse koningen geeft het de uitstraling van een kasteelvilla nog uitermate goed weer, mede dankzij de sterk aanwezige wachttorenen.

De tuinen

De tuinen van de villa's Castello en La Petraia waren tot de tweede helft van de 18e eeuw nog sterk met elkaar verbonden. Op dat moment, bij de herinrichting van de tuinen en het park werden Castello en La Petraia gescheiden door een muur.¹³³ De huidige tuinen, aangelegd over drie terrassen aan de dalzijde van de villa, zijn nagenoeg volgens de originele ontwerpen. De zonnige positie van de tuin was ideaal voor het kweken van fruitbomen, de zogenoemde *fruttiera*. Deze bevonden zich op het derde terras "*il piano inferiore*" ofwel "*dei parterres*". Daarboven was de bloementuin op de "*piano intermedio*" genaamd "*del vivaio*" en stonden de potten met citrusbomen die profiteerden van de warme zon op het zuiden. Op het niveau van de villa, "*il piano superiore*" maar beter bekend als de *piano della Figurina* - vernoemd naar het standbeeld van Venus door Giambologna, dat hier stond - stonden de kleinere fruitbomen *frutti nani*. De drie terrassen werden aangelegd tussen 1573 en 1574 en zijn een typisch voorbeeld van de antieke Florentijnse tuinen op het platteland. Niet vanwege de terrassen maar door de indeling en rangschikking van bloem-, plant- en boomsoorten. Tussen 1591 en 1597 worden werkzaamheden verricht aan de tuin maar de indeling van de villa en de drie terrassen bleef hetzelfde tot het eind van de Medici-dynastie in 1737. De archieftekening van figuur 32 toont de situatie omstreeks het jaar 1697.¹³⁴

Aan de heuvelzijde van de villa - waar de officiële hoofdingang zich bevond - strekte zich een uitgebreid parklandschap uit met bossen die gebruikt werden voor de jacht. Ferdinando III maakt vanaf 1805 een begin aan het hersystematiseren van dit 20 hectare grote park. In 1805 wordt het park ook voor het eerst toegankelijk voor het publiek, mits de mensen fatsoenlijk gekleed gaan '*decentemente vestiti*', zo kunnen we lezen in een bevelschrift.¹³⁵ In 1810 werden de twee cirkelvormige bloembedden omgevormd tot parterres met cirkelvormige hagen.¹³⁶

---

¹³² (Cardini, 1965b, p. 20), (Alidori, 1995, p. 86), (Guaita, 1996, p. 142).

¹³³ (Guaita, 1996, p. 141).

¹³⁴ (Jahn-Rusconi, 1938, p. 12), (Acidini Luchinat & Galletti, 1995, pp. 21-22), (Conti & e.a., 1983, p. 36).

¹³⁵ (Chiostrì, 1972, p. 67).

¹³⁶ (Conti & e.a., 1983, p. 36).

Ferdinando III laat Filippo Nini in 1822 de *limonaia sul lato orientale* aanleggen. Het park werd uiteindelijk vanaf 1829 door Joseph Frietsch ontworpen in opdracht van Leopoldo II en was een van de eerste grote voorbeelden van de Engelse landschapstuinen/-parken in Italië. Leopold II was een gepassioneerde plantkundige en hij hield zich uitvoerig bezig met het ontwerp en de aanleg van de tuinen en het park.¹³⁷ Ondertussen wordt de architect Pazini in 1833 belast met de bouw van de kwekerij aan de westzijde van de villa - het zogenoemde *tepidarium*. De aanleg van de bossen met beken, bruggen en paadjes duurde tenslotte van 1836 tot 1850.¹³⁸

De oprijlaan tussen Castello en La Petraia is eveneens ontworpen door Johan Frietsch maar aangelegd door Horace Bosi en Luigi Malesci. Dit alles in opdracht van Leopold II. De oprijlaan met iepen is omstreeks 1833 reeds voltooid, terwijl in de daaropvolgende twee jaar tot 1835 de naastgelegen tuinen worden heraangelegd.¹³⁹ Wanneer in 1865 de villa in handen komt van de Italiaanse koningen, worden er naast reparaties aan het huis ook veranderingen doorgevoerd in de tuinen. Vittorio Emanuele II laat de twee vijvers in het park aanleggen als waterreservoirs.¹⁴⁰ In 2003 werd het park een reservaat, beschermd door het LIPU - de Italiaanse bond van vogelbescherming. Daarmee was het het eerste vogelreservaat in Italië.

Situatiewandeling

De villa is opgebouwd uit twee bouwlagen rondom een binnenplaats en onder een licht hellend zadeldak. Van oorsprong was de binnenplaats open, maar deze werd later overdekt om er een balzaal van te maken. De huidige situatie is opnieuw getekend en de beschrijving ervan wordt ondersteund met afbeeldingen op bijlage pagina's 10 en 11.¹⁴¹

Boven de ingang aan de zuidgevel hangt een groot tweedelig schild met de wapens van De' Medici en de Lotharingen. Dat is de plek waar we de villa binnenlopen. Op de begane grond komen we binnen via een klein voorportaal met aan de linkerkant de huidige wachtkamer en kantine, en aan de rechterkant de *primo* en *secondo salotto*, welke vandaag de dag als kantoor gebruikt worden. Via een tweede grote deur kom je binnen in de balzaal - de vroegere binnenplaats. Dit is de kern van de villa. De staal-met-glas dakconstructie werd in 1872 geplaatst met de amethisten kroonluchter in het middelpunt.¹⁴² Hier hielden de koning Vittorio Emanuele en zijn vrouw Rosa Vercellana grote banketten. Zij woonden er van 1864 tot 1870 en lieten het

---

¹³⁷ (Guaita, 1996, p. 142).

¹³⁸ (Pozzana, 2014, pp. 48, 51), (Carocci, 1968a, pp. 282-283), (Bajard & Bencini, 1992, p. 64), (Alidori, 1995, pp. 84-85). Een tepidarium is van oorsprong een ruimte in de Romeinse thermen, maar Leopold II laat deze warme ruimte speciaal bouwen voor het houden van exotische planten.

¹³⁹ (Galetti, 1992a, p. 187), de iepen zijn later vervangen voor lindebomen. (Pozzana, 2010, pp. 85-86), (Chiostri, 1972, pp. 68-69).

¹⁴⁰ (Guaita, 1996, p. 142).

¹⁴¹ De kelder van de villa was te onveilig om te bezoeken. Daarom is de beschrijving ervan niet opgenomen in deze situatiewandeling.

¹⁴² Amethist is een kristal met sporen van ijzer en titaan erin die voor de karakteristieke paarse kleur zorgen.

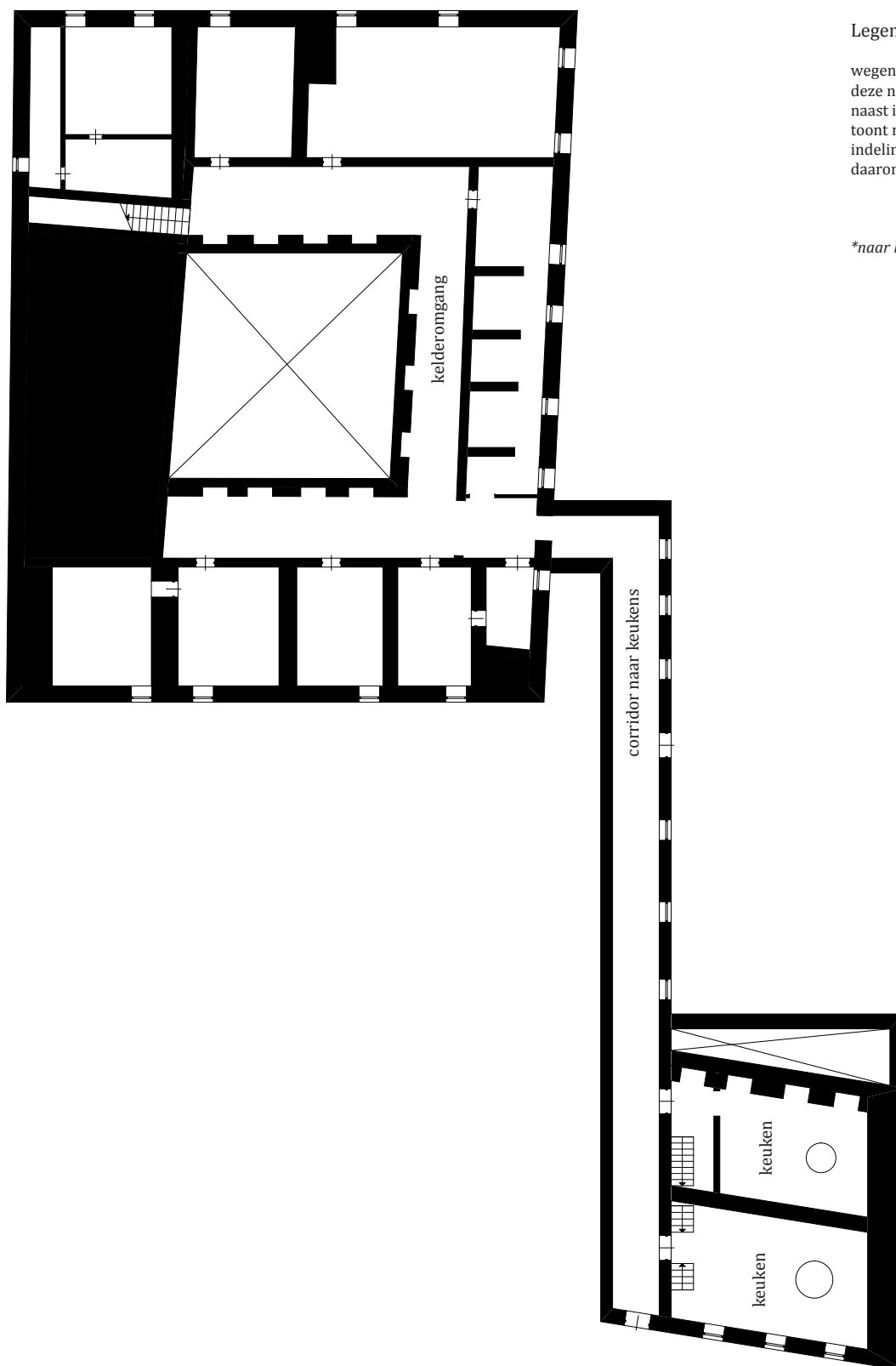
volledige interieur moderniseren naar hun tijd en statuur. Ook de fresco's van Volterrano, die eerder met stucwerk waren afgedekt werden weer tevoorschijn gehaald en ditmaal beschermd door het nieuwe glazen dak. De Venetiaanse mozaïekvloer in de balzaal werd eveneens in opdracht van de eerste Italiaanse koning aangelegd.

Vanuit de balzaal stappen we de rechter salon in, een van de twee grote zalen in de villa. Deze kamer wordt de 'Sala Rossa' genoemd - de 'Rode Kamer' - en is bekleed met vele rode tapijten. Deze zaal werd gebruikt als eetkamer; de tafel en stoelen zijn nog overblijfselen uit de tijd van de Italiaanse koningen. Vanuit de eetkamer komen we in de muziekkamer waar nog enkele muziekinstrumenten staan opgesteld. Achterin bevindt zich de studeerkamer van de koning, in de koele noordoostelijke hoek van de villa, ideaal gesitueerd naar de traditie van villa's zoals in de voorgaande drie hoofdstukken beschreven is. Naast de studeerkamer vinden we de nieuwe kapel met toegang vanuit zowel de muziekkamer als vanuit de balzaal. De kapel naast de vestibule is gebouwd tussen 1682 en 1685 en gedecoreerd door Pier Dandini.¹⁴³ Links van de kapel is de trap naar de eerste verdieping waarbij we eerst uitkomen op een corridor langs de noordelijke gevel. Deze corridor loopt op zowel de begane grond als de eerste verdieping achter de wachttorens langs. Op de begane grond fungeerde deze zone als verkeersruimte voor het personeel terwijl dat op de eerste verdieping enkel voor de uiterste hoeken gold. Het gedeelte direct achter de wachttorens was onderdeel van de verkeersrondgang op de verdieping en toont de collectie Aziatische kunst.

In de westvleugel vinden we achtereenvolgens de studeerkamer, keizerlijke kamer, blauwe kamer en de slaapkamer van de gravin van Mirafiori. Deze kamers vormen, samen met kleed- en badkamer in de zuidwestelijke hoek, haar appartement in de villa. De kamer van de koning was bijzonder genoeg een stuk kleiner en lag direct naast de kleedkamer van de gravin. Aan de westelijke loggia ligt nog een extra studeerkamer welke vandaag de dag gebruikt wordt als expositieruimte van het beeld van Fiorenza, gemaakt door Ferdinando Lasinio voor de Piano della Figurina. Dit beeld stond oorspronkelijk op de fontein van het bovenste terras. Boven de zuidelijke ingang bevond zich oorspronkelijk de *salottino verde*, die later opgedeeld werd in twee delen: de oude en de nieuwe salon. De constructie van de tussenwand toont in de plattegrond direct de eenvoudige toevoeging en de oude indeling blijft duidelijk afleesbaar. Rechts van de groene salon komen we in de rode salon die ook als voorkamer fungeert voor de oude kapel in het huis. Vervolgens staan we in de tweede grote zaal in de villa, de speelkamer of *sala da gioco*. De tweede en kleinere eetkamer bevindt zich ten noorden van de speelkamer.

---

¹⁴³ (Alidori, 1995, p. 84), (Conti & e.a., 1983, pp. 36-37), Conti schrijft dat de aanleg van de kapel tot 1695 duurde; vermoedelijk een misverstand.

Legenda*:

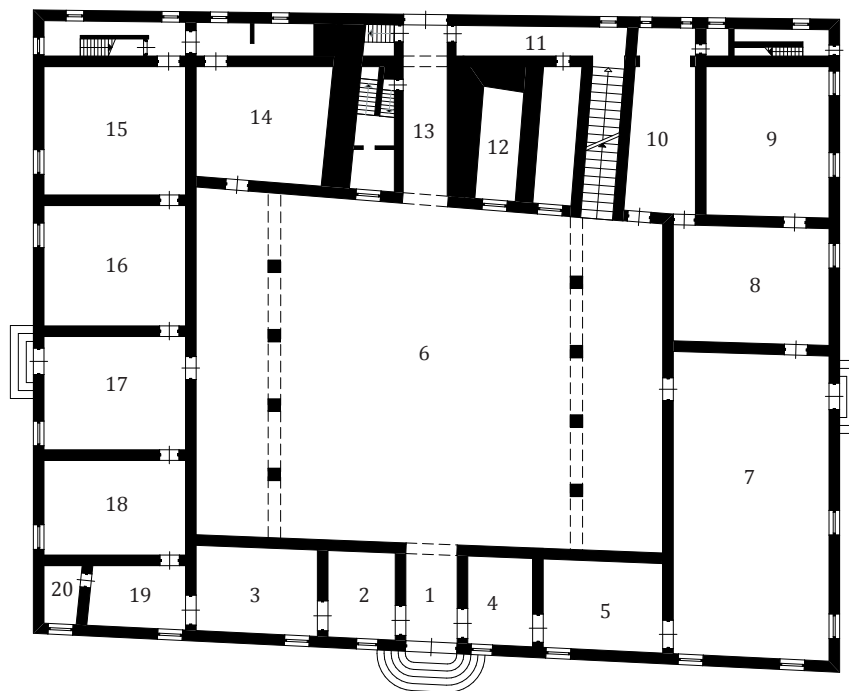
wegens slechte conditie van de kelder is deze niet te bezoeken. De tekening hier-naast is op basis van archieftekeningen en toont niet de exacte, actuele situatie. De indeling en het gebruik van de ruimtes is daarom ook niet nader toegelicht.

*naar huidige situatie en gebruik

kelder

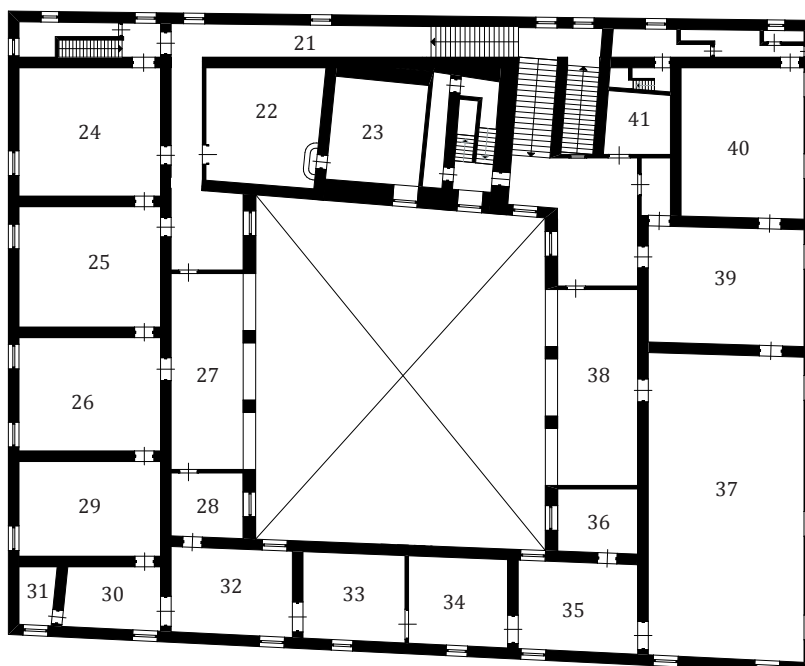
Legenda*:

- 1. zuidelijke entree
- 2. wachruimte
- 3. kantine
- 4. kantoor
- 5. kantoor
- 6. binnenplaats/atrium/balzaal
- 7. eetkamer
- 8. muziekkamer
- 9. studeerkamer koning
- 10. nieuwe kapel (eind 18e eeuw)
- 11. personeelscorridor
- 12. torenkamer
- 13. noordelijke entree
- 14. expositie
- 15. expositieruimte
- 16. expositieruimte
- 17. expositie Utens
- 18. expositie Utens
- 19. berging
- 20. badkamer
- 21. corridor
- 22. voorkamer
- 23. torenkamer
- 24. studeerkamer
- 25. keizerlijke kamer
- 26. blauwe kamer
- 27. westelijke loggia
- 28. studeerkamer
- 29. slaapkamer koningin
- 30. kleedkamer
- 31. badkamer
- 32. gele salon - eens slaapkamer van de koning
- 33. (oude) groene salon
- 34. (nieuwe) groene salon
- 35. rode salon
- 36. oude kapel
- 37. speelkamer
- 38. oostelijke loggia
- 39. eetkamer
- 40. kamer van Hercules & Anteus
- 41. kamer van de Gladiatoren

begane grond

*naar huidige situatie en gebruik

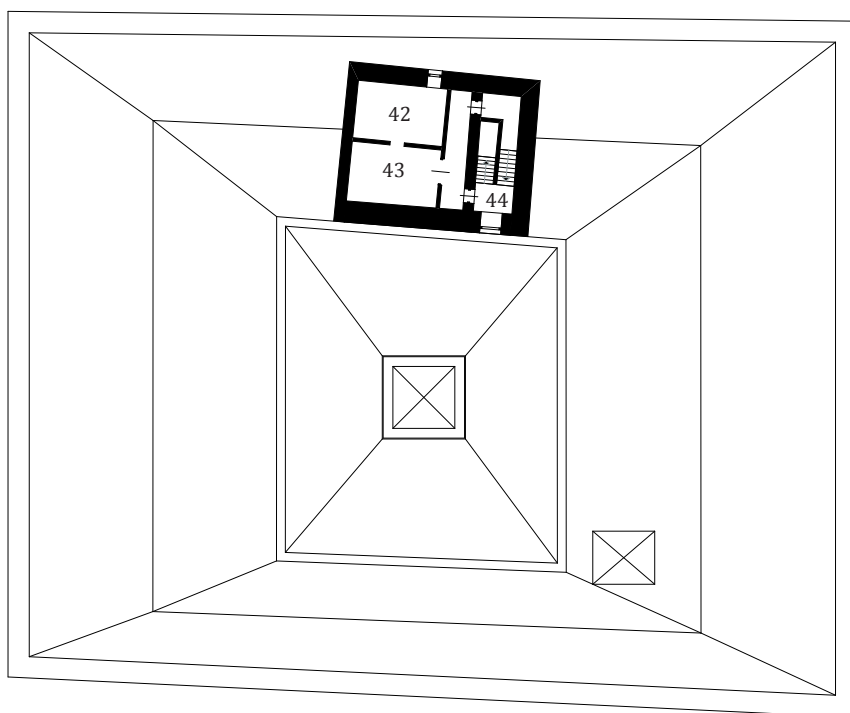

eerste verdieping

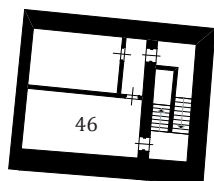
Legenda*:

- 42. noordkamer
- 43. zuidkamer
- 44. trappenhuis
- 45. noordkamer
- 46. zuidkamer
- 47. slaapkamer
- 48. berging
- 49. eerste omgang (gesloten)
- 50. kloktoren en duiventil
- 51. tweede omgang (open)

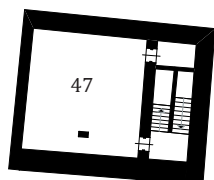
*naar huidige situatie en gebruik

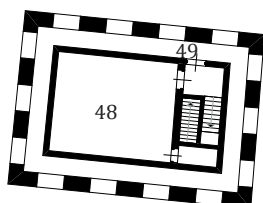
tweede verdieping

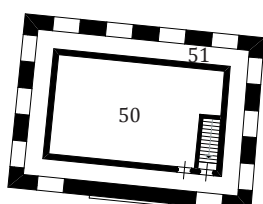
derde verdieping

vierde verdieping

vijfde verdieping

zesde verdieping

De twee achterste ruimtes van de koninklijke appartementen zijn vernoemd naar de afgebeelde figuren: de kamer van Hercules & Anteus en de kamer van de Gladiatoren.

We klimmen verder in de wachttorenen van de villa. de trappen zijn compact gesitueerd aan de oostzijde van de villa. Aan de westzijde bevinden zich kamers op de verschillende verdiepingen die vandaag de dag vooral als berging worden gebruikt. Het middeleeuwse karakter van de toren straalt door in de decoraties van de constructies (fig.28-29). De torenkamer op de vierde verdieping bevat nog enkele slaapkamermeubels maar onduidelijk is of de ruimte daadwerkelijk daarvoor werd gebruikt. De vijfde en zesde verdiepingen bevatten een omgang. Zoals uit archiefmateriaal blijkt bestond de oorspronkelijke middeleeuwse wachttoren uit slechts één omgang. De eerste omgang is gesloten door middel van kozijnen met glas, de tweede en bovenste omgang is open. De toren is voorzien van een klok, welke later is toegevoegd en het kasteelachtige uiterlijk van de villa verminderde. Twee van de bogen in de zuidgevel zijn daarvoor gesloten en in de achterliggende ruimte van de toren bevindt zich het uurwerk evenals een duiventil.

Terug beneden op de begane grond verlaten we de villa door de noordelijke poort. Hier bevond zich vroeger een ommuurde tuin, maar nu treffen we direct de rand van het immense park, ontworpen en aangelegd door Johan Frietsch. linksom komen we weer uit bij de oprijlaan die in feite langs de villa loopt. De huidige situatie van de villa met ommuurde tuinen verdeeld over drie terrassen creëert een beeld van een kleine vesting. In de middeleeuwen was het daadwerkelijk een fort, maar nu is de villa een prachtig en veilig rustoord met een weids panorama over het Arnodal en de stad Florence.

Conclusie

La Petraia is een uitstekend voorbeeld van een typisch zestiende-eeuwse villa, gebouwd op de oorspronkelijke kasteelfundamenten, wat door de opeenvolgende eigenaren werd aangepast. Hoewel er bouwkundig weinig veranderde, zijn de verschillen in het interieur wel zichtbaar. De prachtige ligging en schoonheid van de tuinen zijn echter nog steeds van grote waarde. Duidelijk is dat de verbouwing van kasteel naar villa vrijwel direct heeft geresulteerd in de villa zoals de actuele situatie weergeeft. Intern zijn er kleine wijzigingen geweest in de kamers - met name op het gebied van meubels en aankleding - maar de bouwvorm is nagenoeg volledig origineel zestiende-eeuws. De eigenaren waren zo enthousiast over de villa dat ze die lieten vereeuwigen in kunstwerken waaronder een meubelstuk vandaag de dag in Palazzo Vecchio in Florence (fig.30).

In haar huidige staat kan de villa nog enkele jaren mee, maar restauratie van met name de wachttorenen en de kelders zou binnen enkele jaren moeten plaatsvinden. De toren wordt op dit

moment niet gebruikt vanwege haar slechte technische conditie, maar kan eenvoudig intern worden opgeknapt. Een bezoek aan deze toren verhoogt de aantrekking tot de villa.

Het park ten noorden van de villa verkeert in redelijke staat en biedt een heerlijk gebied voor wandelingen onder het koele bladerdak tijdens de warme Italiaanse zomermaanden. De tuinen liggen er momenteel prachtig bij en worden uitstekend onderhouden. Een wandeling op het landgoed maakt direct duidelijk waarom de eigenaren - waaronder De Medici - deze villa gebruikten als buitenverblijf nabij de stad. Je bent nabij de stad Florence, waar je letterlijk over kunt uitkijken, maar bevind je midden in de natuur. Een ruim park in de rug, prachtige tuinen voor je voeten en de stad in oogopslag. De reden voor ontwikkeling van het kasteel tot villa is volkomen duidelijk.

De relatie van de villa met ander Medici-vastgoed in eigendom van de staat zou sterker benadrukt moeten worden om de betrokkenheid van de villa's met de stad duidelijker te maken voor het publiek. Wat de waarde van een bezoek zou verhogen is het geven van rondleidingen, want tegenwoordig is bezoek slechts een maal per uur mogelijk onder toezicht van beveiliging, maar wanneer de beveiliging tevens als gids zou kunnen optreden wordt er zeker meerwaarde gecreëerd. Mogelijke vercommercialisering zou onderzocht kunnen worden en er zo, op bescheiden wijze, mee geëxperimenteerd kunnen worden. Op dit moment krijgt de villa bijzonder genoeg nauwelijks bezoek terwijl ze gratis toegankelijk is. De tuinen zijn heerlijk om in te vertoeven en het park uitstekend geschikt voor wandelingen. Villa la Petraia is een verborgen parel die nog niet ontdekt is. Één bezoek laat direct zien waarom dit het favoriete huis was van zoveel eigenaren.

Villa Poggio Imperiale, foto: Van Deursen (2015)

Villa Poggio Imperiale

Waar de Villa La Petraia symbool staat voor een lustoord met uitzicht, is de Villa Poggio Imperiale een voorbeeld van (stads)paleis net buiten de stadsmuur.¹⁴⁴ Het heeft niet de uitstraling van een villa, mits we haar vergelijken met enkele villa's van Palladio in de Veneto. De structuur en uitstraling hebben meer overeenkomsten met het Palazzo Pitti in de stad dan menig andere Medici-villa rondom Florence. Dat heeft grotendeels te maken met de positie van dit landhuis op de top van de heuvel, de functie en ligging ten opzichte van het landgoed en de opeenvolgende eigenaren.

Het was Cosimo I de' Medici die in 1565 het landhuis op de heuvel van Arcetri confisqueerde en het opnam in het vastgoedbedrijf van de familie. De villa was tot dat moment eigendom van de Salviati en heette Poggio Baroncelli, naar de oorspronkelijke bewoners. Cosimo gaf het landhuis aan zijn dochter Isabella, vrouw van de Hertog van Bracciano, Paolo Giordano Orsini (1541-1585), die het na haar dood naliet aan haar zoon Virginio Orsini. Het was Maria Magdalena van Oostenrijk, de vrouw van Cosimo III, die het landgoed drastisch uitbreidde en de villa vergrootte tot een zogenoemd 'herenhuis'. De architect Giulio Parigi (1571-1635) was tussen 1622 en 1625 verantwoordelijk voor deze uitbreidingen waarbij aan de oostzijde een nieuwe vleugel werd aangebouwd en waarbij een frontfacade werd opgericht aan de zijde van de Poggio, waar ook een semicirkelvormig theater werd aangelegd met beeldenpartijen. De monumentale laan die de villa met de stad verbond bij de Porta Romana had zich letterlijk door de heuvels gedrongen want de top van de Monticelli was geëffend om de laan in een rechte lijn naar beneden te kunnen laten lopen. Kosten nog moeite werden gespaard om van deze villa een buitengewoon statement te maken. De laan werd geflankeerd door cypressen en beeldpartijen waarvan slechts nog de twee onderaan de heuvel zijn overgebleven. Al de andere beelden, evenals de visvijvers, werden in 1773 verwijderd.¹⁴⁵

De theatraliteit die Parigi de villa gaf in uitstraling werd ook toegepast in het interieur en de decoraties van de appartementen van Maria Magdalena en haar zoon Ferdinando. Matteo Rosselli was hiervoor verantwoordelijk en schilderde samen met zijn assistenten prachtige fresco's.¹⁴⁶ In 1659 werd de villa gekocht door de vrouw van Ferdinando II, Vittoria della Rovere die de schaalvergroting van het landhuis voortzette. Giacinto Maria Marmi (1625-1686) werd tussen 1681 en 1683 aangesteld om de ontwerpen aan te leveren en toe te zien op de bouw. Het was echter de familie Loharingen die de villa in de periode 1766-1783 verder verfraaide. Onder

---

¹⁴⁴ 'poggio' betekent 'heuveltje'.

¹⁴⁵ (Lapi Ballerini, 2011, p. 119).

¹⁴⁶ (Lapi Ballerini, 2011, pp. 119-120).

leiding van Gaspero Paoletti - aangesteld door Pietro Leopoldo - werd er gewerkt aan de twee binnenplaatsen; nieuwe stallen werden gebouwd en vele kamers werden volledig opnieuw gedecoreerd met stucco van de Italiaans-Zwitserse kunstenaars Grato en Giocondo Albertolli. De nieuwe façade in Neoclassicistische stijl werd toegevoegd door Pasquale Poccianti in opdracht van Maria Luisa Borbone, die op dat moment koningin van Etrurië was en de villa erfde tijdens de Napoleontische periode. In 1807 werd Giuseppe Cacialli aangesteld door de groothertogin Elisa Baciocchi om de ontwerpen die destijds door Ferdinando III waren opgesteld daadwerkelijk uit te voeren. Dit plan bestond uit een nieuwe centrale portico met loggia en timpaan en twee nieuwe uitbouwen in Barokke stijl aan weerszijde van het voorplein. In de linkervleugel werd de kapel ingericht. Bij de eenwording van Italië, waarbij Florence tijdelijk als hoofdstad van de nieuwe republiek optrad, werd de villa nagelaten aan de Santissima Annunziata die er in 1865 een school voor meisjes in vestigde.¹⁴⁷ De villa heeft deze functie tot aan vandaag de dag met als enige wijziging dat er tegenwoordig ook jongens naar deze school gaan. Zij verlaten echter eind van de middag weer het gebouw terwijl de meisjes wonen en slapen in de vele, prachtig gedecoreerde zalen die de villa telt.

De villa

De villa behoorde oorspronkelijk tot de familie Baroncelli. Het gebouw wordt beschreven als een landhuis en paleis maar het was eerder een klein kasteel dan een villa. Het landgoed van de Baroncelli spreidde zich ver uit over de gelijknamige heuvel Poggio Baroncelli. In 1427 werd Jacopo di Piero Baroncelli eigenaar van het landgoed met *casa da signore* en twee *podere* in het plaatsje San Felice a Ema. Het landgoed ligt op slechts een kilometer afstand van de Florentijnse stadspoort Porta di San Pier Gattolini - vandaag de dag bekend als de Porta Romana.¹⁴⁸ Jacopo Baroncelli laat het kasteel na aan zijn twee kinderen. De zaken vallen echter tegen en op 5 maart 1487 zijn de Baroncelli genoodzaakt het huis af te staan aan Agnolo Pandolfini, een van de schuldeisers. Agnolo verkoopt het landgoed aan zijn broer Battista Pandolfini die met zekerheid vanaf 1495 eigenaar is van het kasteel en landerijen. Een van de vroegste originele afbeeldingen van het landhuis op de heuvel buiten de stad is te vinden op het schilderij van Giorgio Vasari in het Palazzo Vecchio. Daar schilderde hij het beleg van Florence, dat plaatsvond vanaf 1529. Op dit schilderij (fig.42) zien we ook het huis van de Baroncelli, dat gefortificeerd is weergegeven en werd gebruikt als generaalkwartier door de vijandelijke troepen. De *castelletto* welke Guaita (1996) ook beschrijft, is een antieke villa in de vorm van een kasteel omringd door muren met

---

¹⁴⁷ (Lapi Ballerini, 2011, p. 121).

¹⁴⁸ (Panichi, 1975, p. 14), (Guaita, 1996, p. 186), (Conti & e.a., 1983, p. 84); dit is de oudst vermeldde datum van het landgoed, er is geen geschreven informatie van voor die tijd terug gevonden.

kantelen, een binnenplaats en wachttore(n).¹⁴⁹ De aanvoerder Filibert van Chalon, prins van Oranje, verkiest het kasteel als uitvalsbasis en generaalskwartier van de keizerlijke en Spaanse legers.¹⁵⁰ De familie Pandolfini blijft ruim 60 jaar eigenaar van het landgoed totdat op 5 januari 1548 Filippo di Battista Pandolfini alles verkoopt aan Piero d'Alamanno Salviati voor 1800 gouden Florijnen. Piero Salviati laat de villa in het jaar van aankoop direct restaureren. Omdat de troepen het huis zwaar hadden beschadigd moest hij veel investeren in het restaureren van de villa.¹⁵¹ Piero sterft op 18 oktober 1564 waarna de *Camera Fiscale* alles direct tijdelijk in beslag neemt in opdracht van Cosimo I de' Medici. De Salviati behoren tot de tegenstanders van Medici en als wraak confisqueert Cosimo I op 4 september 1565 de onroerend goederen van de familie waaronder het herenhuis op de Poggio Baroncelli en verbant hen uit Florence. Cosimo I gaf vervolgens op 16 juli 1566 de villa aan zijn dochter Isabella, als huwelijksgeschenk bij haar verbintenis met Paolo Giordano I Orsini, hertog van Bracciano sinds 1560. Zij had haar verlangen reeds geuit de villa graag te willen hebben en haar vader besluit het haar cadeau te geven. Samen met haar man, die zelf overwegend verbleef in zijn landhuis Ceretto Guidi, laat ze de villa grondig renoveren en herinrichten door de architect Jacopo d'Antonio Mati.¹⁵² De hertog van Bracciano was een driftig man en op 15 juli 1576 vermoordt hij zijn vrouw Isabella wanneer hij erachter komt dat ze een affaire heeft met zijn neef Troilo degli Orsini. Vervolgens verkoopt hij zijn eigen landgoed in Bracciano en neemt zelf intrek in het herenhuis op de Poggio Baroncelli. Om de gemoederen kalm te houden besloten de broers van Isabella, Francesco en Ferdinando de' Medici, om de villa in bezit te laten van de Orsini en het niet voor zichzelf te claimen; ze hernieuwen de schenking aan Paolo Giordano Orsini.¹⁵³ Met de dood van Paolo Giordano in 1585 komt het huis in bezit van zijn zoon Virginio Orsini. De plattegrond van Giorgio Vasari jr. toont de situatie uit de tijd dat Virginio Orsini eigenaar was van de villa (fig.14). Na zijn dood in 1615 wordt zijn zoon Paolo Giordano II Orsini eigenaar van het landgoed. De Orsini verlenen het landgoed tussen 1618 en 1620 aan de groothertogin Maria Magdalena van Oostenrijk, vrouw van Cosimo II de' Medici, die Villa Baroncelli samen met nog vier andere landgoederen in haar bezit neemt. Op 3 augustus 1622 wordt ze pas officieel eigenares van het Baroncelli landgoed wanneer ze de eigendoms- en gebruiksrechten voor 25.000 *scudi*

---

¹⁴⁹ (Guaita, 1996, p. 186), (Zangheri, 1989, p. 149), het 'paleis' zoals het in archiefstukken wordt genoemd, behoorde tot de belegering van Florence nog aan Battista Pandolfini, wanneer hij er tijdelijk afstand moest doen voor de vijandelijke troepen.

¹⁵⁰ (Panichi, 1975, p. 14), Filibert de Chalon overlijdt nog voor de overgave van de stad tijdens een van de veldslagen in juli 1530.

¹⁵¹ (Poldi Allaj, 2002), (Hoppe, 2012, p. 35), (Faini & Puntri, 1995, p. 5), (Alidori, 1995, p. 114)

¹⁵² (Bevilacqua, 2007, p. 435).

¹⁵³ het verhaal gaat dat Francesco mede verantwoordelijk was voor de dood van zijn zus Isabella en dat hij de moord samen met Paolo Giordano zou hebben gepland. (Cardini, 1965a, p. 101), Vele wetenschappers blijven 1576 als sterfdatum van Paolo Giordano noteren, terwijl dat de sterfdatum van zijn vrouw Isabella was. Zelf stierf hij in 1585!

overneemt van Paolo Giordano II Orsini. Eerder kan ze immers geen verbouwingen gaan plegen aan de villa Baroncelli: 'Prima di promuovere i lavori, 'archiduchessa d'Austria si preoccupò di dare sanzione legale al suo acquisto, facendo depositare il 3 agosto 1622 sul Monte di Pietà di Firenze la somma di venticinquemilla scudi in moneta fiorentina (sette lire per scudo) a credito di don Paolo Giordano Orsini', zo schrijft Zangheri (1989). Het contract bij deze verkoop wordt opgesteld door de notaris Bernardo Masini.¹⁵⁴ Maria Magdalena is verantwoordelijk voor de eerste grote uitbreidingen van de villa waarbij ze de verbouwopdracht voor 38.000 *scudi* verleent aan de Florentijnse architect Giulio Parigi na een prijsvraag waarbij Parigi in de laatste selectieronde wedijvert met Gherardo Silvani en Matteo Nigetti. Het ontwerp van Parigi is het duurste van alle zeven - namelijk 35.000 kronen - maar vanwege zijn opleiding bij Buontalenti, ervaring met Palazzo Pitti en zijn werk voor de Groothertogen wordt zijn ontwerp gekozen. Hiermee werd de villa het tweede grote bouwproject van Giulio Parigi.¹⁵⁵ De familie Parigi stond bekend om haar respectabele en uitstekende architecten, ook Giulio's vader en zoon waren toonaangevende architecten in de zestiende- en zeventiende-eeuw. Naast zijn werk aan de villa was Giulio samen met zijn zoon Alfonso jr. betrokken bij het aanleg van de Boboli-tuinen van Palazzo Pitti. De werkwijze en inscenering van de landschappen is daarom bij zowel Poggio Imperiale als Pitti hetzelfde. Parigi is werkzaam in de villa tussen 1622 en 1624 en verbouwt de hoofdbeuk tot een paleis met drie verdiepingen, opgetopt met een uitkijktoren, twee nieuwe vleugels aan de voorzijde en een balustrade rondom het voorplein. Tevens de volledige voorgevel in Buontalentiense stijl wordt bekroond met een balustrade waarop sculpturen worden geplaatst. Maart 1624 trekt de Groothertogelijke familie in de villa Poggio Imperiale. Het doel van zowel Maria Magdalena als Giulio Parigi is om het oude paleis uit het einde van de veertiende-eeuw te transformeren naar een residentie van allure. Het resultaat is onder meer te zien op de *vedute* van Zocchi (fig.16).¹⁵⁶ De kosten zijn uiteindelijk hoger uitgevallen, op 56.100 *scudi*, zo vinden we in de *Scrittoio delle Regie Possessioni*, het overzicht van de Koninklijke bezittingen van 1626, gearhiveerd in de Archivio di Stato in Florence (ASF). Dat is inclusief alle decoraties zowel intern als in de tuin.¹⁵⁷ Figuren 43 en 44 tonen tekeningen van Remigio

---

¹⁵⁴ (Zangheri, 1989, p. 150), tussendoor wordt het huis ook tijdelijk door de Odescalchi bewoond. De Orsini stoten het landgoed namelijk langzaam maar zeker af. 1620 wordt regelmatig in oudere literatuur genoemd als jaar van aankoop door de Oostenrijkse Maria Magdalena. 1615 wordt vanuit de meest actuele literatuur gepresenteerd als het jaar waarin Maria Magdalena van Oostenrijk het landgoed aandoet. Ze is dan nog geen eigenaresse, dat gebeurt pas in 1622.

¹⁵⁵ zeven architecten dongen mee naar de opdracht voor de villa: Giovanni Coccapani, Gabriello Ughi, Francesco Guadagni, Gherardo Silvani, Matteo Nigetti, Cosimo Lotti en Giulio Parigi (Panichi, 1975, pp. 16-17), (Gurrieri et al., 1972, pp. 53-54).

¹⁵⁶ (Zocchi, 1757).

¹⁵⁷ (Zocchi, 1989, p. 22), (Rinaldi, 2007, p. 136), (Bevilacqua, 2007, p. 435); ASF. Scrittoio delle Regie Possessioni, 3756, ins. 14.

Cantagallina (1582-1656) van de villa omstreeks dezelfde tijd.¹⁵⁸ Helaas zijn er geen tekeningen van Giulio Parigi overgebleven waardoor niet zeker is wat zijn plannen inhielden. Er is een tijdsgat tussen de tekeningen van Vasari van circa 1600 (fig.14) en anonieme tekeningen uit 1737 (fig.45). Op basis van het ontwerp van de tuinen zal deze tekening zelfs nog wat later gedateerd moeten worden, namelijk na de tekeningen van Ruggieri uit 1742 (fig.50-51), zeker gezien het tuinontwerp van 1810 door Cacialli (fig.55,57).

Maria Magdalena raakt zeer gehecht aan het huis en verandert de naam naar Poggio Imperiale, naar haar keizerlijke familieachtergrond in Oostenrijk. Dat gebeurt officieel op 23 mei 1624.¹⁵⁹ In figuur 46 zien we juist de achterzijde van de villa omstreeks 1624, getekend door Baccio del Bianco (1604-1657), waarbij de opbouw van de voorgevel duidelijk zichtbaar is, en de binnenplaats achter de ingang nog niet gesloten is. Tevens wordt direct duidelijk dat achter de strakke voorgevel een verzameling van door elkaar gelegen bouwdelen wordt verborgen. De positie waarvandaan de tekening is gemaakt verschilt, maar de uitstraling van de villa in die hoek is vrijwel gelijk waardoor we de tekening van Cantagallina kunnen dateren rond de jaren 1625, vermoedelijk vlak na zijn reis naar Frankrijk en de Lage Landen (vanaf 1622). De zoon van Giulio Parigi, Alfonso Parigi jr. (1606-1656), tekent in 1625 de paardenspel op het plein voor de villa (fig.47), georganiseerd voor de neef van Maria Magdalena, de Poolse prins Wladislaus IV Wasa Sigismondo. Daardoor krijgen we een goed beeld van de vorm en het volume van de villa aan het eind van het eerste kwart van de zeventiende eeuw.¹⁶⁰ Op het hoogtepunt bestond het landgoed van Maria Magdalena uit zestien landbouwbedrijven. Na haar dood in 1631 ging de villa over in handen van haar zoon Ferdinando II.¹⁶¹ Omdat hij nog op jonge leeftijd was na haar overlijden trad zijn grootmoeder, Christina van Lotharingen op als regentes. Zij kwam al regelmatig op het landgoed om er te jagen en feesten te geven. Ferdinando II trouwt in 1637 met Vittoria delle Rovere. Omdat het landgoed bij groothertogelijke erfenis overging op Ferdinando moet zijn vrouw in 1659 62.500 *scudi* betalen om eigenaresse te worden van alle landerijen en de villa.¹⁶² Eerst bemoeit Vittoria zich alleen met de interne organisatie en aankleding van de villa evenals met het vergroten van de kunstcollectie (1659-1680). Vervolgens laat zij tussen

---

¹⁵⁸ (Fianico-Studio, 1980, p. 135), (Fanelli, 1973a, p. 123), (Faini & Puntri, 1995, p. 7).

¹⁵⁹ (Sciolla, 1989, p. 75), (Carocci, 1968b, pp. 265-266), (Conti & e.a., 1983, p. 84); Maria Magdalena was de zus van de Oostenrijkse keizer. (Hoppe, 2012, pp. 36-39).

¹⁶⁰ naast de tekening van Alfonso Parigi jr. hebben we nog een andere tekening van een ridderspel voor Poggio Imperiale welke dateert uit de 17e eeuw. Meer is er niet over bekend maar het vertoont grote gelijkens met de tekening van Alfonso en een gravure van Stefano della Bella (fig.48-49).

¹⁶¹ volgens Carocci was er alsnog een verkoop mee gemoeid op 20 oktober 1659 met een waarde van 68.500 *scudi* (Carocci, 1968b, p. 266), vermoedelijk kochten ze het van de grootmoeder en regentes Christina van Lotharingen, maar dit is niet met zekerheid vast te stellen. Uiteenlopende beschrijvingen in de literatuur maakt het lastig om de daadwerkelijke geschiedenis te reconstrueren.

¹⁶² (Panichi, 1975, pp. 18-19), deze aankoop door Vittoria delle Rovere moet worden gedaan omdat het landgoed eigendom is van de groothertogen en groothertoginnen van Toscane. Met aantrouwen alleen werd zij nog geen eigenaresse.

1681 en 1683 door de architect Giacinto (Diacinto) Maria Marmi een derde vleugel bouwen aan de zuidzijde van de centrale binnenplaats. Marmi wordt daarin bijgestaan door zijn assistent Ferdinando Tacca (1619-1686) die vanaf 1640 al meer werk voor de Medici had verricht. Het is vermoedelijk met name het werk van Tacca dat in de villa terug te vinden is, aangezien Marmi ook elders werkzaam was en vermoedelijk alleen de supervisie had op de verbouwingen aan Poggio Imperiale.¹⁶³ De vleugel wordt in de literatuur ook wel de Marmi-vleugel genoemd en huisvest twee grote zalen - op de begane grond en de eerste verdieping - en twee kapellen die later zijn gesloopt. De binnenplaats achter de hoofdentree werd c.1690 opnieuw ingericht naar een ontwerp van Giovanni Battista Foggini (1652-1725), in samenwerking met de stukadoor Corbellini.¹⁶⁴ Daarmee werd deze middelste binnenplaats rond 1692 officieel gesloten. In 1694 overlijdt Vittoria delle Rovere en ze laat alles na aan haar zoon Cosimo III. Zowel Cosimo III als zijn opvolger Giangastone de' Medici hebben geen verbouwingen laten plaatsvinden of veranderingen in de kunst- en meubelcollectie aangebracht. In de archieftekening van 1696 (archieftekening fig.68) zien we in abstracte vorm de gesloten centrale binnenplaats en de nieuwe vleugel aan de zuidzijde van de villa. Figuren 50 en 51 geven de situatie anno 1742 weer met een tekening van G. Ruggieri van de villa en tuinen die vergeleken kunnen worden met de perspectieftekening door Zocchi uit 1744. Op beide afbeeldingen zien we de vroeg zeventiende-eeuwse vleugels aangelegd door Parigi, die zich vanaf de binnenplaats uitstrekken in oostelijke en westelijke richting. Ook de laat zeventiende-eeuwse toevoeging van de Marmi-vleugel naar het zuiden. Na de heerschappij door de Medici komt de villa in bezit van de familie Lotharingen die de villa grotendeels laat vervallen omdat er onvoldoende geld is om het dure buitenhuis - dat ze samen met de vele andere Florentijnse buitens in bezit kregen - in stand te houden.¹⁶⁵ Op de voorhof waar eens feesten werden gehouden graasden veulens en de balustrade stortte langzaam maar zeker in. In 1772 voeren de directeur van de Galleria degli Uffizi, Giuseppe Querci, en de kunstenaar Giuseppe Magni een onderzoek uit naar de kunst en meubels in de villa. Veel kunst en meubels worden verkocht, de rest wordt ondergebracht in het Palazzo Pitti en de Uffizi, waar we nog steeds een deel van de door Vittoria delle Rovere verzamelde voorwerpen kunnen zien.¹⁶⁶

Tussen 1753 en 1766 is Italiaans edelman en veldmaarschalk van het Oostenrijkse leger Antonio Botta Adorno de regent van de Oostenrijkse Lotharingen in Italië. Hij laat aan de villa slechts de ingang renoveren door Gaspare Maria Paoletti. Na de relatief korte periode van Adorno is het

---

¹⁶³ (Alidori, 1995, pp. 115-116), (Bevilacqua, 2007, p. 435), (Zangheri, 1989, p. 152).

¹⁶⁴ (Bevilacqua, 2007, p. 436); het is mij niet gelukt meer literatuur te vinden over het werk van deze twee architecten Foggini en Corbellini.

¹⁶⁵ (Bucelli, 2013), Poggio Imperiale wordt als eigendom van de Lotharingen ondergebracht in de Scrittoio delle RG. Fabbriche. Onder deze categorie zijn nog tekeningen traceerbaar in het archeif van Florence (zie bijlage).

¹⁶⁶ (Panichi, 1975, pp. 19-20), (Bucelli, 2013).

Pietro Leopoldo I van Lotharingen (1747-1792), de derde zoon van aartshertogin Maria Teresia van Oostenrijk (1717-1780) en zelf Groothertog van Toscane, die omstreeks 1765-1766 Poggio Imperiale koopt. Hij wil de villa volledig renoveren om zo de familienaam en -faam te verhogen, maar tevens om de artistieke kwaliteiten van Florence te waarborgen. Hiervoor besteedt hij voor een som van 1.607.621 lire aan herstelwerkzaamheden, een uitzonderlijk hoog bedrag. Niccolò Gaspero Maria Paoletti wordt tussen 1767 en 1782 met de herstelwerkzaamheden belast en bovendien ontwerpt hij een nieuwe achtergevel, evenals de grote zaal en nieuwe appartementen op de eerste verdieping. In de grote zaal heeft de jonge Mozart op 2 april 1770 als onderdeel van zijn eerste Italië-reis een concert gegeven. Ook worden er moderne voorzieningen aangelegd als een '*ghiacciaia*', een "vriestkast" of "ijskelder" waarmee een ondergrondse koele ruimte wordt bedoeld waar ijs werd opgeslagen. Tevens wordt er een nieuwe kelder aangelegd.¹⁶⁷ In 1768 is de linker binnenplaats gesloten en in 1776 volgt de rechter binnenplaats, beiden versierd met zuilen van de Dorische en Ionische orde.¹⁶⁸ Paoletti gebruikte decoratiemotieven die zowel staan voor vernieuwing als rekening houden met de Florentijnse Renaissance traditie.¹⁶⁹ In augustus 1779 wordt de achtergevel opgeleverd door Paoletti, op lang aandringen van de Groothertog. De verbouwingen en herstelwerkzaamheden duren tot 1782 en kosten meer dan de renovaties van Poggio a Caiano, La Petraia, Castello en Quercia samen! Poggio Imperiale wordt ruim verdubbeld in volume door de Marmivleugel in het zuiden - aangelegd in de zeventiende eeuw - te verbinden met de zuidvleugel aangelegd door Parigi. De villa had nu de vorm van een rechthoek met drie binnenhoven. Daarbij lijkt de villa van buiten symmetrisch - aan het wekken van die suggestie is dan ook veel aandacht gegeven - maar met het bestuderen van de plattegrond wordt vrij snel duidelijk dat de villa niet symmetrisch is opgebouwd. De binnenhoven zijn al niet gelijk. Vele nieuwe kamers werden gesitueerd rondom de gecreëerde binnenplaatsen. De twee voormalige tuinen zijn daarmee opgenomen in het gebouw en de nieuwe gevels daaraan grenzend worden in neoclassicistische stijl opgetrokken. Links van de villa worden de Koninklijke stallen en bijgebouwen voor de hofhouding neergezet.¹⁷⁰ Het resultaat is een gigantisch buitenhuis waar de Groothertog en zijn familie voornamelijk gedurende de warme zomermaanden verblijven. De appartementen op de eerste verdieping van de zuidwestelijke vleugel worden die tijd bewoond door Pietro Leopoldo, zijn vrouw Maria Luisa da Spagna en hun vele kinderen. Ook voor hen gold de Villa del Poggio

---

¹⁶⁷ vermoedelijk werd deze al aangelegd in de zomer van 1766, maar 1768 wordt tevens vaak vermeld als jaar van aanleg.

¹⁶⁸ de Dorische orde in de twee binnenplaatsen wordt in de literatuur als Toscaans aangeduid. Gezien de traditie om Dorisch en Ionisch als stijlen te combineren in verdiepingslagen boven elkaar lijkt dat doorslaggevend in de toeschrijving, maar bij nadere bestudering van de kolommen is ook vast te stellen dat ze daadwerkelijk Dorisch zijn vormgegeven (zie bijlage fotoreportage pagina 27).

¹⁶⁹ (Guaita, 1996, pp. 187, 190), (Zangheri, 1989, pp. 152-153), Paoletti had een brede stijl ontwikkeld met zijn studies in Rome en Parma en was daarom de keuze van Leopoldo om als architect zijn villa te renoveren.

¹⁷⁰ (Lepore, 1979, p. 22), (Bajard & Bencini, 1992, pp. 70, 73), (Conti & e.a., 1983, pp. 86-87).

Imperiale als favoriete verblijfplaats. De grote verscheidenheid aan decoraties en stijlen creëerde allerlei verschillende sferen in de villa, wat Leopoldo I uitermate beviel.¹⁷¹ Archieftekening 56 toont twee situatietekeningen van de villa en landerijen in respectievelijk 1747 en 1779. Direct wordt duidelijk hoe groot de invloed is geweest van Pietro Leopoldo op de omvang van de villa en het landgoed.¹⁷²

Leopoldo wordt opgevolgd door Ferdinand III van Habsburg-Lotharingen die als Aartshertog van Oostenrijk Groothertog van Toscane was van 1790 tot 1801 en tussen 1814 en 1824. In 1799 werd hij door de Fransen gedwongen te vluchten en kwam het huis in bezit van de familie Bonaparte die het koninkrijk Etrurië stichtten.¹⁷³ In 1801 wordt Frans Filibert de Bourbon-Parma (1773-1803) de eerste koning van Etrurië. Zijn vrouw Marie Louise de Bourbon (1782-1824) begint in 1803 met het herinrichten van de villa in Franse stijl. Frans Filibert overlijdt al snel, na nog geen drie jaar regering, en zijn zoon Karel Lodewijk (1799-1883) volgt hem op met zijn moeder Marie Louise als regentes. Omstreeks 1806 wordt Pasquale Poccianti - leerling van Paoletti - er door Marie Louise bij geroepen om de voorgevel van een nieuw ontwerp te voorzien (fig.52). In de voorgevel moet een loggia komen om bezoekers die vanuit de stad komen te kunnen verwelkomen. Poccianti besluit de open loggia op de eerste verdieping in het ontwerp alsnog af te sluiten met glas en werkt de loggia bovendien af met een fronton en klok (zie bijlage fotoreportage pag.27). Tevens maakt hij een ontwerp voor twee vleugels aan de voorzijde van de villa - waar een als theater en de ander als kapel ingericht zou moeten worden - maar deze worden beide niet uitgevoerd. Een jaar later wordt de koningin namelijk alweer afgezet - met het verdrag van Fontainebleau in oktober 1807 - op het moment dat Poccianti slechts de portico voor de ingang heeft kunnen aanleggen. Na Poccianti wordt Giuseppe Cacialli - eveneens leerling van Paoletti - aangesteld als architect van de villa in dienst van de nieuwe eigenaresse, Elisa Baciocchi, zus van de Franse keizer Napoleon I, voor wie hij ontwerpen maakt voor alle gevels van de villa. Ook hij komt echter niet ver met het uitvoeren van de ontwerpen. Slechts de loggia en de nieuwe timpaan worden gerealiseerd. Gelukkig zijn twee belangrijke tekeningen van hem overgebleven in Florentijnse archieven. Zo kunnen we dankzij hem duidelijk de verschillen zien tussen de oude situatie in figuur 53 en het nieuw te creëren ontwerp van figuur 54. Tevens zijn ook plattegronden en situatietekeningen van hem bewaard gebleven in het historisch archief van Florence (figuren 55-57). Ook de ontwerpen van de architect G. Manetti voor de tuinen,

---

¹⁷¹ (Branca, 2011, p. 17), niet alleen de Medici-vrouwen, Vittoria della Rovere en Maria Magdalena van Oostenrijk maar ook Pietro Leopoldo I en zijn gezin verkozen dit buitenhuis boven de andere villa's rondom Florence.

¹⁷² (Panichi, 1975, p. 20).

¹⁷³ dit in centraal Italië gelegen koninkrijk bestond uit de regio's Toscane, Noord-Lazio en grote delen van Umbrië.

waar hij in 1811 mee begint, worden in 1812 stopgezet.¹⁷⁴ Zijn eerste ontwerpvoorstel van 1811 is nog overgebleven en bevindt zich in de Uffizi (fig.58). Daarop zien we de plannen voor de tuin maar ook het bouwvolume van de villa op dat moment.

Met het vallen van het Napoleontische systeem in 1814 wordt de Oostenrijkse Ferdinand III van Habsburg wederom eigenaar van de villa. Hij was hier al geboren en getogen maar zijn familie vluchtte destijds voor de oprukkende Fransen. Poggio Imperiale wordt zijn favoriete buitenhuis. De plannen voor de nieuwbouw van de gevels naar ontwerpen van Poccianti worden voortgezet en de uitstraling zoals we die hedendaags aantreffen wordt gerealiseerd. In opdracht van Ferdinando III kan Cacialli de verbouwing van de gevels, lang geleden al ingezet door Poccianti, eindelijk voortzetten en voltooien, waarbij de oude Buontalentiaanse gevel van Parigi wordt getransformeerd tot een nieuwe neoclassicistische gevel. Cacialli houdt zich echter niet volledig aan de ontwerpen van zijn leermeester en creëert zijn eigen classicistische ideaal op basis van Poccianti's ideeën.¹⁷⁵ Deze 'moderne' negentiende-eeuwse uitstraling wordt niet door iedereen gewaardeerd. De modernisering heeft er deels voor gezorgd dat de villa haar authenticiteit verloor en tevens haar aantrekkingskracht voor het publiek. Acton (1973) beschrijft zijn ongenoegen over de architecten die na de periode van Vittoria della Rovere de villa, in zijn ogen, alleen maar vernielden. Ferdinando III wordt door hem 'Filistijn' genoemd omdat hij verantwoordelijk is voor het vernielen van de Buontalentiaanse gevel van Giulio Parigi. Desondanks geeft de villa door deze veranderingen juist de mode van verschillende tijdperken weer, en de wijze waarop men in het verleden met erfgoed omging.¹⁷⁶

Figuur 59 geeft de situatie van de piano nobile weer omstreeks 1820, naar een tekening van vermoedelijk Giuseppe Martelli. Uit deze tijd stamt ook een zicht op de villa, getekend door een anonieme kunstenaar maar met zicht op het voorplein en voorgevel van de villa (figuur 60 in vergelijking met de huidige situatie in figuur 61). De vrouw van Ferdinando III, Marie Louise van Bourbon, laat de linkervleugel als kapel inrichten. In de rechtere vleugel wordt tegelijkertijd het wachthuis of '*corpo di guardia*' ingericht. Ferdinando sterft in 1824 en wordt opgevolgd door zijn zoon Leopoldo II (1797-1870). De villa bleef eigendom van de groothertogen tot het vertrek van Leopold II in 1849. Gedurende de bezetting door Oostenrijk (1849-1855) wordt de villa bewoond door de Oostenrijkse generaalsstaf onder leiding van baron Maximilian von Wimpffen (1770-1854).¹⁷⁷ Tussen 1855 en 1864 staat de villa leeg alvorens deze wordt bewoond door de Italiaanse koningen. In 1861 was er nog even sprake van een functiewisseling tot 'Asilo per Invalidi di Guerra', een verpleeghuis voor oorlogsslachtoffers naar een ontwerp van de architect

---

¹⁷⁴ (Panichi, 1975, pp. 21-22), (Guaita, 1996, p. 190).

¹⁷⁵ (Fianíco-Studio, 1980, p. 138), (Gobbi Sica, 2007, p. 103).

¹⁷⁶ (Acton, 1973, p. 70).

¹⁷⁷ (Hoppe, 2012, p. 39), (Panichi, 1975, p. 22).

Giuseppe Martelli (1792-1876), maar dat plan wordt nooit tot uitvoer gebracht. Poggio Imperiale komt bij de eenwording van Italië in eigendom van de Italiaanse Staat en dan wordt de villa incidenteel bewoond door het Italiaanse koningshuis. In die tijd werden er geen grote veranderingen doorgevoerd in de architectuur van de villa. Enkel de stallen werden getransformeerd tot kazerne voor de cavalerie.¹⁷⁸

Tussen 1865 en 1871 is Florence de hoofdstad van het Italiaanse koninkrijk. Nadat de villa tijdelijk het verblijf van de Italiaanse monarchie is komt zij in 1865 officieel in handen van de R. Istituto Santissima Annunziata, opgericht in 1823 door de markies Gino Capponi (1792-1876), en een van de oudste en meest gerespecteerde scholen van Florence.¹⁷⁹ Zij vestigen er een meisjesschool *Educandato Statale SS. Annunziata*. De *Soprintendenza* die vandaag de dag voluit *Soprintendenza Archeologia, Belle Arti e Paesaggio* heet is sindsdien verantwoordelijk voor de conditie van de villa. Tussen 1972 en 1975 voerden zij hun laatste grote restauratieopdracht aan de villa uit. Sindsdien wordt er regelmatig gewerkt aan de conservering van kleinere onderdelen van de villa.¹⁸⁰

De tuinen

De landerijen behorend bij de Poggio Imperiale strekten zich in de bloeiperiode van het bedrijf uit tot aan de Porta San Pier Gattolini, die we vandaag de dag kennen als de Porta Romana. Een deel van de stadsmuur van Florence grensde tevens aan het grondgebied. In het zuiden besloeg het landgoed nog een deel van de Via Senese en de oude Via Romana. Het was de groothertogin Mara Magdalena van Oostenrijk die een belangrijke bijdrage leverde aan de uitbreiding van de landerijen. Zo kocht ze tussen 1618 en 1624 voor een prijs van 47.200 florijnen vijf nieuwe landerijen waardoor haar bezit op zestien *podere* kwam. De uitbreiding richting de Porta San Pier Gattolini maakte het tevens mogelijk de monumentale oprijlaan aan te leggen; Viale del Poggio Imperiale. Deze laan werd ook wel 'stradone' genoemd, wat staat voor een brede laan of avenue, meestal geflankeerd door een rij bomen.¹⁸¹ Door deze landuitbreiding konden er grote tuinen aangelegd worden, evenals kweekvijvers en fonteinen langs de oprijlaan. Aan het eind van de 17e eeuw is het landgoed iets geslonken in grootte. Rond 1696 bestond het landgoed nog uit elf boerderijen: podere 'del Palazzo', 'di Barbadoro', 'del Santuccio', 'del Guasto', 'della Luna', 'della Colombaia', 'delle Monache', 'del Monte', 'della Casa', 'del Titi alla Tinaia' en 'del Ronco al

---

¹⁷⁸ (Alidori, 1995, p. 117), (Carocci, 1968b, p. 266).

¹⁷⁹ (Guaita, 1996, pp. 190-191).

¹⁸⁰ (Zangheri, 1989, p. 154), volgens Zangheri werd de villa in 1864 al eigendom van de Santissima Annunziata, waarbij het gebouw geruild werd voor deze in de Via della Scala in de stad. Daar wilde het ministerie van Openbare Werken zich immers vestigen. Ik heb dit jaar van transitie niet kunnen bevestigen. De Santissima Annunziata vestigde zich pas een jaar later in de villa (1865), zo melden zij zelf op hun website.

¹⁸¹ (Bucelli, 2013).

Titi'. Op archieftekening figuur 68 zien we de situatie omstreeks 1696, waarbij het landgoed een kruisvorm heeft met de villa op het knooppunt.

Op het grasveld voor de villa werden ten tijde van de Pandolfini (15e eeuw) nog belangrijke duellen uitgevochten maar in de zeventiende eeuw werd het plein alleen nog voor spelen en feesten gebruikt.¹⁸² Dat gold trouwens ook voor de drie binnentuinen. Sinds Cosimo I het huis Poggio Baroncelli had opgekocht werd het landhuis een van de plekken waar de Medici en opeenvolgende eigenaren grote feesten hielden. De tijd van alsmaar grotere, theatrale en flamboyante feesten, balletten, toernooien, maskerades en bruiloften brak aan.¹⁸³ Het hofleven verplaatste zich vanuit de stadspaleizen naar de villa's op het land. Poggio Imperiale was gewild door haar ligging zo dicht bij de stad, en vanwege de grootse tuinen en landerijen die het ideaal maakten voor de grote feesten van het hof. Zo werd er in 1605 een maskerade opgevoerd van Benjamin Johnson (c.1572-1637), *Masque of Blackness*, waarbij de kostuums en decorstukken waren ontworpen door de beroemde Briste architect Inigo Jones (1573-1652). Maskerades kwamen in de zestiende en zeventiende eeuw op in Noord-Italië mede doordat ze in trek waren bij adellijke families als De' Medici. Omstreeks 1621 werd de bruiloft van Claudia de' Medici met Guidobaldo Federico della Rovere, prins van Urbino, gevierd met een banket en theaterspel in de voortuin. In 1625 werd er eveneens een groot theaterspel opgevoerd, de opera *La Liberazione di Ruggiero dall'Isola d'Alcina*, ter gelegenheid van het bezoek door de Poolse prins Wladislaus IV Wasa Sigismondo (fig.47). De decorstukken werden ontworpen en gebouwd door Giulio en Alfonso jr. Parigi.¹⁸⁴ Figuur 61 geeft de huidige situatie (2016) van het voorplein weer in een foto vanuit dezelfde hoek genomen als een tekening uit 1820 (fig.60). Het halve cirkelvormige voorplein wordt omsloten door lage muren, in eerste instantie aangelegd door Giulio Parigi maar later herbouwd. Halverwege de curve is de open zijde aan de Viale del Poggio Imperiale, die geflankeerd wordt door twee kleine toegangshuisjes. Hierop staan twee beelden van Jupiter en Atlas gemaakt door Vincenzo de' Rossi (1525-1587) in 1563.¹⁸⁵

De drie binnenhoven hebben verschillende indelingen gehad. De buitenste twee ontstonden in de 18e eeuw na nieuwbouw door Paoletti. Voor die tijd waren het twee ommuurde tuinen, de 'Giardino Nuovo' die ook wel 'Giardino degli Aranci' of 'Giardino dell'Imbrecciato' werd genoemd vanwege de motieven in de plaveisels, en de 'Giardino Segreto' die ook wel 'Giardinetto dei Fiori' werd genoemd. In 1655 wordt door Parigi nog een nieuwe tuin aan de westzijde toegevoegd, de 'Giardino Grande'. Deze tuinen zijn zichtbaar in de tekening van

---

¹⁸² (Bajard & Bencini, 1992, p. 69).

¹⁸³ (Acton, 1973, pp. 68-69).

¹⁸⁴ (Guaita, 1996, p. 186), (Bucelli, 2013); vermoedelijk was dit de eerste opera gecomponeerd door een vrouw, Francesca Caccini.

¹⁸⁵ (Dee, 1968, p. onder nr.28), (Zocchi, 1979, p. 84), Carocci schrijft dat het Jacopo da Settignano was die de sculpturen maakte maar daar is geen bevestigend materiaal over te vinden (Carocci, 1968b, p. 265).

Ruggieri (fig.50-51). De 'Giardino Segreto' was opgebouwd uit vier perken die werden doorkruist door twee paden en omringd waren door een bommenrij. In het kruispunt van de paden bevond zich een fontein met vele beelden. Deze opzet gold niet alleen voor de 'Giardino Segreto' maar werd tevens toegepast in andere tuinontwerpen rond de villa. De tuinen kenden een belangrijke ontwerpverandering in de 18e eeuw. De westelijke binnentuin bevatte vanaf c.1766 bloemperken, de oostelijke vanaf 1771 een sinaasappelboomgaard. Later werden beiden ingeruild voor eenvoudige gazons. In de tuin ten westen van de villa werd in de zeventiende eeuw een tuin met buxushagen en fontein aangelegd. Deze bevinden zich daar nog tot aan vandaag de dag, inclusief het bos erachter.¹⁸⁶

De laan genaamd Viale del Poggio Imperiale is een lange, constant stijgende oprijlaan die linea recta vanaf de Porta Romana omhoog leidt naar de Villa di Poggio Imperiale. Om deze prominente laan aan te leggen werd de tussenliggende heuvel Monticello - waar tot 1530 een klooster op stond dat ingebed lag tussen de heuvels Poggio Baroncelli, Arcetri en San Gaggio - in 1622 uitgegraven en vlak gestreken zodat rijtuigen gemakkelijk omhoog konden rijden. Dit is een van de vroegste stedenbouwkundige en landschapsarchitectonische ingrepen in het buitengebied van Florence. Maria Magdalena van Oostenrijk, weduwe van Cosimo II, was verantwoordelijk voor de versiering van deze laan met fonteinen, beeldpartijen en rijen cipressen en stelde Giulio Parigi aan om de villa op gepaste wijze met de Porta Romana te verbinden (fig.62-63).¹⁸⁷ Zij had de villa verkozen tot favoriete verblijf van alle Medici-landhuizen en investeerde een vermogen in de versiering van de villa, laan en landerijen. Alleen door grote stukken land op te kopen kon zij deze laan realiseren. Langs de oprijlaan stonden ook boerderijen en kwekerijen die onderdeel waren van het landgoed. Een van deze gebouwen heette Villa l'Imperialino, als kleine Poggio Imperiale, maar met het transformeren tot school is het verband tussen de twee gebouwen verloren gegaan. De aanleg van lange lanen en zichtlijnen in tuinen was al in gebruik gedurende de zestiende eeuw, maar de oprijlaan van Poggio Imperiale was een van de eerste stedenbouwkundige ingrepen waarbij hetzelfde principe buiten het private domein in het stedelijke landschap werd doorgevoerd.¹⁸⁸ De relatie tussen Villa Poggio Imperiale en Palazzo Pitti met de Boboli tuinen wordt tevens gekenmerkt door het gebruik van zichtassen en lanen in beide ontwerpen. In 1765 is, zoals eerder vermeld, de veldmaarschalk Botta Adorno eigenaar van de villa. Hij laat de kwekerijen restaureren en straatlantaarns plaatsen langs de Viale.¹⁸⁹

---

¹⁸⁶ (Bajard & Bencini, 1992, p. 73).

¹⁸⁷ (Hoppe, 2012, pp. 41-42), (Gurrieri et al., 1972, p. 53); het is de geschiedschrijver Filippo Baldinucci (1624-1697) die het ontwerp van en werkzaamheden aan de Viale toeschrijft aan Giulio Parigi.

¹⁸⁸ (Carocci, 1968b, pp. 263-264), (Cardini, 1965a, p. 101), (Fanelli, 1973a, pp. 142-143).

¹⁸⁹ (Bucelli, 2013).

Elisa Baciocchi, de zus van Napoleon Bonaparte en groothertogin van Toscane, plant de aanleg van grote landschapstuinen rondom de villa. Zij stelt in 1811 Giuseppe Manetti (1761-1817) aan om een park aan te leggen in Romantische stijl; een picturesque landschap met grotten, tempels, piramides, colonnades en vijvers. Dit park zou zich uitstrekken aan de westzijde van de villa en tevens de twee *podere* die daar lagen beslaan. Vanaf de bloementuin zou een laan zich uitstrekken richting een tempel. De weg daar naartoe zou allerlei doorkijken en paden geven met andere objecten als leidraad. Gobbi Sica citeert Manetti die zijn plan beschreef met: *'Al deze objecten creëren verschillende zichtpunten tussen elkaar, zoals beschreven, zodat er vanaf elke plek genoten kan worden van de meest prachtige uitzichten op de prachtige, nabijgelegen heuvels, een groot deel van de Florentijnse vlakte en de meer op afstand gelegen bergtoppen'*.¹⁹⁰ In datzelfde jaar laat ze Manetti tevens aan de tuinen van villa Poggio a Caiano werken. De plan voor het Romantische park wordt echter niet voltooid want de Fransen worden door de Oostenrijkers verjaagd, maar de ontwerptekening uit 1811 bevindt zich nog in de Uffizi (fig.1811).¹⁹¹

Situatiewandeling

Bij het binnenkomen door het noordelijke entreeportaal komen we direct in het oudste gedeelte van de villa. Deze centrale binnenplaats aangelegd door Giulio Parigi is enkel aangepast door de architect Foggini die de omgang sloot met ramen. We maken de wandeling door de villa tegen de klok in. In de rechtere vleugel lopen we allereerst door de vijf kamers die destijds de appartementsvertrekken vormden van Maria Magdalena van Oostenrijk en haar zoon Ferdinando II en nog steeds de originele inrichting vertonen. Meest opvallend is de voormalige ontvangstkamer waar we fresco's vinden van het omliggende landschap met daarin andere Medici-villa's. De Medici wilden dat vanuit hun landhuizen andere landgoederen en villa's te zien waren en wanneer ze buiten gezichtsveld vielen, werden ze geschilderd op de muren van prominente kamers zodat gasten alsnog het imperium konden zien.¹⁹² We komen langs de oude badkamer (zie bijlage fotoreportage pag.27-29) met herkenbaar design uit Palazzo Pitti; daar treffen we immers een soortgelijke badkamer aan voor Napoleon Bonaparte. Vervolgens bereiken we via de groene salon de werkkamer van de voorzitter van de Raad van Bestuur. Dit is het oude hertogelijke kantoor van Ferdinando. Het verhaal gaat dat deze ruimte zich in eerste instantie ter hoogte van de derde ontvangstkamer in de rechtere vleugel bevond en dat bij de uitbreidingen de geschilderde wanddecoraties van de muur zijn gehaald en enkele tientallen meters verderop - op de huidige locatie - weer zijn aangebracht. Vanaf dit uiteinde van de

---

¹⁹⁰ (Gobbi Sica, 2007, pp. 87, naar: D. Mignani Galli, 'Un'idea di giardino moderno per un giardino prospettico', p.46-55). *'All these objects create various viewing-points between each other, as described, so that the most beautiful views of the fine nearby hills, a large part of the Florentine plain and the more distant peaks can be enjoyed from each place'*.

¹⁹¹ (Guaita, 1996, p. 190), (Zangheri, 1989, p. 154).

¹⁹² (Steenbergen & Reh, 2003, p. 33).

rechtervleugel kunnen we de noordwestelijke vleugel aan het voorplein bereiken. In deze vleugel zijn enkele lokalen gemaakt naast de expositieruimte waar natuurkundige apparatuur staat opgesteld. De kamer van de Raad van Bestuur bevindt zich direct naast het kantoor van de voorzitter. We vervolgen onze route rond de voormalige bloementuin tegen de klok in. De twee rijen van kamers rondom de binnenplaatsen geven het verschil aan tussen verblijfruimtes en ontsluitingsruimtes. Langs de binnenplaats zijn overwegend voorkamers en corridors gesitueerd terwijl de rijker gedecoreerde salons langs de buitenschil zijn ingericht. Deze salons zijn vernoemd naar de decoraties in de ruimtes, verder worden ze door de school nauwelijks gebruikt. Hier vinden we ook de oude trappen van de groothertogen waarmee ze snel van hun appartementen op de eerste verdieping in de salons konden komen. De kamers aan de binnenplaats werden overwegend gebruikt door het personeel terwijl de eigenaren juist in de buitenste schil zich door de kamers begaven. De ruimtes aan de zuidwestelijke zijde zijn ingericht als lokalen waar de vakken wetenschapsleer en taalwetenschappen worden gegeven. Zo komen we in de refter terecht welke door Vittori delle Rovere is aangelegd in het verlengde van de centrale binnenplaats. Links van deze zaal zien we het belangrijkste trappenhuis. De positie van het trappenhuis ten opzichte van de centrale binnenplaats doet veel denken aan die van Palazzo Pitti in de stad.

We zetten de wandeling voort in de oostelijke vleugel van de villa. Deze zijde gold lang als deel van de villa waar de bezoekers verbleven, 'l'appartamento dei forestieri'.¹⁹³ Vandaag de dag is dit de vleugel met lokalen waar onderwijs wordt gegeven. De lokalen zijn allemaal in de buitenschil geplaatst terwijl secundaire functies als kopieerruimte in de corridor zijn geplaatst. De corridor is eigenlijk een grote verkeersruimte die net als de westvleugel in het verleden met name door personeel werd gebruikt. Toonaangevend in de plattegrond en gevels van de binnenplaats zijn de twee loggia's. Deze zijn afgesloten met glas om als binnenruimte gebruikt te kunnen worden. De wijze waarop de loggia's zijn afgesloten is provisorisch en zou eenvoudig efficiënter gerenoveerd kunnen worden. In de voorste beuk van deze vleugel bevindt zich de bibliotheekruimtes en vertrekken van de leraren, vice-directrice, decaan en vice-decaan. Tevens is hier de aansluiting met de noordoostelijke vleugel aan het voorplein. Deze is ingericht als kapel en wordt tegenwoordig gebruikt door de parochiekerk van de SS Annunziata. De pastoor heeft zijn appartement op de bovenste verdieping van de villa; daar zullen we zo dadelijk langs gaan. Via de kamer van de leraren komen we weer in de centrale omgang achter de entree.

We nemen de grote trap naar de eerste verdieping. Via deze weg komen we via een voorkamer en salon uit bij de grootste zaal van de villa; de concertzaal. Zoals we eerder lazen trad de jonge Mozart hier op tijdens zijn reis door Italië. De zaal wordt hedendaags gebruikt als aula

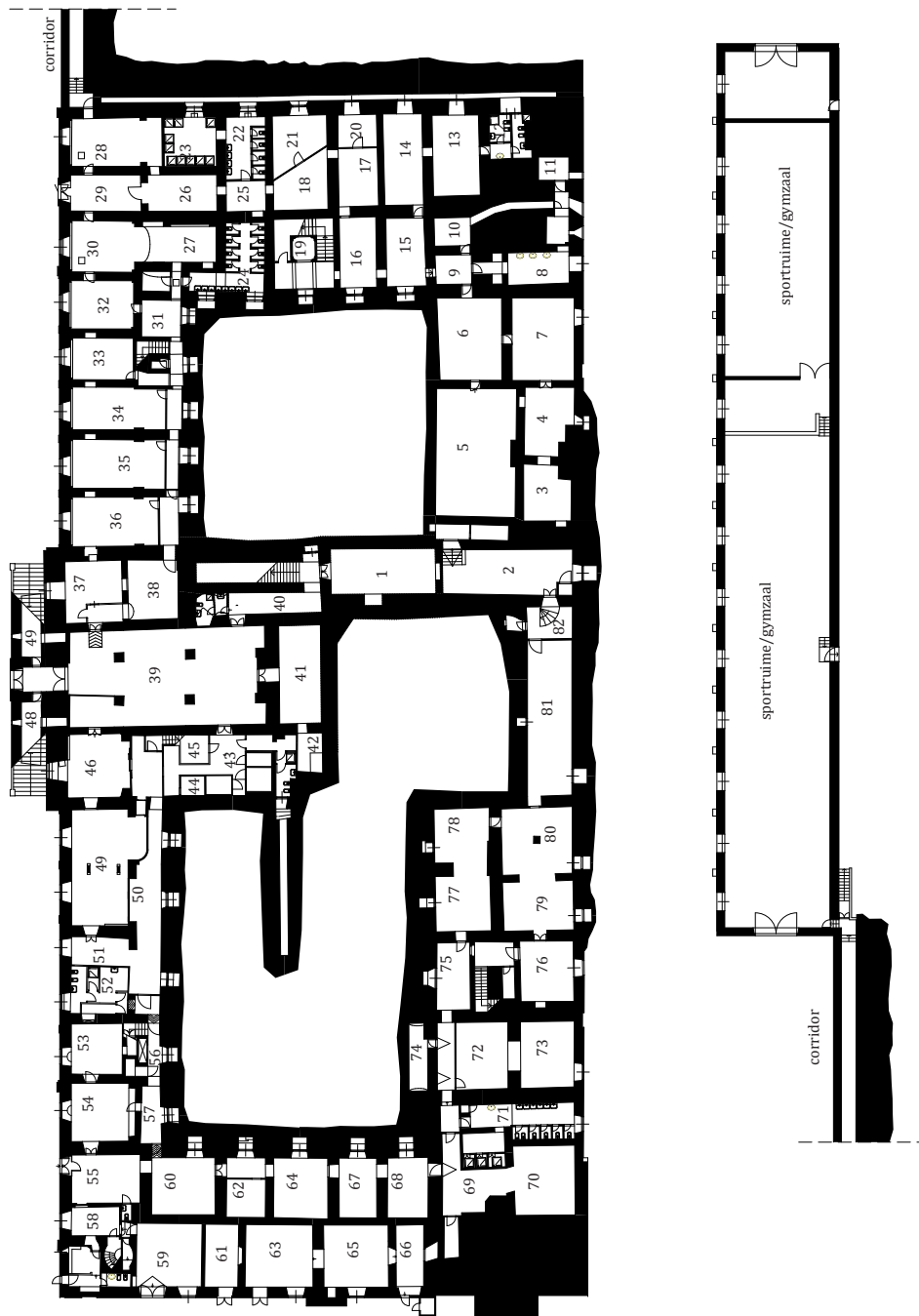
---

¹⁹³ (Zangheri, 1989, p. 151).

Legenda*:

- 1 opslag wasmiddelen en papier
- 2 opslag
- 3-7 meubelopslag
- 8 badkamer
- 9 voorkamer
- 10-11. opslag
- 12. badkamer
- 13-14. dameskleedkamer
- 15-18. voorkamer en opslag
- 19. trappen groothertog
- 20-21. kleedkamer
- 22-24. badkamer
- 25-26. voorkamer
- 27. spaltroek
- 28. papieropslag
- 29. entree
- 30-31. voorkamer
- 32. multifunctionele ruimte
- 33-36. klaslokaal
- 37. kantoor
- 38. lecturopslag
- 39. ingang en voorkamer
- 40. corridor
- 41-42. voorraadkamer
- 43. koelcellen
- 44. atrium
- 45. machinekamer
- 46. postsorteercentrum
- 47-48. opslag
- 49. keuken
- 50. spoelkeuken
- 51. bordelopslag
- 52. herenkleedkamer
- 53-55. wasserij
- 56. trappenhuis en lift
- 57. corridor
- 58-59. appartement custode
- 60. garderobe met lockers
- 61. elektriciteitskamer
- 62. opslag
- 63. controlekamer
- 64. dameskleedkamer
- 65-66. opslag
- 67-68. linenkamer
- 69. meubelopslag
- 70. archief
- 71. herenbadkamer
- 72. herenkleedkamer
- 73. opslag stoelen en banken
- 74. opslag
- 75. voorkamer
- 76. opslag meubels en papier
- 77-80. archief
- 81. dossierarchief
- 82. voorkamer

*naar huidige situatie en gebruik

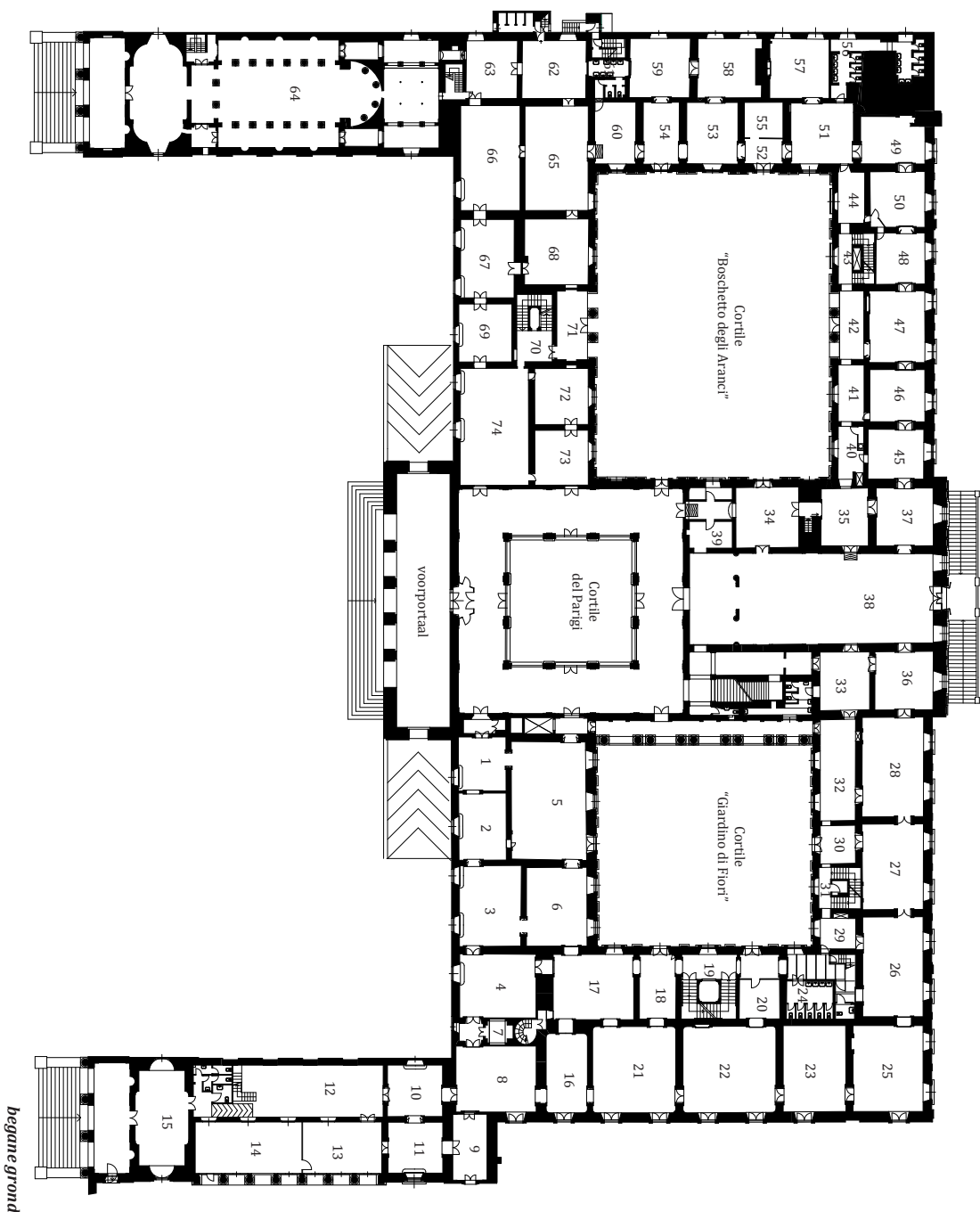

kelder

Legenda*:

- 1-4. ontvangstkamers
- 5. rode salon / conferentiezaal
- 6. vergaderzaal
- 7. badkamer
- 8. groene salon
- 9. kamer President Raad van Bestuur
- 10. woonkamer
- 11. kamer Raad van Bestuur
- 12. expositieruimte
- 13. natuurkunde lokaal
- 14. informatica lokaal
- 15. scheikunde lokaal
- 16. Hercules kamer
- 17-18. woorkamers
- 19. trappen groottoerog
- 20. woonkamer
- 21. Diana kamer
- 22. seizoenenkamer
- 23. secretariaat groottoerog
- 24. badkamer
- 25. putti kamer
- 26. lokaal wetenschapsleer
- 27-28. lokaal taalwetenschappen
- 29-30. tussenkamer
- 31-32. woonkamer
- 33-35. woonkamer
- 36-37. lokaal wetenschapsleer
- 38. refer
- 39. bleedkamer
- 40-44. woonkamer
- 45. beredingsruimten
- 46. computerzaal
- 47-49. lokaal klassieke oudheden
- 50. lokaal taalwetenschappen
- 51-54. corridor
- 55. kopieerruimte
- 56. badkamer
- 57. lokaal
- 58-59. lokaal wetenschapsleer
- 60. woonkamer
- 61. badkamer
- 62. lokaal taalwetenschappen
- 63. woortruimte kerk
- 64. kerk
- 65. leeszaal
- 66-67. bibliotheek
- 68. lokaal klassieke oudheden
- 69. kamer vice-directrice
- 70-71. woonkamer
- 72. kamer vice-decaan
- 73. kamer decaan
- 74. professorenkamer

*naar huidige situatie en gebruik

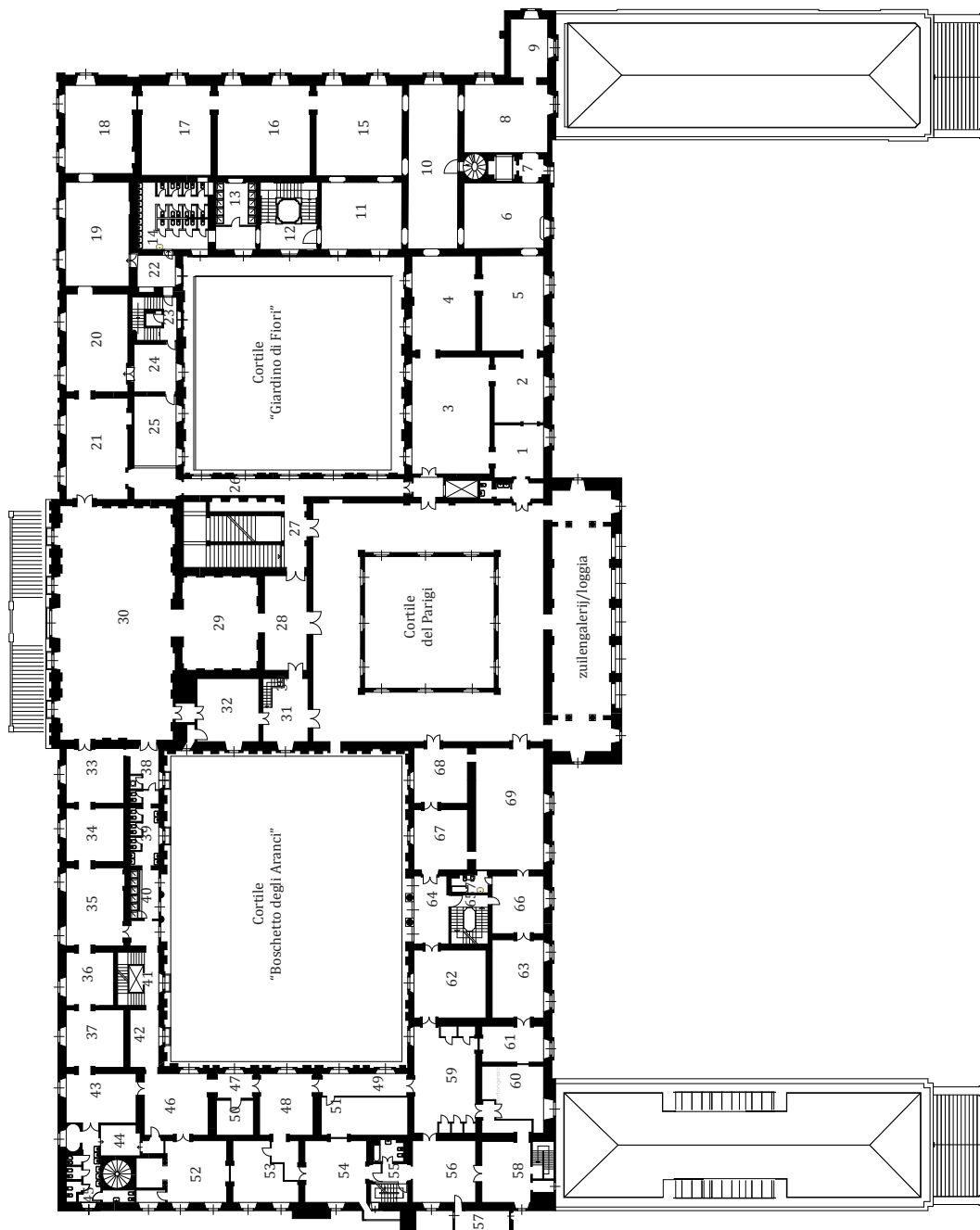

begane grond

Legenda*:

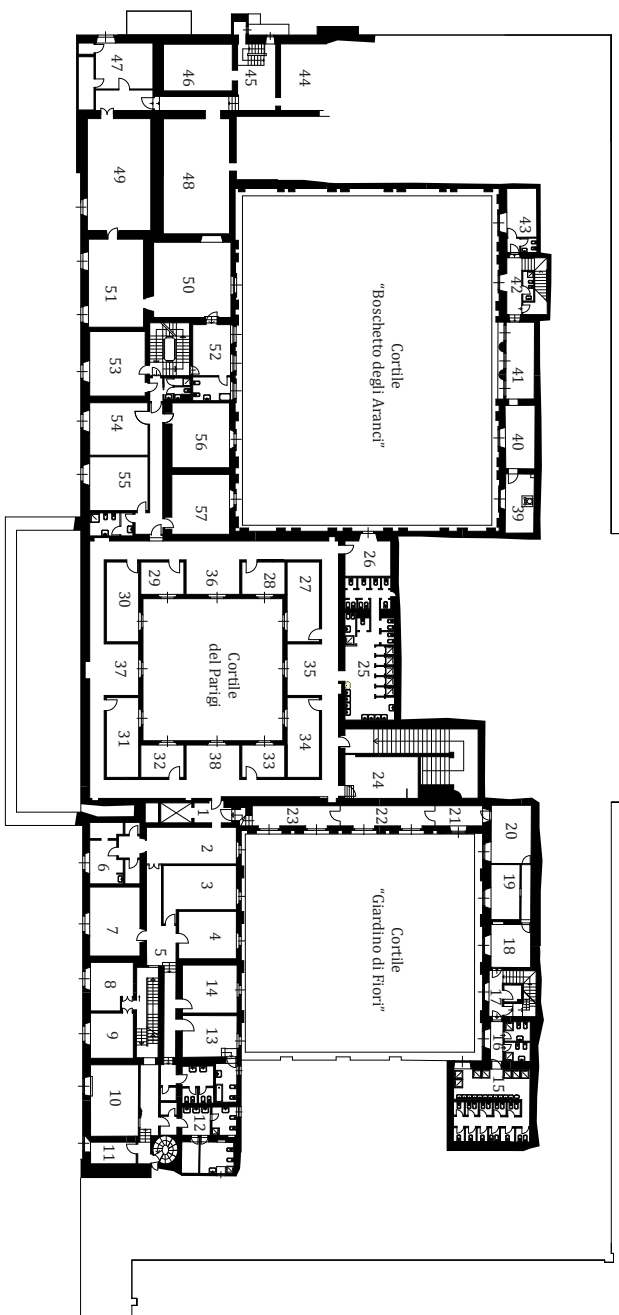
- 1. docentenkamer
- 2. Camilla kamer
- 3. salon
- 4. televisiekamer
- 5. Analia kamer
- 6. Maria Anna Carolina kamer
- 7. voorkamer
- 8. Maria Ferdinanda kamer
- 9. prinselijke kamer (kinderkamer)
- 10. galerij van de stuwerven
- 11. kleedkamer met kluisjes
- 12. trappen groothertog
- 13-14. badkamer
- 15. Isabella kamer
- 16. Maria Maddalena kamer
- 17. Vittoria kamer
- 18. Maria Luisa kamer
- 19. Elisa kamer
- 20. Maria Teresa kamer
- 21. salon van de muziekzaal
- 22. tussenkamer
- 23. trappenhuis
- 24-25. voorkamer
- 26-27. corridor
- 28. voorkamer
- 29. voorsalon
- 30. muziekzaal
- 31. voorkamer
- 32. salon
- 33-37. Chinese kamer
- 38-40. badkamer/refer
- 41. trappenhuis met lift
- 42. kamer van de custode
- 43. klaslokaal
- 44. voorkamer
- 45. badkamer
- 46-49. professoren kamer
- 50. computerzaal
- 51. klaslokaal
- 52-54. voorkamer
- 55. appartement directrice
- 57. keuken
- 58. klaslokaal
- 59. leeszaal
- 60. klaslokaal
- 61. secretaariaat
- 62. klaslokaal
- 63. kamer administratief directeur
- 64. secretaariaat
- 65. trappenhuis en badkamer
- 66-67. wachtkamer
- 68-69. secretaariaat

*naar huidige situatie en gebruik

eerste verdieping

- Legenda*:**
- 1. voorkamer
  - 2. woonkamer
  - 3. salon
  - 4. slaapkamer
  - 5. slaapkamer
  - 6-11. slaapkamer
  - 12. badkamer
  - 13-14. verpleegkamer/zitkenzaal
  - 15. badkamer
  - 16. voorkamer
  - 17. trappenhuis
  - 18. tussenkamer
  - 19. docentenkamer
  - 20. Maria Teresa kamer
  - 21-23. corridor
  - 24. opslag
  - 25. badkamer
  - 25-34. slaapkamer
  - 35-38. voorkamer
  - 39. technische ruimte
  - 40. informatica lokaal
  - 41. keramiek laboratorium
  - 42. corridor en trappenhuis
  - 43. opslag
  - 44. zolderkamer
  - 45. voorkamer
  - 46. zolderkamer
  - 47. keuken
  - 48. zolderkamer
  - 49-50. woonkamer
  - 51. slaapkamer
  - 52. entree appartement pastoor
  - 53-57. slaapkamer

*naar huidige situatie en gebruik

tweede verdieping

- Legenda*:**
- 1. technische ruimte
  - 2-5. opslag
  - 6. voorkamer
  - 7. corridor
  - 8-11. slaapkamer
  - 12. badkamer
  - 13-15. zolderruimte
  - 15. badkamer
  - 16. voorkamer en trappenhuis
  - 17-27. opslag

*naar huidige situatie en gebruik

derde verdieping

---

en feestzaal. De standaard opstelling van het meubilair is die van aula. Naast het podium staat een vleugel als fysieke verwijzing naar het concert dat Mozart hier gaf. Via de zuidoostelijke deur in de zaal komen we in de Chinese kamers. Vele kunstwerken uit China worden hier tentoongesteld in de buitenste schil van de vleugel. Langs de oostgevel liggen wederom klaslokalen. Als we weer bij de voorbeuk van de villa komen passeren we de appartementsvertrekken van de directrice. De directrice, de pastoor en de custode zijn de enige personeelsleden die in de villa verblijven. Via de leeszaal en secretariaten komen we weer bij de centrale binnenplaats. Rechts van ons bevindt zich de 'peristilio', de oude zuilengalerij of loggia waar in de bouwkundige geschiedenis van de villa zoveel om te doen was. In haar huidige vorm is de loggia met glas afgesloten en is het een comfortabele en lichte ruimte om te verblijven. Door de grote raampartijen is het voorplein en de oprijlaan Viale del Poggio Imperiale duidelijk te overzien. We steken de centrale omgang over en komen aan bij de slaapvertrekken van de studentes van het instituut. Vroeger was de school alleen voor meisjes, tegenwoordig komen ook jongens naar de SS. Annunziata. Zij verblijven echter niet in de villa zoals de meisjes, maar keren dagelijks aan het eind van de schooldag weer naar huis. De slaapvertrekken beslaan de volledige rechterflank van de eerste verdieping. De kamers zijn vernoemd naar de vrouwelijke familieleden in de geschiedenis van de villa. De prinsenzaal in de uiterste rechterhoek van de voorbeuk wordt nu gebruikt voor meubelopslag maar heeft nog bijzonder mooie wand- en plafonddecoraties voor deze oorspronkelijke kinderkamer. De slaapzalen zijn ruim opgezet (zie bijlage fotoreportage pag.29) in de buitenste schil van deze vleugel. De binnenste schil bevat tegen de klok in salons, tv-kamers, kleedkamer en badkamers naast de gebruikelijke corridors en verticale omsluiting met onder meer de hertogelijke trappen. De laatste salon voor de concertzaal is eveneens ingericht als muziekkamer. Naast de concertzaal bevat de villa dus twee muziekkamers, beiden in de rechtervleugel.

Nogmaals nemen we de trappen in de centrale beuk van de villa, nu naar de tweede verdieping. Deze verdieping is vrijwel geheel ingericht voor het verblijf van de studentes, met slaapkamers en badkamers. We komen op de verdieping aan bij de omgang van de centrale binnenplaats. In deze omgang zijn kamers gebouwd aan de binnenzijde van de omgang. Aan de zuidzijde van de omgang, naast het trappenhuis, bevinden zich de meeste sanitaire ruimtes. De rechterzijde van de voorbeuk is eveneens volledig ingericht met slaapkamers en badkamers voor de studentes terwijl dat slechts voor de helft van de linker voorbeuk geldt. De tweede helft van die beuk beslaat de appartementsvertrekken van de pastoor. Aan de zuidzijde van de twee buitenste binnenplaatsen is nog een rij ruimtes ingericht voor de schoolactiviteiten en technische ruimtes. Aan de westelijke binnenplaats grenzen extra kamers van de docenten en sanitaire ruimtes. De zolderruimtes worden nauwelijks gebruikt.

De derde verdieping bevindt zich enkel boven de voorbeuk van de villa. Dit waren vroeger ruimtes die overwegend door het personeel gebruikt werden maar deze staan vandaag de dag leeg of vol met opgeslagen meubels en archiefstukken.

Nu rest slechts de kelderverdieping of souterrain om te bezoeken. Deze is eveneens via het centrale trappenhuis te bereiken. De catacomben worden overwegend gebruikt voor opslag van meubels en archiefstukken. Hier vinden we tevens het appartement van de oude custode Salvatore in de zuidoostelijke hoek van de plattegrond. Daarnaast bevinden zich in de kelder de kleedkamers van de jongens en meisjes waar zij zich kunnen omkleeden en douchen voor en na het sporten. De gymzaal bevindt zich in de oude stallen en kan via de ondergrondse corridor bereikt worden. Door gebrek aan ruimte voor klaslokalen op de bovenverdiepingen zijn er ook lokalen ingericht aan de zuidwestelijke zijde van de kelder, waar daglicht nog goed binnen kan komen via de ramen aan de tuinzijde. De keukens en wasserette bevinden zich naast het appartement van de custode aan de zuidoostelijke zijde van de villa. Hier kan de bevoorrading gemakkelijk via de tuinzijde plaatsvinden en de goederen dichtbij opgeslagen in de catacomben van de villa.

De villa heeft een lange geschiedenis van verbouwingen waarvan de sporen niet heel duidelijk zichtbaar meer zijn in het interieur. De plattegronden tonen echter duidelijker de opeenvolgende bouwvolumes die werden aangebracht. De bouwkundige conditie van de villa is slecht evenals de conditie van vele decoraties. Zo zijn in de slaapzalen en klaslokalen vele decoraties aangetast door toedoen van de studenten. Maar ook het in Italië gebruikelijke kruisbeeld (crucifix) in het klaslokaal is funest voor enkele decoraties omdat het kruisbeeld eenvoudig met een spijker in de fresco's wordt gemonteerd, met grote scheuren ten gevolge. Conditionering van de decoraties en het gebouw zal hoog in de kosten lopen maar is essentieel om het bouwkundige en culturele erfgoed te conserveren.

Conclusie

Villa Poggio Imperiale werd gedurende vele maanden van het jaar gebruikt, in tegenstelling tot veel andere villa's buiten Florence die slechts korte periodes werden bewoond. De vele transformaties door opeenvolgende architecten hebben ertoe geleid dat er van het oorspronkelijke herenhuis weinig tot niets is terug te zien. Alle stijlen uit afgelopen eeuwen liggen verscholen achter de negentiende-eeuwse gevel van Cacialli. De belangrijkste transformaties zijn verricht door Giulio Parigi, Giacinto Maria Marmi, Niccolò Gaspero Paoletti, Giuseppe Poccianti en Giuseppe Cacialli. Al deze transformaties maken het moeilijk de villa als 'origineel' te bestempelen. Bijzonder genoeg is het slechts Acton die in 1973 zijn ongenoegen daadwerkelijk beschrijft over de transformaties in de achttiende en negentiende eeuw. Er zijn meer wetenschappers, specialisten architecten en liefhebbers vandaag de dag die de villa Poggio

Imperiale niet meer als Renaissance landhuis zien, maar een modern negentiende-eeuws stadspaleis. De argumenten zijn overwegend gegrond, hoewel emoties ook de overhand lijken te krijgen. Bijzonder genoeg lijkt er nauwelijks aandacht te zijn voor de interpretatie hoe men in die eeuwen blijkbaar dacht over erfgoed en de mate/wijze van restauratie en renovatie. Gelukkig laat de villa intern nog Renaissance erfgoed zien in de vorm van bouwkundige decoraties. Het exterieur echter is vernieuwd naar de latere modes. Het resultaat als totaalplaatje is vooral wat nog tot de verbeelding spreekt, maar essentieel is de kennis van de evolutie van de villa die bijdraagt aan het begrip voor dit type erfgoed en de mogelijke restauraties om de villa het beste te conserveren.

De villa heeft een sterk symmetrische opbouw en een strenge neoclassicistische gevel. Samen met de prominente oprijlaan creëert het daardoor meer het idee van een stadspaleis zoals we die in meer Europese steden tegenkomen, dan van een stereotype landschapsvilla. De overeenkomsten met palazzo Pitti zijn ook sterk, niet alleen in architectuur maar ook in de landschapstuinen. Villa Poggio Imperiale vormt daarmee een concreet voorbeeld van de *villa suburbana* in het Italiaanse landschap rondom Florence. Opvallend aan de geschiedenis van de villa del Poggio Imperiale is de invloed van de vrouwelijke bewoners. Alidori (1995) noemt het zelfs een 'villa al femminile', het bouw- en ontwikkelingsproces werd immers overheerst door de vrouwen van de Medici.¹⁹⁴ Zonder de invloed van Maria Maddalena van Oostenrijk, Vittoria delle Rovere, Marie Luise de Bourbon en Elisa Baciocchi zou de villa nooit op deze manier geëvolueerd zijn. Met name de opdrachten van Maria Maddalena hebben ertoe geleid dat de villa, de landerijen en de tuinen groeiden. Haar Viale del Poggio Imperiale drukte een groot stempel op de landschapsarchitectuur van de omgeving, welke we vandaag nog steeds duidelijk ervaren. De verbouwingen door Pietro Leopoldo waren de meest cruciale voor het tot stand komen van de villa zoals wij die vandaag kunnen bezoeken. Zijn invloed is dermate groot geweest dat de villa vandaag de dag meer een achttiende-eeuwse buitenplaats is dan een originele Renaissance villa.

Tot slot ter kennisgeving: de villa is open op zondagmorgen, waarbij de bezoeker een rondleiding kan volgen in verscheidene talen. Hierbij krijgt u een goede kijk op de ontwikkeling van de villa, de geschiedenis van de eigenaren en de bijzondere kennismaking met een middelbare school in een voormalige Medici-villa.

---

¹⁹⁴ (Alidori, 1995, p. 114).

Villa Poggio a Caiano, foto: Van Deursen (2015)

Villa Poggio a Caiano

De derde en laatste casus is de villa Poggio a Caiano. Deze villa ligt het verst van de stad, op een afstand van zeventien kilometer van het centrum. Ondanks deze afstand is de stad nog steeds zichtbaar vanuit de villa. Tegen de horizon tekenen de domkoepel van Brunelleschi en de klokkentoren van Giotto zich af. Deze visuele connectie geeft ook het maatschappelijke en politieke verband aan tussen de stad en het platteland.¹⁹⁵ Poggio a Caiano was en is hét schoolvoorbeeld van de humanistische visie op het landleven; zowel in architectuur als in landbouw. Samen met de villa's Careggi van Michelozzo voor Cosimo de Oudere en Quaracchi door Alberti voor Bernardo Rucellai, wordt de villa Poggio a Caiano van Lorenzo Il Magnifico door Zangheri (1989) beschreven als de *capisaldi della nuova cultura umanistica* - de zogenaamde architectonische bouwstenen van het humanisme. Deze villa's waren de toonbeelden van het adellijke plattelandsleven. Hier konden de patriciërs genieten van het Toscaanse landschap en wandelen door de heuvels. Het was een veilige plek om tot rust te komen en te mediteren. De villa bood daarbij zowel middelen vanuit de agrarische opbrengsten als ruimte voor recreatie; zoals jagen in de bossen, tuinen om tot rust te komen tussen prachtige planten en bloemen, plekken om zich bezig te houden met allerlei spellen en waterwerken om van te genieten.¹⁹⁶

Lorenzo 'il magnifico' de' Medici was de initiator en grondlegger van de villa in Poggio a Caiano. Hij hield zich daarbij niet alleen bezig met de architectonische expressie van zijn nieuw te bouwen landhuis, maar tevens met het (ideale) agrarische karakter van zijn landgoed. De keuze om op deze plek een luxueus buitenhuis op te richten was gebaseerd op de architectuurtraktaten en de fantastische locatie. De ligging op de heuvel beschermde het huis tegen de overstromingen waarmee de rivier de Ombrone het Arnodal regelmatig lastig viel. Daarnaast bood de hoger gelegen villa een prachtig uitzicht over de omgeving onder het genot van een comfortabele zomerbries en kon door de ligging op het zuiden de winterzon het huis en de terrassen ook tijdens de koudste winters van warmte voorzien. Oftewel, een ideale ligging zoals de traktaatschrijvers voor ogen hadden.¹⁹⁷

Lorenzo liet de architect Giuliano da Sangallo (1443-1516) een huis bouwen dat nog eeuwen lang als voorbeeld zou fungeren in de architectuur. Bovendien was Giuliano de eerste die in die tijd thema's en decoratiemotieven uit de klassieke oudheid herintroduceerde. Bovenal was de typologie van dit gebouw nieuw, wat ertoe leidde dat het destijds en vandaag nog hét toonbeeld

---

¹⁹⁵ (Bardazzi & Castellani, 1981a, p. 27).

¹⁹⁶ (Zangheri, 1989, pp. 13-14), 'poggio' is het Italiaanse woord voor 'heuveltje'.

¹⁹⁷ (Gobbi Sica, 2007, p. 197).

is van de Toscaanse villa. Kenmerken van deze typologie is de ligging op een natuurlijke of kunstmatige heuvel en een eenvoudige maar goed georganiseerde indeling van ruimtes. In de villa Poggio a Caiano werd tevens rekening gehouden met mathematische verhoudingen in lijn met architecten als Alberti en Brunelleschi.¹⁹⁸ De hiërarchie bleef traditiegetrouw: de familie verbleef vooral op de eerste en tweede verdieping en het personeel op de begane grond en in de kelder, en zo zijn dan ook de ruimtes in origine gepositioneerd. Toch zijn er ook vele wijzigingen geweest waardoor met name het interne karakter veranderde.

De Villa

De oudste schriftelijke bronnen die verwijzen naar bouwvormen op de plek waar nu de villa Poggio a Caiano staat, komen uit de eerste helft van de vijftiende eeuw. Van voor die tijd is alleen bekend dat de familie Cancellieri er in de veertiende eeuw een fort had staan. De broers Domizio en Jacopo di Piero Cancellieri di Pistoia en hun moeder Catellina di Luca di Totto da Panzano bezaten er toen een kasteel met tuin en agrarisch land. Op de fundering van dit fort zou de villa Poggio a Caiano gebouwd zijn maar dit is vooralsnog niet archeologisch bevestigd.¹⁹⁹ Het fort wordt op 7 september 1420 aan de Strozzi verkocht. Zij verbouwen het kasteel - dat in die tijd een ruïne is waar graan in wordt opgeslagen - naar een 'palazzo di campagne' of herenboerderij welke ze de naam 'Ambra' geven. Driemaal achtereenvolgens lezen we in de eigendomsoverzichten van Messer Palla di Nofri Strozzi dat hij in de jaren 1427, 1430 en 1433 een boerderij bezit genaamd *Ambra* in de omgeving van Santa Maria di Bonistallo. In 1427 was de waarde nog 682 florijnen, drie jaar later was dat reeds gestegen naar 761 florijnen. Het landgoed breidt Palla Strozzi uit van 23 hectare in 1420 naar 177 hectare in 1427.²⁰⁰ Zowel het huis als de landerijen werden in 1441 geconfisqueerd door de bank. De familie Venturi kocht alles over van de bank maar bleef slechts kort eigenaar. Neri Venturi verkocht de in verval geraakte villa Ambra aan Giovanni Rucellai in 1469. Rucellai investeerde onder meer in de tuinen en omgeving met het aanplanten van bomen en gewassen. Onder zijn leiding groeide het landgoed tot zeker 122 boerderijen, verscheidene huizen, twee molens, weilanden en wijngaarden in 1456.²⁰¹ Giovanni verkocht alles relatief snel in 1474 aan Lorenzo de' Medici. Eerst gaat het om alleen de villa Ambra met enkele boerderijen voor de prijs van 2.000 gouden florijnen, later ook meer landerijen met een waarde van 4.333 florijnen. Op deze manier wordt de verkoop van het landgoed verspreid over een periode van juni 1474 en maart 1477. Bekend is dat Lorenzo in 1473 al briefcontact had met Bernardo di Giovanni Rucellai (1448-1514) - de

---

¹⁹⁸ (Fanelli, 1973a, pp. 56-57).

¹⁹⁹ (Sciolla, 1989, p. 29), (Jahn-Rusconi, 1938, p. 13), (Cardini, 1965b, p. 5), de familie stond bekend als de Cancellieri di Pistoia.

²⁰⁰ (Ellis Foster, 1978a, pp. 46-47).

²⁰¹ (Menzione & Pult Quaglia, 2001, p. 87); de waarde van het landgoed werd op dat moment geschat op zeker 60.762 florijnen.

zoon van Giovanni en zwager van Lorenzo - over de mogelijke aankoop van het landgoed. In een brief van 29 mei dat jaar laat Bernardo Lorenzo weten dat zijn vader Giovanni bereid is het landgoed te verkopen.²⁰² Onduidelijk is waar de villa *Ambra* precies zou hebben gestaan. Wel is duidelijk dat Lorenzo de villa gebruikte tijdens de bouw van zijn nieuwe villa in Poggio a Caiano.²⁰³

De geschiedenis van de villa in Poggio a Caiano begint in 1474 met de aankoop van landerijen in de dorpen Poggio a Caiano, Bonistallo, Castelnuovo, Ponte in Tigliano en Tavola door Lorenzo de' Medici. Volgens de ideeën van Leon Battista Alberti werd een groot stuk land aaneengeschaard waarbij boerderijen en landerijen als inkomstenbron werden verbonden aan een landhuis waar een grondeigenaar en/of heerser zich kon terugtrekken voor rust, meditatie, feesten en dergelijke. Lorenzo had een groot deel van zijn jeugd doorgebracht op zijn vaders' landgoed in Caffagiuolo en was zo deelgenoot geworden van de economische plannen van zijn vader op het gebied van landbouw.²⁰⁴ Lorenzo liet omstreeks 1477 allereerst de rivier *Ombrone* in het gebied van Tavola reguleren met irrigatiekanalen en taluten, waardoor het gebruik van beide oevers veilig zou worden en overstromingen konden worden voorkomen. Deze onstuimige rivier maakte het gebruik van omliggend land onmogelijk en gevaarlijk voor de bevolking. Door het ingrijpen van Lorenzo werd een groot gebied beschikbaar voor landbouw en veilig om te wonen.²⁰⁵ Antonio Marchetti, die gespecialiseerd was in het reguleren van waterkanalen, werd door Lorenzo aangesteld als opziener van de waterwerken. Op de noordoever liet hij vervolgens de belangrijkste boerderij bouwen, genaamd *Cascine*.²⁰⁶ Over deze boerderij is eveneens veel geschreven want in die tijd werd de boerderij al geprezen door humanisten vanwege de ideale vormgeving, irrigatie en beplanting en prachtige producten die er werden gemaakt. De boerderij had de vorm van een kasteel, inclusief wachttorens, maar bevatte binnen de muren kweekvijvers

---

²⁰² (Guaita, 1996, p. 66), ook het jaar 1480 wordt als aankoopdatum genoteerd, maar vermoedelijk was dat het jaar dat de ontwerpwedstrijd voor de villa werd uitgeschreven. (Galetti, 1992b, p. 89), (Menzione & Pult Quaglia, 2001, p. 88). 19 mei 1477 staat in de boeken als formele verkoopdatum, maar de overdracht duurde langer waardoor Lorenzo pas in 1479 over het gehele landgoed kon beschikken (Kent, 1979, p. 252).

²⁰³ (Lillie, 2005, pp. 275-276), er wordt zelfs met de mogelijkheid rekening gehouden dat de oude villa *Ambra* is opgenomen in de nieuwe villa; dat deze er om-/overheen is gebouwd. (Carocci, 1968a, pp. 366-367).

²⁰⁴ (Ellis Foster, 1978a, pp. 24, 51-52), Lorenzo volgde het voorbeeld van zijn vader Cosimo, die vele villa's doorontwikkelde tot landbouwbedrijven (Ackerman, 1990, pp. 78-79), Cosimo goldt als de grootste landeigenaar van zijn tijd met grote landerijen in onder meer Trebbio, Caffagiuolo en Careggi (Ellis Foster, 1978a, p. 22).

²⁰⁵ (Bardazzi & Castellani, 1981a, pp. 13-15). Vanwege deze bijdrage wordt Lorenzo de' Medici door Bardazzi & Castellani als een schepper en creator beschreven, vanwege zijn inmenging met de natuur ten behoeve niet alleen van zichzelf maar zeker ook van de lokale bevolking. In de jaren 1809, 1856 en 1864 zouden er alsnog overstromingen plaatsvinden, maar die zouden slechts lichte schade in de omgeving aanrichten. De meest desastreuze overstroming vond plaats in 1966 waarbij een groter gebied getroffen werd (Gurrieri & Lamberini, 1980, p. 25). Ook de stad Florence werd toen zwaar beschadigd.

²⁰⁶ 'cascine' betekent zuivelboerderij maar deze boerderij werd voor meer dan melkvee gebruikt. De bouw van deze boerderij begon in datzelfde jaar 1477 toen de rivier *Ombrone* werd gereguleerd.

voor vissen en garnalen, grote stallen voor melkvee - de koeien waren door Lorenzo geïmporteerd uit Lombardije - en gebouwen waar de arbeiders kaas en boter produceerden (fig.84). De melkveeboerderij was baanbrekend in ontwerp, functie en productiviteit. Lorenzo investeerde veel in deze boerderij want het moest een essentieel onderdeel worden van zijn landgoed. Werk op het platteland werd immers meer en meer gezien als contemplatiemethode voor de rijken en Lorenzo wilde die vorm van contemplatie.²⁰⁷ Tegelijk met het land had Lorenzo een ruïne gekocht die Ambra werd genoemd - naar het gelijknamige stuk grond ten zuiden van de rivier de Ombrone - en ongeveer ter hoogte van de huidige villa heeft moeten staan. Vanaf 1476 bewoont hij vermoedelijk dit huis en laat het verder opknappen. Volgens Brown (1993) gebruikte Lorenzo de villa op dezelfde manier als dat hij van plan was zijn nieuw te bouwen villa te gebruiken.²⁰⁸ We weten dat in het jaar 1479 zijn familie in een bescheiden villa met ongeveer twintig kamers woont; vermoedelijk de gerestaureerde villa Ambra.²⁰⁹ Over dit stuk grond en de rivier schreef Lorenzo een gedicht waarbij hij het mythische verhaal beschrijft waarin de rivier Ombrone jacht maakt op de bosnimf Ambra, welke in een eiland veranderde.²¹⁰

23. *'Gedurende deze tijd van het jaar, Ombrone, een minnaar
omcirkelt aangezwollen en trots, Ambra, zij
als een klein eiland, Ambra, niet minder dierbaar
voor Lauro, jaloers als zijn rivaal haar knuffelt.
Ambra, de bosnimf, Delia's favoriet
van hen die de pijl sturen vanaf de boog.
Zo eerlijk en fijn verwondt zij eindelijk de god.
En lichtvoetig, de snelste van de nimfen.'*²¹¹

In 1480 is het landgoed reeds de nummer drie van Lorenzo's vastgoedondernemingen, zo weten we uit de belastingoverzichten van dat jaar waar staat dat op dat moment 10,9% afkomstig is van Poggio a Caiano.²¹² Rond 1485 was de Cascine voltooid en in werking, en kon Lorenzo zich richten op de bouw van zijn eigen huis. Waarom het zo lang duurde - 11 jaar als we rekenen

²⁰⁷ (Ellis Foster, 1978b, pp. p1,XIII), (Ruffinière du Prey, 1994, p. 57).

²⁰⁸ (Brown, 1993, p. 9).

²⁰⁹ (Bardazzi & Castellani, 1981b, pp. 647-648), (Gurrieri & Lamberini, 1980, p. 12), (Kent, 1979, p. 253). Er is enige twijfel over het jaar waarin Lorenzo zich vestigde in Poggio a Caiano. Volgens Foster (1978a) was dat reeds in 1476. Lorenzo zou het hebben gerestaureerd en woonde er vervolgens samen met zijn familie tot zijn dood in 1492 (Ellis Foster, 1978a, pp. 55-60, 89-90).

²¹⁰ (Lapi Ballerini, 2011, pp. 42-43), (Jahn-Rusconi, 1938, p. 13), (Bajard & Bencini, 1992, p. 46), (Lamberini, 1992, pp. 101-102), Ambra was de naam van het eilandje dat in de rivier was ontstaan.

²¹¹ (De' Medici, 1991, p. 132): *'During this time of year, Ombrone, a lover swollen and proud encircles Ambra, she like a small island, Ambra, no less dear to Lauro, jealous if his rival hugs her. Ambra, the wood nymph, Delia's favorite Of those who send the arrow from the bow. So fair and fine she finally wounds the god. And light of foot, the swiftest of the nymphs.'*

²¹² (Ellis Foster, 1978a, pp. 33-34).

vanaf 1474 - wordt overtuigend uiteengezet door Kent (1979) en bevestigd door Holmes (2005). De Medici hadden namelijk in 1478 te maken met de samenzwering door de Pazzi familie, waarna het hen meerdere jaren kostte om weer stevig in het politieke en beztuurlijke zadel te klimmen. Grote architectonische ontwikkelingen in opdracht van de familie lagen in die tijd overwegend stil of gingen langzamer. Ook de connecties met de nieuwe paus Innocenzo VIII (1432-1492) verbeterden de positie van Lorenzo.²¹³ Hierdoor kon hij in 1485 de bouwactiviteiten weer intensiveren en zijn droomhuis laten bouwen bij Poggio a Caiano.²¹⁴ Als locatie koos hij de onderste flanken van de Monte delle Ginestre, ook wel Bonistallo genoemd.²¹⁵ Hij nam na een acquisitiewedstrijd van architecten de onervaren maar breed opgeleide architect Giuliano da Sangallo aan om zijn droomhuis aan te leggen. Giuliano was werkzaam in het gilde van beeldhouwers, architecten, metselaars en timmerlieden. Samen met zijn broer Antonio (1484-1546) had hij een werkplaats waar ze zich voornamelijk bezighielden met beeldhouwen en houtsnijden. Hun vader Francesco di Paolo Giamberti (1405-1480) was als architect in dienst geweest bij Cosimo de' Medici, de vader van Lorenzo, waardoor de families al met elkaar verbonden waren. Giuliano was door zijn vader in de leer gebracht bij Francione (c.1425-1495), van wie Giuliano onder meer ook won bij de acquisitie voor Poggio a Caiano. Giuliano was een van de eerste Florentijnse kunstenaars die naar Rome reisden om zich te trainen op technisch en kunstzinnig vlak. Mede door deze reis had hij een streepje voor op zijn tegenstanders bij de prijsvraag.²¹⁶ Zelf was Lorenzo al langere tijd bezig met de planvorming voor de aanleg van een imposant buitenhuis. Zo weten we uit een briefwisseling tussen Lorenzo en Bernardo Rucellai dat de laatste hem reeds in juni 1474 adviseerde over de mogelijke architectonische expressie van de nieuw te bouwen villa.²¹⁷ De villa zou hét voorbeeld van de humanistische villabouw moeten worden en tevens de statuur van Lorenzo moeten uitstralen; een streven waar Lorenzo en Giuliano zich beiden volledig op toelieden.²¹⁸ Niet langer was de villatypologie van Michelozzo - een villa-fort naar het voorbeeld van de oude kastelen in het heuvellandschap - leidend in het ontwerp en de vorming van een villa. Hoewel de villa nog steeds kenmerken van Michelozzo's ontwerpen vertoont.²¹⁹ Lorenzo en Giuliano baseerden zich daarentegen op de

---

²¹³ (Holmes, 2005, p. 826).

²¹⁴ na de villa wilde Lorenzo in de stad Florence een nieuw paleis laten bouwen, maar dat kwam uiteindelijk niet verder dan een ontwerp door dezelfde architect als voor zijn villa bij Poggio a Caiano: Giuliano da Sangallo.

²¹⁵ (Targioni Tozzetti, 1971, p. 56).

²¹⁶ (Heydenreich & Lotz, 1974, pp. 133-134), (Vasari, 1996, pp. 696-698).

²¹⁷ (Galetti, 1992b, pp. 89-90).

²¹⁸ Giuliano was opgeleid door de beroemde Florentijnse architect Brunelleschi en had tussen 1465 en 1471 onderzoek gedaan naar de architectuur in Rome. Hij wist de acquisitie zelfs te winnen van zijn huidige meester Francesco di Giovanni (c.1425-1495), genaamd Francione (Heydenreich, 1996, p. 140).

²¹⁹ (Marchini, 1942, p. 16), de robuuste uitstraling, hoekigheid van de bouwvolumes en portico rondom de begane grond zijn elementen die voortkomen uit de vestingbouw, waar Michelozzo veel gebruik van maakte. Volgens Marchini (1942) zijn het met name de ramen die verwijzen naar het werk van Michelozzo maar omdat

Romeinse villa's maar met hun eigen morfologie. Dat resulteerde in een H-vormig, symmetrisch gebouw met oriëntaties in alle windrichtingen. Dit open karakter naar de omgeving was een nieuw concept en werd enthousiast ontvangen door de humanisten in die tijd. Het sterk symmetrische ontwerp was verbonden met mathematische principes waar alle verhoudingen en maten van de villa uit voortkomen. De harmonie die ze de villa wilden meegeven werd namelijk gebaseerd op de proportie van Alberti en andere traktaatschrijvers. Op een frescoschildering (c.1638-1642) door Ottavio Vannini (1585-1643) in Palazzo Pitti zien we Lorenzo temidden van zijn vrienden, kunstenaars waaronder Giuliano da Sangallo. Giuliano houdt een tekening van de voorgevel van de villa in zijn hand (fig.85).²²⁰ Op een zestiende-eeuws wandtapijt in Palazzo Vecchio in Florence zien we een soortgelijke beeltenis, ditmaal van de bouw van de villa (fig.86). Op de voorgrond presenteert Giuliano da Sangallo zijn model aan Lorenzo, terwijl op de achtergrond de bouw van de villa in volle gang is. Waar veel onderzoekers focussen op de politieke belangen van Lorenzo bij de ontwikkeling van zijn villa wijst Brown (1993) juist op het plezier dat Lorenzo leek te beleven aan het ontwerp en de bouw van Poggio a Caiano.²²¹ Politiek, ideologie, filosofie en passie gingen hand in hand bij de ontwikkeling van de villa.

Het gehele ontwerp van de villa bevatte vele kenmerken van de Romeinse villas, welke Giuliano had bestudeerd in Rome. Alle Romeinse elementen vertaalde hij echter naar een "Toscaanse" variant zonder letterlijk te kopiëren. Niet alleen vormen maar ook bouwmethoden en -materialen als puzzolaan nam hij over van de Romeinen. Belangrijk element in de villa moest de binnenplaats worden die in tegenstelling tot de traditie niet open maar gesloten werd. Met name dit onderdeel van het ontwerp zou het, volgens Gobbi Sica, tot prototype maken van de nieuwe Toscaanse villabouw.²²² Een troonzaal van dubbele verdiepingshoogte was het gevolg. Ook de decoraties van de villa werden nieuw ontworpen. Het was Giuliano die de Ionische kapitelen omstreeks 1485 herintroduceerde in de architectuur van de Renaissance. Vanaf dat moment zou dit decoratiemotief vaker worden gebruikt in de villa's rondom Florence.²²³ Toch zijn ook de sporen van zijn voorgangers zichtbaar in de bouwvormen en decoraties. Zo verwijst de robuuste uitstraling van de villa en de fortificatiestructuren naar het werk van Michelozzo. De

---

ze overeenkomen met een veel weidser verspreid type raam is er ook twijfel over de relatie met het werk van Michelozzo.

²²⁰ (Brown, 1993, p. 1).

²²¹ (Brown, 1993, pp. 7-9).

²²² (Gobbi Sica, 2007, pp. 45, 197), ook de volledige symmetrie was baanbrekend voor de villabouw in Toscane, volgens Gobi Sica was de villa Poggio a Caiano de eerste villa die compact en tweezijdig symmetrisch werd gebouwd.

²²³ (Lillie, 2005, pp. 44, 114), de studie van de Romeinse villa als voorbeeld voor zijn eigen villaontwerpen kent zijn hoogtepunt in zijn ontwerp voor een Medici paleis in Florence, waar Heydenreich (1996) over schrijft: "[...] we can feel the inspiration which Giuliano derived from the design of classical Roman villas" (Heydenreich, 1996, p. 145).

vormgeving van de balustrade op de portico toont banden met Donatello en ook het werk van Brunelleschi was zichtbaar een inspiratie voor Giuliano's ontwerp.²²⁴

De plattegronden van de villa bevatten meerdere assen waarlangs de kamers zijn gepositioneerd. Zo loopt er een hoofdas van voor naar achter dwars door de troonzaal²²⁵, maar zijn er twee secundaire assen parallel aan de troonzaal geplaatst. Langs de hoofdas bevinden zich de belangrijkste gemeenschappelijke ruimtes. Aan de uiteinden van de secundaire assen - en dus in de hoeken van de villa - zien we de kleinere en meer private kamers. Dit patroon van ontvangstkamers en privévertrekken is door Giuliano da Sangallo bedacht en vormgegeven.²²⁶ De belvédère was een bouwtype waarmee architectuur en landschap met elkaar verbonden konden worden. Belvederes werden dan ook vaak in de natuur geplaatst, als een theehuis waar de eigenaar in de beschermde architectonische omgeving van de omgeving kon genieten. Giuliano bouwt de belvédère in de villa, en wel als entree en loggia waarbij het gebouw een sterkere band met de omgeving aan kan gaan. Hij gebruikte daarvoor de Romeinse belvédère naar voorbeelden van onder meer Vitruvius' *tuscanicae dispositiones*.²²⁷ Klassieke elementen van de Romeinen die duidelijk zichtbaar zijn gebleven zien we in onder meer de timpaan van het voorportaal (de belvédère), de gewelven en cassetteplafonds. Maar ook voor de inrichting zou Giuliano zich gebaseerd hebben op Romeinse voorbeelden; tekeningen naar de beschrijvingen van Vitruvius. Voor de versiering van het interieur werden door de beginperiode heen kunstenaars aangetrokken waaronder Filippino Lippi (1457-1504), Andrea del Sarto (1486-1530), Franciabigio (1482-1525), Jacopo da Pontormo (1494-1557), Alessandro Allori (1535-1607) en Giorgio Vasari (1511-1574). Zij zijn mede verantwoordelijk voor de verrijking van de villa waardoor zij tot een van de rijkste en prachtigste gebouwen van het Arnodal werd uitgeroepen.²²⁸ De rechte steektrappen aan de voorzijde van de villa werden aan het begin van de negentiende eeuw vervangen voor gebogen trappen. De rechte trappen waren zo vormgegeven dat paarden er omhoog konden lopen, zie figuur 87.

De villa en tuinen werden beschermd door een muur met vier wachttorens, zoals ook zichtbaar is op de lunette van Utens (fig.3). Rondom deze ommuurde heuveltop stonden vermoedelijk ook watermolens, herbergen en kalk- en baksteenovens. Mede dankzij deze gebouwen was het landgoed zelfvoorzienend. Dit natuurlijk in lijn met de economisch veilige investering die

---

²²⁴ (Chastel, 1959, p. 154), (Chastel, 1964, p. 163), Chastel beschrijft ook verbanden met het koninklijk paleis in Napels en het werk van Francesco di Giorgio (1439-1502), welke Giuliano bestudeerd zou hebben.

²²⁵ deze troonzaal was een afgeleide van de traditionele rechtbank in de Florentijnse palazzi (Gizdulic, 1992, p. 88).

²²⁶ (Gobbi Sica, 2007, pp. 55-56, 197), dit patroon werd vervolgens in een veelvoud overgenomen waaronder in de rangschikking van de appartementen in palazzo Pitti in Florence (Satkowski, 1983, p. 336).

²²⁷ (Stanley, 1978, pp. 74-75); Poggio a Caiano werd hét voorbeeld van de belvédère in een villa als relatiemiddel tussen villa en het landschap. (Galetti, 1992b, pp. 92-93).

²²⁸ (Carocci, 1968a, pp. 366-367).

patriciërs deden met de aankoop van landbouwbedrijven. Door het landgoed te verbinden met het dorp en daarnaast het realiseren van werkplekken en -plaatsen maakte de eigenaar de economische haalbaarheid van zijn investering zeer gunstig.²²⁹ Zo waren de plannen van Lorenzo de' Medici uitermate vooruitstrevend en effectief. Het landgoed werd al snel een gerenommeerd centrum van productiviteit, comfort en plezier. De jachtvelden en bossen waren beroemd en vele kunstenaars en filosofen kwamen over de vloer om met Lorenzo van gedachten te wisselen. De eerste lofredes van dichters en schrijvers zijn van c.1491. Ugolino Verino (1438-1516) schrijft dan een epigram over Poggio a Caiano en ook Angelo Poliziano (1554-1594) schrijft omstreeks die tijd een gedicht over de villa en landerijen. Zo werd het landgoed en specifiek de villa een van de meest toonaangevende werken van de vijftiende eeuw.²³⁰

De dood van Lorenzo 'il magnifico' de' Medici in 1492 bracht de bouw tot stilstand. Lorenzo bezit dan rond de 700 hectare land bij Poggio a Caiano met vele gebouwen.²³¹ Op het moment van overlijden was slechts een derde van de villa voltooid. De bouw werd ook niet snel weer ingezet vanwege de verbanning van de Medici uit Florence (1494), zoals eerder beschreven. Dankzij de belastingaangiften van Lorenzo's erfgenamen kan er een beeld gevormd worden van de omvang van het landgoed omstreeks 1495-1498. Menzione & Pult Quaglia (2001) geven een vrij gedetailleerde beschrijving van deze belastingdocumenten: De villa - ook wel *palagio* (paleis) genoemd - is omstreeks 1495 nog steeds voor maar een derde gebouwd, waaronder de portico-omgang, de trappen en de loggia op de eerste verdieping. Aangrenzend aan de villa staan dan een herberg, vijf winkels (slagerij, smederij, kapsalon, schoenmakerij en een winkel in vermoedelijk handelswaar), een andere smederij met wat extra grond, een bakkerij, bossen met eiken en ceders, ongeveer 150 hectare verdeeld over 13 boerderijen en circa 262 hectare weilanden met een melkveehouderij (de eerder genoemde *cascine*). De molen die door Giovanni Rucelai was opgekocht is verkleind omdat deze niet meer voor het malen van graan gebruikt hoeft te worden maar dienst doet als waterpomp om de weilanden van water te voorzien. Ook zijn er nieuwe landerijen opgekocht van de Ceppi di Prato, de monniken die in Certosa wonen, van een kapper en van de co-eigenaren Anselmo Talani en Corso Rustichi.²³²

Met de terugkomst van de Medici in 1512, onder leiding van Piero II de' Medici's weduwe Alfonsina Orsini (1472-1520) en hun zoon Lorenzo II (1492-1519) - kleinzoon van 'il magnifico' en hertog van Urbino - kwam ook de bouw weer op gang. Specifiek de aanstelling van de tweede zoon van Lorenzo 'il magnifico' Giovanni (1475-1521) als paus Leo X in 1513 bracht vele

---

²²⁹ (Sciolla, 1989, pp. 7-8), (Bajard & Bencini, 1992, p. 39).

²³⁰ (Casciu, 2010, pp. 108-109, 308), (Chastel, 1959, pp. 155-157), (Chastel, 1964, pp. 164, 166).

²³¹ (Ellis Foster, 1978a, p. 77).

²³² (Menzione & Pult Quaglia, 2001, p. 88), deze belastingangifte werd vermoedelijk opgesteld om de eigendommen van De Medici na hun verbanning uit Florence nauwkeurig op te maken. (Bardazzi & Castellani, 1981b, pp. 647-648).

ontwikkelingsprojecten van de Medici in een stroomversnelling.²³³ Leo X had dezelfde passie voor architectuur als zijn vader Lorenzo, evenals diens fascinatie voor Plinius' brieven en theorieën. Leo X en Lorenzo vergeleken zich beiden met Plinius en diens succes. De villa's van Plinius werden dan ook als voorbeeld voor hun eigen landhuizen. Baccio Bigio, meester-metselaar, wordt aangesteld om de leiding te nemen over de afbouw van de villa. De troonzaal en het grote gewelf werden omstreeks 1515 voltooid, evenals de loggia in de voorgevel.²³⁴ Niet alleen Leo X bemoeide zich met de bouw van de villa. De nieuwe heerser in Florence, Cosimo I focuste zich in de tussentijd op drie ontwikkelingsprojecten: de villa Castello, de Uffizi en palazzo Pitti. In Poggio a Caiano liet hij slechts de bolwerken rondom de villa en tuinen optrekken en stallen bouwen. De stallen worden tussen 1516 en 1521 ontworpen en aangelegd door Baccio Bigio.²³⁵ Ook zouden er plannen zijn geweest om een slotgracht aan te leggen rondom de villa (fig.88) maar dat project werd nooit uitgevoerd.²³⁶ De slotgracht zou een sterk middeleeuws karakter hebben gegeven aan de villa, als verwijzing naar de kasteelvilla's van vroeger. Dat zou in schril contrast staan met wat Lorenzo 'il magnifico' voor ogen had. Vermoedelijk tussen 1513 en 1534 wordt er ook onderzocht hoe de trappen voor de villa aangepast zouden kunnen worden. Dit project wordt echter niet uitgevoerd, want op een plafondschildering van c.1539 in Palazzo Vecchio zien we dat de trappen nog steeds recht zijn (fig.87). De schildering door de Vlaamse Giovanni Stradano (1523-1605) vertoont de aankomst van prinses Eleonora van Toledo (1522-1562) bij de villa Poggio a Caiano voorafgaand aan haar huwelijk met Cosimo I in 1539.²³⁷ Ook de tekeningen uit het staatsarchief van Florence, die vermoedelijk van later (c.1600) zijn, tonen nog de rechte steektrappen (archieftekeningen 106-107) evenals de tekening uit de De Boer collectie vanuit het perspectief vanaf de kerk in Bonistallo (fig.89).²³⁸ Tussen 1519 en 1521 worden er verscheidene kunstenaars naar de villa geroepen om deze te decoreren. In opdracht van Leo X worden onder meer Franciabigio (1484-1525), Andrea di Cosimo Feltrini (1477-1548), Andrea del Sarto (1486-1530) en Pontormo

²³³ omstreeks 1509 moet de villa Ambra volgens de beschrijvingen in een notariële akte zijn gesloopt. De grote hoeveelheden hout die tussen 1515 en 1519 worden besteld voor de villa getuigen van hernieuwde bouwactiviteit (Galetti, 1992b, pp. 91-92), (Ellis Foster, 1978a, pp. 114-115).

²³⁴ (Fianico-Studio, 1980, p. 39), (Bardazzi & Castellani, 1981b, pp. 647-648), (Ruffinière du Prey, 1994, pp. 57-58).

²³⁵ (Gurrieri & Lamberini, 1980, p. 10), de voltooiing van deze prominente stallen zou pas in 1548 hebben plaatsgevonden onder leiding van Niccolò di Raffaello di Niccolò dei Pericoli (1500-1550), beter bekend onder de naam Tribolo.

²³⁶ (Ackerman, 1990, pp. 83-85), onduidelijk is of het plan voor de slotgracht van vóór 1521 is of van ná 1530, maar vermoedelijk was het onderdeel van het project door Cosimo I.

²³⁷ het fresco van deze gebeurtenis bevindt zich op het plafond van de Sala di Cosimo, welke de huidige burgemeester van Florence als zijn kantoor heeft verkozen. Daarom is de schildering niet zomaar te zien bij een bezoek aan Palazzo Vecchio.

²³⁸ de tekeningen uit het staatsarchief in Florence worden door Ellis Foster (1978) gedateerd op c.1610/1660, maar hij is in zijn boek zo inconsistent dat deze datering sterk in twijfel getrokken mag worden. De studietekeningen voor nieuwe trappen die omstreeks 1513-1534 zijn gemaakt bevinden zich in het Gabinetto de' Disegni e delle Stampe van de Galleria degli Uffizi in Florence, onder de nummers Uffizi 4012 en 4016.

(1494-1557) aangenomen. Met de dood van Leo X in 1521 kwam de bouw wederom tot stilstand. Vermoedelijk is de villa tussen 1542 en 1559 voltooid. Na die tijd worden slechts kleinere bouwkundige wijzigingen doorgevoerd maar zijn de veranderingen veelal intern.²³⁹ In 1542 is het Cosimo I die Niccolò Tribolo (1500-1550) de leiding geeft over de bouwwerkzaamheden. In 1545 worden er grote reparatiewerkzaamheden uitgevoerd aan de keukengebouwen en in 1548 worden er nieuwe stallen gebouwd. Vanaf 1550 worden de werkzaamheden overgenomen door de Davide Fortini (-1590), schoonzoon van Tribolo.²⁴⁰

Francesco I erfde de villa van Cosimo I in 1568 en zette voltooiing van de villa in door middel van nieuwe interne decoraties. Ook de omheining wordt in 1570 in opdracht van Francesco herbouwd en versterkt door Bernardo Buontalenti (1531-1608), eveneens zichtbaar op de lunette van Utens (fig.3). Het werk wordt in 1575 voortgezet door Alfonso Parigi, maar de kenmerkende stijl van Buontalenti blijft behouden. Parigi verhoogt tevens het bouwvolume van de villa naar de huidige situatie. Samen met zijn maîtresse en latere vrouw Bianca Cappello (1548-1587) verbleef Francesco de' Medici regelmatig in de villa waar hij ook samen met Bianca om het leven kwam op 20 oktober 1587.²⁴¹ In opdracht van Cosimo II wordt tussen 1614 en 1619 door Gherardo Mechini gewerkt aan de keukengebouwen, een van de toonaangevende en aangrenzende gebouwen binnen het villacomplex.²⁴² Zoals de villa Poggio Imperiale veel werd gebruikt door de vrouwen van de groothertogen, was ook de villa Poggio a Caiano een plek waar met name de vrouwen verbleven. Bianca Cappello verbleef hier regelmatig maar ook de vrouw van Cosimo III, Marguerite Louise d'Orleans (1645-1721) verbleef hier tussen 1672 en 1675 met haar ruim 150 man hofhouding.²⁴³ Zij liet voor haar amusement het grote theater op de begane grond aanleggen. In 1675 keerde zij terug naar Frankrijk maar haar zoon Ferdinando III (1663-1713) bleef in Poggio a Caiano wonen. Onder zijn leiding (vanaf circa 1699) worden door Alessandro Allori (1535-1607) de schilderijen in de centrale salon grotendeels vervangen door nieuwe frescocycli. Anton Domenico Gabbiani (1652-1726) schildert in 1698 het nieuwe plafond van de *sala dei stucchi*. Ferdinando voegde het orgel in de theaterzaal toe in het jaar 1703.

---

²³⁹ er wordt ook het jaar 1520 aangehouden als moment waarop de bouw van de villa is voltooid (Brunetti, 2007, p. 576), maar vermoedelijk heeft het langer geduurd tot circa 1559. (Bardazzi & Castellani, 1981b, pp. 647-648).

²⁴⁰ (Gurrieri & Lamberini, 1980, p. 14), (Caschiu, 2010, pp. 109-110, 308).

²⁴¹ (Bardazzi & Castellani, 1981a, p. 40), (Mignani, 1980, p. 56), (Lillie, 2005, pp. 45-46), (Bajard & Bencini, 1992, p. 46); er zijn twee oorzaken van de gezamenlijke dood van Francesco en Bianca. Er van uit wordt gegaan dat ze stierven aan de gevolgen van de pest, maar een andere verklaring is dat Francesco's broer Ferdinando hen liet vermoorden om zelf groothertog te kunnen worden.

²⁴² (Caschiu, 2010, pp. 111-112, 309).

²⁴³ ze kreeg huisarrest van haar man vanwege haar pogingen om te stelen en te vluchten naar Frankrijk. Alidori (1995) noemt Poggio a Caiano om die reden de 'gevangenis' (Alidori, 1995, p. 39).

Tevens liet Ferdinando nieuwe kamerinterieurs ontwerpen waaronder de slaapkamer met Venetiaanse schilderijen (1706) door Sebastiano Ricci (1659-1734).²⁴⁴

Met het uitsterven van de Medici-dynastie in 1737, op het moment dat Gian Gastone de' Medici als laatste in lijn overlijdt, komen de Habsburg-Lotharingen ook in bezit van de villa Poggio a Caiano. De archieftekening in figuur 103 toont de situatie van het landgoed omstreeks dat moment. Vanaf 1745 krijgt de villa er twee titels bij, namelijk die van Keizerlijke en Koninklijke villa. De keizer van dat moment, Frans Stephan van Lotharingen (1708-1765) stelt de gebroeders Giuseppe en Giovanni Battista Ruggeri als architecten aan om de villa te conserveren met uitzondering van het theater welke volledig opnieuw wordt ingericht en een nieuwe klok op de voorgevel. In de tijd die volgt verandert de villa van jachthuis in een rustoord. Ruggeri legt zelfs een soort pretpark aan ter vermaak van de Lotharingen.²⁴⁵ Omstreeks 1757 tekent Giuseppe Zocchi (1711-1767) gezichten op Florence en Toscane, waaronder van de villa Poggio a Caiano (fig.17). Daarop zien we de situatie halverwege de achttiende eeuw van de villa vanaf het zuidoosten. Het perspectief vanaf de rivier de Ombrone is bijzonder maar geeft daardoor een goed beeld van de omgeving. In 1790 wordt de klok, die tot dat moment op de tweede verdieping stond, naar de zolder verplaatst. Ergens tussen 1744 en 1794 moeten de twee loopbruggen op de tweede verdieping, die de voorbeuk met de achterbeuk verbinden, zijn overkapt. Op de tekeningen van Zocchi (c.1744) zijn ze nog open terwijl documenten van 1794 spreken over gesloten balkons aan weerszijden van de centrale hal.²⁴⁶

Wanneer de leden van het Huis Habsburg-Lotharingen op 25 maart 1799 worden verjaagd door het Franse leger onder leiding van Napoleon Bonaparte begint een nieuwe periode voor de villa Poggio a Caiano. Net als bij de villa Poggio Imperiale worden achtereenvolgens Marie Lousie de Bourbon - koningin van Etrurië tussen 1803 en 1807 - en Elisa(beth) Baciocchi - groothertogin van Toscane van 1809 tot 1814 - eigenaresse van de villa. Zij laten de villa vernieuwen in neoclassicistische stijl, wat in die tijd de mode was. Pasquale Poccianti wordt gevraagd nieuwe trappen te maken zowel voor als in het gebouw. De nieuwe gebogen trappen aan de voorzijde - aangelegd in 1807 (fig.90-92) - vervangen de rechte steektrappen waarbij er tevens een vergroting van het terras wordt gemaakt. Daarnaast worden er nieuwe frescoschilderingen aangebracht in zeventien kamers van de villa. Het werk van Poccianti wordt overgenomen en afgemaakt door Giuseppe Cacialli. Cacialli legt onder meer de badkamer aan voor Elisa

---

²⁴⁴ (Lillie, 2005, p. 46), (Bardazzi & Castellani, 1981b, pp. 647-648).

²⁴⁵ (Fianíco-Studio, 1980, p. 42), (Lillie, 2005, pp. 46-47), op het gazon voor de villa werden draaimolens en schommels geplaatst.

²⁴⁶ (Dee, 1968, p. nr.48), (Zocchi, 1757).

Baciocchi.²⁴⁷ Van alle villa's buiten Florence hield Elisa met name van haar buitenhuis in Poggio a Caiano.

De familie Habsburg-Lotharingen komt tijdelijk terug (1814-1859) en laat in die tijd de villa restaureren waarbij de focus van het bouwproject grotendeels gericht is op de ontwikkeling van de tuinen en bijgebouwen. Met de eenwording van Italië in 1861 begint de laatste ontwikkelingsfase van het landgoed. Koning Vittorio Emanuele II en zijn vrouw Rosa Vercellana (bijgenaamd 'bella rosina') laten vanaf 1865 de villa volledig nieuw bekleden en inrichten onder leiding van de architect Antonio Sailer. Na de korte regering van het Italiaanse koningshuis worden de landhuizen waaronder Poggio a Caiano in 1919 overgedragen aan de Italiaanse staat. Tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt de villa gebruikt om kunstschaten te bewaren en te beschermen tegen de Duitsers die uit Florence vele kunstvoorwerpen roven.²⁴⁸ Vanaf het moment dat de villa in handen is van de staat begint het grote verval. Meubilair en aankleding worden verwijderd en verkocht of naar andere villa's verplaatst. Pas in 1984 wordt dit verval een halt toegeroepen wanneer de villa een nationaal museum wordt. Sindsdien wordt stap voor stap gewerkt aan de restauratie van de villa, de tuinen en het park.²⁴⁹ Zoals Lapi Ballerini (2011) al aangeeft moet er nog ontzettend veel werk verricht worden aan de restauratie van de villa. Het park en de tuinen zijn inmiddels redelijk geconserveerd maar met name de begane grond en kelder van de villa zijn in uiterst slechts staat, evenals de portico omgang (zie bijlage fotoreportage pag.45). Van het originele Renaissance interieur is nauwelijks iets over, slechts de slaapkamer van Bianca Cappello beschikt nog over de haard in renaissance stijl en trappen.²⁵⁰

De Tuinen

Vermoedelijk was er nog geen ontworpen tuin in het begin van de zestiende eeuw. Met het aanstellen van Tribolo en zijn schoonzoon Fortini (c.1542) wordt er aangevangen met het aanleggen van tuinen rondom de villa. Zij ontwierpen aan de oostzijde van de vestingwal een tuin volgens de traditie van alle Medici-tuinen; symmetrisch en met kruisende paden (fig.93 - dit is een nieuwe kaart maar wel met het desbetreffende tuinontwerp). Omdat deze tuinen tussen 1819 en 1830 door Pasquale Poccianti werden getransformeerd zijn er geen sporen van terug te vinden.²⁵¹ De originele tuinen van rond het jaar 1600 zijn enkel zichtbaar op een lunet van Utens (fig.3). Van andere tuinontwerpen, met name uit de 18e eeuw, zijn archieftekeningen overgebleven in onder meer de Biblioteca Nazionale in Florence - waar een tekening van

---

²⁴⁷ (Lillie, 2005, pp. 47-48), (Bajard & Bencini, 1992, pp. 41-42), (Mignani, 1980, p. 56), (Bardazzi & Castellani, 1981b, pp. 647-648).

²⁴⁸ (Alidori, 1995, p. 40), (Bardazzi & Castellani, 1981b, pp. 647-648).

²⁴⁹ (Lillie, 2005, pp. 48-49), de situatie als koninklijke villa wordt als uitgangspunt gebruikt voor de restauratie.

²⁵⁰ (Acton, 1973, p. 56).

²⁵¹ (Pozzana, 2014, p. 90), (Gurrieri & Lamberini, 1980, p. 14); bekend is dat er tussen 1545 en 1548 aan de tuinen naast de villa werd gewerkt.

Ruggieri uit 1742 wordt bewaard (fig.94) - en het topografisch museum Firenze come'era in Florence (fig.95 - uit dezelfde tijd als fig.96)). Hoewel er nog geen toonaangevende tuinen waren aangelegd waren de landerijen en boomgaarden van Poggio a Caiano in de vijftiende en zestiende eeuw al beroemd. Lorenzo de' Medici had sterk geïnvesteerd in het fokken van allerlei soorten koeien die op de vele velden achter de villa stonden te grazen. De boomgaarden en bossen waren eveneens een nieuwe verschijning want Giovanni Rucelai had rond het jaar 1470 al vele duizenden moerbeien laten aanplanten.²⁵²

De landschapsarchitectuur rondom de villa - de tuinen, parken en landerijen - was in een natuurlijke vorm langs de oevers van de rivier Ombrone en de heuvel Ambra ontworpen. Deze natuurgetrouwe wijze van landschapsarchitectuur werd met name door de humanisten toegejuicht en beschreven in verscheidene gedichten waaronder die van Lorenzo 'il magnifico'.²⁵³ Ten zuiden van het landgoed lag het uitgestrekte jachtgebied van de Medici, genaamd: 'Barco Reale' welke een gebied besloeg groter dan het landgoed van Poggio a Caiano (fig.6). De uitgestrekte bossen stonden vol eeuwenoude bomen en binnen dit park werden ze beschermd tegen houtkap.

Elisa Baciocchi, zus van Napoleon laat Giuseppe Manetti in 1811 aan de tuinen van Caiano werken. Hij past een neoclassicistische stijl toe bij de aanleg van een Engelse landschapstuin achter de villa.²⁵⁴ Het tuinpersoneel telt in de tijd van Elisa Baciocchi 40 man, naast alle boeren, landwerkers en boswachters die zij in dienst had. Ze liet een twintig meter brede avenue aanleggen die de villa met het dorp Prato zou moeten gaan verbinden. Zo kon ze vele gasten uitnodigen voor haar zomerfeesten in de tuin van de villa.²⁵⁵ Tussen 1819 en 1830 wordt de oostelijke tuin verbouwd tot een Engelse tuin met veel bomen en onregelmatige perken van bloemen en bosschages.²⁵⁶ Figuur 97 toont samen met een andere tuinstudie in figuur 98 het vermoedelijke ontwerp van deze tuin.²⁵⁷ Dit type tuin komt voort uit de ontwerpen van Engelse picturesque landschappen

Wanneer de Lotharingen tussen 1814 en 1859 opnieuw de macht grijpen in Toscane laten ze de tuinen van Poggio a Caiano aanpakken. Het park achter de villa wordt aangelegd naar de Engelse mode van het picturesque landschap. Tevens wordt door hen de nieuwe orangerie gebouwd

---

²⁵² (Lillie, 2005, pp. 25, 72).

²⁵³ (Fanelli, 1973b, p. 247).

²⁵⁴ (Gurrieri & Lamberini, 1980, p. 25).

²⁵⁵ (Gobbi Sica, 2007, p. 34), onder de festiviteiten vielen concerten, toneelspelen en grote diners.

²⁵⁶ (Caschiu, 2010, pp. 124-125, 315).

²⁵⁷ figuur 98 toont hoogstwaarschijnlijk de situatie omstreeks die tijd en de plannen om eventueel de rivier om te leggen (a.u., 2001).

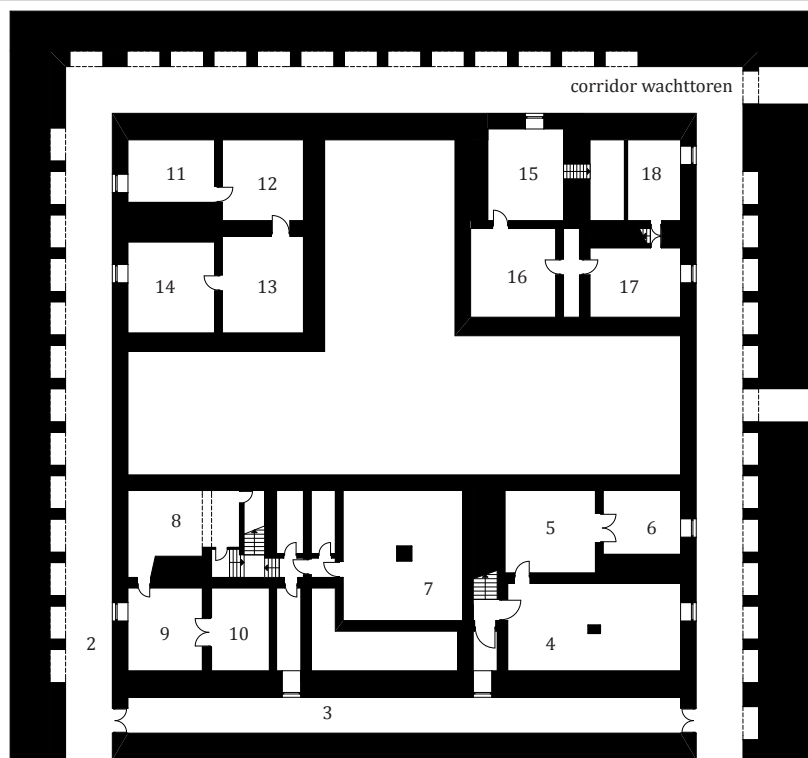
naar een ontwerp van Pasquale Poccianti.²⁵⁸ Daarna gebeurt er vrijwel niets meer met het park en de tuinen. De tuinen worden vandaag de dag als park gebruikt door de dorpsbewoners. Iedereen kan vrij de tuinen betreden en door het park achter de villa wandelen.

Situatiewandeling

De rechte oprijlaan leidt ons vanaf de poort naar de voorzijde van de villa. Een van de drie iconische kenmerken van de villa is de portico-omgang op maaiveld. Het doet zich voorkomen alsof de volledige villa is opgetild en op een verhoging is geplaatst. De begane grond verdieping ligt daarbij als een verborgen kern verscholen achter deze omgang. De eerste en tweede verdieping vormen de woonkern van de villa, met aan alle zijden een terras gecreëerd door de portico. De oprijlaan gaat linea recta tussen de twee gecurvde trappen door richting de entree op maaiveld. Deze ingang ligt verscholen achter een drietal loggia's. De eerste draagt het extra terrasdeel van de trappen, de tweede is onderdeel van de portico-omgang, tenslotte is de derde loggia een rijk gedecoreerde loggia voor de entree. We komen binnen in de ruime entree in de voorste vleugel van de villa. Snel wordt zichtbaar dat de villa uiterst symmetrisch is opgebouwd. In alle uithoeken van de villa - aan elk einde van de poten van de 'H' en vier op elke verdieping - vinden we appartementen van vorige bewoners. Deze indeling resulteerde in eigen vertrekken voor alle familieleden en eventuele gasten. Links en rechts van de ingang zijn de appartementen vandaag de dag in gebruik als kantoren en personeelsvertrekken. Als we de rechte lijn vanaf de poort, door de entree, voortzetten komen we achtereenvolgens in het theater en de speelkamer (ook wel biljartkamer genoemd). Het theater werd gebouwd naar ontwerp van Marguerite Louise d'Orléans (1675) met een nieuwe podium en decorstukken van 1772 in opdracht van Pietro Leopoldo van Lotharingen. Achter het podium bevinden zich de coulissen en opslagkamers. In de theaterzaal staat ook nog het orgel uit 1707, aangekocht door Ferdinando III. Rechts van het theater zijn nog enkele personeelsvertrekken ter verbinding van de voorste appartementen met de achterin gelegen appartementen. Via de biljartkamer kan gemakkelijk de villa weer verlaten worden in de rechte looplijn vanaf de entree, maar we slaan af naar rechts. Daar komen we in het appartement van Bianca Cappello welke zij omstreeks de tweede helft van de 16e eeuw als Groothertogin gebruikte. Opvallend onderdeel van haar appartement is de grote zwevende trap (zie bijlage fotoreportage pag.45). Aan de andere zijde van de biljartkamer is eveneens een appartement. Onduidelijk is door wie de andere drie appartementen in het verleden gebruikt zijn. Vermoedelijk werden ze ook als opslag en dienstvertrekken gebruikt. Belangrijk onderdeel van de appartementen zijn de dienstgangen, overwegend gecentreerd in de kamerstructuur. Op deze manier kon het personeel zich eenvoudig en snel tussen de kamers bewegen. Deze dienstgangen zijn niet alleen voor horizontaal maar in het bijzonder voor

---

²⁵⁸ (Lillie, 2005, p. 48), (Fianíco-Studio, 1980, p. 46), de orangerie wordt ook wel 'limonaia' genoemd.

corridor keukens

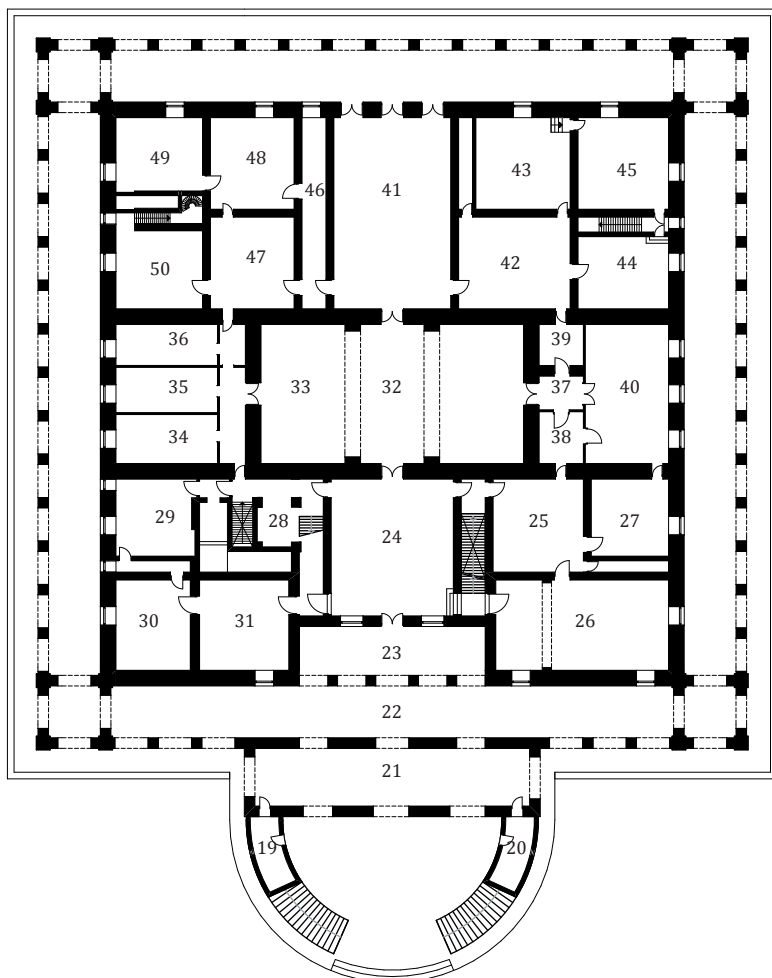
1

Legenda*:

- 1 tunnel hoofdontsluiting kelders
- 2 kelderomgang
- 3 kelderontsluiting
- 4-10 opslag
- 11-14 opslag
- 15-18 personeelsvertrekken en opslag

- 19-20 berging
- 21 overdekte wachtkamer
- 22 portico omgang
- 23 vestibule
- 24 entreehal
- 25-27 appartementsvertrekken
- 28 trappenhuis
- 29-31 appartementsvertrekken
- 32 theaterzaal
- 33 podium
- 34-36 coulissen
- 37-39 personeelsgang
- 40 personeelsvertrek
- 41 speelkamer/biljartkamer
- 42-45 appartement Bianca Cappello
- 46 personeelsgang
- 47-50 appartementsvertrekken

*naar huidige situatie en gebruik

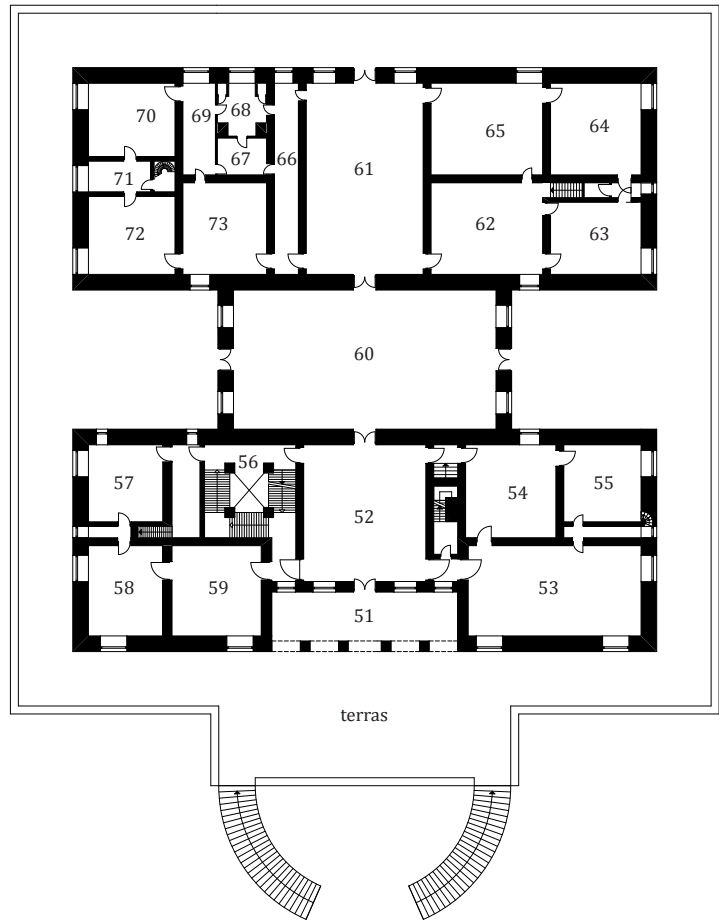
kelder

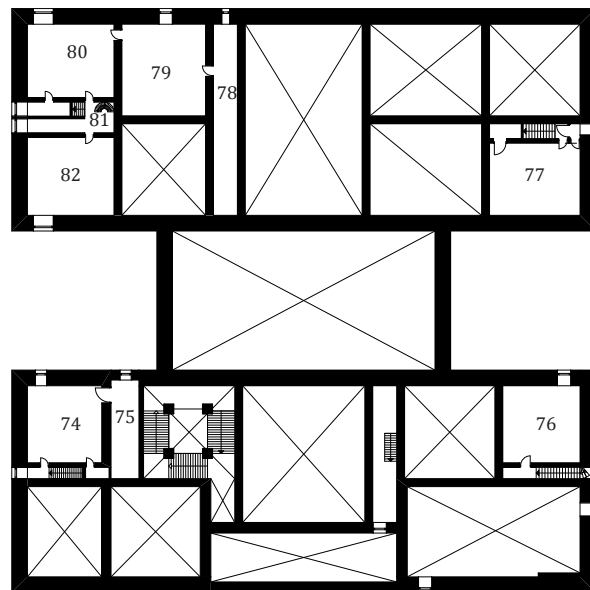
begane grond

Legenda*:

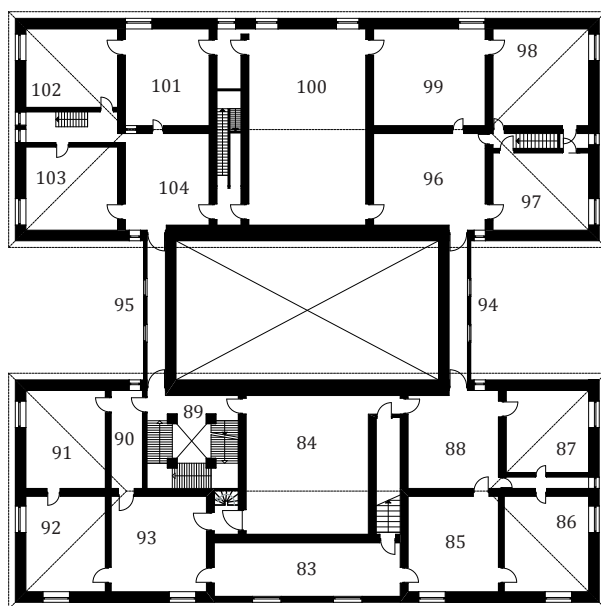
- 51. loggia van de Pronao (portico)
- 52. ontvangstkamer
- 53. Sala del Fregio
- 54-55. appartementsvertrekken
- 56. trappenhuis
- 57. slaapkamer
- 58. voorkamer
- 59. studeerkamer
- 60. centrale salon (sala di Leone X)
- 61. eetkamer
- (62-65) appartement Vittorio Emanuele II
- 62. studeerkamer
- 63. kleedkamer
- 64. slaapkamer
- 65. ontvangstkamer
- 66. corridor personeel
- (67-73) appartement Rosa Verzellana
- 67. voorkamer
- 68. badkamer
- 69. corridor
- 70. slaapkamer
- 71. personeelsdoorgang
- 72. werkkamer
- 73. salon

- 74-82. persoonlijke personeelsvertrekken bij de appartementen op de eerste verdieping

eerste verdieping

tussenverdieping 1-2

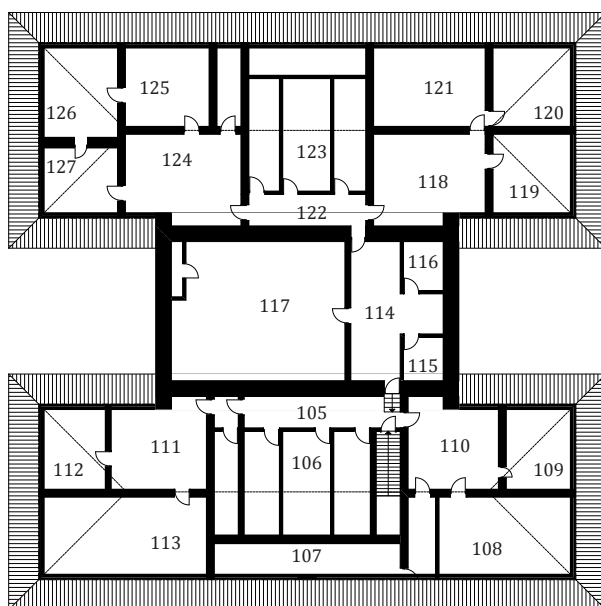

Legenda*:

- 83. salon
- 84. salon
- 85-88. appartementsvertrekken
- 89. trappenhuis
- 90-93. appartementsvertrekken
- 94-95. balkons/bruggen
- 96-99. appartementsvertrekken
- 100. salon
- 101-104. appartementsvertrekken

- 105. corridor
- 106. opslagkamers
- 107. opslag en klokkenkamer
- 108-110. personeelsvertrekken en opslag
- 111-113. personeelsvertrekken en opslag
- 114. corridor
- 115-116. personeelsvertrekken en opslag
- 117. opslag
- 118-121. personeelsvertrekken en opslag
- 122. corridor
- 123. opslagkamers
- 123-126. personeelsvertrekken en opslag

*naar huidige situatie en gebruik

tweede verdieping

zolder

---

verticaal verkeer. Bodes en persoonlijke bedienden konden zo optimaal hun meester(es) bereiken, waar hij of zij zich ook bevond. Op de volgende verdiepingen zal die structuur nog duidelijker worden. We gaan terug in de richting van de entree, want links daarvan bevindt zich de monumentale trap - rond 1808 ontworpen en aangelegd door de hofarchitect Pasquale Poccianti - naar de bovenliggende verdiepingen.

Het trappenhuis is onderdeel van het westelijke appartement. Dit appartement werd specifiek in de tijd dat de familie van Savoie eigenaar was gebruikt door Vittorio Emanuele. Centraal boven de ingang en achter de gecurve trappen en monumentale loggia bevindt zich de officiële ontvangstkamer. Dit is een van de weinige originele ruimtes die de tijd en eigenaren hebben overleefd. Hier werden de gasten binnen gelaten (zeker niet via de begane grond) waarna ze door konden lopen naar de grote centrale hal van het huis. Deze twee verdiepingen hoge salon wordt de Sala di Leone X genoemd omdat paus Leo X degene was die de bouw ervan voltooide en verantwoordelijk is geweest voor de oudste en rijke decoraties van deze salon. Rechts van de formele ontvangstkamer is een appartement waar decoratiestenen van de voorgevel van de villa worden getoond. De grote kamer wordt vandaag de dag aangeduid als kamer van het Fries, omdat hier de friesdecoraties staan. Ook een imposante maquette naar het originele model van Giuliano da Sangallo staat hier opgesteld. Via de centrale hal komen we in de eetkamer met uitzicht over het park achter de villa. Aan weerszijden van de eetkamer bevindt zich weer een appartement. De rechter (oostzijde) werd nog gebruikt door Vittorio Emanuele, enkele overblijfselen van het interieur verwijzen daar naar. Zijn vierkamerappartement bestond uit een kledingkamer, studeerkamer, ontvangstkamer en slaapkamer. Aan de overzijde van de eetkamer zijn de voormalige vertrekken van de hertogin van Mirafiori - Rosa Vercellana, beter bekend als 'bella Rosina' - de minnares van Vittorio Emanuele (vanaf 1869). Haar appartement bestaat uit een ontvangstkamer, slaapkamer, werkkamer en badkamer. De laatste was in 1814 door Giuseppe Cacialli omgebouwd in Empire stijl voor Elisa Baciocchi.

De tussenverdieping, gelegen tussen de eerste en de tweede verdieping, toont een belangrijk beeld van het gebruik van de appartementen in de villa. Deze plattegrond wordt zelden weergegeven in de literatuur maar is cruciaal in het begrijpen van de appartementsstructuur. In de kern van de appartementen op de eerste verdieping bevinden zich dienstzones waar persoonlijke bedienden zich begaven om van de ene kamer in de andere te komen zonder hun meester(es) lastig te vallen. Deze zones zijn verticaal aangesloten met een extra bouwlaag; de tussenverdieping. Deze kamers zijn verscholen als waren ze geheim, maar in de gevel zijn de locaties van deze personeelsvertrekken zichtbaar (zie fotoreportage). De kleine ramen tussen de grote ramen van de eerste en tweede verdieping wijzen op de positie van deze vertrekken. Hier verbleven de persoonlijke bedienden van de families. Omdat hun vertrekken zo dicht bij de

vertrekken waren van hun meester(es) konden ze bij dag en nacht snel op komen draven wanneer dat nodig was. Met name de appartementen op de eerste verdieping hebben deze extra kamers voor het personeel. Toch zien we ook een soortgelijke verbindende constructie tussen de kelder en de begane grond appartementen. Deze zullen voor de gasten gebruikt zijn, omdat zij al hun meegebrachte personeel in de ruimere bijvertrekken in de kelder konden onderbrengen en hen niet door de huishouding van de familie hoefden laten lopen.

De tweede verdieping wordt vandaag de dag gebruikt als museum. Hier worden veelal portretten en stillevens getoond uit de tijd van de verschillende villa-eigenaren. Ook op deze verdieping is de plattegrond opgedeeld in vier appartementen met tussenzones. Via een soort loopbruggen, die in de negentiende eeuw pas werden afgesloten met een dak, kunnen we de andere zijde van de villa bereiken. In het oorspronkelijke ontwerp moesten de bewoners dus via de buitenlucht over het balkon naar de andere zijde van de villa - of natuurlijk beneden langs. Om eerlijk te zijn is het een omslachtige manier, veroorzaakt door de centrale hal op de eerste verdieping die het onmogelijk maakt in het bouwvolume een oversteek te maken van de voorzijde van de villa naar de achterzijde. Bovendien zorgde het sluiten van de balkons - ook wel loopbruggen - voor nieuwe volumes aan weerszijden van het centrale bouwvolume, wat het originele ontwerp schade toebrengt.²⁵⁹ De smalle connecties met loopbruggen zorgen voor een andere opzet in de plattegrond. Waar de twee onderliggende verdiepingen een H-vorm hebben, is de opzet van de tweede verdieping die van twee I's. Het museum is chronologisch opgezet, te beginnen in de westelijke hoek van de villa. In de eerste twee zalen wordt een overzicht gegeven van de verantwoordelijke verzamelaars van de tentoongestelde collectie. Vervolgens worden in de drie zalen aan de voorgevel werken getoond uit de tijd van Cosimo II. Hierop volgen twee zalen met werken uit de tijd van Ferdinando II. De twee zalen aan weerskanten van de rechter loopbrug laten stillevens zien uit de Barok. De overige zeven zalen tonen werken uit de tijd van Cosimo III. Van het originele gebruik van deze ruimtes is geen duidelijk spoor meer zichtbaar.

Hierna komen we op de bovenste verdieping aan; de zolder van de villa. Hoewel de hoofdstructuur hier hetzelfde is als van de onderliggende verdiepingen is de draagstructuur anders. Wanden liggen niet loodrecht op de draagwanden van de tweede verdieping. Ook de appartementstructuur breekt hier met die van de andere verdiepingen. Een duidelijke oorzaak is er niet, enkel het schuine dak dat minder gebruiksruimte aan de randen veroorzaakt kan een aanleiding zijn geweest om de structuur te wijzigen. Vermoedelijk werd deze verdieping alleen door het personeel gebruikt. Naast dienstvertrekken zullen er echter ook opslagkamers zijn geweest, vermoedelijk de kleinere kamers tussen de vier hoekappartementen. Dat de

---

²⁵⁹ (Bardazzi & Castellani, 1981a, pp. 40-41).

appartementen van minder waarde waren, getuigt het ontbreken van de dienstzones in de hoekcompartimenten.

Het klassiek Griekse huis was - in tegenstelling tot het Romeinse huis - opgedeeld in twee delen: een voor de mannen en een voor de vrouwen.²⁶⁰ Deze structuur is in de villa Poggio a Caiano eveneens terug te vinden in de verticale woonlagen. Doordat latere eigenaren die scheiding niet meer maakten verbleven de mannen en vrouwen op een gegeven moment op gelijke woonlagen. De verschillende appartementen werden zo door zowel mannen als vrouwen gebruikt en wellicht ook afwisselend door gasten en eigenaren; afhankelijk van de status van de personen. De appartementsstructuur van de bovenliggende verdiepingen heeft invloed gehad op de ruimteschakering in de kelder. Dit type kelderconstructie heet 'cryptoporticus'. Deze bouwlaag is via verscheidene ingangen te bereiken aan de buitenzijde van de villa - door poorten en hekken in de heuvel. Intern kan er via een trap naast het monumentale trappenhuis afgedaald worden naar de kelder. Deze bouwlaag was veelal het gebied waar het personeel kwam en waar goederen waren opgeslagen. Iconisch is de omgang direct onder de portico op maaiveld. Zowel de portico als de kelder zijn vandaag de dag niet toegankelijk in verband met instortingsgevaar. De foto's in de reportage (zie bijlage) tonen de afzettingen om publiek te beschermen voor vallende stenen. De kelder heeft verbindende tunnels met de wachttorens en de keukens. Door de keukens niet in de villa te plaatsen maar op afstand werd de kans op brand in de villa verkleind. De ruime keukens konden de volledige huishouding van de villa voorzien. Naast de keukens bevinden zich ook de waskamers en de groente- en kruidentuinen. De gebouwen zijn bijzonder genoeg goed bewaard gebleven door de tijd.

Conclusie

Ondanks de bouwkundige wijzigingen in de eeuwen na de voltooiing van de villa is het gebouw vrijwel intact gebleven. Slechts de trappen, loggia en modernisering van het interieur hebben de villa veranderingen in uitstraling gegeven. De dispositie van kamers veranderde dus niet. De structuur die Giuliano da Sangallo in zijn ontwerp had toegepast was consequent en bleef behouden ondanks wijzigingen in gebruik. Dat komt met name door de relatief strikte ordening van draagstructuren en niet-dragende structuren.

Vitruvius schreef dat de boerderij en opslagloodsen op afstand van de villa gebouwd moesten worden om brandoverslag te voorkomen. Waarschijnlijk is de Cascine van Poggio a Caiano om die reden ook op een duidelijke afstand gezet van het landhuis. De ligging van de villa is ideaal volgens de oude bronnen van bijvoorbeeld Plinius en Cato. Op een veilige hoogte beschermd tegen overstromingen van de rivier, waar het tevens geniet van een zachte, verkoelende

---

²⁶⁰ (Pellecchia, 1993, p. 331).

zomerbries, uitkijkend over de uitgestrekte landerijen, was het de perfecte locatie om een villa aan te leggen. Dat hadden Lorenzo en Giuliano goed begrepen. Van alle architectuurtheorie was met name die van Alberti belangrijk voor de architect en opdrachtgever. In zowel de ligging, het gebruik als de architectuur is de invloed van Alberti duidelijk zichtbaar.

Poggio a Caiano is de concretisering van de idealen achter *otium* en *negotium*, waarbij vrije tijdsbesteding en landarbeid hand in hand gaan. Zoals de humanisten het graag zagen werd de natuur met de filosofie tot een ideale vorm van architectuur geboetseerd.²⁶¹ Bijzonder aan de driedimensionering van die idealen is dat in dit geval zowel de opdrachtgever Lorenzo de' Medici als de architect Giuliano da Sangallo veel invloed had op de uitwerking van die ideeën in de vorm van een villa. Het is niet alleen de architect die bepaalt, maar ook de opdrachtgever ontwerpt mee. En niet alleen de opdrachtgever neemt de beslissingen, maar de architect heeft minstens evenveel in te brengen in de besluitvoering. Dát is wat het bouwproces van de villa Poggio Imperiale zo origineel en baanbrekend maakte.

De vrij toegankelijke tuinen en park zijn een goede invulling van het landgoed. Op deze manier blijven de dorpsbewoners betrokken bij het landgoed en komt de villa met haar tuinen niet op onpersoonlijke afstand van de bureu.

Zoals ook bij de villa Poggio Imperiale het geval was maakten vele vrouwen hun opwachting in de villa. Poggio a Caiano was dé plek waar prinsessen en toekomstige vrouwen van de Toscaanse heersers verbleven alvorens zij door zouden reizen naar de stad. Zo overnachtten hier Eleonora van Toledo (1522-1562), waar de schildering in het huidige burgemeesterskantoor in Florence van getuigt (fig.87), Johanna van Oostenrijk (1547-1578), Christina van Lotharingen (1565-1637) en Marguerite Louise van Orléans (1645-1721). Maar niet alleen vrouwen, veel gasten van de Medici verbleven in de villa op reis van en naar Florence.²⁶²

Van belang zou zijn om meer historische onderzoeken te doen naar de bouwgeschiedenis van de villa naar het voorbeeld van Paolini die in 1992 al een diagnosticerend onderzoek heeft gedaan naar de structurele componenten van de villa. Een soortgelijk archeologisch onderzoek naar de resten van de villa Ambra of het fort van de Cancellieri zou meer duidelijkheid kunnen geven over de oorsprong en fundamenten van de villa Poggio a Caiano.²⁶³ Met name de portico en kelder dienen spoedig gerestaureerd te worden voor de situatie té gevaarlijk wordt en er daadwerkelijk delen zullen instorten.

---

²⁶¹ (Gobbi Sica, 2007, p. 54).

²⁶² (Acton, 1973, pp. 56-57), (Zocchi, 1989, p. 62), onder meer keizer Karel V (1500-1558) zou er verbleven hebben op zijn reis in 1536.

²⁶³ (Paolini, 1992).

Conclusie

De Medici verbleven in de beginperiode van hun regering over Florence dicht bij de stad. Rivaliserende families grepen de afwezigheid van de Medici graag aan om hen een loer te draaien dus ze moesten de stad binnen bereikbaarheid houden.²⁶⁴ Zodra hun macht sterker was durfden ze zich verder van de stad te verwijderen en verbleven ze op landgoederen als Poggio a Caiano, Petraia en Castello.

De ambitie om hun villa's naar het beeld van Plinius' villa's te bouwen kenmerkte de Medici-familie gedurende meerdere generaties en met name door Lorenzo 'il magnifico' de' Medici en diens zoon Giovanni die als paus Leo X het werk van zijn vader voortzette. Lastig is om te onderzoeken hoe de architectuur door Plinius inspireerde, want de vergelijkingen in morfologie van Medici-villa's en die van Plinius zijn moeilijk te maken. De invloed van Alberti is met name in de villa Poggio a Caiano duidelijk te zien, zowel in de ligging, het gebruik en de bouwvorm. Alberti beschreef de architectuurtheorie dan ook zeer concreet en als duidelijk toepasbare handleiding voor opdrachtgevers en bouwheren. De relatie tussen de dispositie beschreven door Plinius, Vasari e.a. kan vergeleken worden met de dispositie van ruimtes in de villa's. Zo zagen we dat in de Villa Poggio Imperiale de kamers van de familie gesitueerd waren aan de westzijde van de villa terwijl de gasten aan de oostzijde konden verblijven. Met de komst van de SS. Annunziata en het transformeren tot school zijn de lokalen in de zuid- en oostvleugels van de villa ingericht, terwijl de slaapkamers voor de studentes in de oude familievleugel kwamen. Gezien de behoefte aan meer slaapvertrekken werden de oude personeelsvertrekken op de derde verdieping - en georiënteerd op het noorden - eveneens gebruikt als slaapkamers voor de studentes. Opvallend aan de dispositie van de villa's is het behoud van de kamerindeling door opeenvolgende eigenaren. De interieurs werden vaak volledig vernieuwd, maar de compositie van ruimtes en in het bijzonder van de appartementen bleef vrijwel gelijk. Een goed voorbeeld is wederom de Villa Poggio Imperiale, waar de slaapkamers zich vandaag de dag bevinden in de voormalige vertrekken van de Medici, de koninklijke familie en andere hertogen en prinses.

De belangrijkste overeenkomst tussen de villa's is het verloop in eigenaren, dat voor vrijwel alle drie de landgoederen gelijk oploopt. De invloed van machtwisselingen is herkenbaar in alle drie de casussen. Opvallend zijn ook de namen van de architecten die opeenvolgend aan de villa's hebben gewerkt. Het zijn veelal dezelfde architecten die door de eigenaren aan het werk werden gezet om de buitenhuizen naar hun eigen smaak te verbouwen. Poccianti, Cacialli, Parigi, etc.

---

²⁶⁴ dit wordt goed duidelijk in de Netflix televisieserie '*Medici: Masters of Florence (2016)*', zodra Cosimo sr. de stad verlaat proberen de Albizzi de macht naar zich toe te trekken.

Duidelijk is ook de relatie tussen de architectuur, de functie en de context. Zo werd voor alle drie de villa's rekening gehouden met de omliggende tuinen, uitzicht(en) en de ontsluiting. De villa's worden ook om die contextuele voordelen gewaardeerd. Zo is villa Petraia geliefd om het prachtige uitzicht over het Arnodal en de stad Florence, Poggio Imperiale om haar nabijheid tot de stad maar toch midden in de natuur, en Poggio a Caiano juist om haar afgelegen locatie maar met de stad Florence binnen zichtsveld. De relatie tussen de villa's en de tuinen, landerijen en dorpen of steden is in elke casus duidelijk. De villa Poggio Imperiale heeft van de drie de sterkste connectie door middel van de statige oprijlaan die de villa direct met de dichtst bijzijnde stadspoort verbindt. Deze laan is een krachtig stukje landschapsarchitectuur; kenmerkend voor de villa.

De intentie was om de dispositie te onderzoeken in relatie tot de functies, zodat we voor de toekomst beter zouden kunnen inzien hoe we nieuwe functies in kunnen passen binnen de bestaande indelingen en architectuurtypes. Gedurende het veld- en archiefonderzoek bleek er echter een hiaat te zijn in de documentatie van de architectuur. Door alles in deze thesis uiteen te zetten en uitvoerig te documenteren is dat hiaat verholpen. Deze informatie vormt het theoretische kader van waar de praktijkoefening nog moet volgen. Het doel was om een praktisch en bouwkundig onderzoek van de huidige situatie op te zetten maar het werd bij gebrek aan informatie een grondige, theoretische en literaire inventarisatie van de bouwgeschiedenis. De basis die er nu ligt, is daarentegen essentieel en perfect om verder te gaan met de praktische kant van dat onderzoek, zoals al wel deels is gedaan in de casestudies. Er is heel bewust voor deze drie casussen gekozen. La Petraia vormde immers een goed voorbeeld van een lustoord dat voortkwam uit een van de oudste middeleeuwse fortificaties rondom Florence, Poggio Imperiale is bijna een stadspaleis maar kent een oorsprong als boerenbedrijf en Poggio a Caiano werd - en wordt nog steeds - gezien als hét schoolvoorbeeld in de combinatie van lustoord met boerenbedrijf.

Belangrijk voor het begrijpen van de villa en haar dispositie van kamers was het tekenen van de plattegronden. Van vrijwel alle drie de villa's waren de plattegronden onvolledig en niet actueel. Alleen de villa Poggio Imperiale was goed in kaart gebracht (zelfs in DWG) maar de plattegronden van Petraia en Poggio a Caiano lieten te wensen over. Zo staat de toren van La Petraia niet op de kaarten en miste de tussenverdieping van Poggio a Caiano. Van beide villa's moest tevens een reconstructie gemaakt worden van de kelderverdieping. De nieuwe en heldere plattegronden, welke ook bij dit werkstuk zijn inbegrepen, geven nu een accuraat beeld van hoe de villa's er nu bij staan en worden gebruikt. Helaas tonen de interieurs vandaag de dag weinig meer van de glans en glorie ten tijde van de Medici. Het is overwegend de smaak van eind achttiende en begin negentiende eeuw die het gebruik van de ruimtes weergeeft. Zo worden

kamers aangeduid met de namen van de latere families en hun leden; veelal uit de Italiaanse monarchie.

Deze thesis begon met de vraag: *'Hoe ontwikkelde de dispositie van ruimtes in de Medici-villa's rondom Florence zich in relatie tot de wisseling van functie en eigenaar en in het bredere kader van de Italiaanse bouwtraditie en de stedelijke en landschapsarchitectonische context van de locatie?'* De ontwikkeling wordt grotendeels duidelijk uit de chronologische beschrijving van de villa en de tuinen waar alle landschapsarchitectonische aspecten onder worden geschaard. De chronologie toont ook duidelijk de invloed en aanpassingen door opeenvolgende eigenaren. De bouwtraditie lijkt zich echter met het verloop van de eeuwen naar de achtergrond te verplaatsen. Tot eind zestiende eeuw lijkt de literatuur nog substantiele invloed te hebben gehad op de ontwikkeling van villa's in het Florentijnse landschap. Daarna wordt het werk van Plinius, Alberti en anderen minder van waarde. Die verminderde belangstelling is vandaag de dag ook herkenbaar in het vakgebied. Studie van en onderwijs over de architectuurtraktaten van de Klassieken en Humanisten worden ondergewaardeerd. Bestaande kennis wordt nauwelijks overgebracht op de volgende generatie architecten. De kennis ervan is echter cruciaal voor het begrip van de architectuur uit die tijd en de kunde om die architectuur te kunnen conserveren. Met de oprichting van de *Soprintendenza Belle Arti e Paesaggio per le Province di Firenze, Pistoia e Prato* als orgaan in het ministerie van *I Beni e le Attività Culturali* lijkt de tendens afgeremd te worden. Hopelijk keert het tij waardoor prachtige villa's als Petraia, Poggio Imperiale en Poggio a Caiano behouden kunnen worden. Of nog beter, hergebruikt met respect voor het verleden en oog voor de toekomst van de villa-architectuur in Italië.

Discussie

Het ontbreken van archiefmateriaal in voorgaande publicaties deed mij besluiten om zoveel mogelijk archiefbronnen te tonen in de bijlage van deze thesis. Originele tekeningen zijn niet altijd noodzakelijk maar geven desondanks een goed beeld van de werkwijze van ontwerpers en de oorsprong van ontwerpen. Ook een korte maar goede fotoreportage van gebouwen was in mijn ogen een juiste manier om de huidige situatie efficiënt in beeld te brengen. Het was niet mijn doel om alle details vast te leggen maar voornamelijk om de situatie in kaart te brengen als opzet voor een toekomstig conserveringsplan. Voor elke villa individueel zal er immers een gedetailleerder verslag moeten volgen om de instandhouding te bevorderen. Deze thesis is een aanzet voor de mogelijke werkwijze in die documentatie, met aandacht voor zowel de historische en sociale context, als voor de huidige situatie.

Het geïnitieerde doel was om de vormgeving van de huizen, en de verandering van de volumes, grafisch te reconstrueren voor analyse. Uiteindelijk werd het een beginnend compendium van alle beschikbare informatie omtrent de bouwkundige en landschapsarchitectonische geschiedenis van de drie villa's in kwestie. Een heldere en volledige beschrijving van de huizen ontbrak alsof elke auteur een deel van de ontbrekende kennis wilde beschrijven en nooit de gehele geschiedenis wilde overkoepelen. Daarom heb ik getracht de geschiedenis van deze drie villa's helder en zo volledig mogelijk samen te vatten aan de hand van alle verspreide literatuur en archiefbeelden. De volgende stap is om dit voor alle Medici-villa's te doen, waarna een compleet overzicht in boekvorm gepubliceerd zou kunnen worden.

De opbouw van deze thesis biedt de mogelijkheid om het onderzoek voort te zetten en meerdere Medici-villa's als casestudie toe te voegen. De eerste twee hoofdstukken met de sociale- en politieke context en de historische literatuur vormen de basis waar met behulp van casestudies concrete informatie over bouw- en transformatieprocessen aan wordt toegevoegd. Hoe meer casestudies, des te vollediger de te verkrijgen kennis zal zijn. Met deze drie zijn de hoofdlijnen reeds in kaart gebracht, maar omdat elke villa weer net anders is zal elke extra casestudie een stap voorwaarts zijn naar een volledig compendium van villabouw in de Renaissance waaruit we kunnen leren hoe de villa's zijn ontstaan en onderhouden en voor de toekomst behouden kunnen worden.

Woord van dank

Met twee jaar tijd voor onderzoek en uitwerking is deze thesis uitgegroeid tot een dik pakket vol informatie uit archieven en eigen analyses. De totstandkoming was afhankelijk van vele personen. Daarom wil ik een aantal mensen en instellingen bedanken voor hun hulp bij het vinden van informatie, het openstellen van villa's en archieven, financiële bijdrage voor de reizen en verblijven evenals de steun bij het voltooien van deze thesis. Zonder hen was dit resultaat niet bereikt.

Ik dank de medewerkers van het Archivio di Stato a Firenze (ASF) en in het bijzonder Samuel Gallagher van het Medici Archive Project (MAP). Zij leerden mij de weg in het Italiaanse archiefsysteem. Samuel dank ik voor zijn aanstekelijke enthousiasme dat mij ertoe zette om mijn bevindingen in het archief uitermate systematisch te documenteren om de inconsistenties die ik aantrof in oudere publicaties te voorkomen en alles voor een eventueel nieuw project van het MAP snel te kunnen oppakken. Ook de staf van het NIKI wil ik bedanken voor de huisvesting in Florence en het literatuuronderzoek dat ik daar mocht verrichten. In het bijzonder dank ik de directeur van het NIKI, Michael Kwakkelstein, voor de aanbevelingen waarmee letterlijk deuren van villa's voor mij open gingen die normaal gesproken gesloten zouden blijven. Ook dank ik Gert Jan van der Sman, bibliothecaris van het NIKI, voor de gesprekken waardoor ik mijn onderzoek beter ging sturen in de richting van het huidige resultaat. Tevens wil ik hem danken voor zijn tips met betrekking tot de beschikbare literatuur.

Dankzij vele mensen die werkzaam zijn in en voor de villa's van dit onderzoek kon ik ook op locatie de situatie analyseren. Een aantal van hen wil ik specifiek danken voor hun medewerking en bijdrage bij het vinden en leveren van extra onderzoeksmateriaal. Alessandra Griffo, de directrice van de Bobolituin, de tuin van de Medici-villa van Castello en van de Medici-villa La Petraia, dank ik voor haar bereidheid om de gesloten verdiepingen en wachttoren van La Petraia open te stellen voor mijn onderzoek. Dankzij haar kon ik de toren intern analyseren en in kaart brengen. Ik dank de vice-rector Pistidda van de SS. Annunziata voor het open stellen van de villa Poggio Imperiale voor mijn onderzoek. Leone Marangoni gaf mij daar een uitvoerige rondleiding door de villa waarbij ik een duidelijk beeld kreeg van de historie van de villa en het huidige gebruik als school. Dankzij de oude custode Salvatore kon ik ook in besloten ruimtes komen waar zelden mensen komen. De villa heeft prachtige, verborgen ruimtes die maar weinig mensen hebben gezien. Tenslotte dank ik de architect en ingenieur Mariastelle Gali voor het beschikbaar stellen van de meest actuele plattegronden van de villa Poggio Imperiale.

Ook Juliette Roding, mijn thesisbegeleidster van de Universiteit Leiden, wil ik bedanken. Het onderzoek en de uitwerking heeft uiteindelijk twee jaar geduurd. Al die tijd moet het voor haar een mysterie zijn geweest wat ik nu precies had gevonden en waar ik nu mee bezig was want ik prefereer mijn werk in een keer als concept te kunnen voorleggen en heb tussentijds vrij weinig prijs gegeven. Ondanks dat kreeg ik het vertrouwen van haar en liet zij mij de tijd nemen die ik nodig had. Ik wil het Leids Universitair Fonds (LUF) danken voor de onderzoeksbeurs die het mede mogelijk maakte om enkele maanden in Italië onderzoek te doen. In het bijzonder dank ik de commissie van het LUF Internationaal Studie Fonds (LISF) voor de nominatie van mijn reisverslag. De waardering van mijn onderzoek die spreekt uit deze nominatie versterkt mijn enthousiasme om mijn onderzoek naar de Medici-villa's voort te zetten. Tevens dank ik Eva le Clercq voor haar kritische blik en commentaar op mijn teksten tijdens het redigeren van deze thesis.

Tot slot dank ik mijn familie en vriendin voor de kritische noten gedurende mijn onderzoek en de uitwerking van deze thesis. Zij waren het die mij regelmatig aanspoorden om er de vaart in het onderzoek te houden om uiteindelijk toch echt mijn scriptie te voltooien. Dankzij hen heeft dit proces niet nog een jaar langer geduurd.

Bijlagen

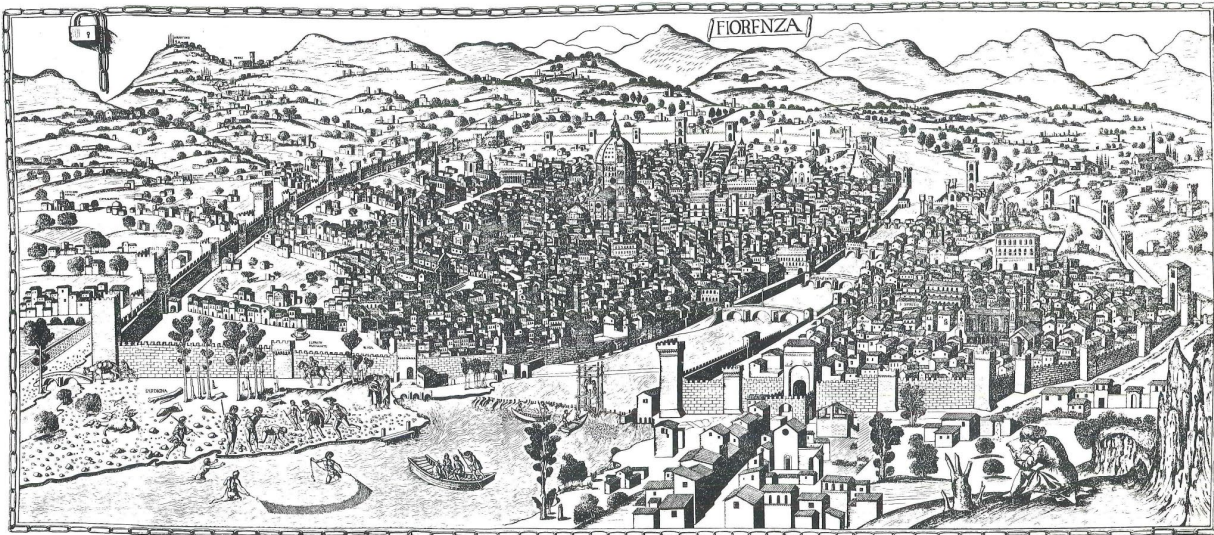

Fig.1, Francesco Rosselli (c.1472), *Fiorenza. Veduta detta "della catena"*; houtsnede in zes delen: 58,5x131,5 cm. Berlijn, Kupferstichkabinett. kopie: Fanelli (1973a), p.67

Stamboom van De' Medici

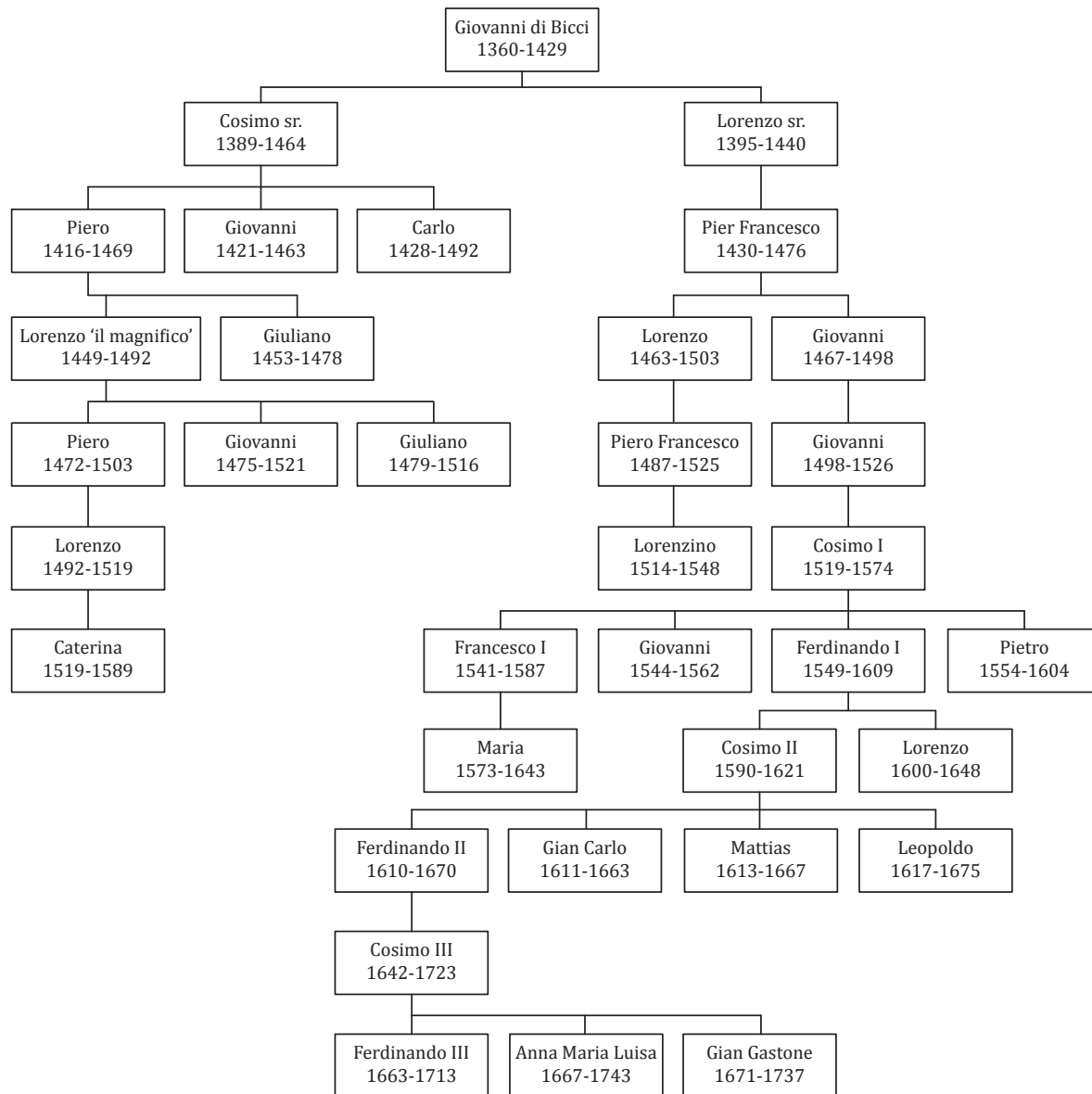

Fig.2, stamboom van de meest relevante De' Medici familieleden in deze thesis.
Van Deursen (2016)

Fig.3, Giusto Utens (1599-1602), Le Lunette delle Ville Medicee
van: Francis (2012)

Fig.5, Giuseppe Pozzi Fece (s.d.), landerijen van De Medici rondom Florence van: ASF, Possessioni - Tomi, 012., 019_C_027_V

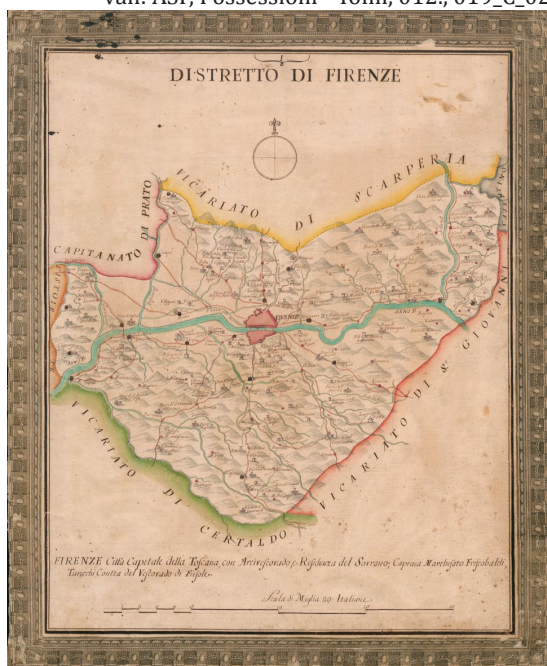

Fig.4, Antonio Giachi (1771), districtskaart van Florence van: ASF, Miscellanea di Piante 304_a

Fig.6, (s.d.), het koninklijke jachtgebied van De Medici 'Barco Reale' van: ASF, Possessioni - Tomi, 012., 007_P_005_R

Fig.7, (2016), Etrurië in de negende eeuw voor Christus
van: a.o. (2016)

Fig.8, William R. Shepherd (1926), Noord-Italië in 1803 met het Koninkrijk Etrurië
van: Wikipedia (2016)

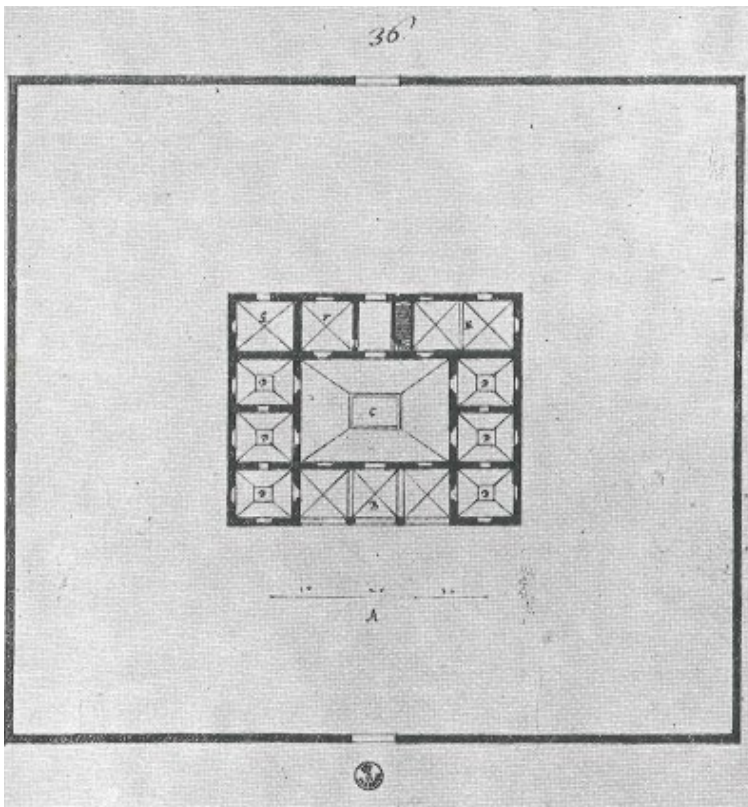

Fig.9; Giorgio Vasari jr. (s.d.)
van: Vasari jr. (1970), p.130-131

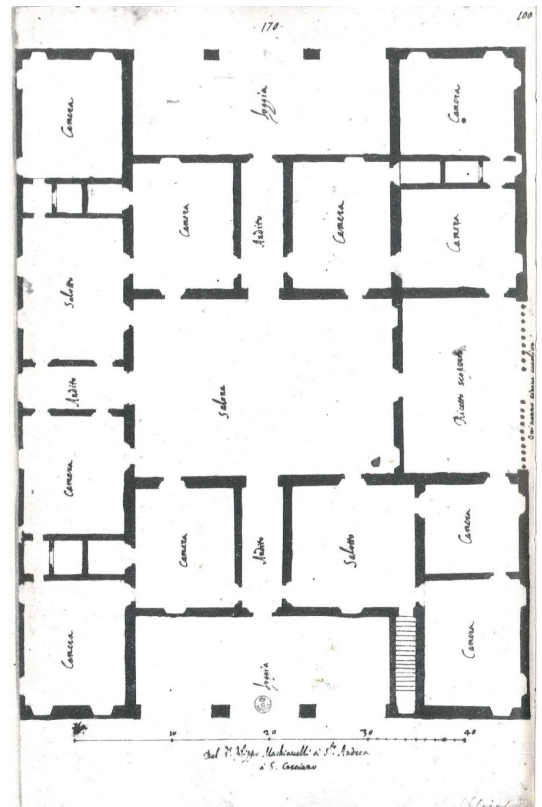

Fig.10; Giorgio Vasari jr. (s.d.), *Piante di ville: Del sig. re Filippo Machiavelli à S.to Andrea à Casciano*. n.4884, dis.170, p.100
van: Vasari jr. (1970), p.234

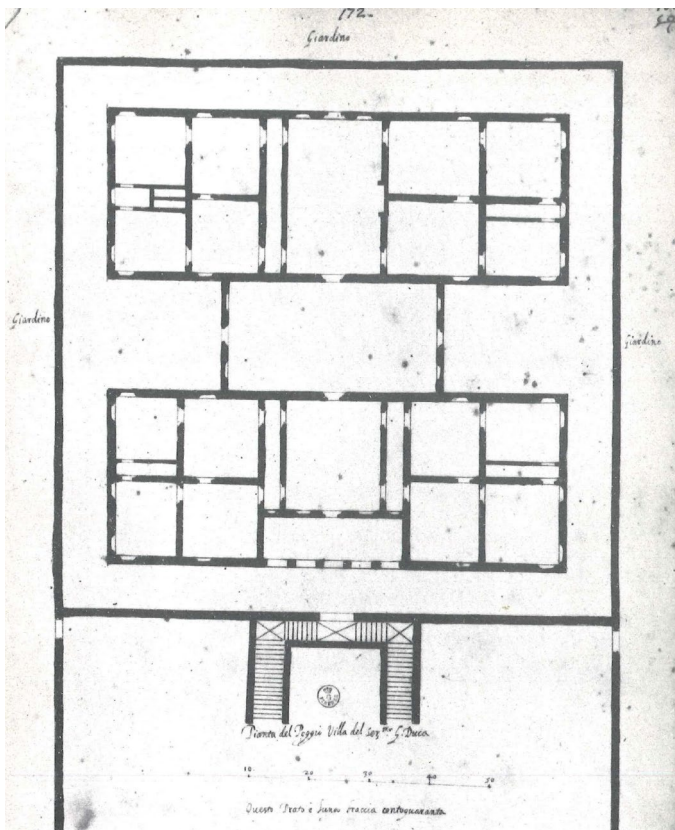

Fig.11; Giorgio Vasari jr. (s.d.), *Pianta del Poggio Villa del Ser.mo G. Duca*. n.4886, dis.172, p.102
van: Vasari jr. (1970), p.234

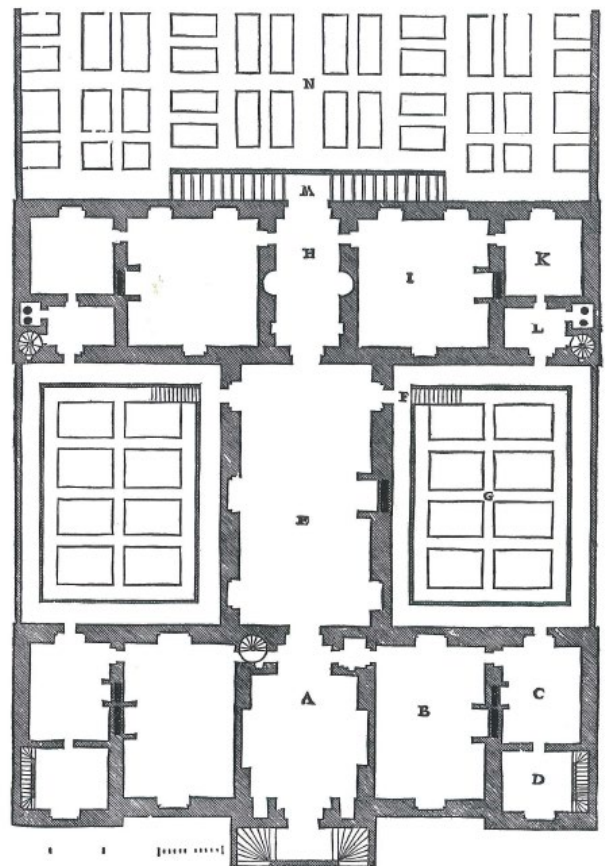

Fig.12; Serlio (s.d.) *On the Ninth House outside the City*
van: Serlio (2001), p.187

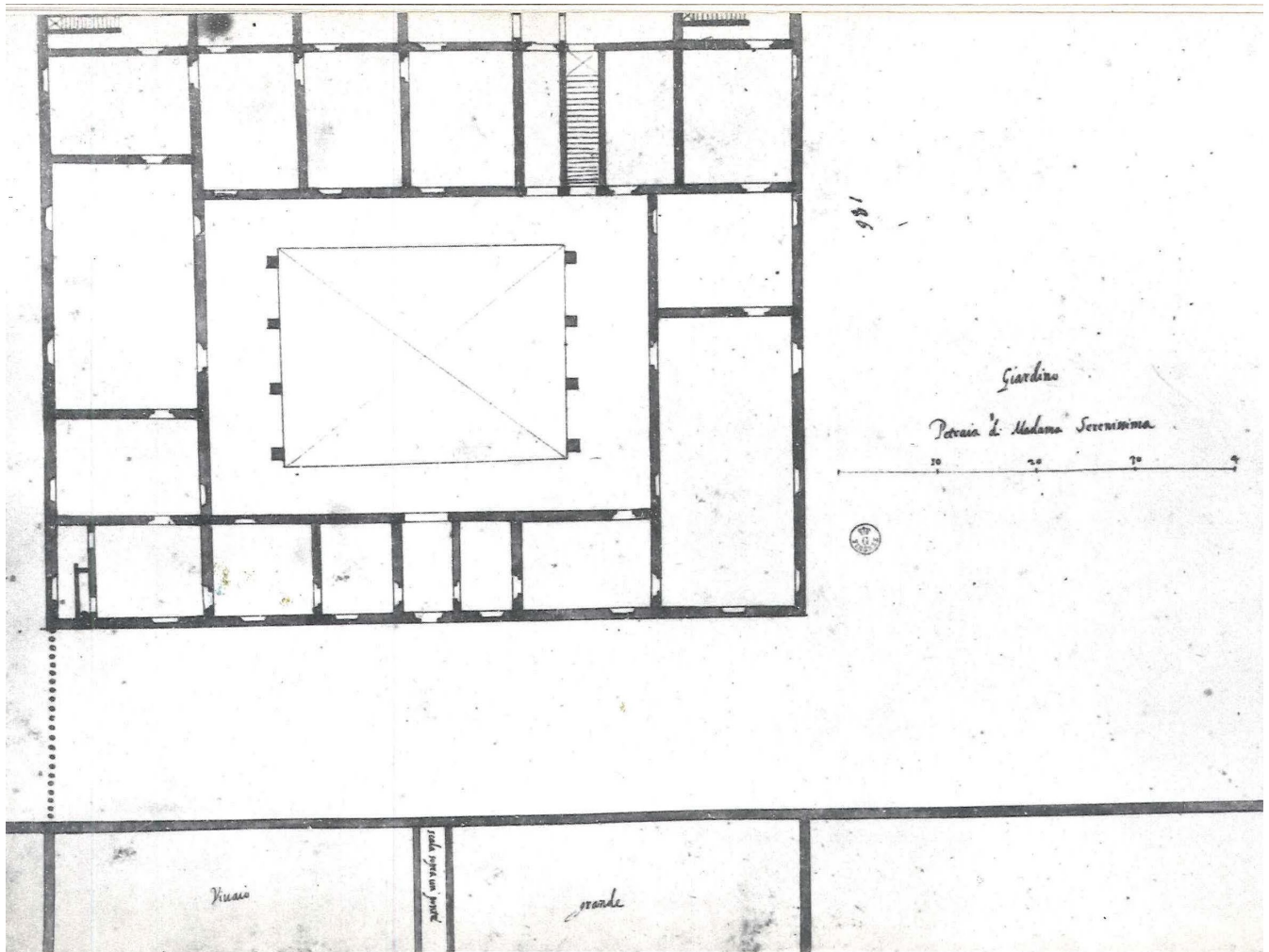

Fig.13; Giorgio Vasari jr. (1589-1598) *Petraia di Madama Serenissima*. n.4900, dis.186, p.116
van: Vasari jr. (1970), p.243

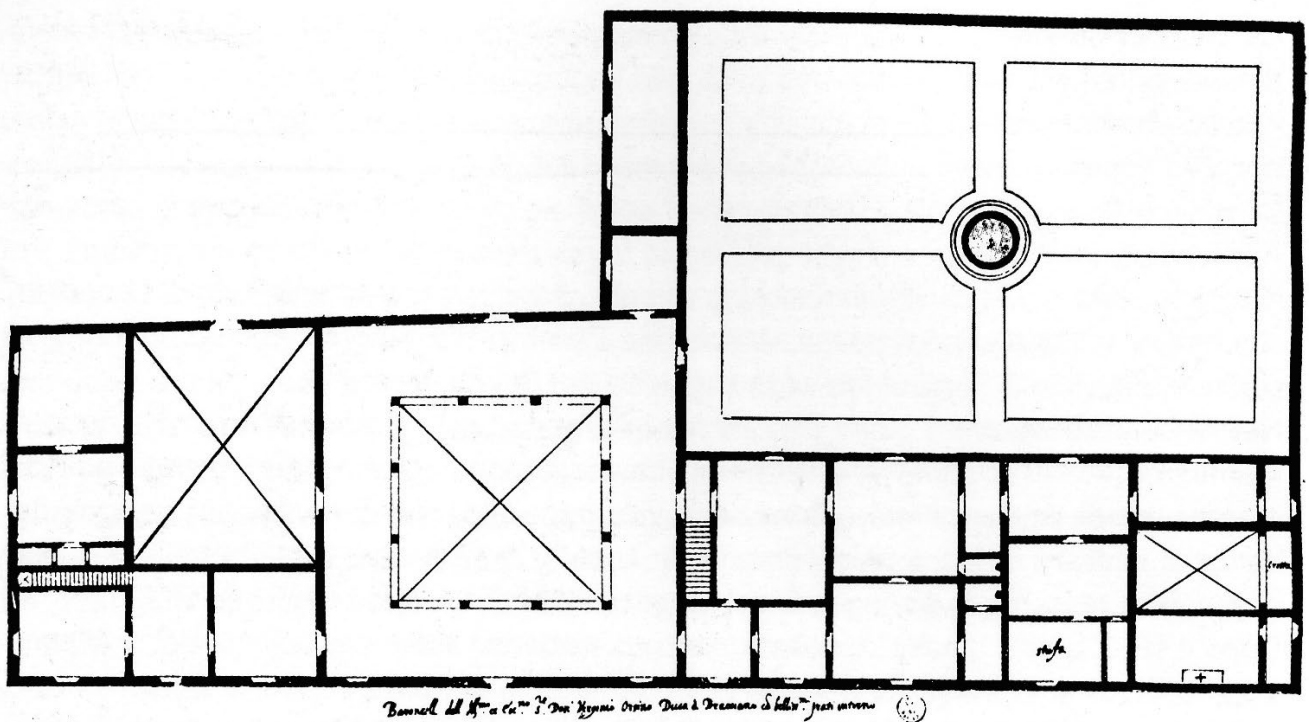

Fig.14, Giorgio Vasari jr. (c.1595-1615), plategrond van de villa Baroncelli aan het eind van de 16e eeuw
van: Uffizi, Gabinetto dei Disegni e delle Stampe, n.4919

Fig.15, Giuseppe Zocchi (c.1744), de villa La Petraia
van: Zocchi (1757)

Fig.16, Giuseppe Zocchi (c.1744), de villa Poggio Imperiale
van: Zocchi (1757)

Fig.17, Giuseppe Zocchi (c.1744), de villa Poggio a Caiano
van: Zocchi (1757)

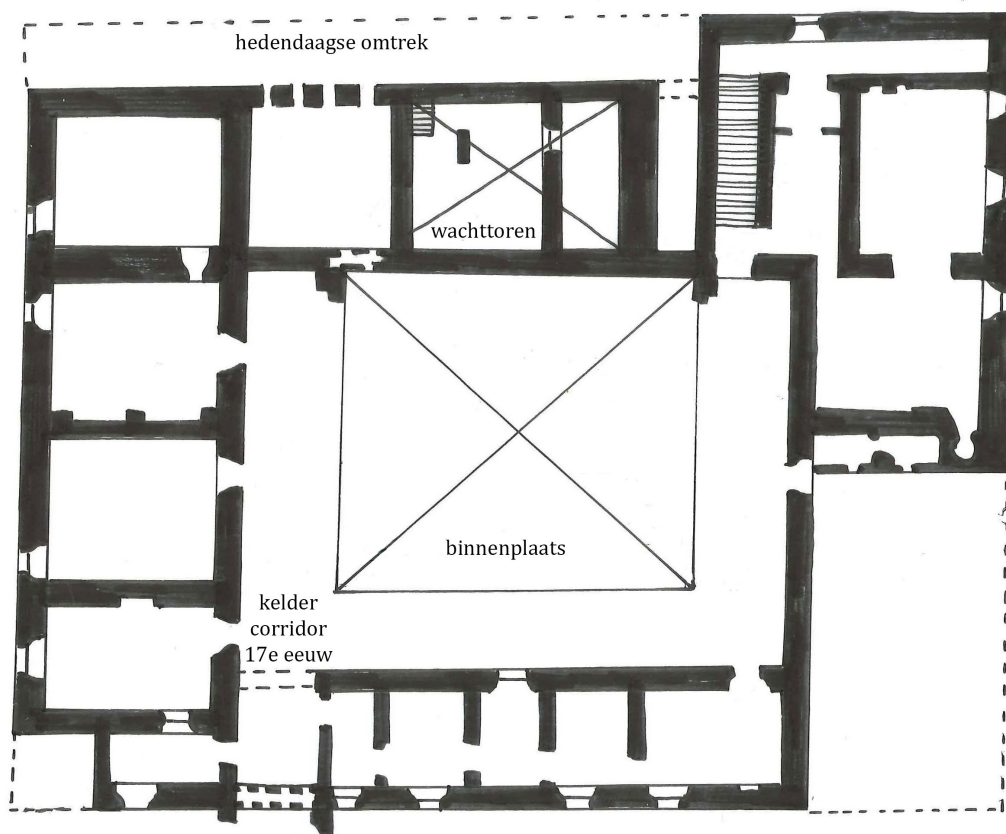

Fig.18, De mogelijke plattegrond van het kasteel van de Brunelleschi, de stippellijn toont de huidige omtrek van de villa tekening: Van Deursen (2016), naar: Chiostrro (1972)

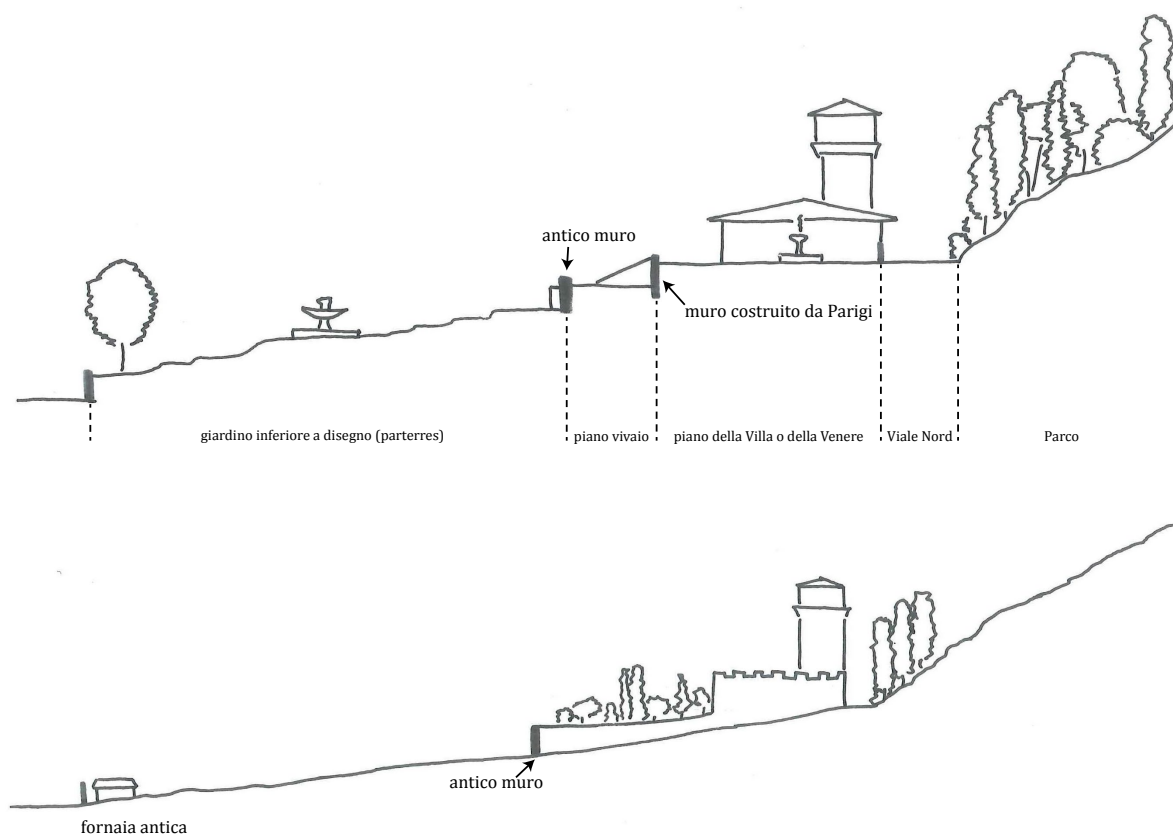

Fig.19, doorsnede oorspronkelijke en huidige situatie tweede verdieping tekening: Van Deursen (2016), naar: Chiostrri (1972), Tav. II

Fig.20, middeleeuwse decoratie in de huidige personeelsbadkamer
foto: Van Deursen (2015)

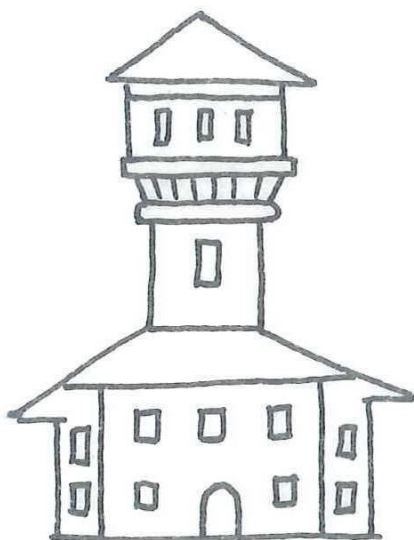

Fig.21, aanzicht oorspronkelijke toren
- Petraia di Cardinale Medici et S.A.S. -
schets: Van Deursen (2016)
naar: Pianta Capitani di Parte,
Popolo e Strade, Tomo 121, I e II
parte Bobina n.10

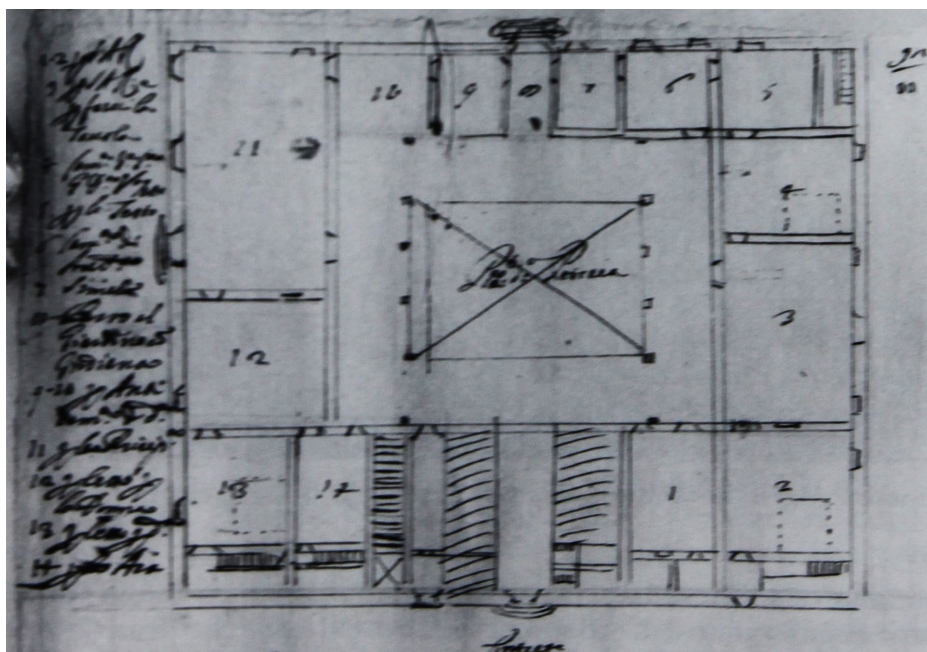

Fig.22, Alfonso Parigi il Giovane, *progetto di ristrutturazione dell'ingresso nord della villa*,
BNCF, Magliabech, XVIII, 21, c. 90
van: Acidini Luchinat & Galletti (1995), p.38.

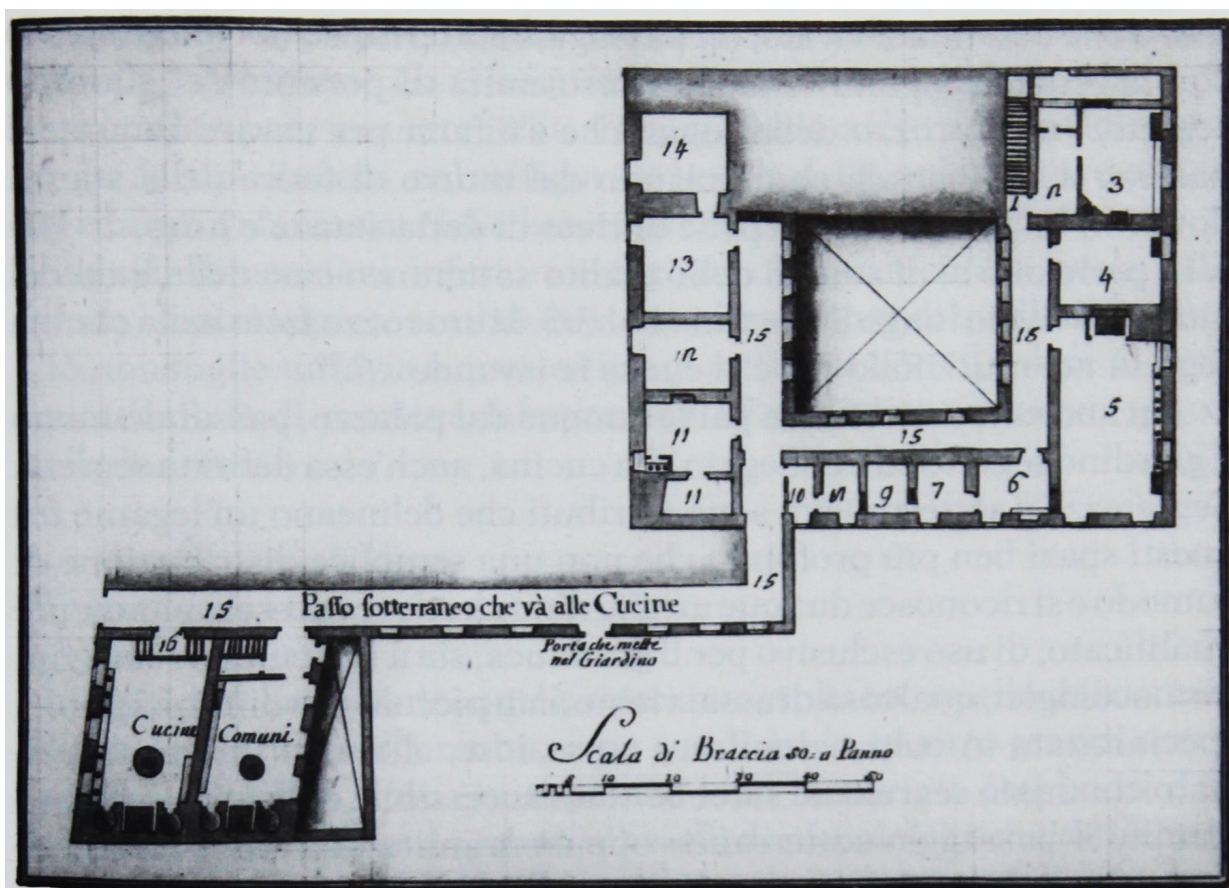

Fig.23, Pianta settecentesca del sotterraneo, Archivio di Stato di Praga, RAT, cabreo 3, c.26
van: Acidini Luchinat & Galletti (1995), p.23.

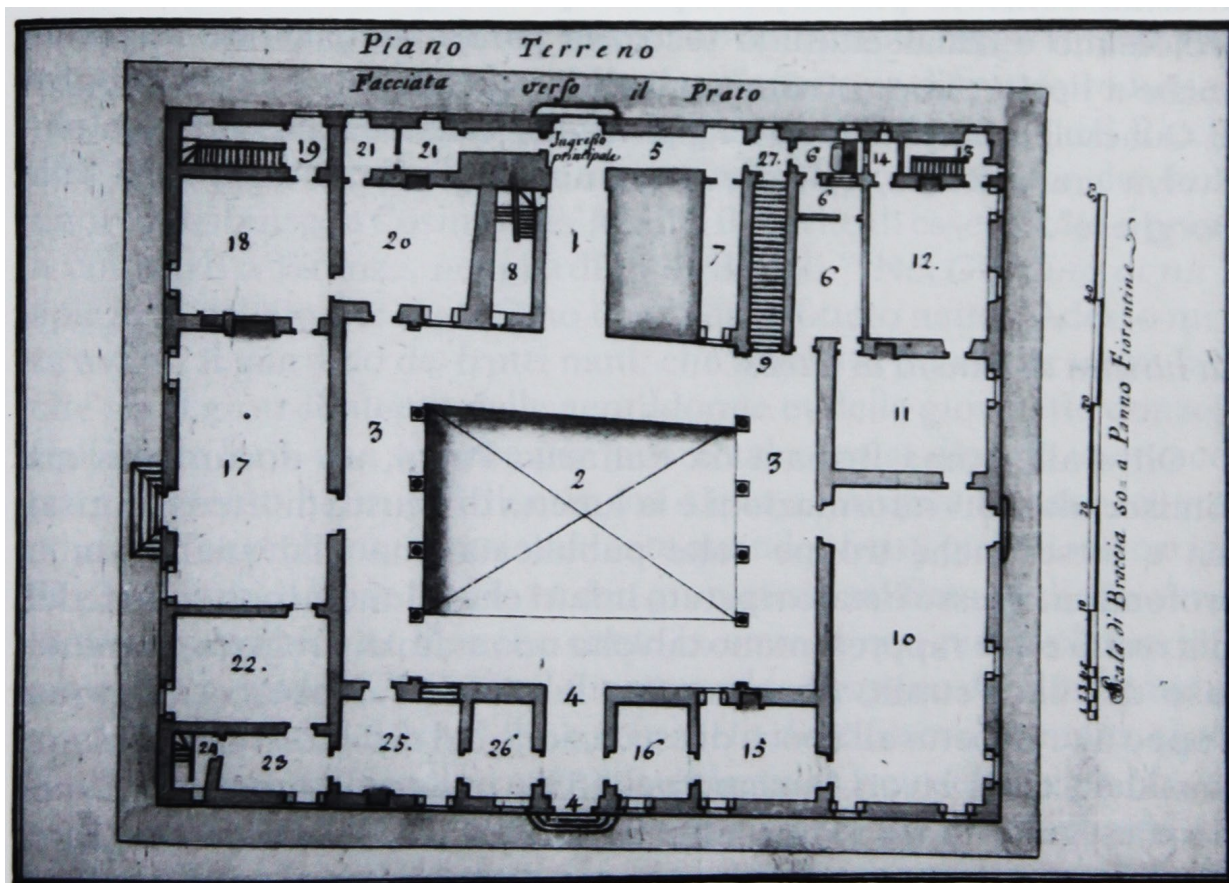

Fig.24, Pianta settecentesca del piano terreno, Archivio di Stato di Praga, RAT, cabreo 3, c.27
van: Acidini Luchinat & Galletti (1995), p.23.

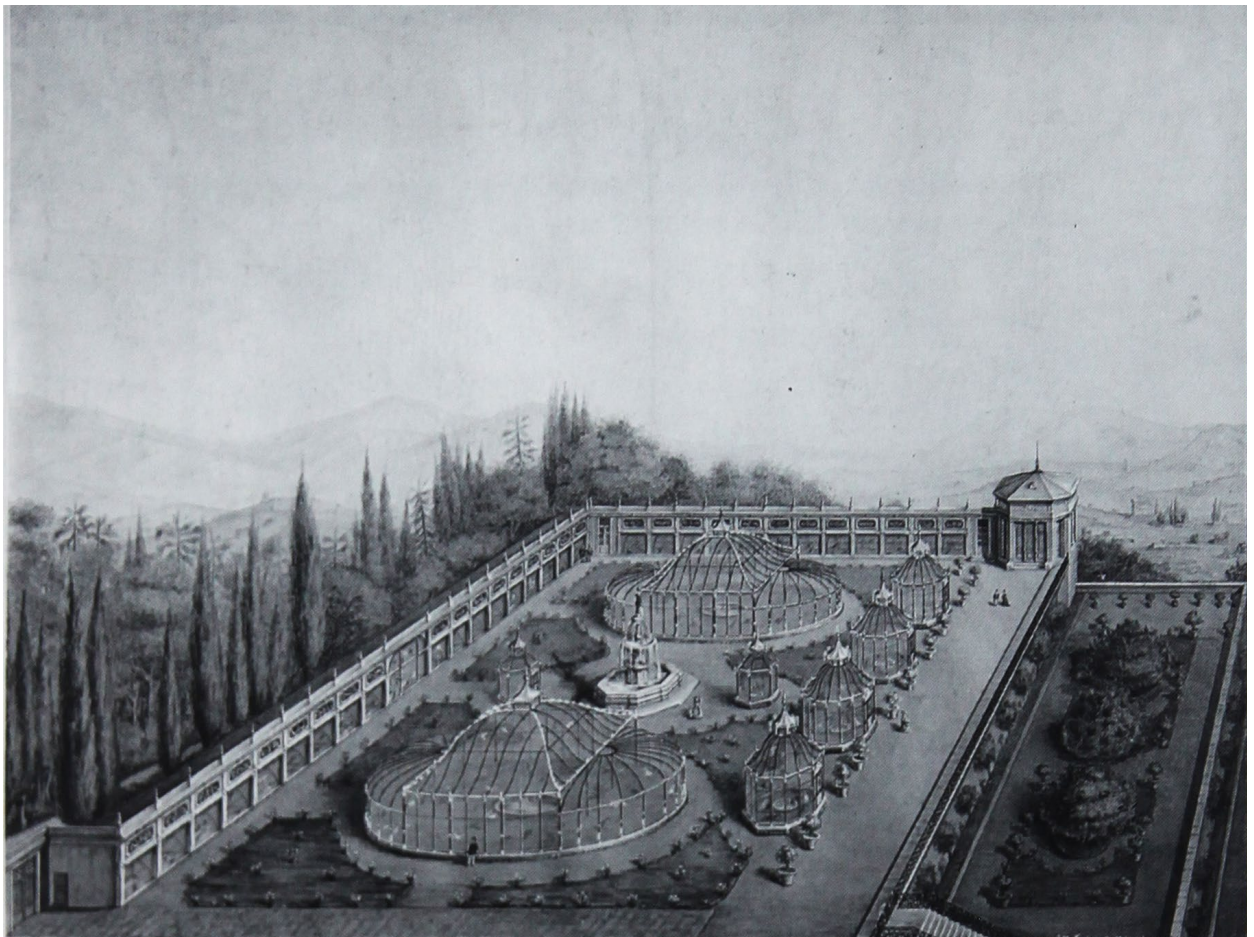

Fig.25, Ferdinando Lasinio, *progetto di sistemazione del "piano della figurina"*, (1872), BNCF, Magliabech, XVIII, 21, c. 90 van: Acidini Luchinat & Galletti (1995), p.48.

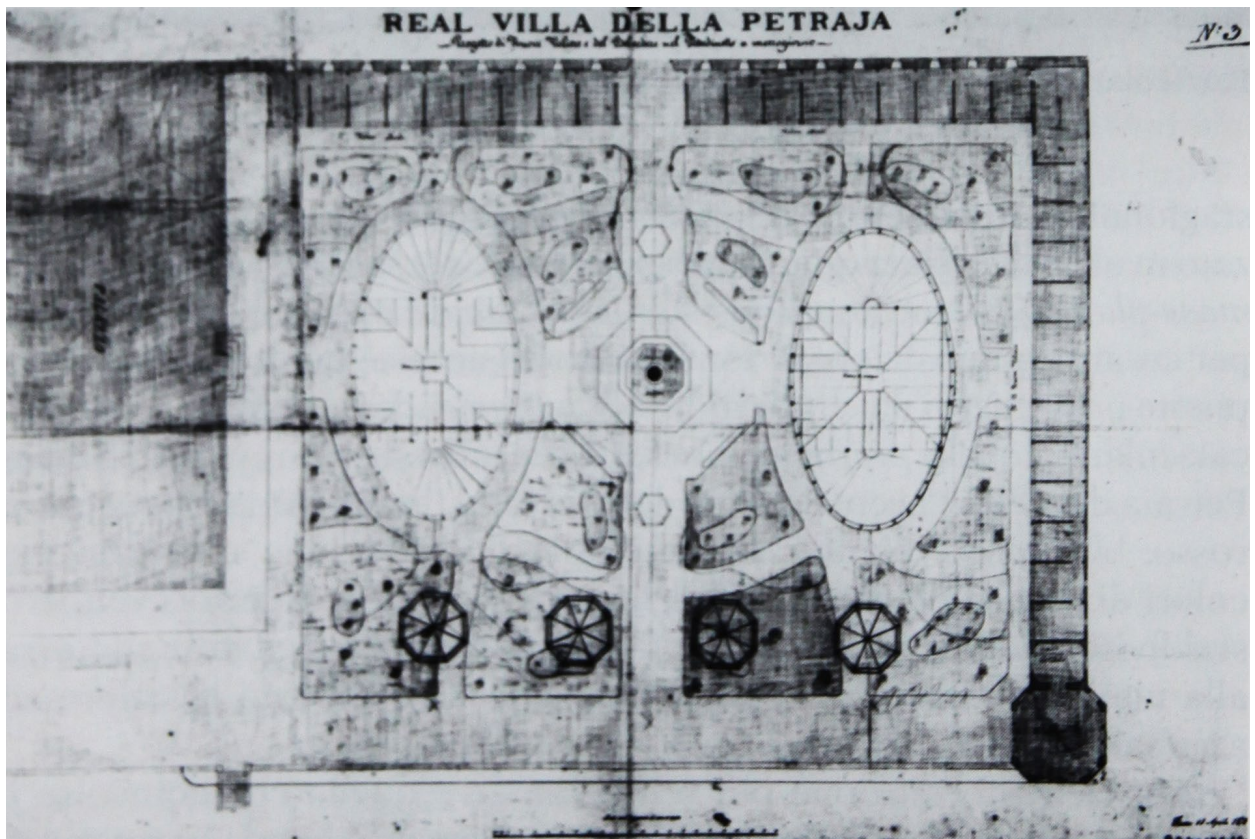

Fig.26, Ferdinando Lasinio, *progetto di sistemazione del "piano della figurina" con le due grandi voliere ellittiche ai lati della fontana di Fiorenza*, SBAAAAF, archivio disegni, cartella Petraia van: Acidini Luchinat & Galletti (1995), p.48.

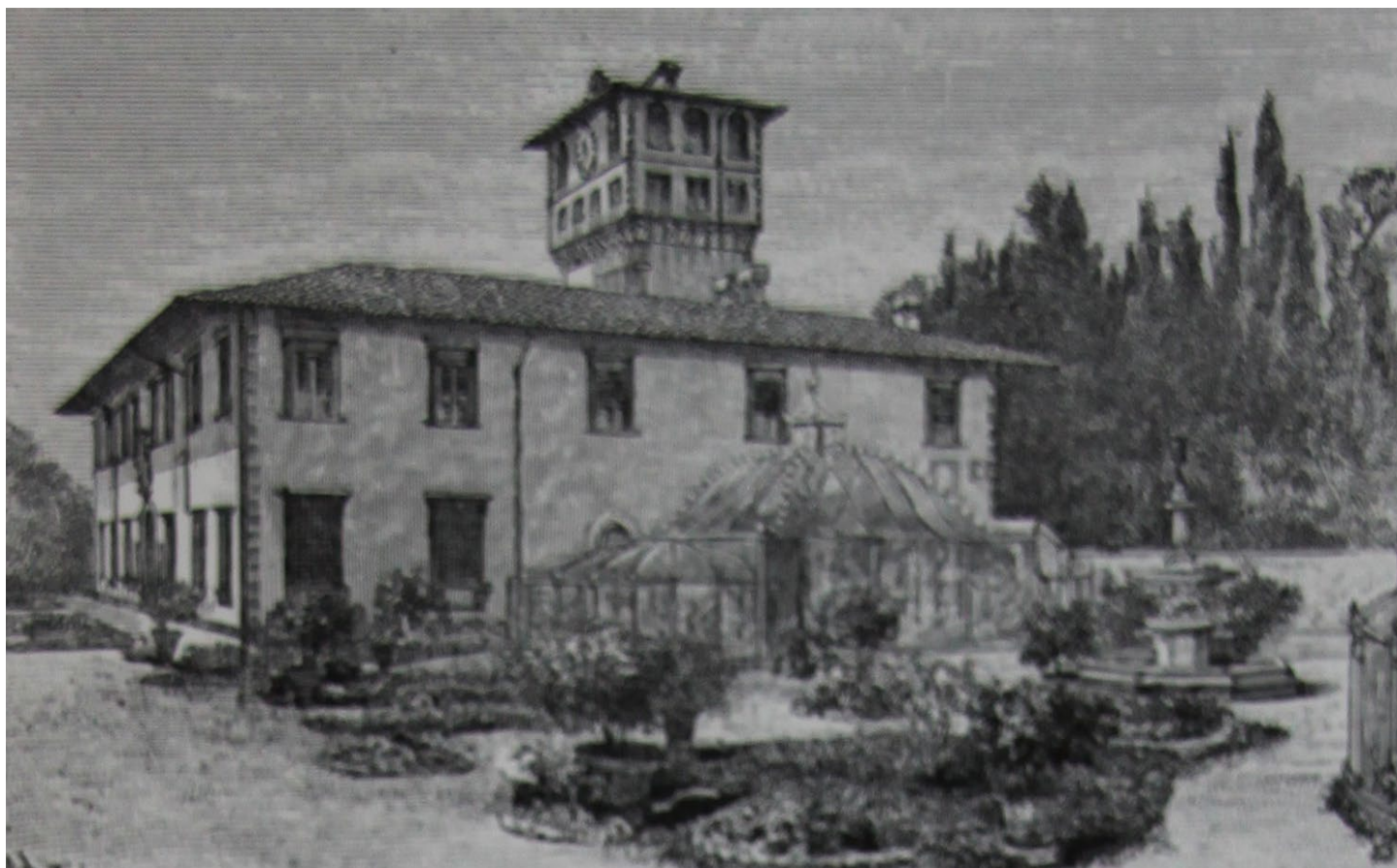

Fig.27, La Petraia, incisione de *Le Tour du monde* (1883),
van: Conti, e.a., (1983), p.37

Fig.28, middeleeuwse decoratie in de wachttoren van Petraia
foto: Van Deursen (2015)

Fig.29, middeleeuwse decoratie in de wachttoren van Petraia
foto: Van Deursen (2015)

Fig.30, kabinet in het Palazzo Vecchio - Florence - met steen ingelegde afbeelding van Villa la Petraia, fotos: Van Deursen (2015)

piano della figurina vanuit het zuidoosten

bovenzicht piano della figurina vanuit wachtstoren

detail bouwconstructie dubbele omgang

oprijlaan gezien vanaf de toegangspoort

tuinten en villa vanuit het zuidoosten

piano della figurina vanuit het oosten

bovenste omgang van de wachtstoren

dubbele omgang van de wachtstoren

zichtbaar constructief overblijfsel van het kasteel

zichtlijn opgaand vanaf de terrassen naar de villa

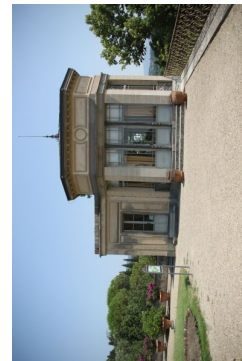
zuidgevel met wapenschild boven de entree

zicht over de noordelijke laan langs de villa

fontijn in lijn van de terrassen en de villa

belvedere op zuidoostelijke hoek van het terras

onderste omgang van de wachtstoren

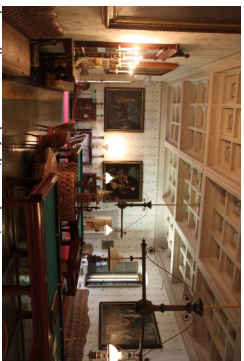
zicht op toren vanuit het oosten

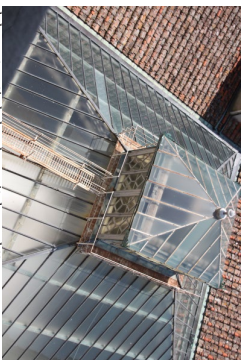
Zichtlijn door de villa vanuit het noordoosten

tuinten en villa vanuit het zuidwesten

de spelkamer van de Italiaanse koningen

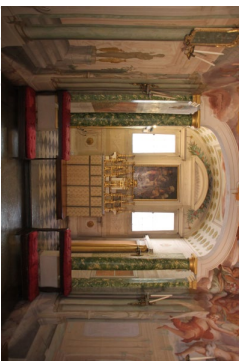
dakconstructie balzaal vanuit de wachttorens

de 'blauwe kamer' op de eerste verdieping

zicht op de binnenplaats vanuit een van de loggia's

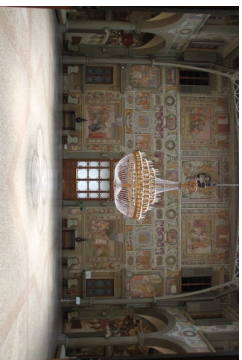
kapel op de begane grond

een van de loggia's gelegen naast de balzaal

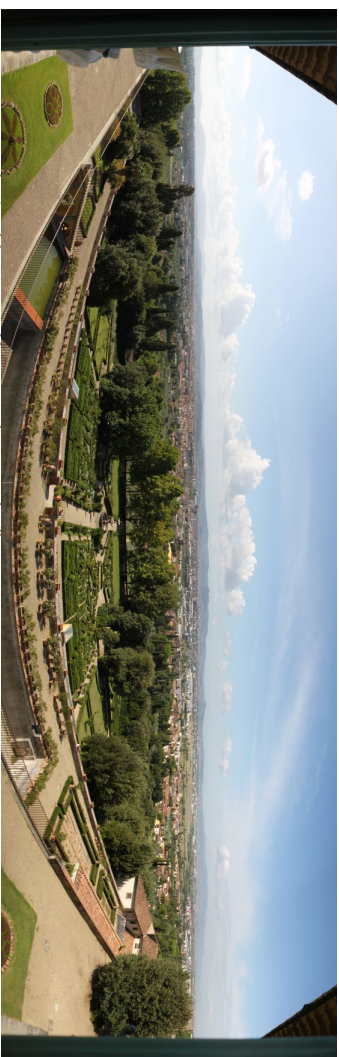
eebkamer op de begane grond

balzaal met fresco's en kroonluchter

tunnen en villa gezien vanaf het derde terras

tunnen en panorama over het Amudal, gezien vanaf de eerste verdieping van de villa

overdekte binnenplaats en balzaal gezien vanuit het zuidwesten

Fig 31, Giuseppe Pozzi (s.d.), landgoed van Villa Castello met villa La Petraia, ASF, Possessioni - Tomi, 012., 016_P_024_R

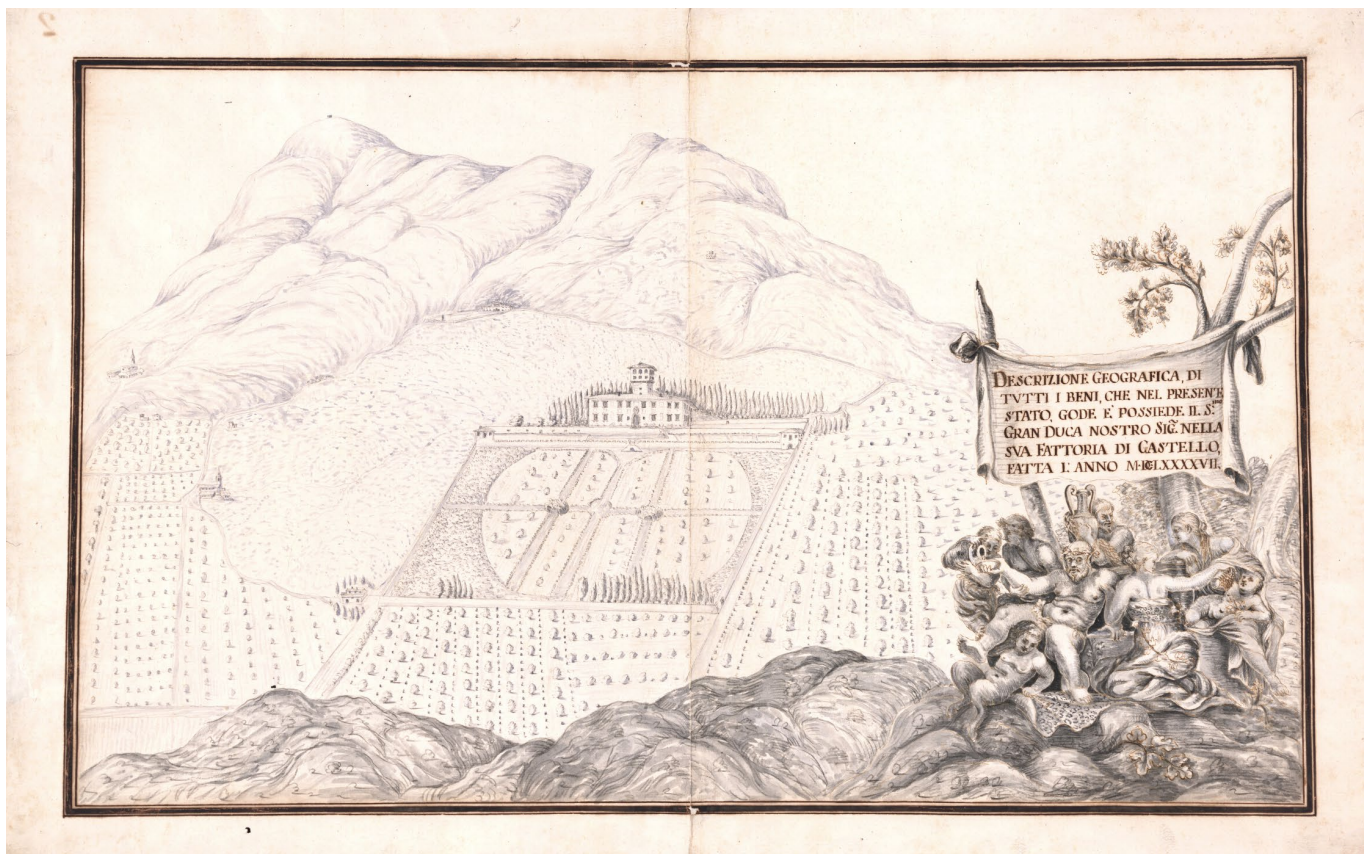

Fig.32, (1697), vedute van het landgoed bij Villa La Petraia, ASF, Possessioni - Tomi, 002., 004_C_002_V

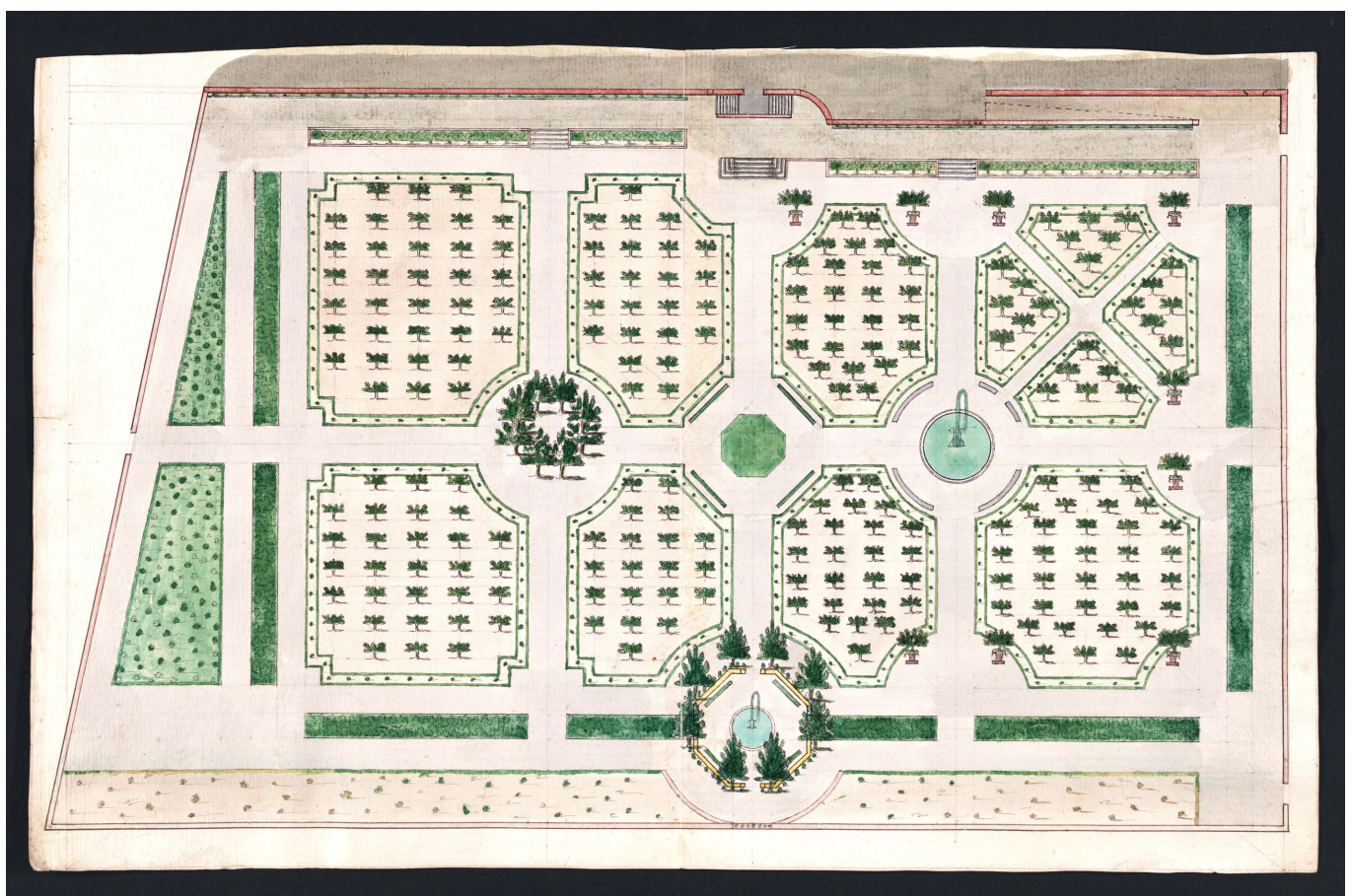

Fig.33, (s.d.), tuinontwerp van villa La Petraia, ASF, Possessioni - Tomi, 002., 006_C_002-2_V

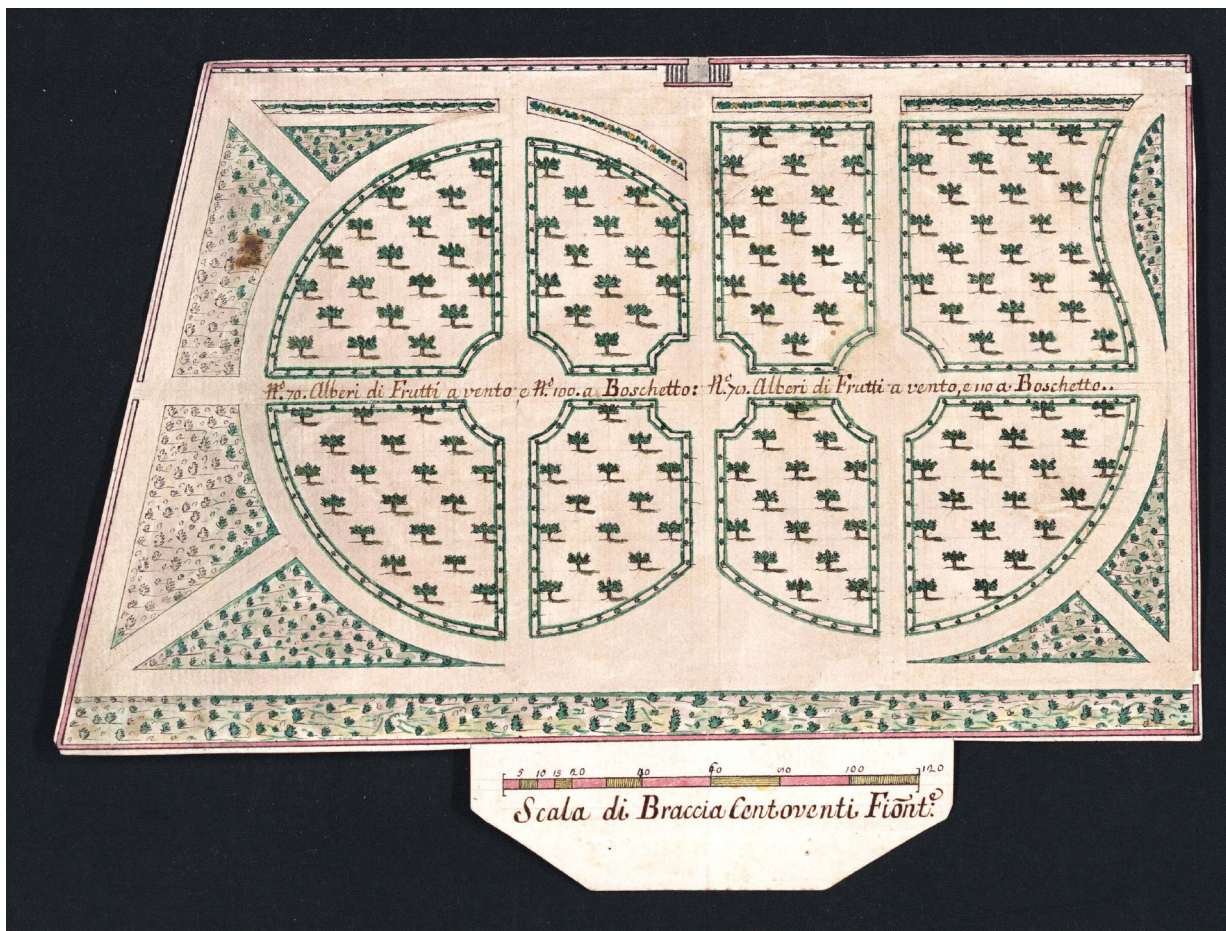

Fig.34, (s.d.), tuinontwerp van villa La Petraia, ASF, Possessioni - Tomi, 002., 008_C_002-3_V

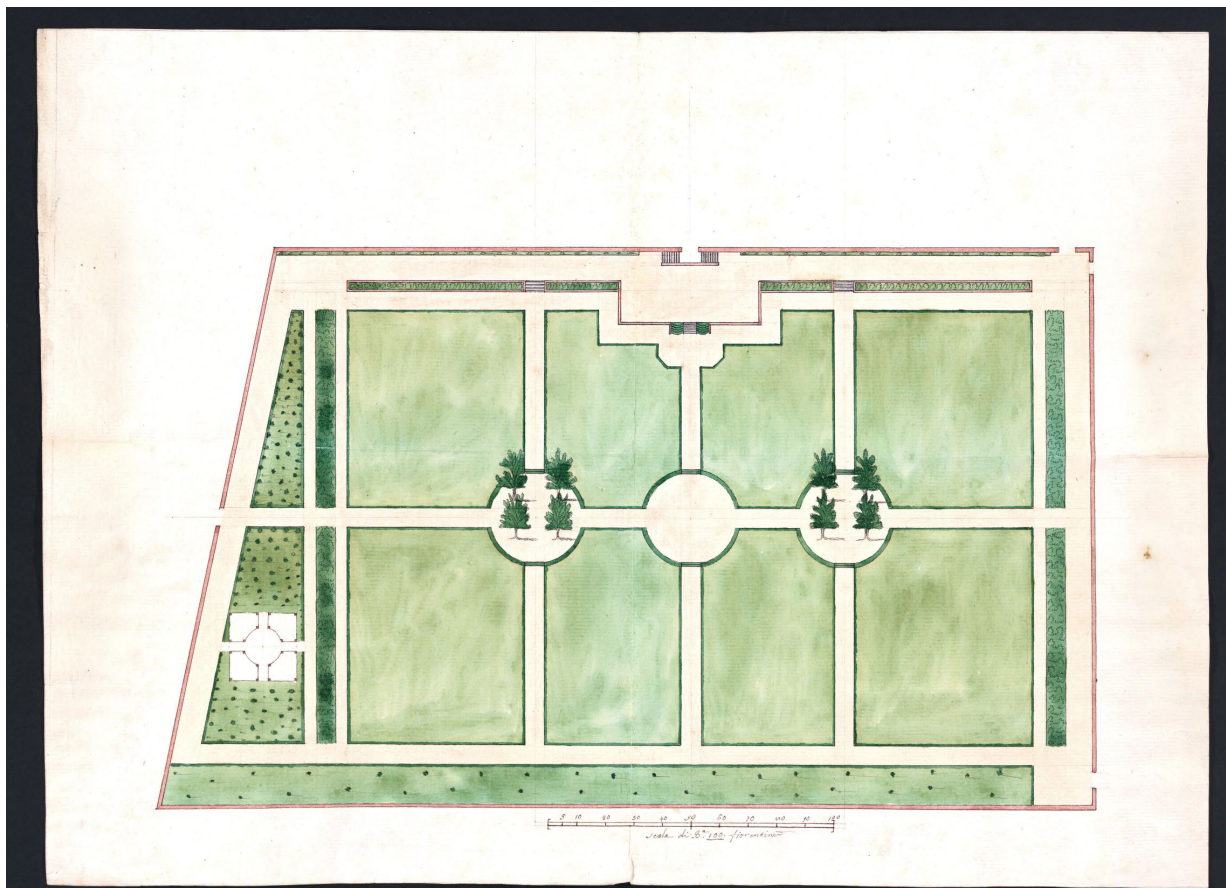

Fig.35, (s.d.), tuinontwerp van villa La Petraia, ASF, Possessioni - Tomi, 002., 010_C_002-4_V

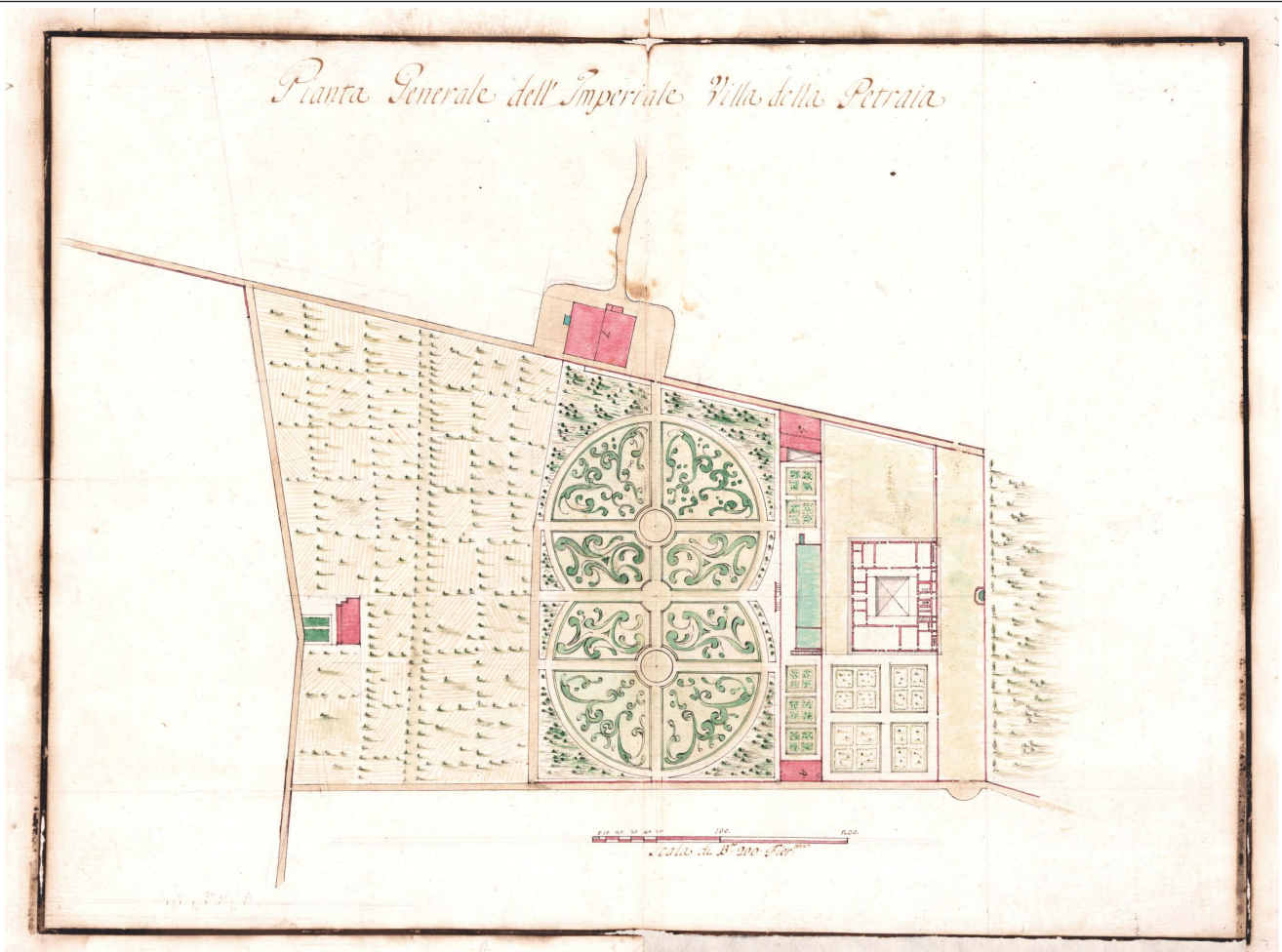

Fig.36, (s.d.), algemene plattegrond van de Koninklijke villa Petraia, ASF, Possessioni - Tomi, 002., 022_C_007-2_V

Fig.37, (s.d.), algemene plattegrond van alle paleizen, tuinen, wijngaarden en landgoederen van de villa's Castello, Petraia, en Topaia, ASF, Possessioni - Tomi, 002., 018_C_006_V

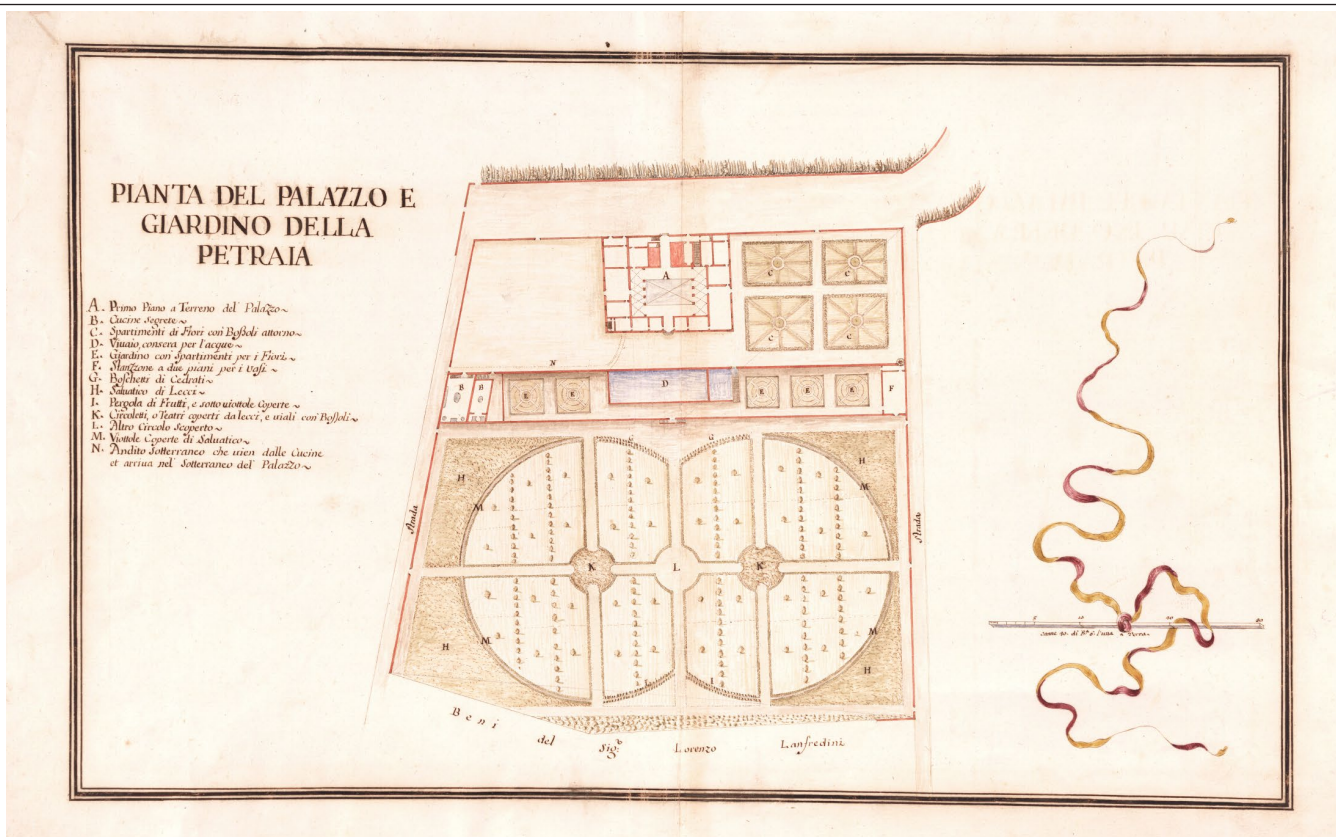

Fig.38, (s.d.), plattegrond van het paleis en de tuin van Petraia, ASF, Possessioni - Tomi, 002., 020_C_007-1_V

Fig.39, Bernardo Sgrilli (1747), plattegrond van de landerijen en fabrieken van het landbouwbedrijf van Castello van S.M.I., ASF, Pianta dello Scrittoio delle Regie Possessioni Pianta Sciolte 91

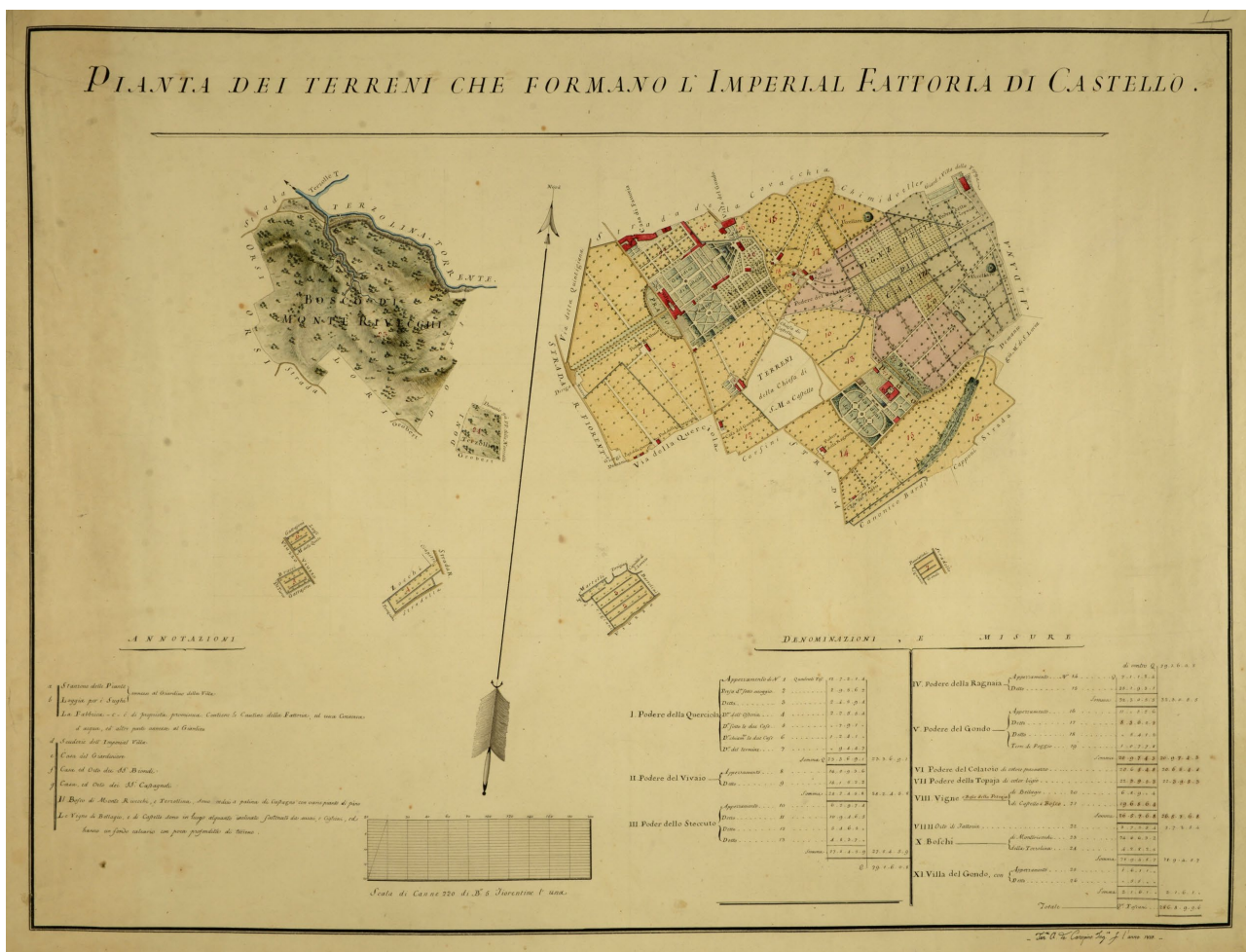

Fig.40, A. de Caropino (1810), plattegrond van de landerijen die het Koninklijke landbouwbedrijf van Castello vormen, ASF, Pianta dello Scrittoio delle Regie Possessioni Pianta Sciolte 550.1

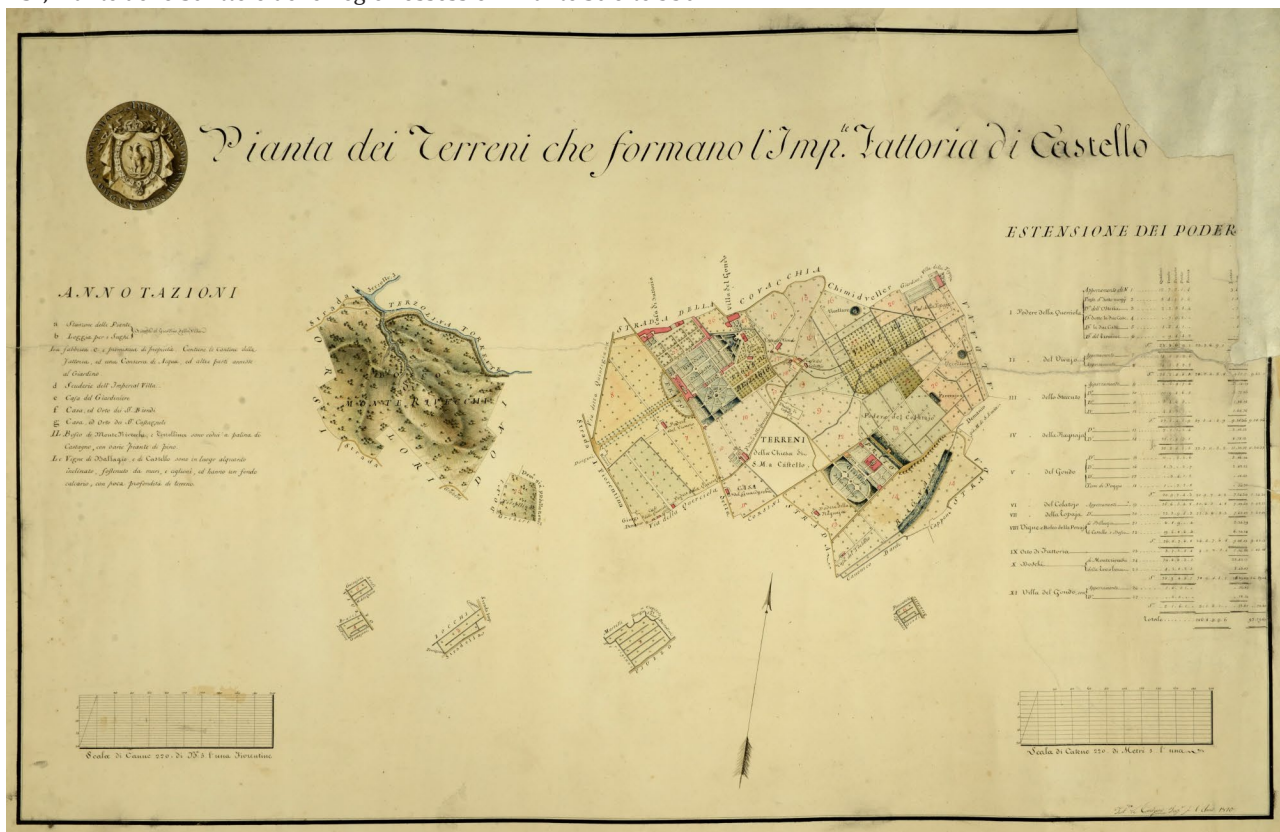

Fig.41, A. de Caropino (1810), plattegrond van de landerijen die het Koninklijke landbouwbedrijf van Castello vormen, ASF, Pianta dello Scrittoio delle Regie Possessioni Pianta Sciolte 550.2

NOORD

WEST

Fig.42, beleg van Florence in 1529 door Giorgio Vasari (1558), schema: Poldi Allaj (2002) met de villa als nummer 15

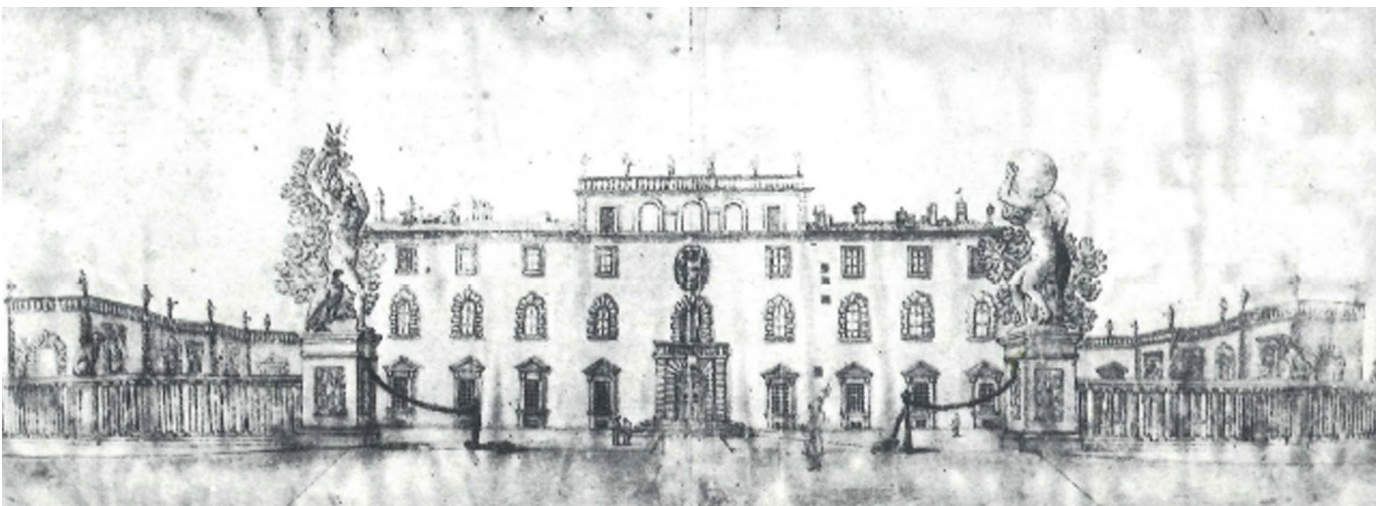

Fig.43, tekening van Poggio Imperiale door Remigio Cantagallina (s.d.); Fanelli (1973), p.123

POGGIO IMPERIALE

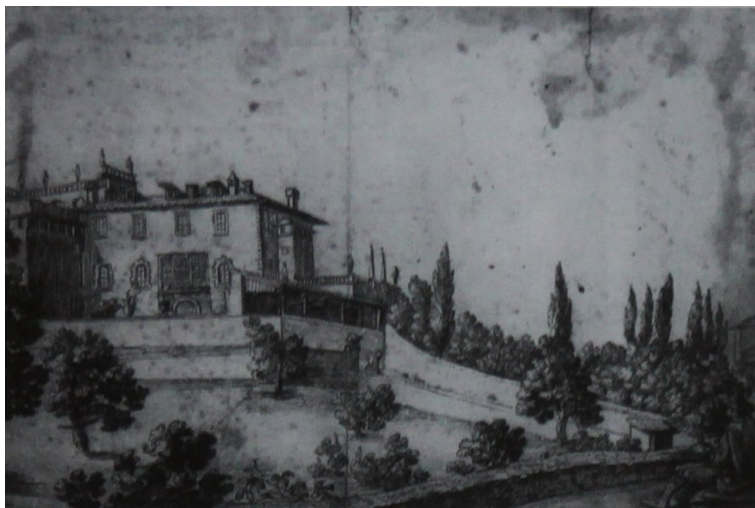

Fig.44, Remigio Cantagallina (s.d.), villa Poggio Imperiale, gedeeltelijke weergave van de achtergevel, Florence, GDSU, van: Rinaldi (2007), p.145

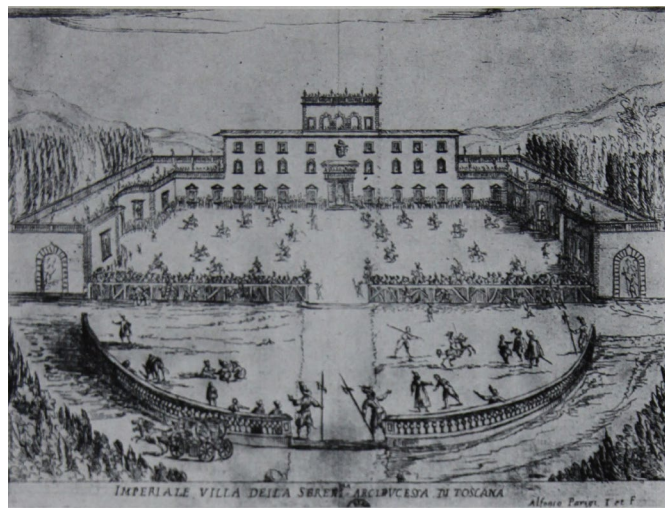

Fig.47, Alfonso Parigi (1625), Villa Poggio Imperiale en ballet ter ere van het bezoek van prins Sigismondo van Polen op 3 februari 1625; Florence, GDSU, n.95789 st. sc., van: Panichi (1975a), p.18

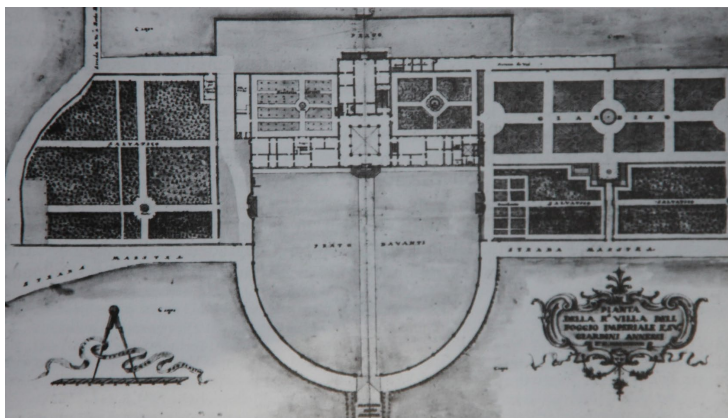

Fig.45, a.o. (1737), plategrond; Hoppe (2012), p.45

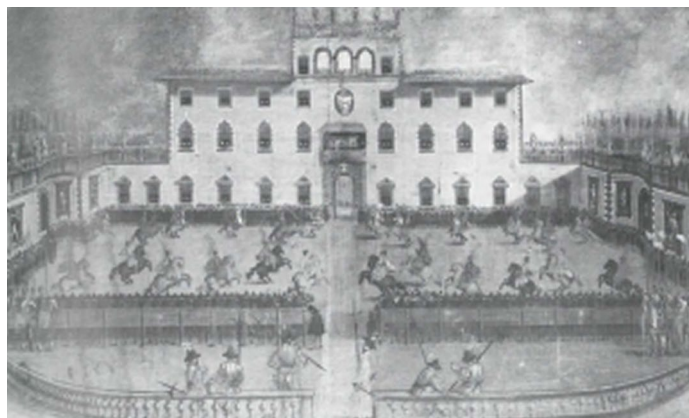

Fig.48, (17e eeuw), Ridderspel bij Poggio Imperiale van: Zangheri (1989), p.21

Fig.46, Bacio del Bianco (c.1624), achterzijde van de villa, Firenze, GDSU, no.1508, van: Zangheri (1989), p.155

Fig.49, gravure van Stefano della Bella, gemaakt halverwege de 17e eeuw, van: Guaita (1996), p.191

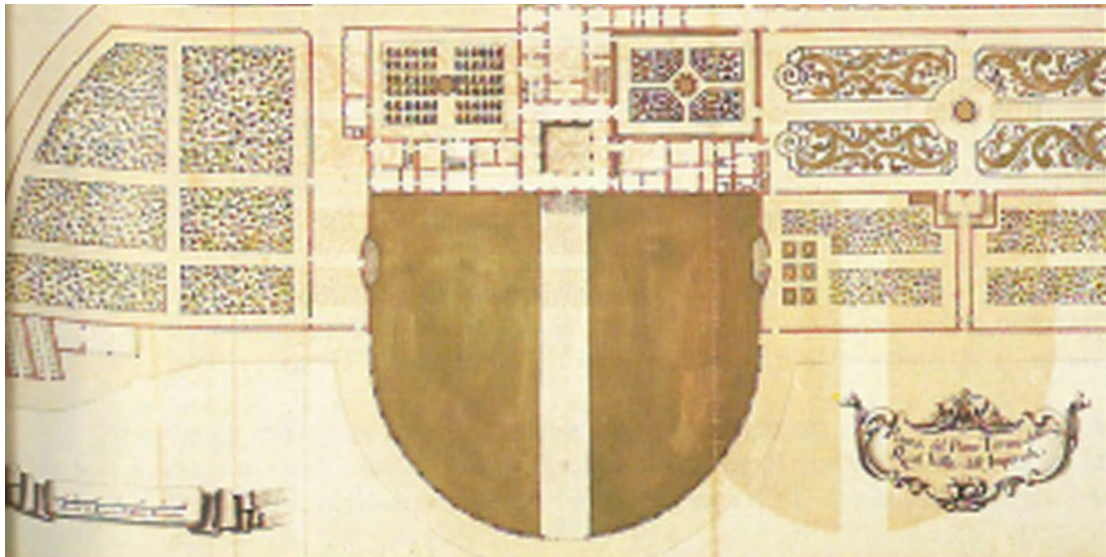

Fig.50, G. Ruggieri (s.d.) plattegrond van Poggio Imperiale,
van: Zangheri (1989), p.21

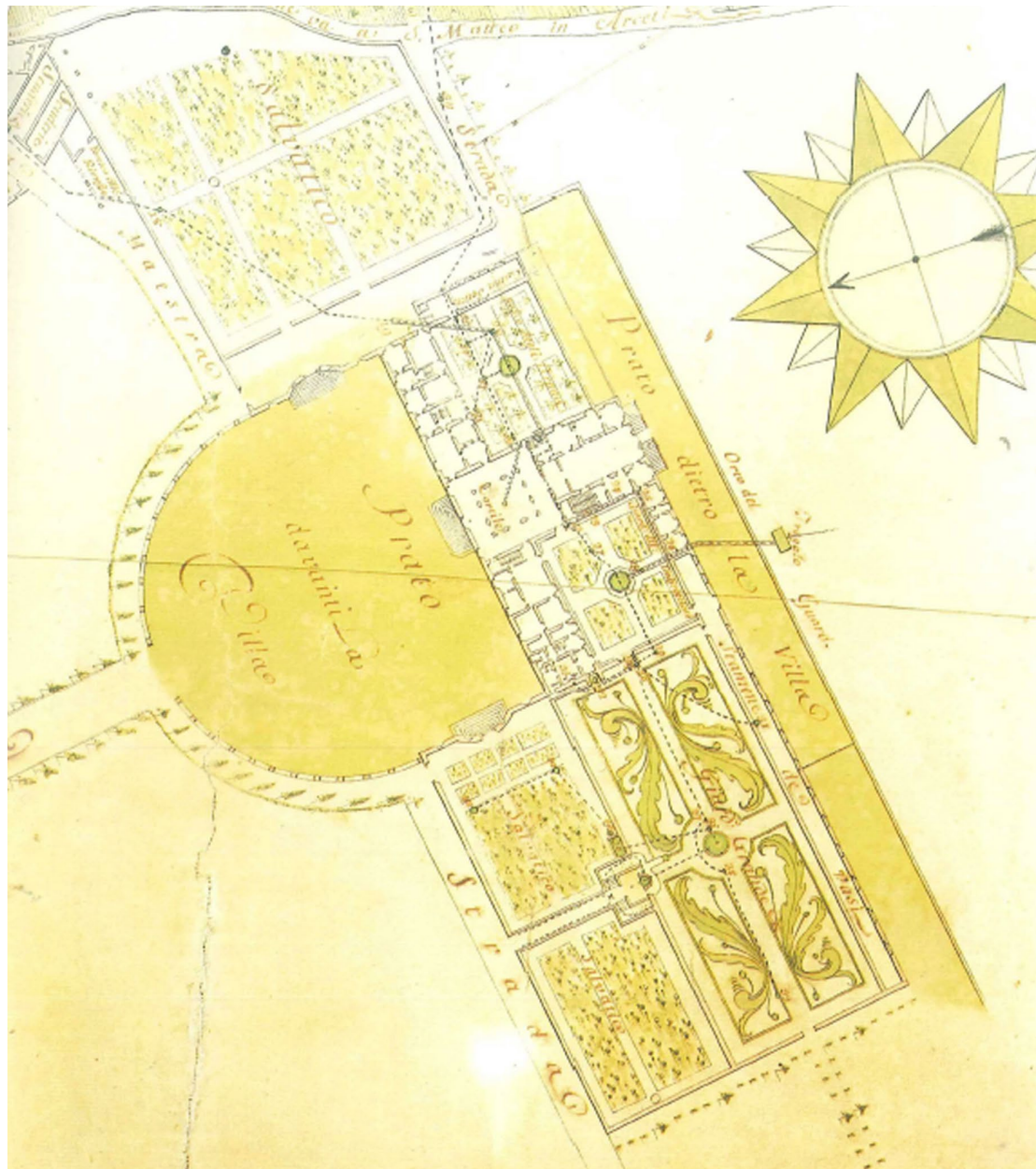

Fig.51, G. Ruggieri (1742) plattegrond van de villa en tuinen,
van: Bajard & Bencini, (1992), p.71

POGGIO IMPERIALE

Fig.52, Pasquale Poccianti (c.1804-1807) gevelontwerp voor de Villa Poggio Imperiale;
Florence, Archivio storico di Firenze

Fig.53, Giuseppe Cacialli, (c.1805-1810), voorgevel vóór de transformatie in opdracht van Elisa Baciocchi; Archivio storico di Firenze

Fig.54, Giuseppe Cacialli (1810-1823), nieuw te bouwen gevel van de villa, Archivio storico di Firenze

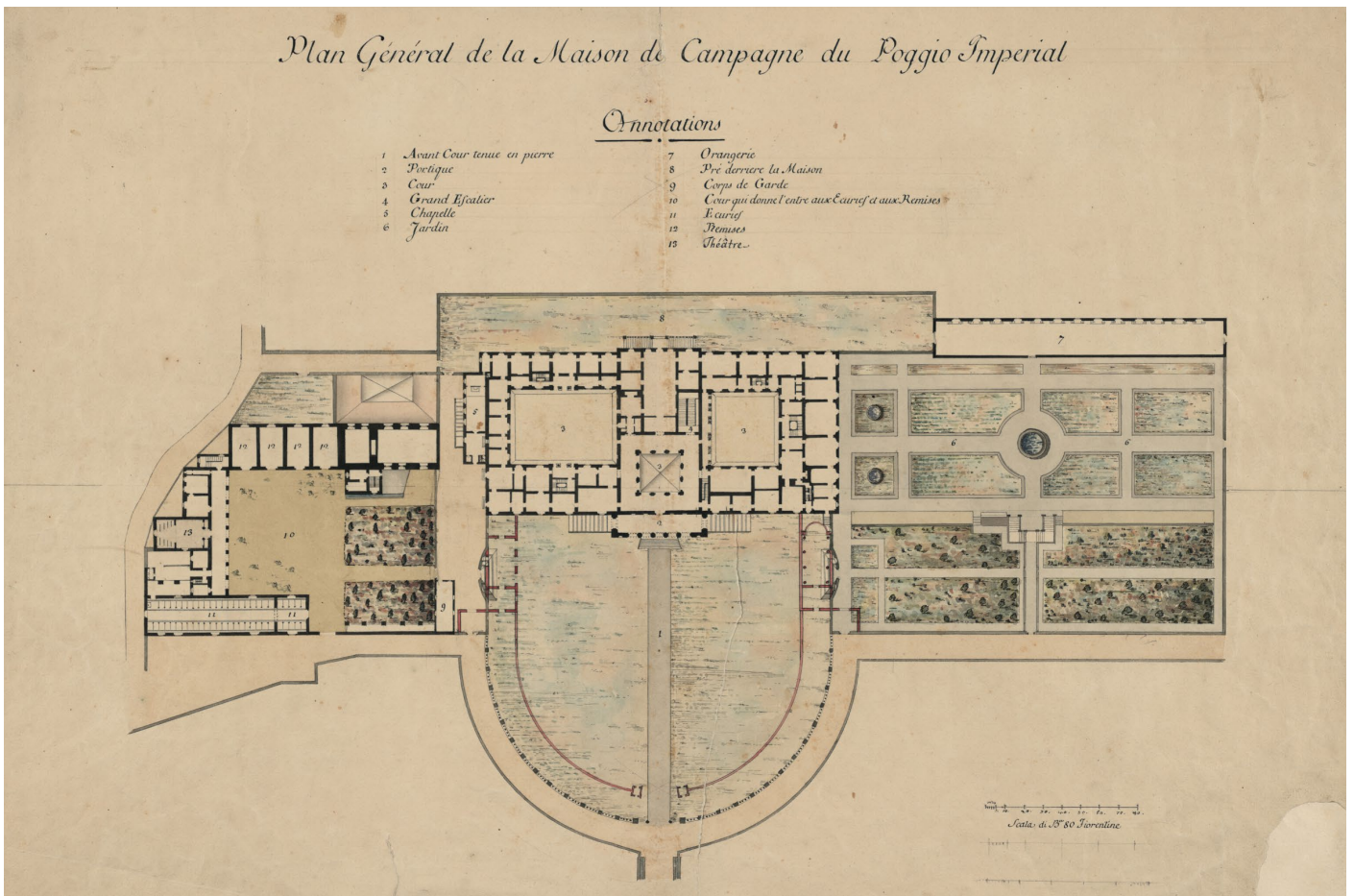

Fig.55, Giuseppe Cacialli, (c.1810-1823), ontwerp nieuwe vleugels met kapel en theater in opdracht van Elisa Baciocchi, Archivio storico di Firenze

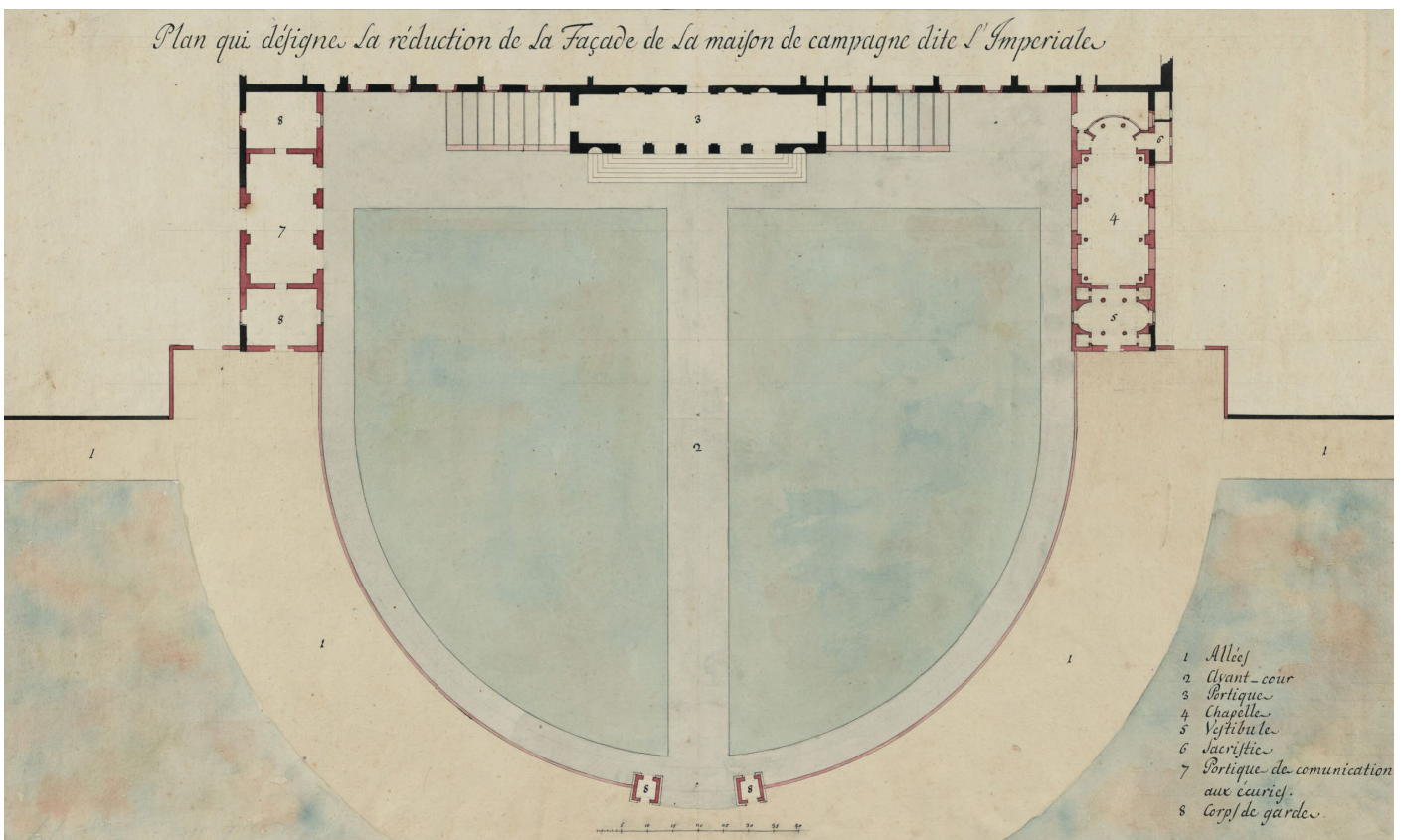

Fig.56, Giuseppe Cacialli, (c.1810-1814), deel van de begane grond plattegrond met ontwerpvoorstel van de nieuwe vleugels, Archivio storico di Firenze

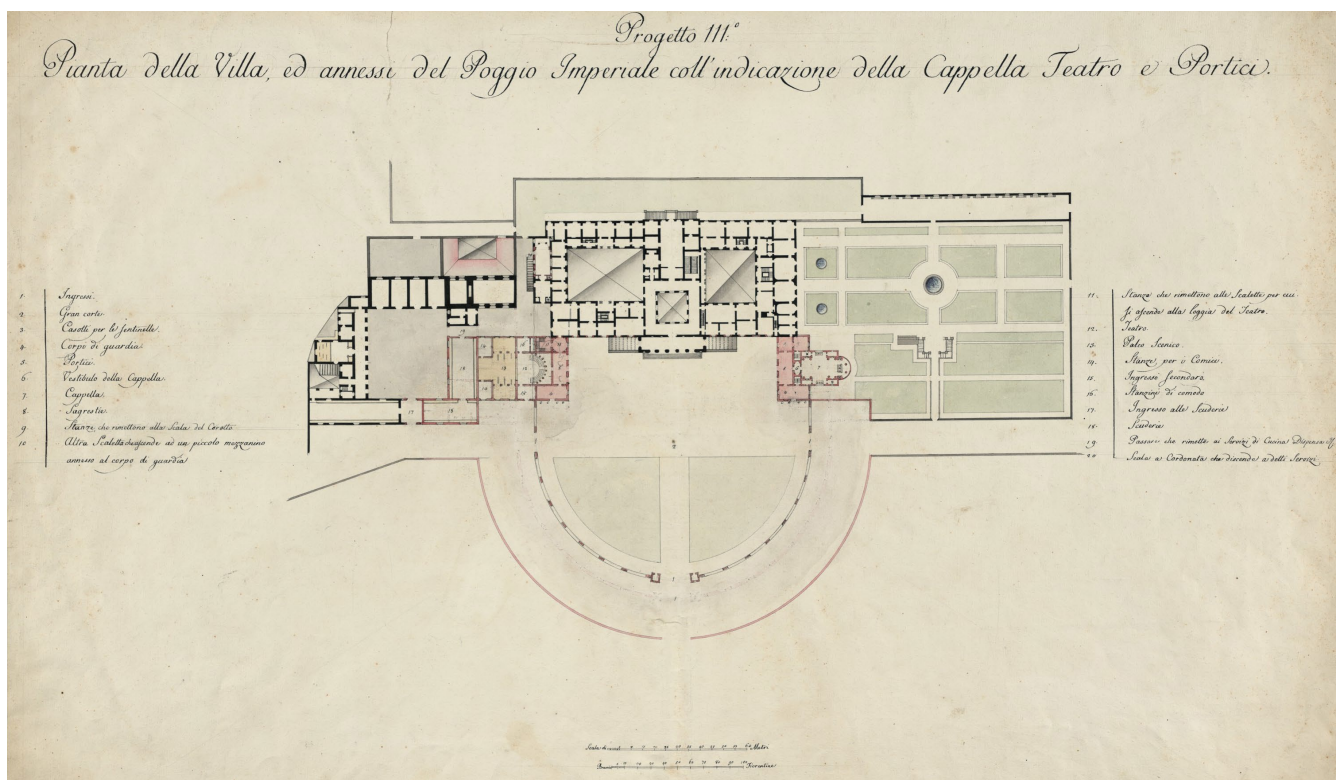

Fig.57, Giuseppe Cacialli, (c.1810-1823), ontwerp voor de nieuwe vleugels aan de voorzijde van de villa; Archivio storico di Firenze

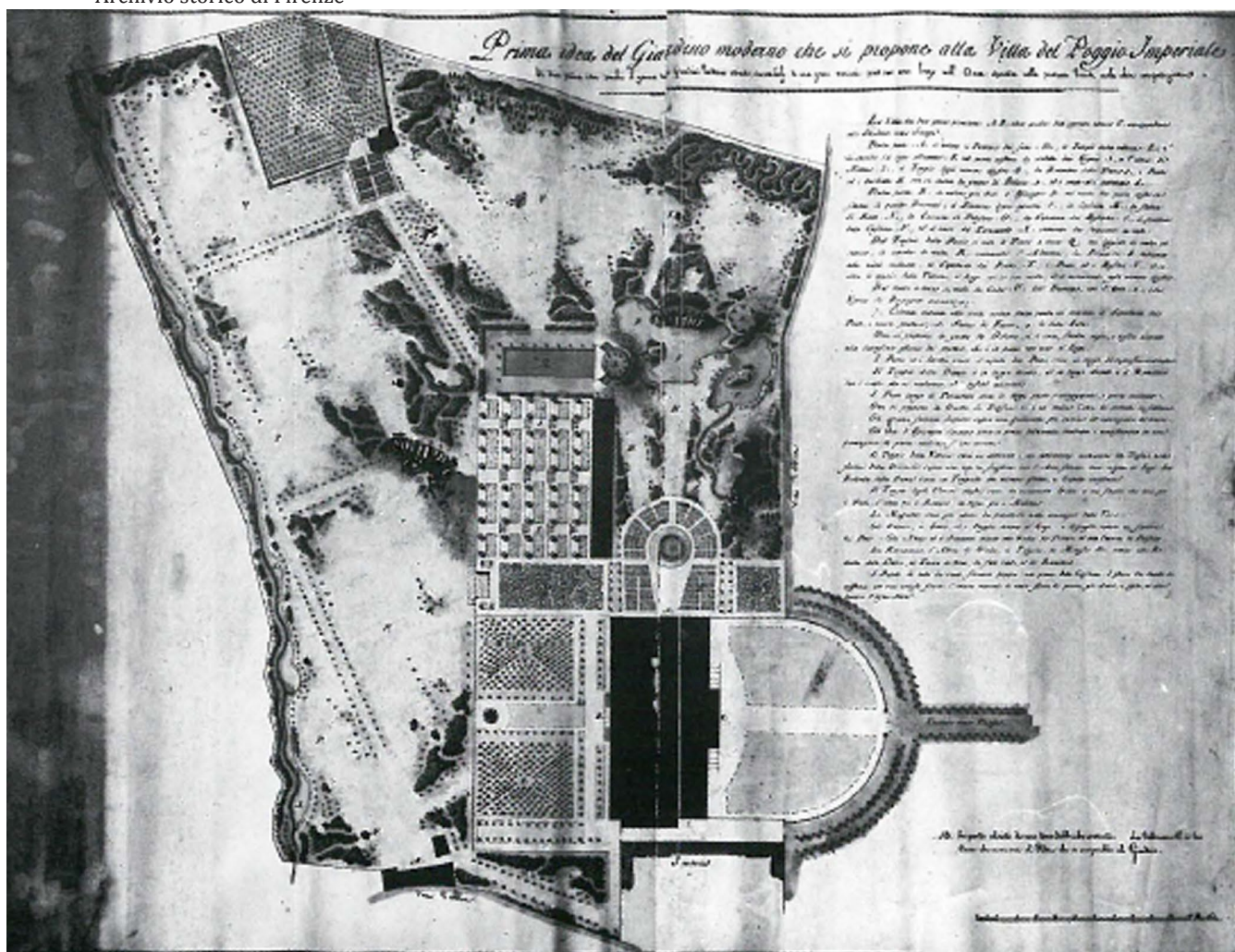

Fig.58, Guiseppe Manetti (1811), eerste ontwerpvoorstel voor de moderne tuin van Poggio Imperiale, van: Zangheri (1989), p.161

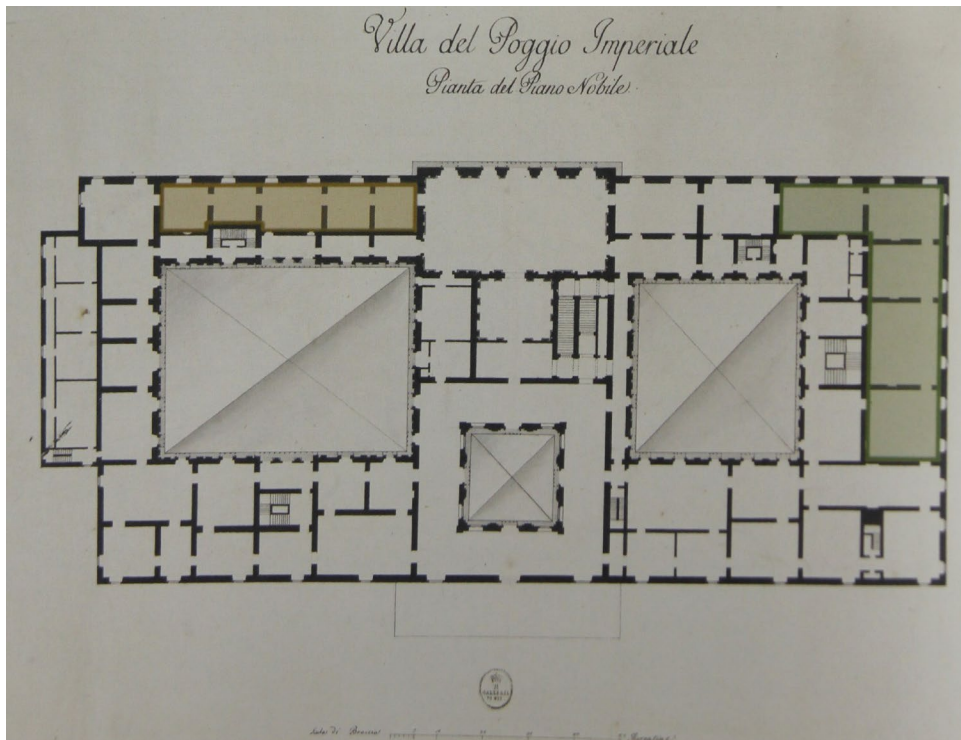

Fig.59, Giuseppe Martelli [attr.] (c.1820), piano nobile van Poggio Imperiale, Florence, GDSU, 6287 A., van: Branca (2011), p. 18)

Fig.60, anoniem (c.1820), zicht op de villa Poggio Imperiale; Florence, GDSU, uit: Zangheri (1989), p.158

Fig.61, zicht op de villa Poggio Imperiale vanuit dezelfde hoek als de tekening uit 1820, foto: Van Deursen (2015)

POGGIO IMPERIALE

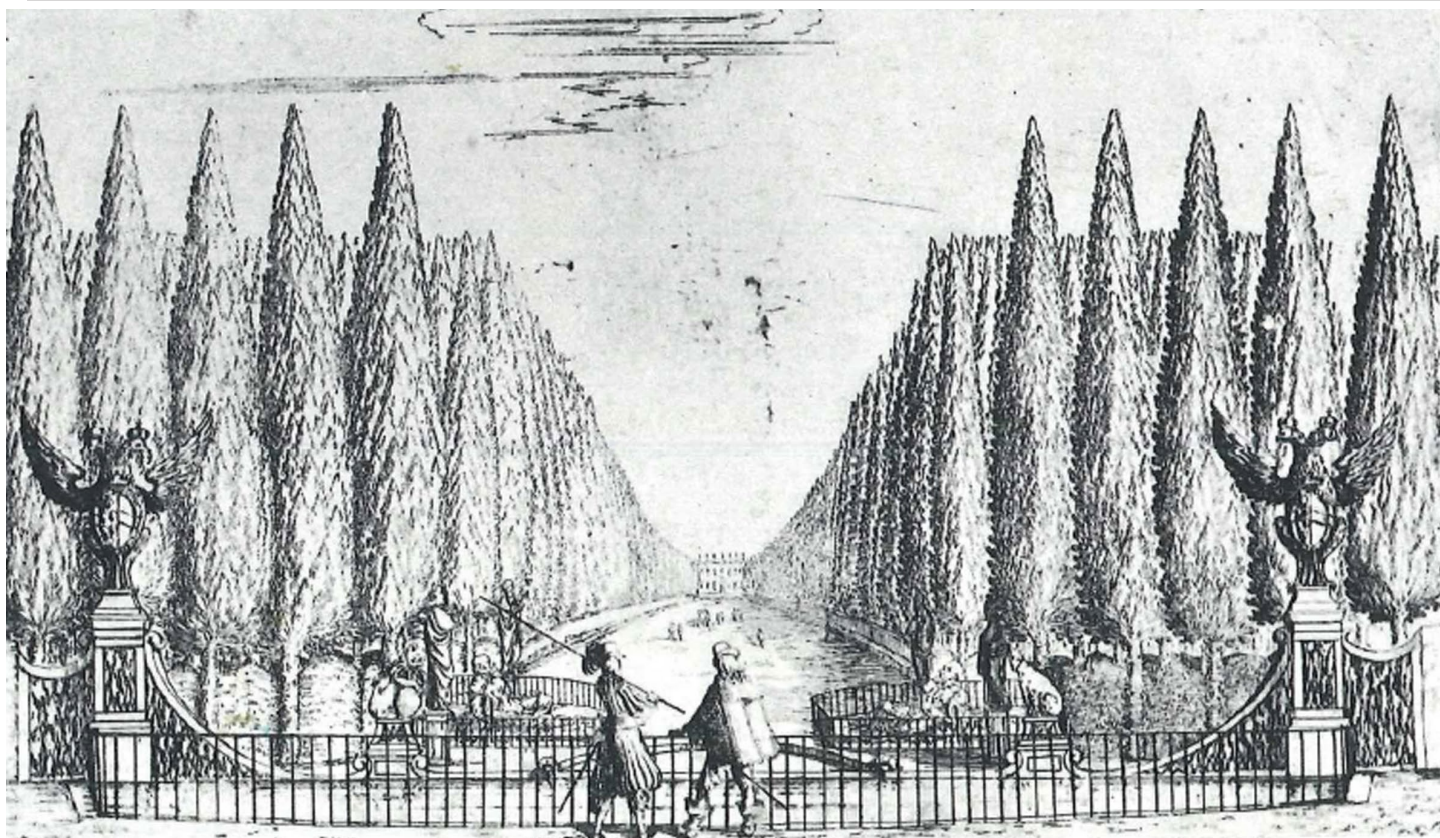

Fig.62, tekening van de Viale del Poggio Imperiale (1652) uit een publicatie van Marco Credi en Francesco de' Cocchi voor Ferdinando II; tegenwoordig in de Biblioteca Marucelliana, van: Fanelli (1973) p.142

Fig.63, J.C. Merz naar F.B. Werner (eerste kwart 18e eeuw), zicht op de Viale del Poggio Imperiale vanaf de Porta Romana. ontworpen door Giulio en Alfonso Parigi; Florence, Museo di Firenze com'era, van: Panichi (1975a), p.19

entree voorplein

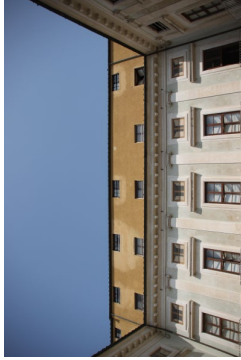
beelden op wacht huisjes aan entree voorplein

beelden op wacht huisjes aan entree voorplein

voorplein en (noord) facade villa

noord facade westelijke binnentuin

noord facade oostelijke binnentuin

loggia zuid facade oostelijke binnentuin

oost facade westelijke binnentuin

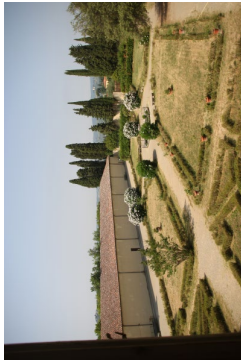
noord facade oostelijke binnentuin

west facade oostelijke binnentuin

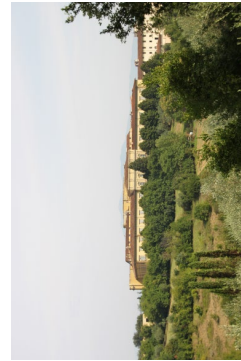
zuid facade oostelijke binnentuin

westelijke tuinen en stallen (huidige gymzaal)

gewelven voor de entree

achterzijde villa met landertjen

voorgevel entree loggia

hoofd vleugel en zijvleugel aan het voorplein

zijvleugel aan het voorplein

facade van de zijvleugel aan het voorplein

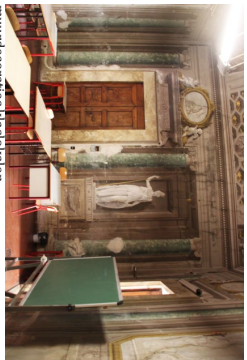
Kluisjes van de scholieren

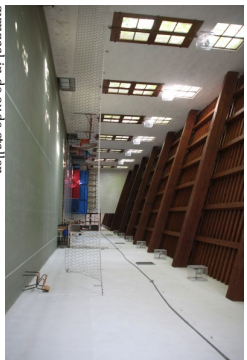
geschilderde vloeren

detail bouwconstructie dubbele omgang

muurdecoraties kassokalen

gymzaal in de oude stallen

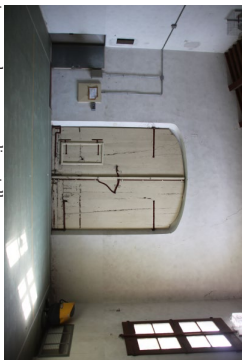
decoraties slaapzalen

omgang eerste verdieping centrale binnenplaats

toegang deur voormalige stallen

gymzaal en voormalige stallen

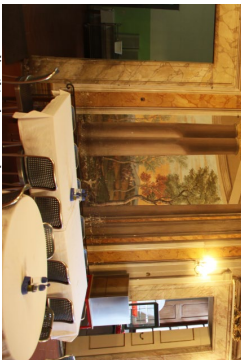
doorgang slaapzalen

trompe l'oeil in lokalen

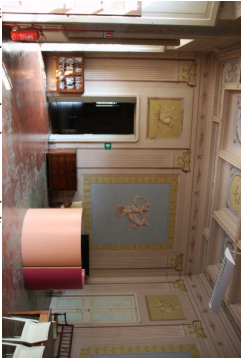
constructie en decoratie kapel oostelijke vleugel

trompe l'oeil in de eetzaal

gymzaal en voormalige stallen

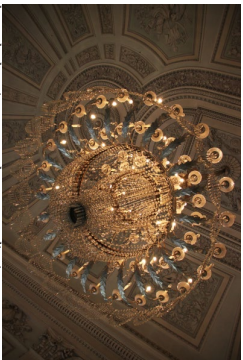
rijk gedecoreerde zalen voor scholieren

eenvoudige plafonddecoraties in kleine kamers

badkuip hergevoerde appartementen

kronluchter in grote zaal eerste verdieping

communicatiesysteem oude kazerne

klaslokaal

omgeving begane grond rondom centrale binnenplaats

westelijke binnenplaats gezien vanaf de eerste verdieping

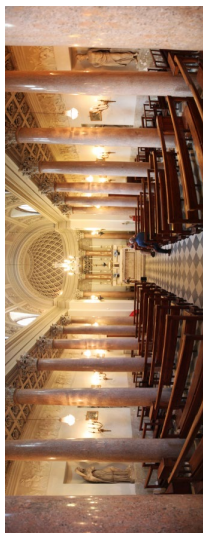
plafondschildering kapel

slaapzaal sciltoeren

nieuwe museum in de villa

interieur kapel

noordgevel westelijke binnenplaats

trappenhuis in de westvleugel

voortplein en noordfacade van de villa Poggio Imperiale

Reportage in en rondom Villa Poggio Imperiale, foto's: Van Deursen (2015)

Fig.64, (s.d.), plattegrond van de boerderijen en werkplaatsen van de Poggio Imperiale, ASF, Pianta dello Scrittoio delle Regie Possessioni Pianta Sciolte 096

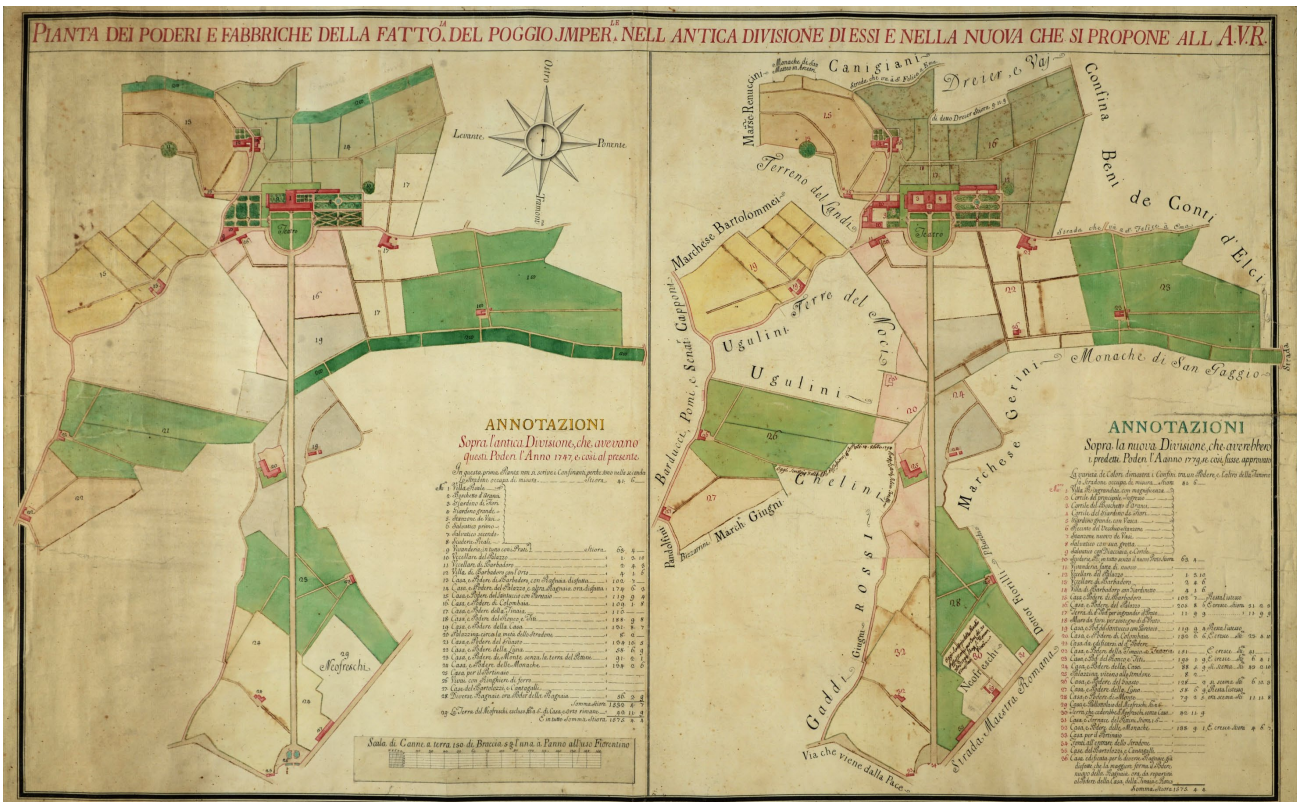

Fig.65, (s.d.), plattegrond van de boerderijen en werkplaatsen van de Poggio Imperiale in een oude (1747) en nieuwe (1779) onderverdeling, ASF, Pianta dello Scrittoio delle Regie Possessioni Pianta Sciolte 131

Veduta della Real Villa del Poggio Imperiale.

Fig.66, (s.d.), zicht op de Koninklijke villa Poggio Imperiale, ASF, Possessioni - Tomi, 009., 006_C_001_V

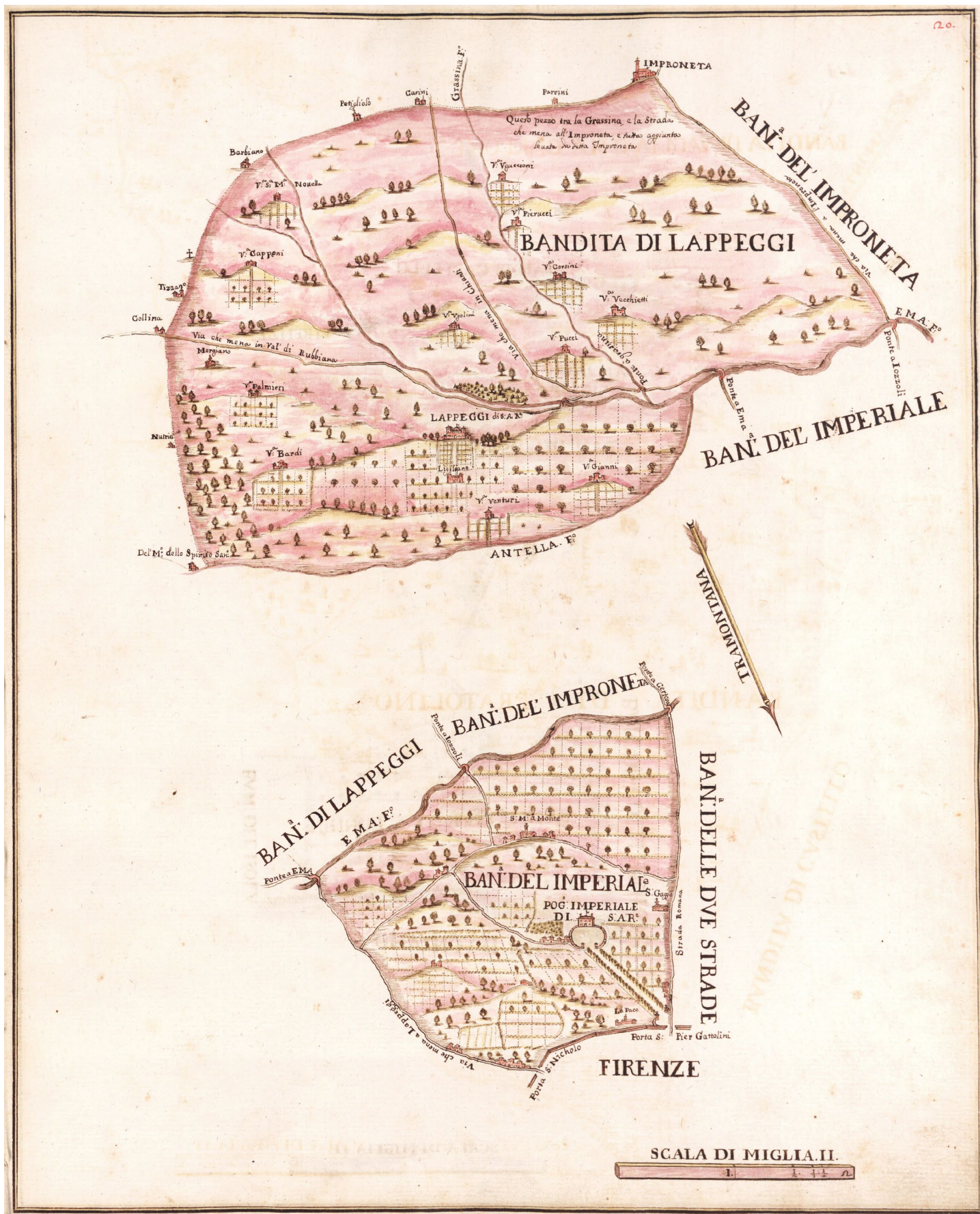

Fig.67, (s.d.), landgoed van Poggio Imperiale, ASF, Possessioni - Tomi, 012., 014_P_020_R

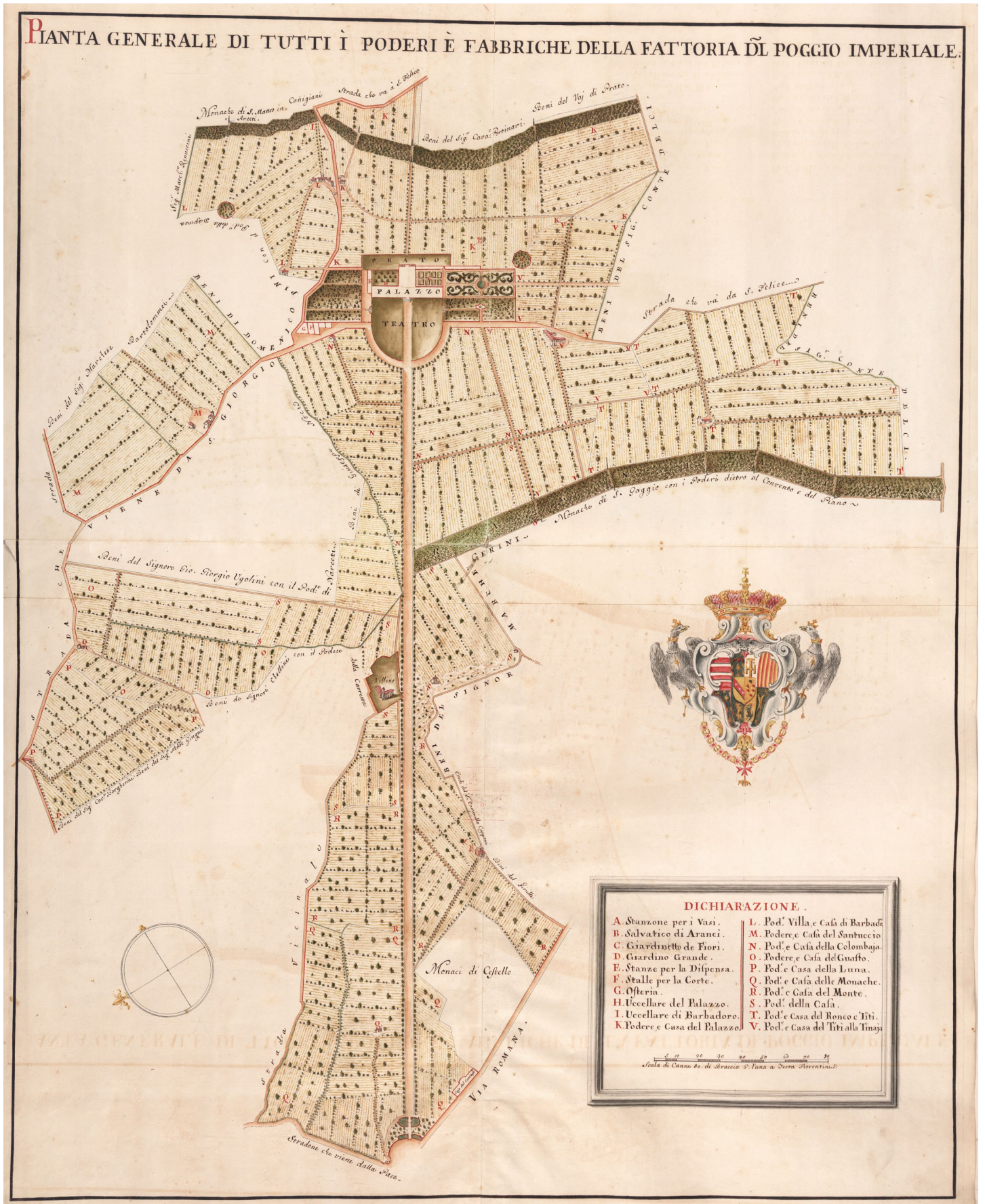

Fig.68, (1696), plattegrond met alle boerderijen en rkplaatsen van het landgoed Poggio Imperiale, ASF, Possessioni - Tomi, 009., 008_C_002_V

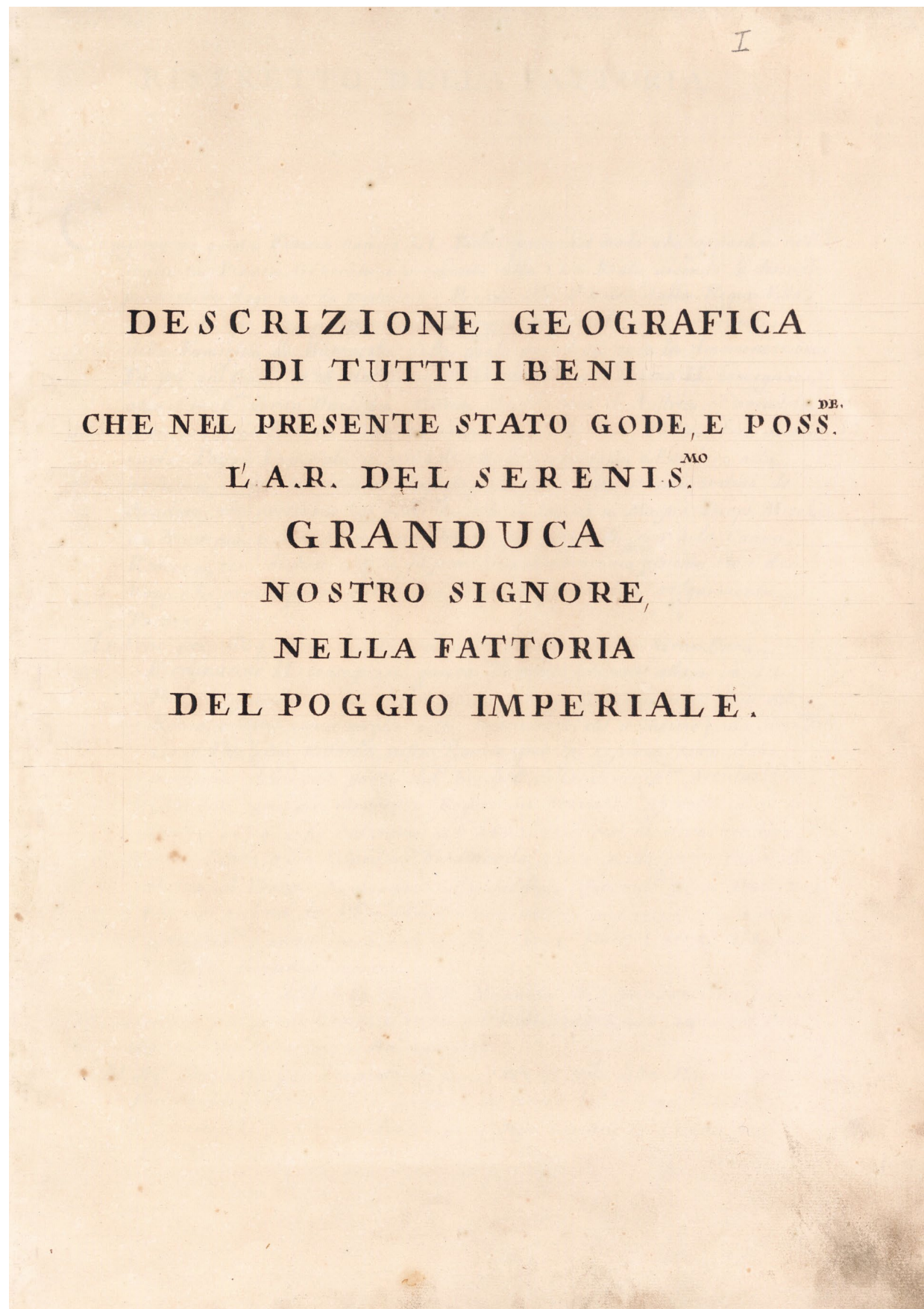

Fig.69, (s.d.), titelblad: geografische beschrijving van alle landgoederen van Poggio Imperiale, ASF, Possessioni - Tomi, 009., 002_C_001_R

II

RISTRETTO DELLA FATTORIA.

Compongono questa Fattoria numero XI. Poderi posti nel modo che apparisce nell'ingiunta Pianta Generale, e pervenuti nella Casa Reale, secondo la descrizione particolare d'ogni uno de medesimi. Prende ella il nome dalla Regia Villa che n'è il Capo, detta presentemente Poggio Imperiale, e fu anticamente della Famiglia de Baroncelli, dalla quale prendeva anco la denominazione. Fu poi nell'Anno 1628. dal Sereniss.^{mo} Gran Duca Cosimo II. consegnata alla Sereniss.^{ma} Gran Duchessa Maria Maddalena d'Austria, e l'avendola ^{adornata} arricchito la Fattoria d'Entrato, colla compra di vari Poderi, fece denominarla Poggio Imperiale, ne volendo che si continuasse ad andare alla medesima, senza la dovuta Magnificenza, anco della Strada, ordinò lo Stradone, che presentem.^{te} si vede, dandolo in cottimo a Maestro Iacopo Meschini da Ninversa, e M.^{ro} Antonio da Urbino, per prezzo di 37. 6. 8. la Canna Romana, cioè di braccia $13 \frac{2}{3}$, e fu prontamente terminato assieme con i due Vivaj, che per la parte della Città lo principiano, detti volgarmente i Poeti.

L'Anno poi 1659. sotto di 20. Ottobre. fu dal Serenissimo Gran Duca Ferdinando II. consegnata questa Fattoria, (divisa allora in 12. Poderi, essendo in due diviso quello, che presentemente si dice del Ronco, e Titi, come meglio nella Descrizione del medesimo) alla Sereniss.^{ma} Gran Duchessa Vittoria della Rovere, per la cessione fatta dalla medesima della sua parte dell'Eredità della Sereniss.^{ma} Arciduchessa Claudia, come per Strumento Rogato Ser Tommaso Asprelli in di 20. Ottobre 1659. e fu valutata sc. 62500. compreso in detta vendita anco l'Orto, o sia Giardino Ferdinando, che è quello posto fuori alla Porta al Prato. Fu dunque dalla Suddetta Sereniss.^{ma} Gran Duchessa Vittoria ridotta la Villa alla Magnificenza, e perfezzione, che vedesi presentem.^{te} e restituita poi al Sereniss.^{mo} Gran Duca Cosimo III. per la di lei funestiss.^{ma} morte.

Si paga ogn' Anno di Livello alle RR. Monache di S. Giovannino Ierosolimitano, per alcuni Campi esistenti nel Podere del Ronco, unito col Pod.^{ere} del Titi, Sti.^o 60 Grano e Ba.^{to} 24 Vino.

Al Sig.^{ro} Portinari per il comodo di piantare lo Stile della Ragnata del Podere del Palazzo Sti.^o 1. Grano, e un mezzo ba.^{to} di Vino l'Anno.

Alla Commenda, e Commendatore di S. Sepolcro Scu.^{to} 15. l'Anno per Livello del Podere del Santuccio.

Fig.70, (s.d.), blad 1: geografische beschrijving van alle landgoederen van Poggio Imperiale, ASF, Possessioni - Tomi, 009., 003_C_002_R

Notizie Diverse

III

Nella compra dal sig^o Carlo Magalotti, come in questo a-----
vi era una villa, e se presentemente chiamano l'Imperialino,
et è poco sopra la metà dello Stradone, ridotta, et accresciuta
al Regno et vedesi, dal sig^o Auditore Ferrante Capponi, al quale
fui data a godere sua vita durante, quale ritornò poi alla Casa
Sereniss^{ma} per la dilui morte.

La Sereniss^{ma} Gran Ducessa Maria Maddalena d'Austria compio dal
sig^o Carlo Magalotti quattro Poderi con villa, e sono gli appo

Della Casa

Della Luna

Del Guasto

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

Della Torre

che sono i tre che ancora vegliano nella Casa Reale
e quello =

Della Torre venduto al Diaccetti come in questo a-----
Tutta la compra importa scudi $\frac{m}{20}$ come per Contratto Rogato & Bernardo
Giudicariighi sotto di 7. novembre 1624. e fu nei Confini, e se nella
Descrizione particolare di ciascheduno appare, Bene e però vero che
non sono presentem^{te} dentro a gl'antichi Confini, a causa delle mutaz^{ioni}
fatte p^{er} comodità delle vendite seguite, e p^{er} facilità de Lavoratori.

Il sig^o Matteo Botte Maggior Domo del Sereniss^{mo} Gran Duca Cosimo II. donò
al mede^{mo} ogni suo effetto come p^{er} la Donazione da lui fatta sotto di
7. Sette. 1619. p^{er} Rogo di S. Fran^{co} Marelli, e ne fu p^{er} la dilui morte, preso
il Possesso. Si trova in essa Donazione esservi già spettante a questa fatto
un Palazzo, detto di Monte Turli, con il Prato da tre bande, Cappella,
et Orto murato, et altro sue appartenente poste nel Lep^o di S. Felice a
Ema, con tre Poderi contigui al d^o Palazzo, uno di quelli fu dato dal
Sereniss^{mo} Gran Duca

al sig^o Niccolò dell'Antella come p^{er} Contro Rogato & Fran^{co} Dinghi
sotto di 6. Luglio 1626. per $\text{scudi } 1700.$

E due con il Palazzo ne furono venduti al sig^o Conte Ranieri d'Elci,
come in qu^o a-----

Il Sereniss^{mo} G. D. Ferdinando II. e p^{er} detto il sig^o Giuliano Romoli Ministro
dello Scrittorio delle Possessioni di S. A. S. vendè al sig^o Conte Ranieri
d'Elci p^{er} prezzo di $\text{scudi } 9850.$ sotto di 6. Xbre 1647. come p^{er} Contratto
Rogato & Lorenzo Bindi. Un Palazzo detto di Monte Turli con sue
appartenenze, et i due Poderi Batoracca, e monte Turli pervenuti
nella Casa Sereniss^{ma}, o in tutto o almeno p^{er} la maggior parte p^{er} la
Donazione fatta dal^{lo} M^odo Matteo Botte, mentre per la variazione
fatta de Confini in occasione di queste altre vendite e passaggi non sene
risorsa più l'identità precisa accennandosi qui solo per un lume, mentre essendo uscite
colla Casa Ser^{eniss} la sua vendita, non può neppure la puntuale loro spesa

Fig.71, (s.d.), blad 2: geografische beschrijving van alle landgoederen van Poggio Imperiale,
ASF, Possessioni - Tomi, 009., 004_C_003_R

Il detto Sereniss.^{mo} Gran Duca Ferdinando, e per Lui il medesimo Sig.^{ro} Giuliano
Domoli vendè sotto di 18. Lug.^o 1649. per prezzo di sc. 200. come per Contratto
rogato S. Lorenzo Bindi, alla Sig.^{ra} Maria Pini il Poderino della Dispensa,
che era ristretto comprato dal Sig.^{ro} Fran.^{co} Maria, e Simone Dati sotto di
12. s. Embre 1632. per prezzo di sc. 2000 rogato S. Fran.^{co} Dinghi, e confinava
a S. S. S. col Podero del Santuccio 2.º Via 3.º Beni di Barbadori oggi S. S. S.
4.º S. Renuccino.

Il medesimo Sereniss.^{mo} Gran Duca Ferdinando Secondo, e per detto il Ministro delle
Rappres.^{ioni} di S. A. S. vendè a Senone, Bernardo, e Ulivieri da Diacceto
mediante il Magistrato de Lupilli il Podero della Torre, come per Contratto
rogato S. Simone Fabbri, sotto di 12. Agosto 1651. per prezzo di
sc. 5050. et era uno di quelli venuto nella Casa Sereniss.^{ma} La
compra fatta dal Sig.^{ro} Carlo Magalotti sotto di 7. g^{no} 1624. come
in qu.^o a ---. Confineava allora a p.^o Via. 2.º Monache di S. Gaggio,
3.º Dagnaiia del Poggio Imperiale, e quando fu venduto a Diacceti
sotto i suoi confini. Passò poi nel Sig.^{ro} Mase Pici Anton Perini per
vitalizio da lui fatto con Linato Diacceti.

La Sereniss.^{ma} Gran Duchessa Vittoria della Rovere vendè per Contratto rogato
M.^o Tommaso Carperelli Luogo Tenente Fiscale per prezzo di sc. 100. a
M.^o Gio. Battista Cantagalli una Striscia di Terra sotto di 28. Luglio
1692. di B.^o 80. di Lunghezza, e B.^o 20. di larghezza, confinata a S.^o Via
Romana 2.º di sotto, Boschetto del Vivaio, che appie dello Stradone 3.º di
di sopra, Livello del Neofeschio infra, et e' dove presentem.^{te} si vedano
Le Case del Cantagallo.

Fig.72, (s.d.), blad 3: geografische beschrijving van alle landgoederen van Poggio Imperiale,
ASF, Possessioni - Tomi, 009., 005_C_004_R

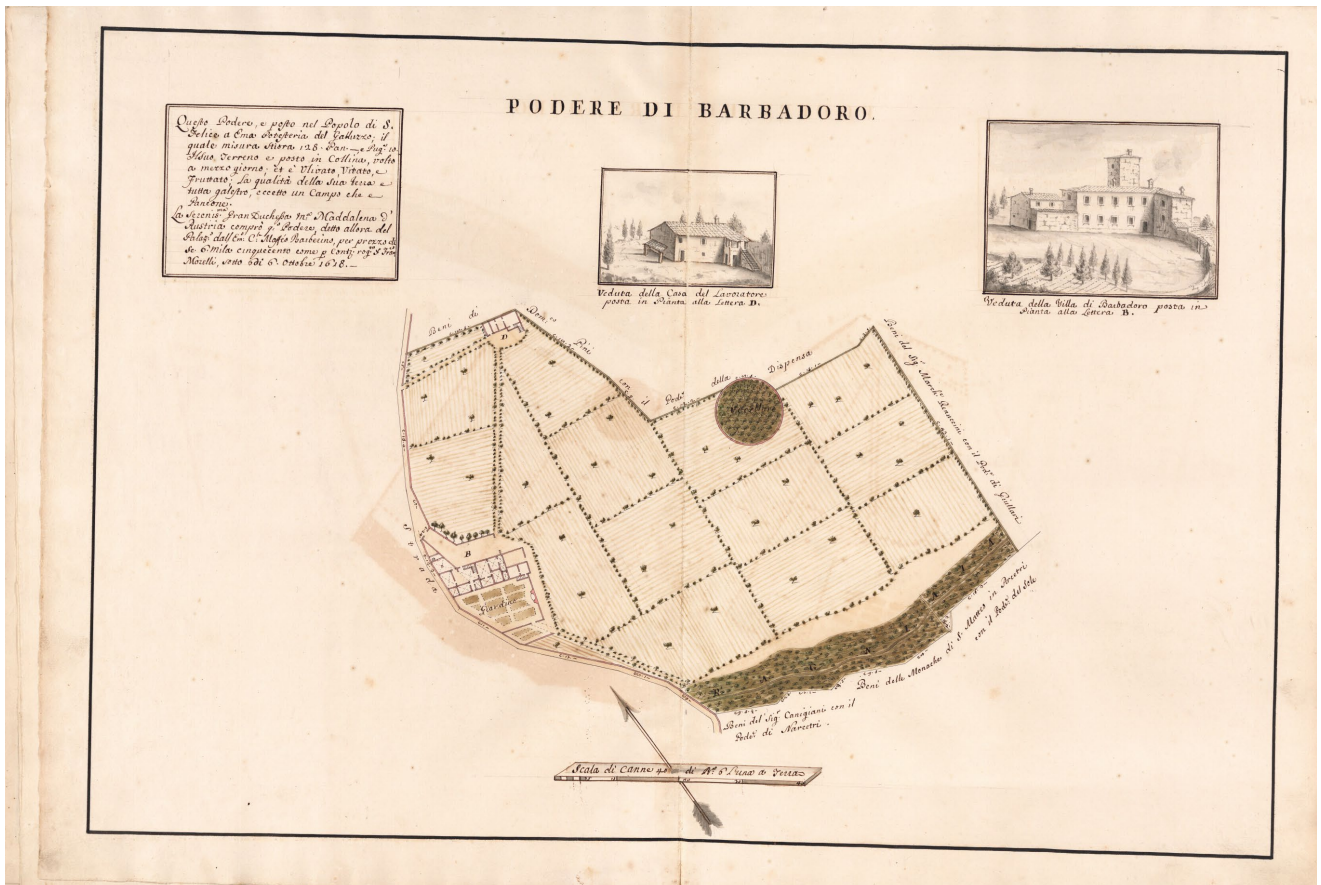

Fig.74, (s.d.), landbouwgrond bij boerderij Barbadoro, ASF, Possessioni - Tomi, 009., 012_C_004_V

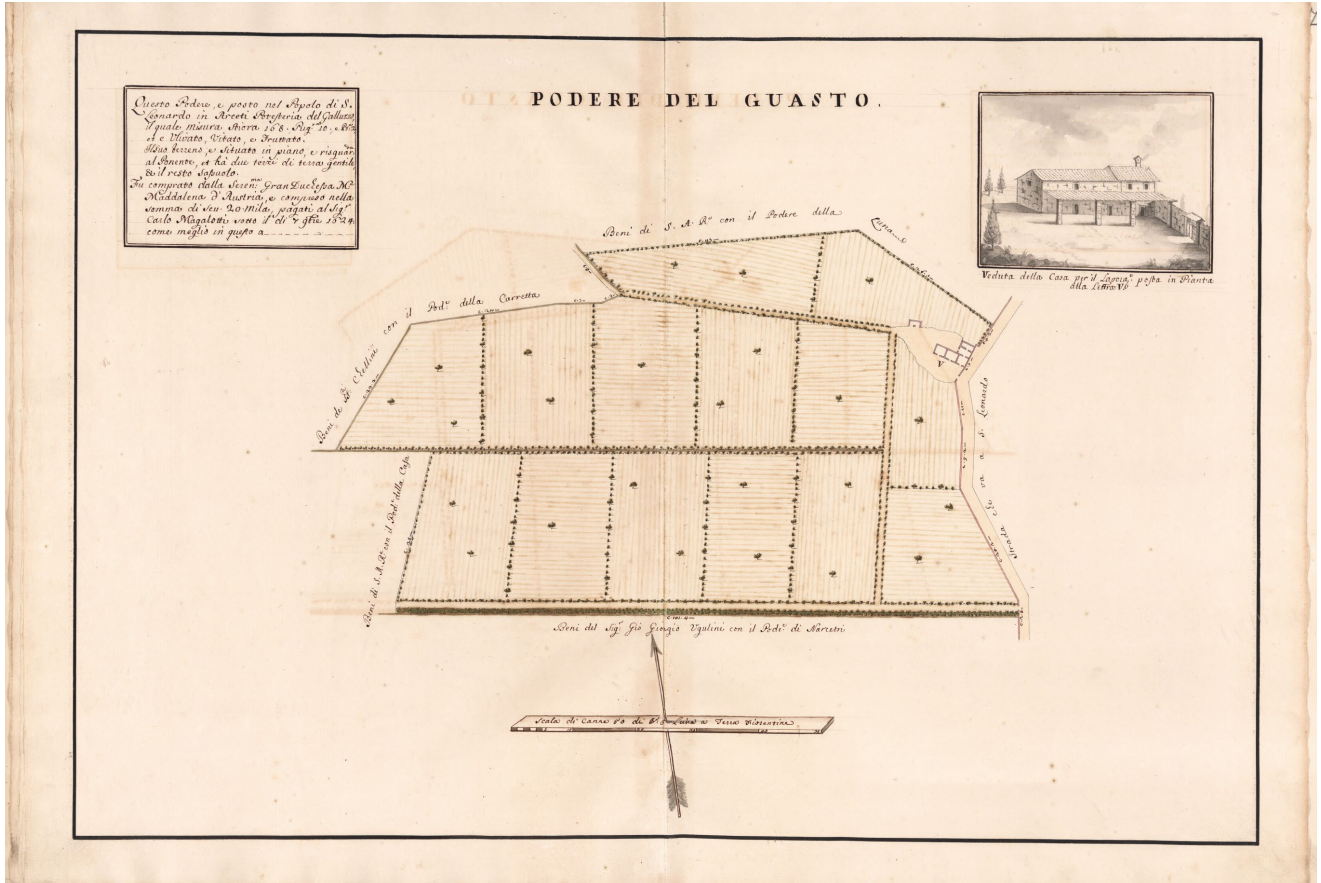

Fig.76, (s.d.), landbouwgrond bij boerderij Guasto, ASF, Possessioni - Tomi, 009., 016_C_006_V

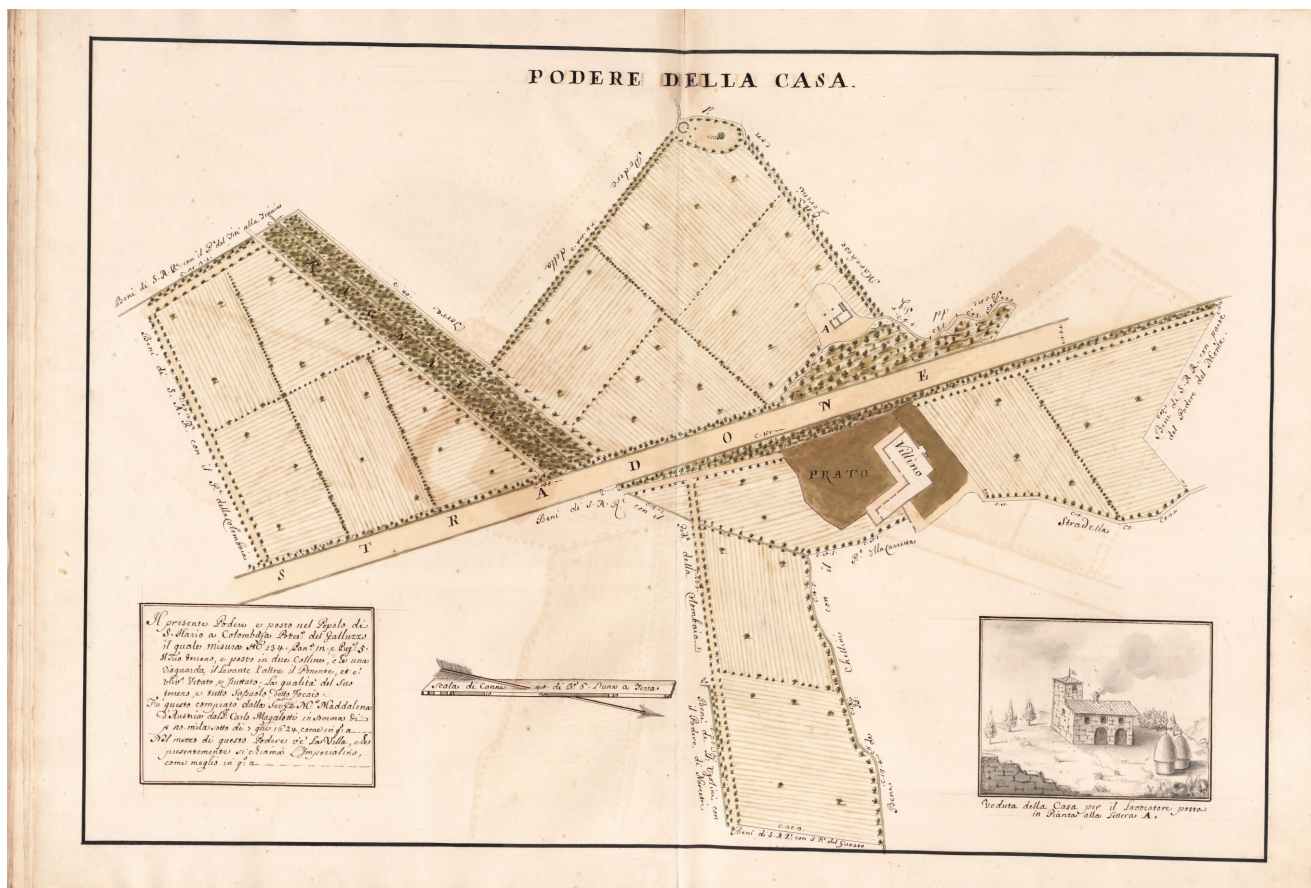

Fig.81, (s.d.), landbouwgrond bij boerderij Casa, ASF, Possessioni - Tomi, 009., 026_C_011_V

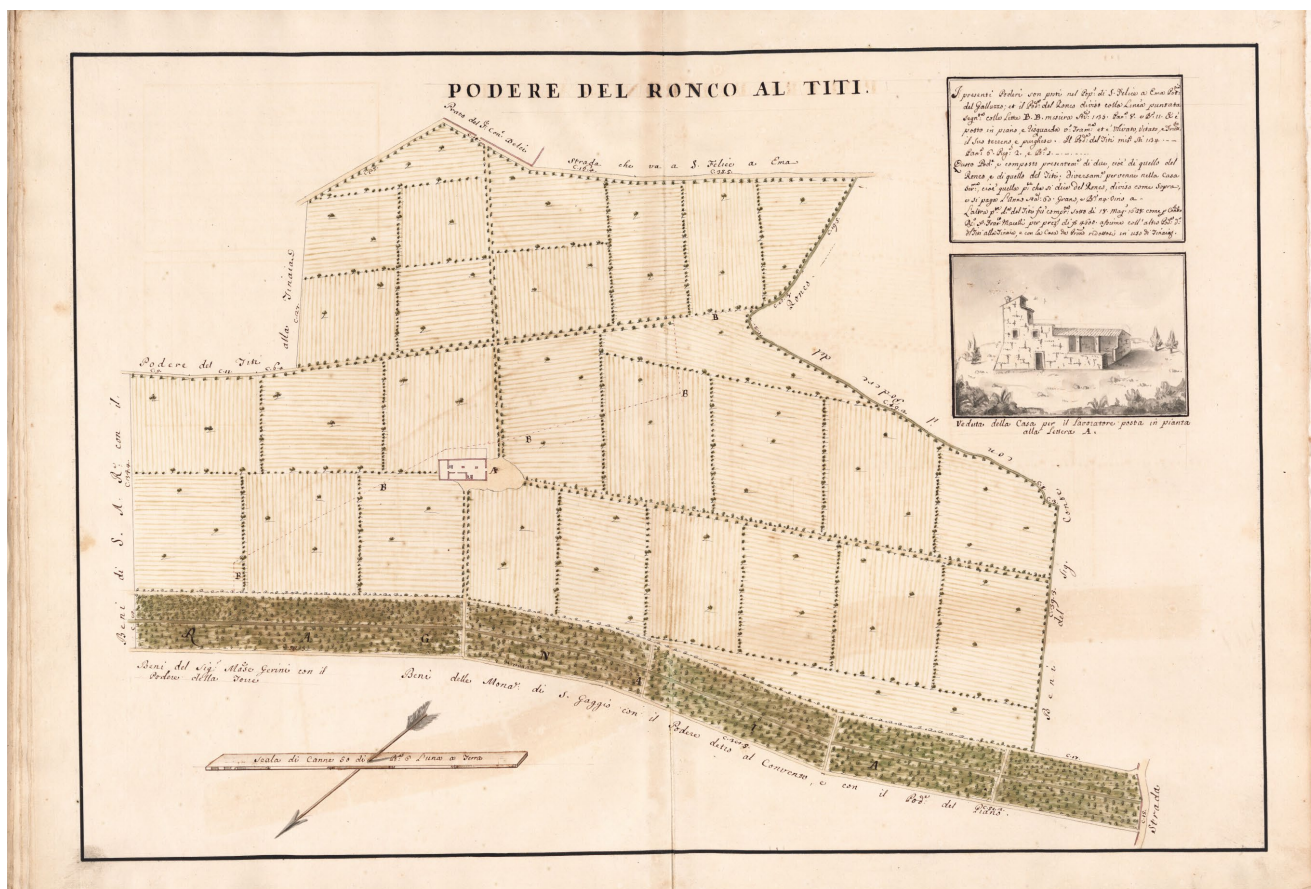

Fig.83, (s.d.), landbouwgrond bij boerderij Ronco al Titi, ASF, Possessioni - Tomi, 009., 030_C_013_V

NOORD

WEST

POGGIO A CAIANO

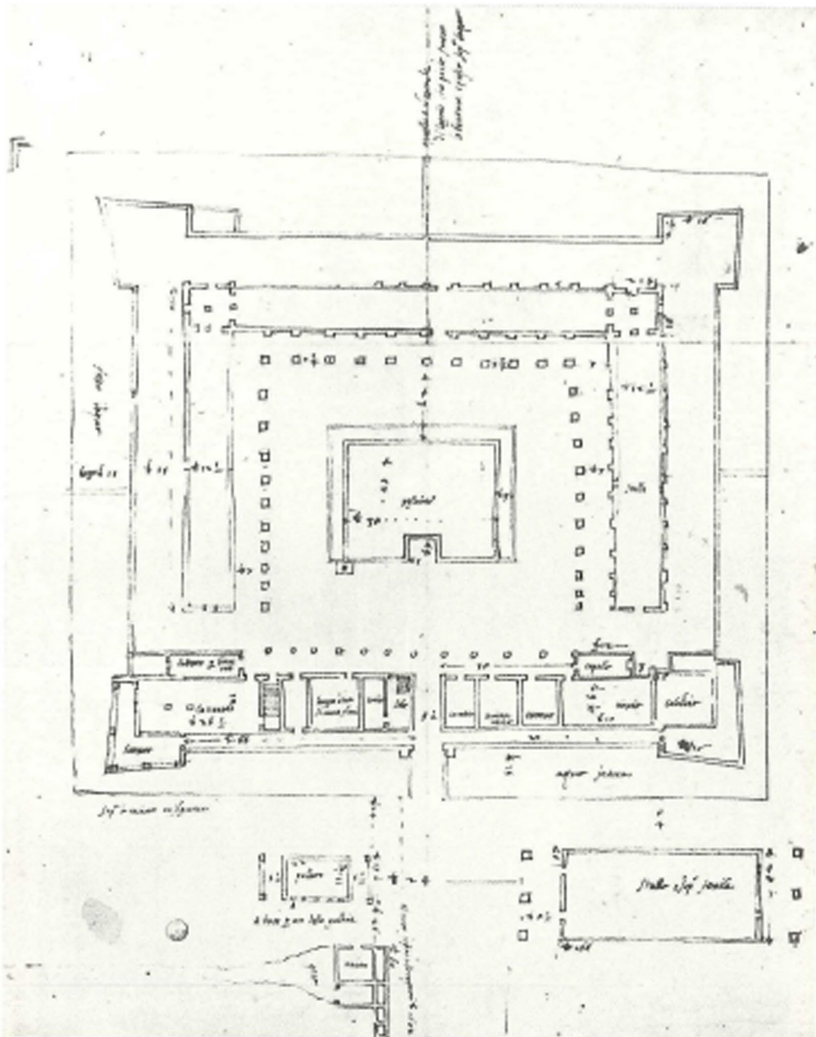

Fig.84, Giovantonio Dosio, (s.d.), plattegrond van de melkveehouderij van Poggio a Caiano Florence, Galleria degli Uffizi, Cabinetto de' Disegni e delle Stampe, Uffizi 2675 A. van: Ellis Foster (1978b)

Fig.85, Ottavio Vannini, (c. 1638-42), Michelangelo toont Lorenzo il Magnifico het hoofd van een faun, detail (rechts) van Giuliano da Sangallo met tekeningen van villa Poggio a Caiano; sala di G. da S. Giovanni in Palazzo Pitti, fresco van: Web Gallery of Art

Fig.86, a.o., (16e eeuw), de bouw van Villa Poggio a Caiano (compleet en detail); zestiende-eeuws tapijt in palazzo Vecchio, Florence; van: Bardazzi & Castellani (1981b), p. 660

Fig.87, Giovanni Stradano, (c.1559), aankomst Eleanora van Toledo in Poggio a Caiano, plafondschildering (fresco) in de Sala di Cosimo van Palazzo Vecchio in Florence (huidige burgemeesterskamer)

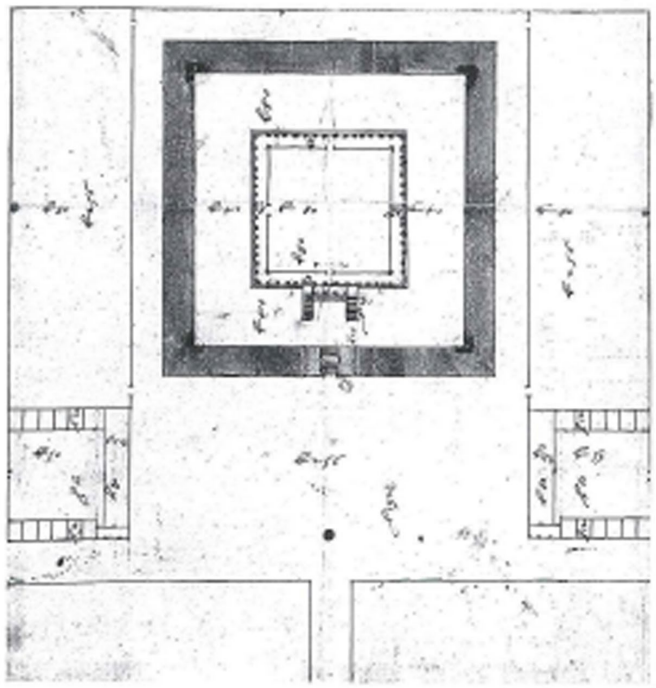

Fig.88, a.o., (voor 1521 of na 1530), projecttekening voor een slotgracht rondom de villa, kopie: Ackerman (1990), p.83

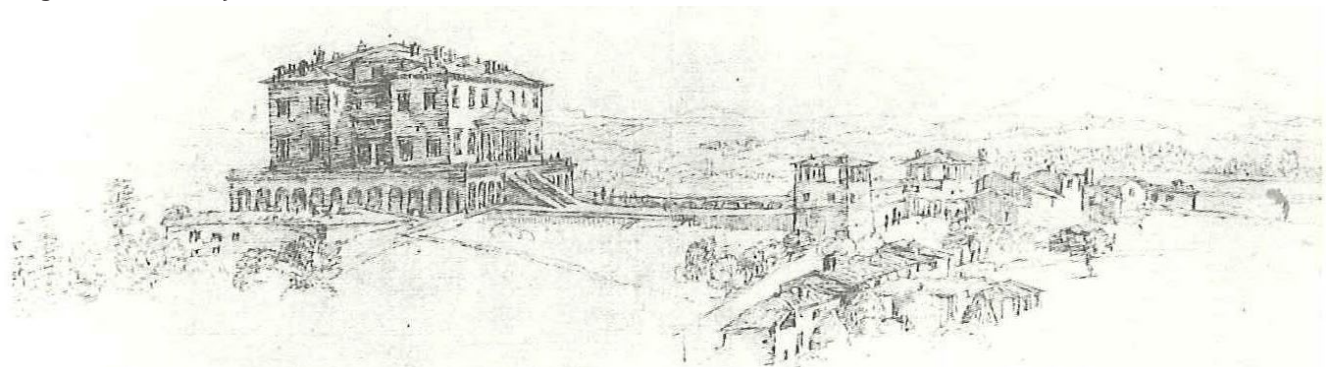

Fig.89, a.o., (17e eeuws), perspectieftekening van de villa Poggio a Caiano en directe omgeving; collectie De Boer, van: Ellis Foster (1978b)

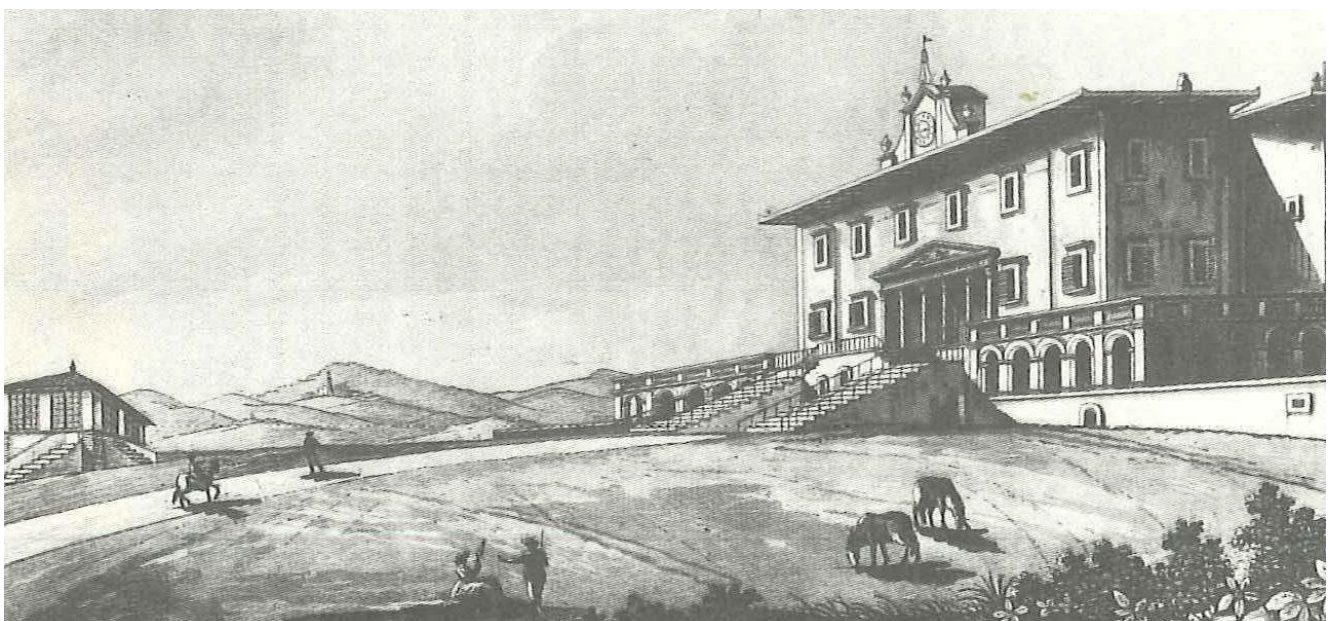

Fig.90, A. Terreni, (c.1801), zicht op de villa Poggio a Caiano kopie: Ellis Foster (1978b)

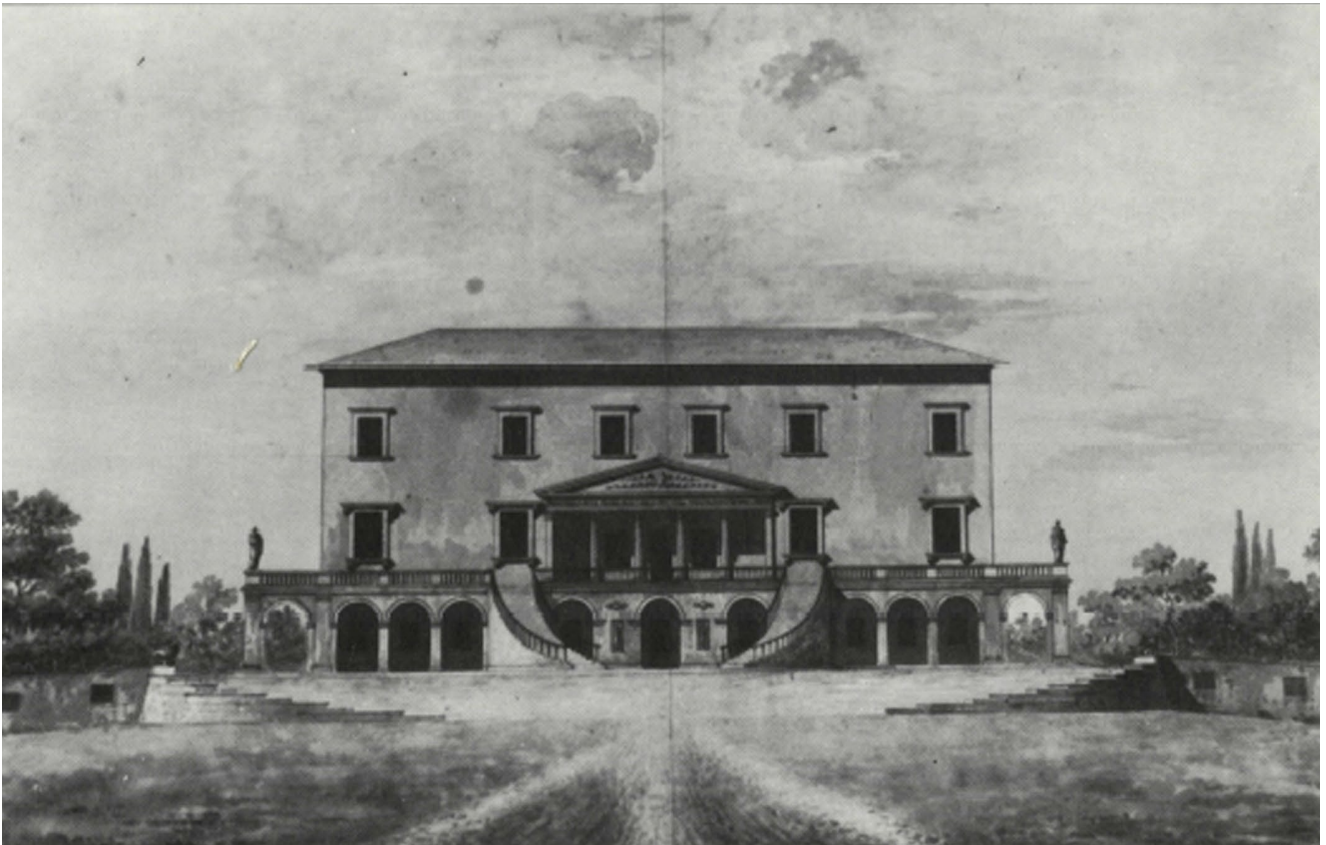

Fig.91, P. Poccianti, (1801), Project voor de nieuwe trappen van de villa Poggio a Caiano, van: Bardazzi & Castellani (1981b)

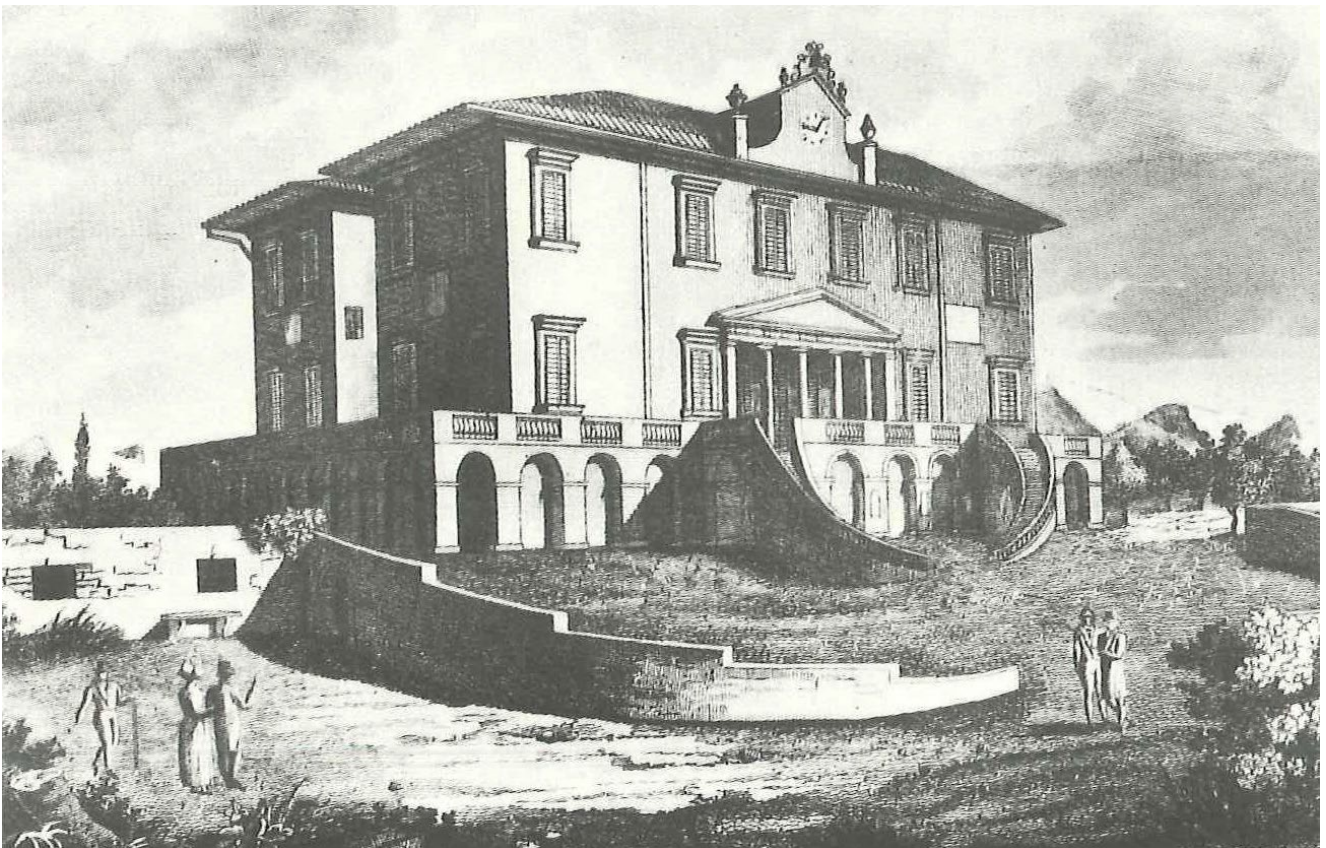

Fig.92, G. Magazzari, (c.1828), zicht op de villa Poggio a Caiano van: Ellis Foster (1978b)

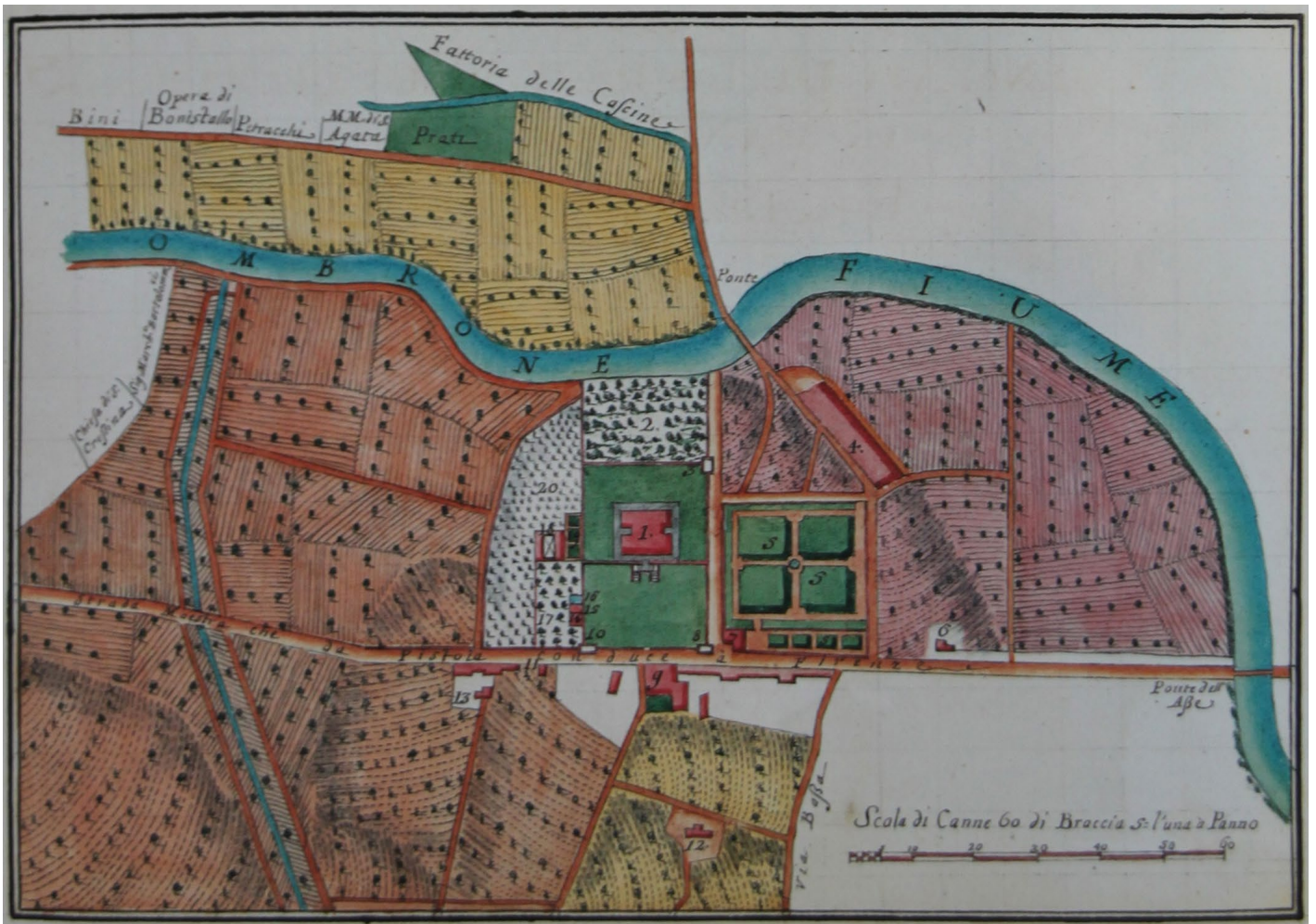

Fig.93, a.o., (18e eeuw), algemene kaart van de villa Poggio a Caiano, SUAP, RAT, 48, n.56 van: Fineschi (2001)

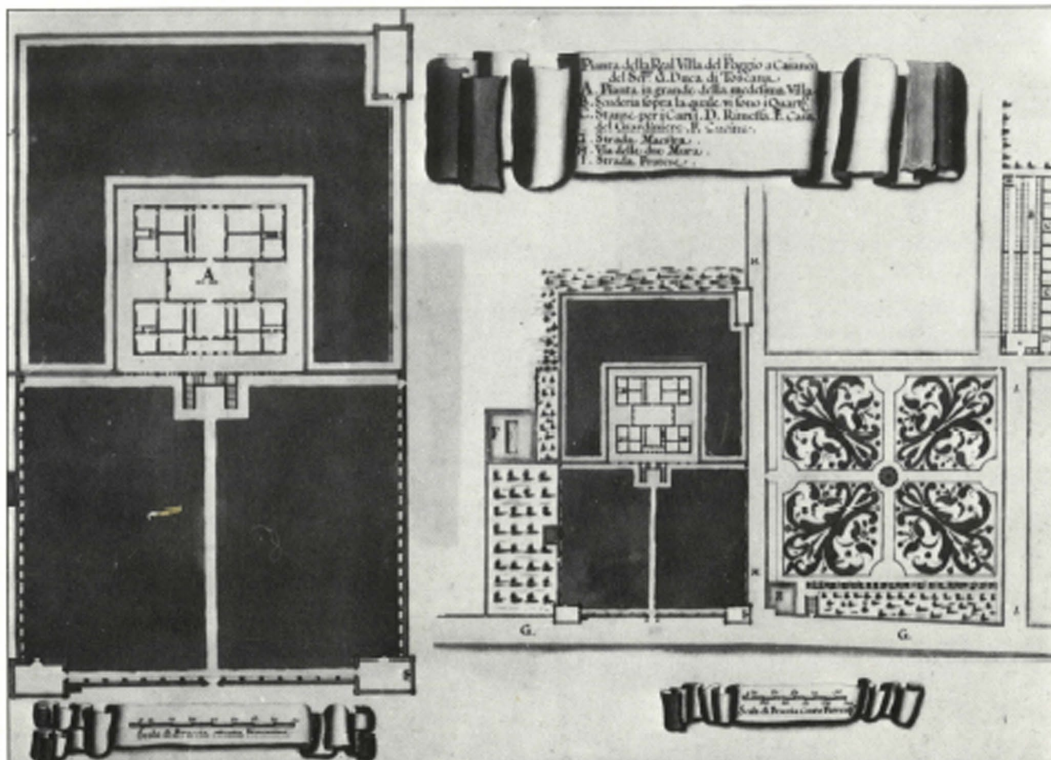

Fig.94, G. Ruggieri, (1742), plattengrond van de villa Poggio a Caiano en bijgebouwen, van: Bardazzi & Castellani (1981b), p. 660

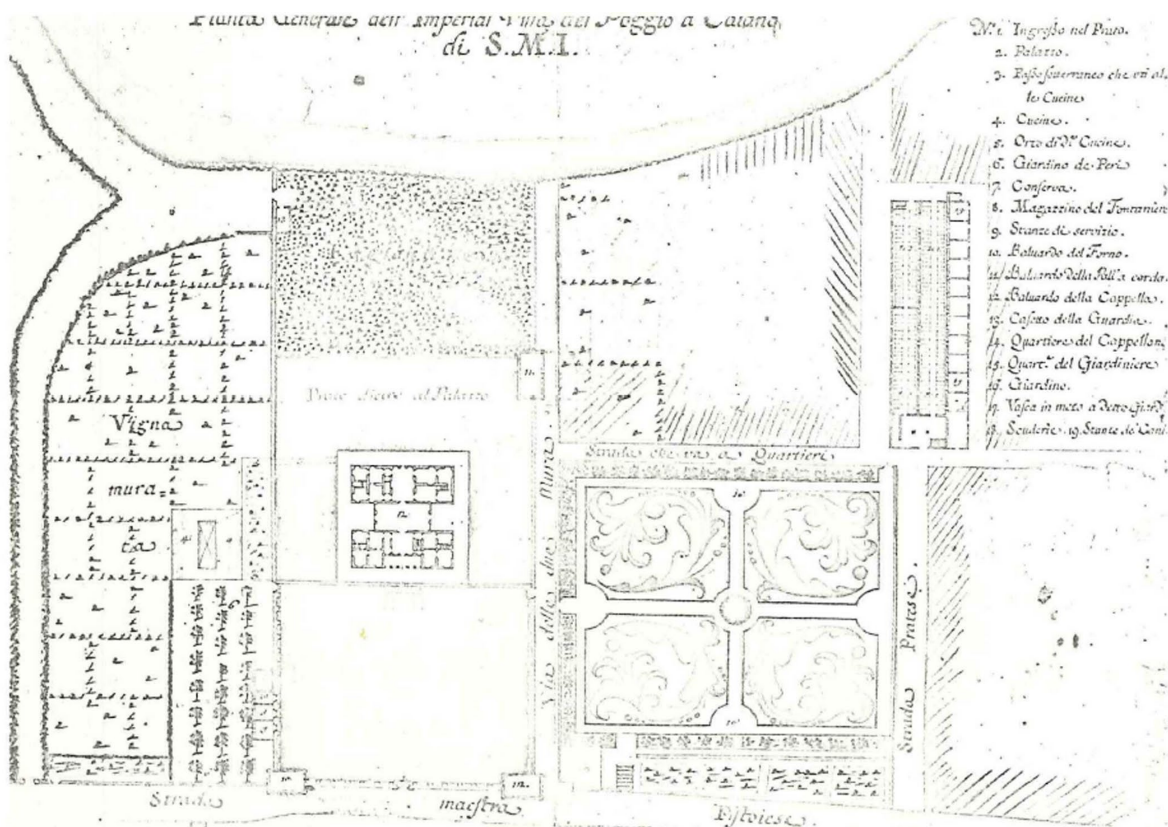

Fig.95, a.o., (c.1740-1811), plattegrond van de villa en directe omgeving, Florence, Museo Firenze come' era, Soprintendenza alla Gallerie, Gabinetto Fotografico, van: Ellis Foster (1978b)

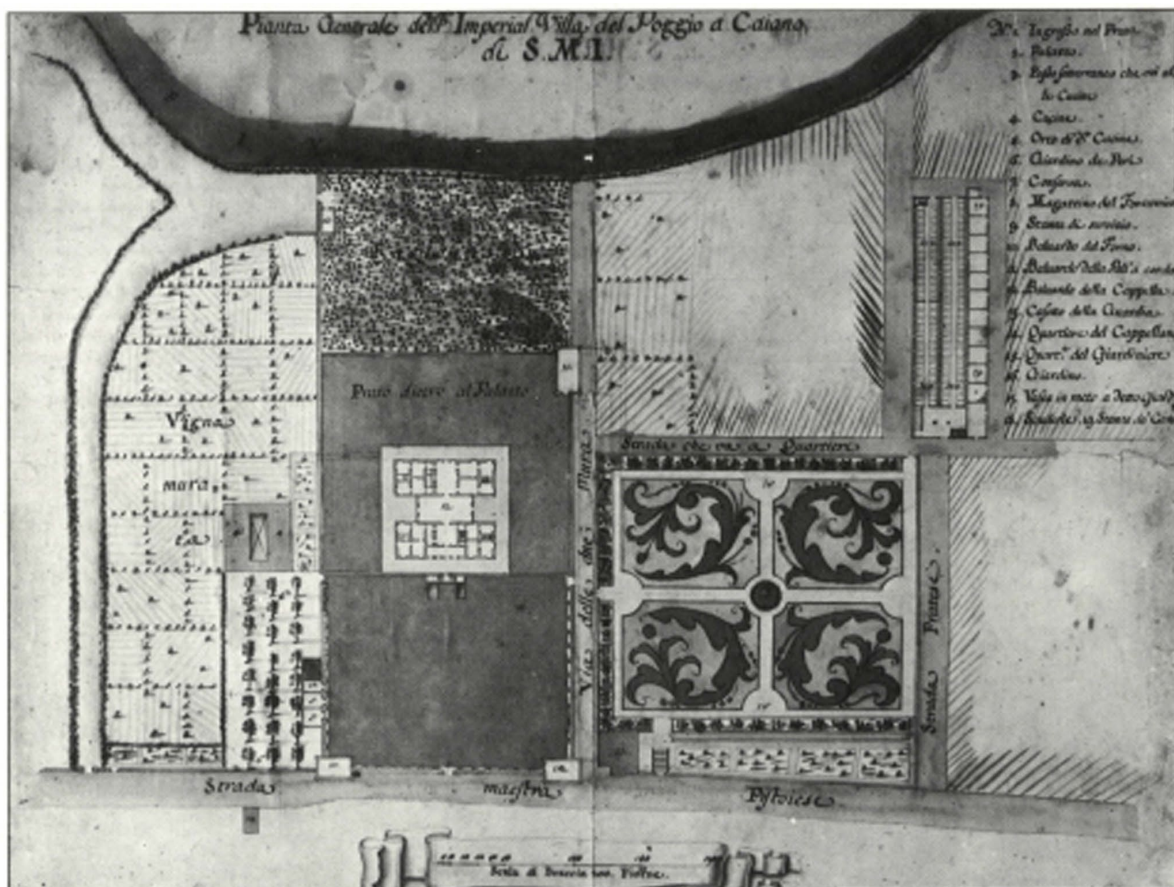

Fig.96, a.o., (18e eeuw), plattegrond van de villa Poggio a Caiano en bijgebouwen, van: Bardazzi & Castellani (1981b), p. 660

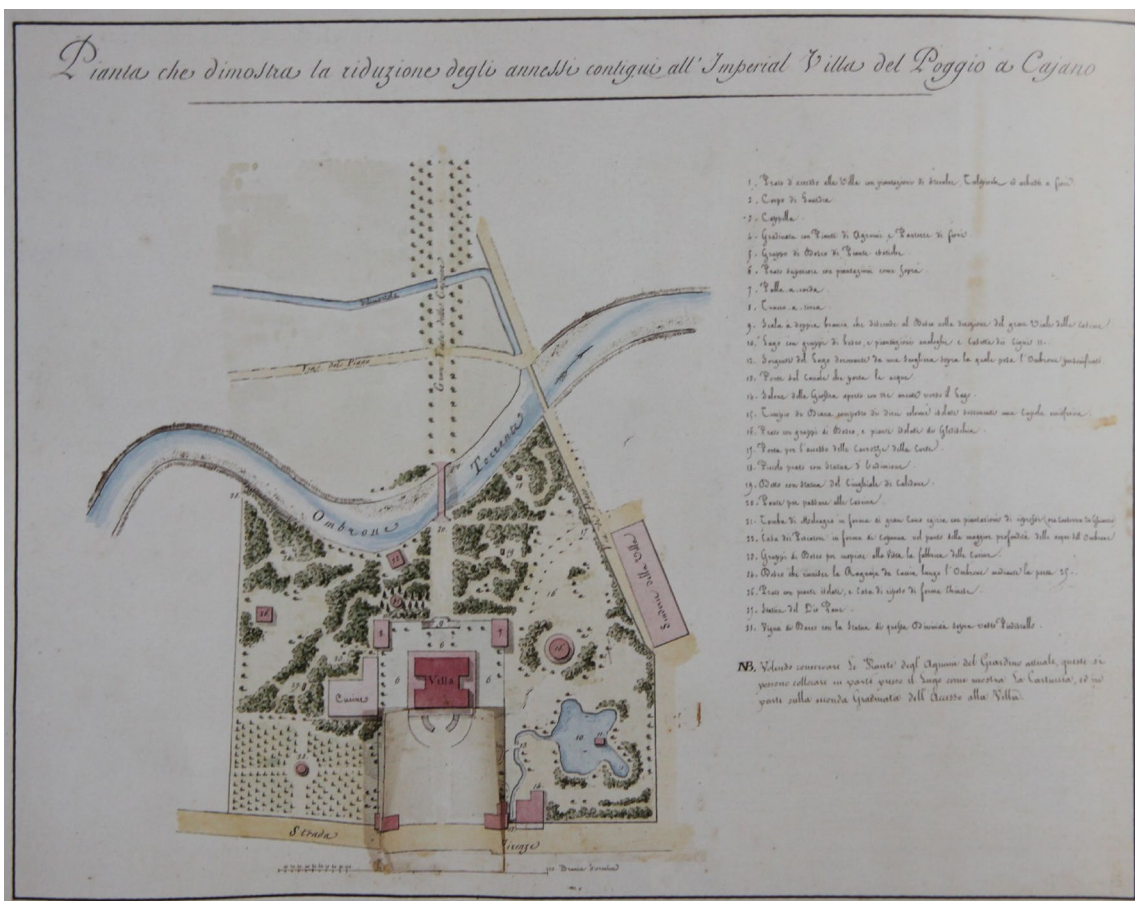

Fig.97, a.o., (s.d.), plattegrond van de villa Poggio a Caiano en aangrenzende gebouwen, Archivio di Stato Firenze, piante delle Regie Possessioni, van: a.o. (2001)

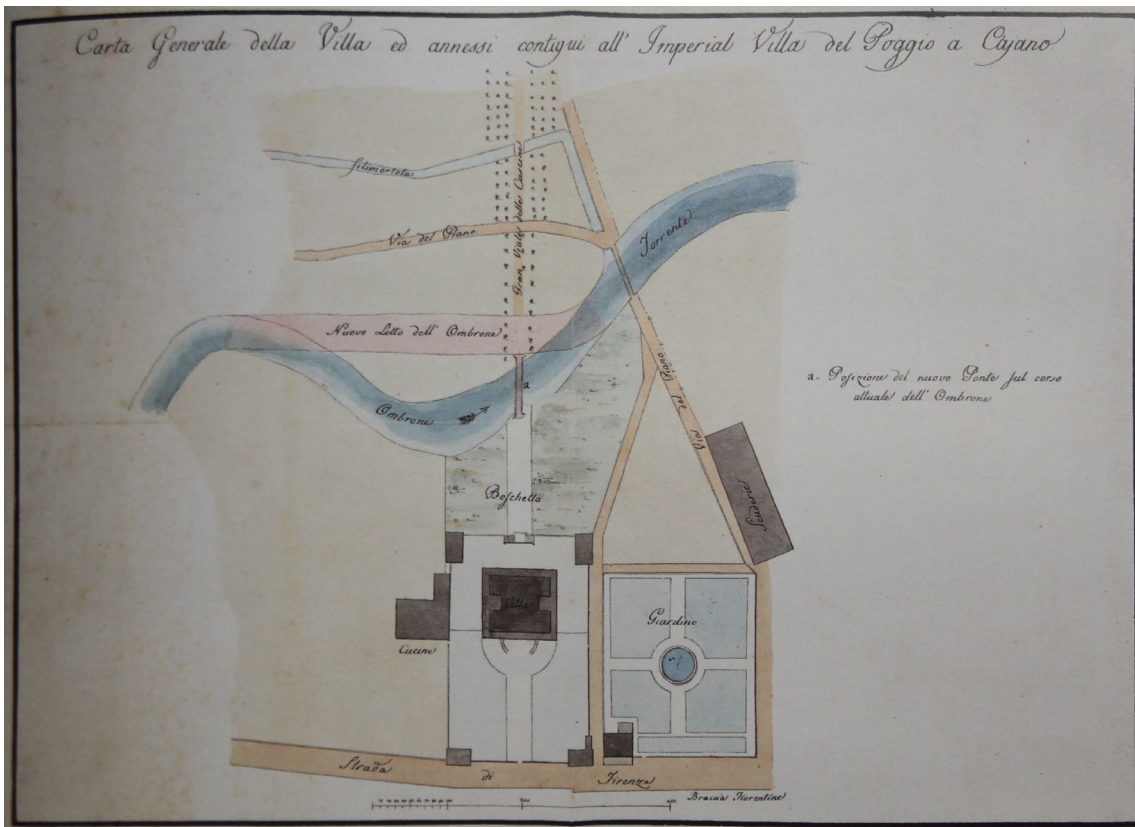
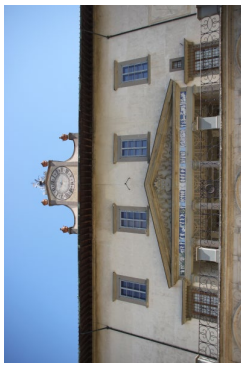

Fig.98, a.o., (s.d.), algemene plattegrond van de villa Poggio a Caiano en aangrenzende gebouwen, Archivio di Stato Firenze, Pianta delle Regie Possessioni, van: a.o. (2001)

hoofdentree op de 'piano nobile' en uurwerk

portico met timpaan sieren de entree

gedetailleerde restauratie van de trappen

zicht op trapconstructie

geveleanzicht uitenden H-plattegrond

kelderdoorgang onder de villa

hoofdtunnel van de kelderdoorgang

voortuin met medici wapen in buxus

zicht op de villa vanuit de parkentree

gelaagde bouwconstructie

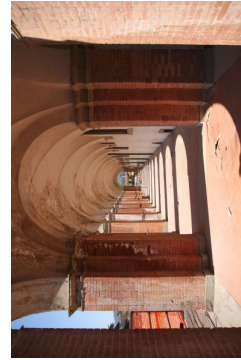
zuidelijke buxusperk met zicht op de villa

constructie portico omgang

hoofdingang begane grond

doorzicht portico omgang

nieuwe gecurveerde trappen

oprijlaan naar de villa

zicht op de villa vanuit het zuiden

zicht op de villa vanuit het westen

trappenhuis in de linkervleugel

muur- en plafonddecoraties centrale hal

plafonddecoratie centrale hal

turwerk op dak van de villa

portico omgang en zijgevel villa (oost)

overlakte doorgang op de eerste verdieping

model van de oorspronkelijke villa en trappen

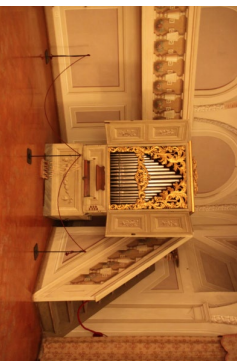
interne appartements trappen

terras aan voorzijde villa, zicht op Bonisallo

portico omgang en achtergevel villa

orgel in het theater

model van de oorspronkelijke villa en trappen

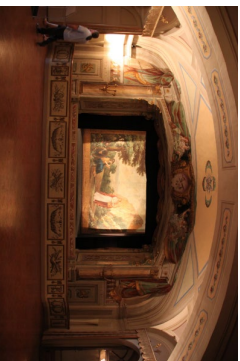
interne appartements trappen

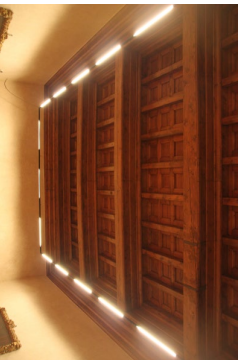
terras aan voorzijde villa

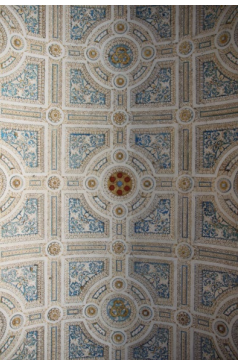
portico omgang en zijgevel villa (zuid)

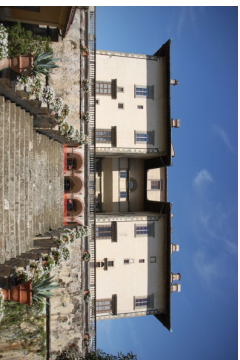
theater op de begane grond

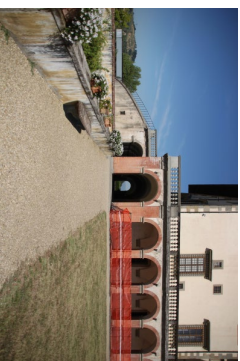
plafond eerste verdieping

plafond in portico entree eerste verdieping

trappen naar de oostelijke tuin

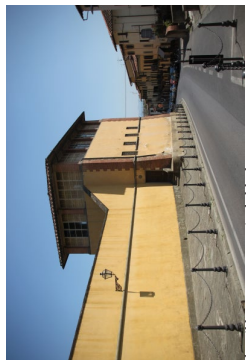
construceerde portico omgang en trappen

de orangerie in de oostelijke tuin

zicht op de villa vanaf de verbindingsweg

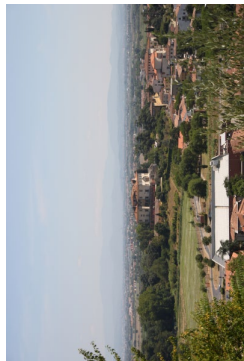
detail bouwconstructie dubbele omgang

villa gezien vanaf de oprijlaan

de orangerie gezien vanaf de trappen naar de villa

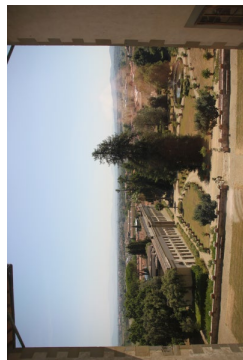
zicht op de villa vanaf de kerk in Bonisistallo

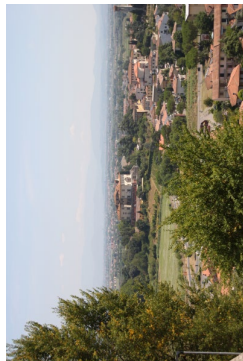
dubbele omgang van de wachttorenen

de voortuin gezien vanaf de voorzijde van de villa

de orangerie gezien vanuit de villa

zicht op de villa vanaf de kerk in Bonisistallo

zicht over de noordelijke laan langs de villa

voortuin van de villa

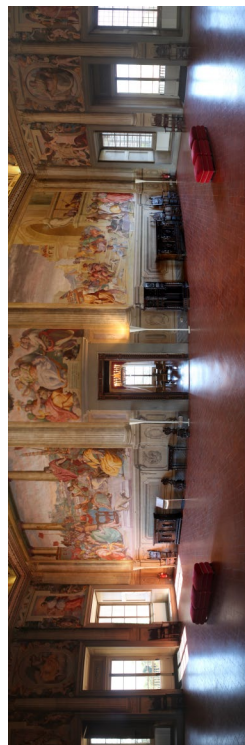
rivier de Ombrone

beeldenscène van de jacht op Ambra

voormalig stallen - nu museum

centrale salon in de villa

PIANTA DEL GIARDINO DEL POGGIO A CAIANO
DI S.A.R.

- 1 Vasca 2 Quadri con Pianre di Fruti Nani 3 Viali 4 Boschetto p gli Aranci 5 Salvarico
6 Boschetto per diversi Ageumi 7 Mura

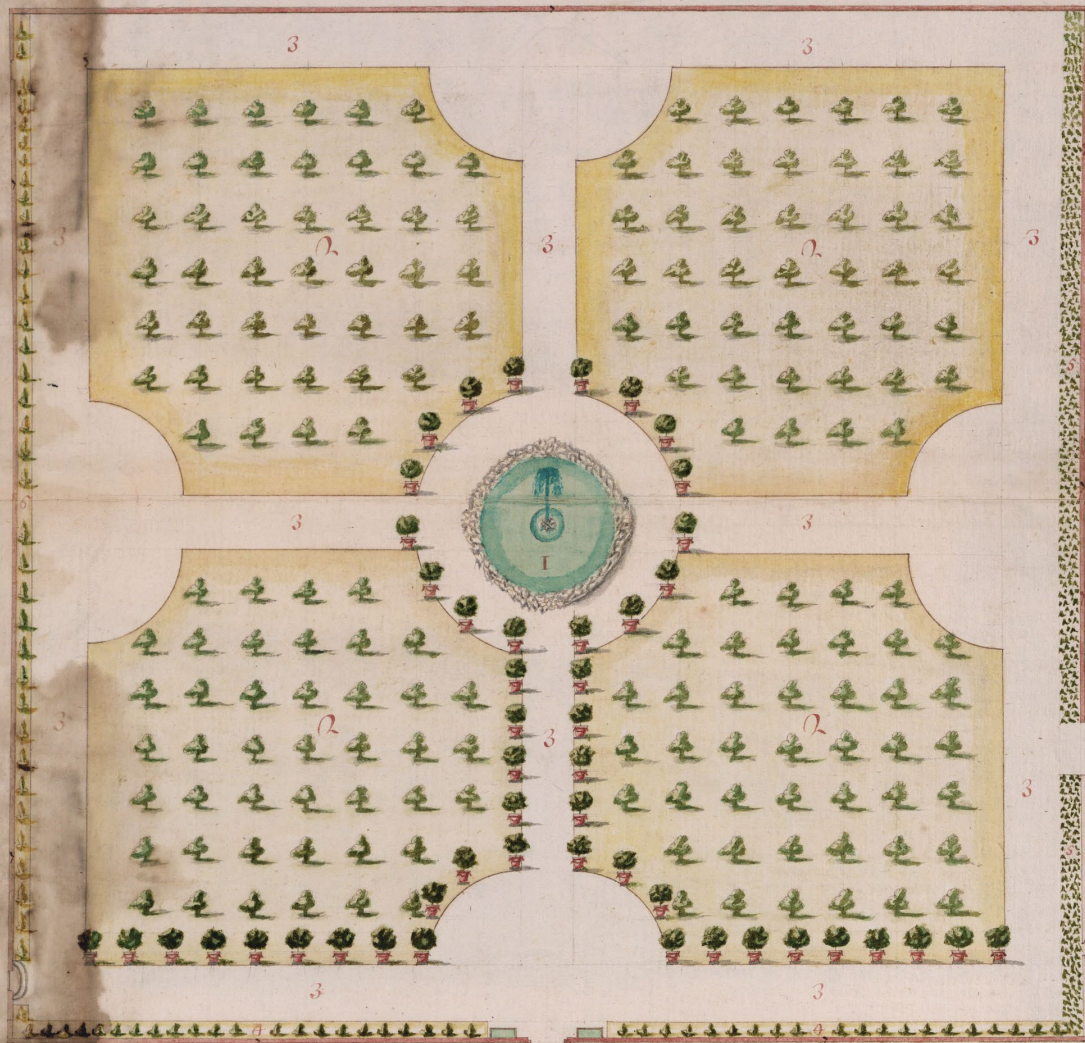

Fig.99, a.u. (18e eeuw), plattegrond van de tuin van Poggio a Caiano
ASF, Possessioni - Tomi, 1., 012_C_006_V

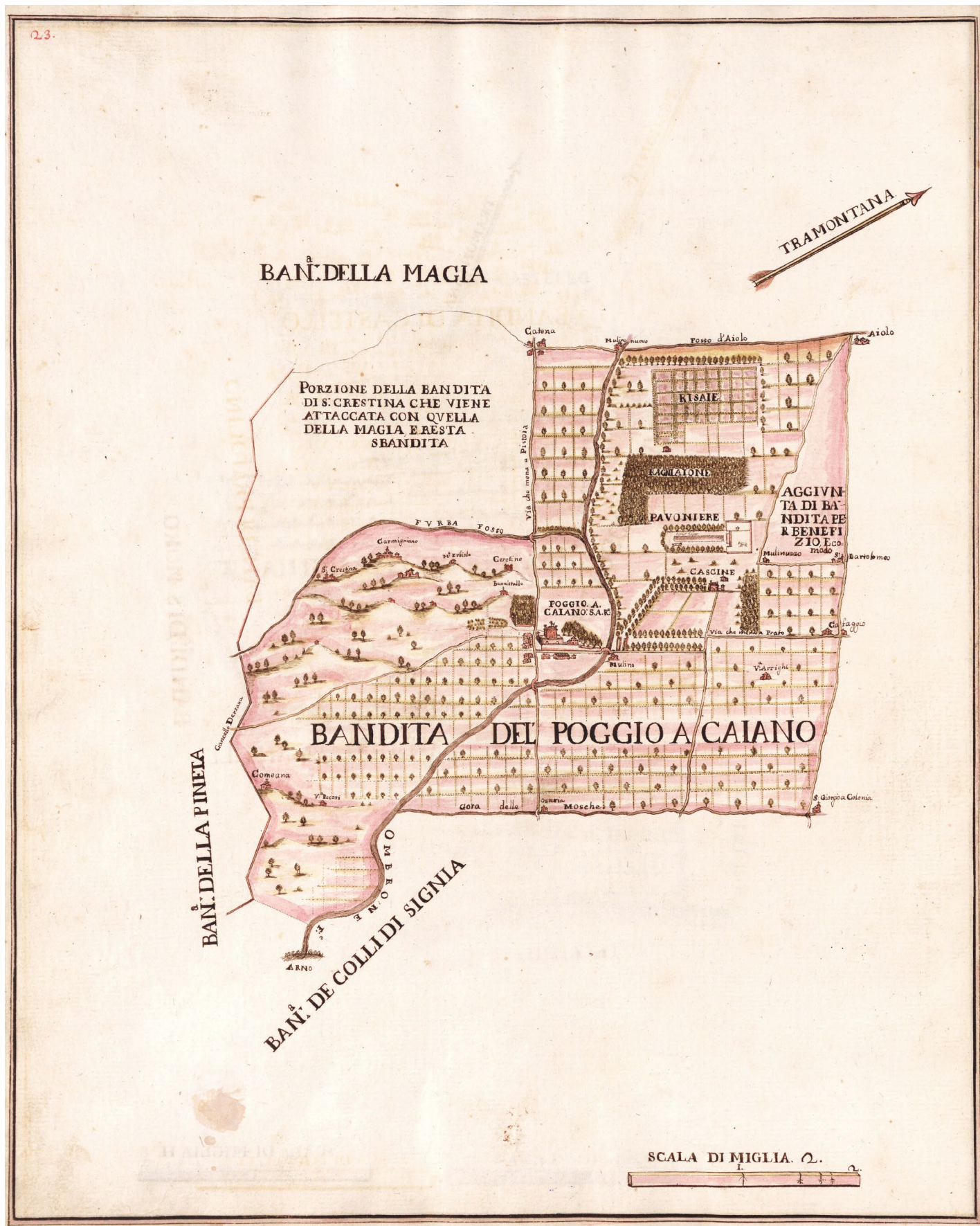

Fig.100, Giuseppe Pozzi (s.d.), landgoed van Poggio a Caiano
 ASF, Possessioni - tomo 012, numero 23, 016_P_023_R

Fig.101, (s.d.), plattegrond van het koninklijke landgoed van Poggio a Caiano
 ASF, Piante dello Scrittoio delle Regie Possessioni , bobina 5, numero 547

Fig.102, Giovan Battista Lascialfare (1776), villa, bijgebouwen, boerderijen en landerijen van Poggio a Caiano
ASF, Possessioni - Tomi, 037., 154_C_066_V

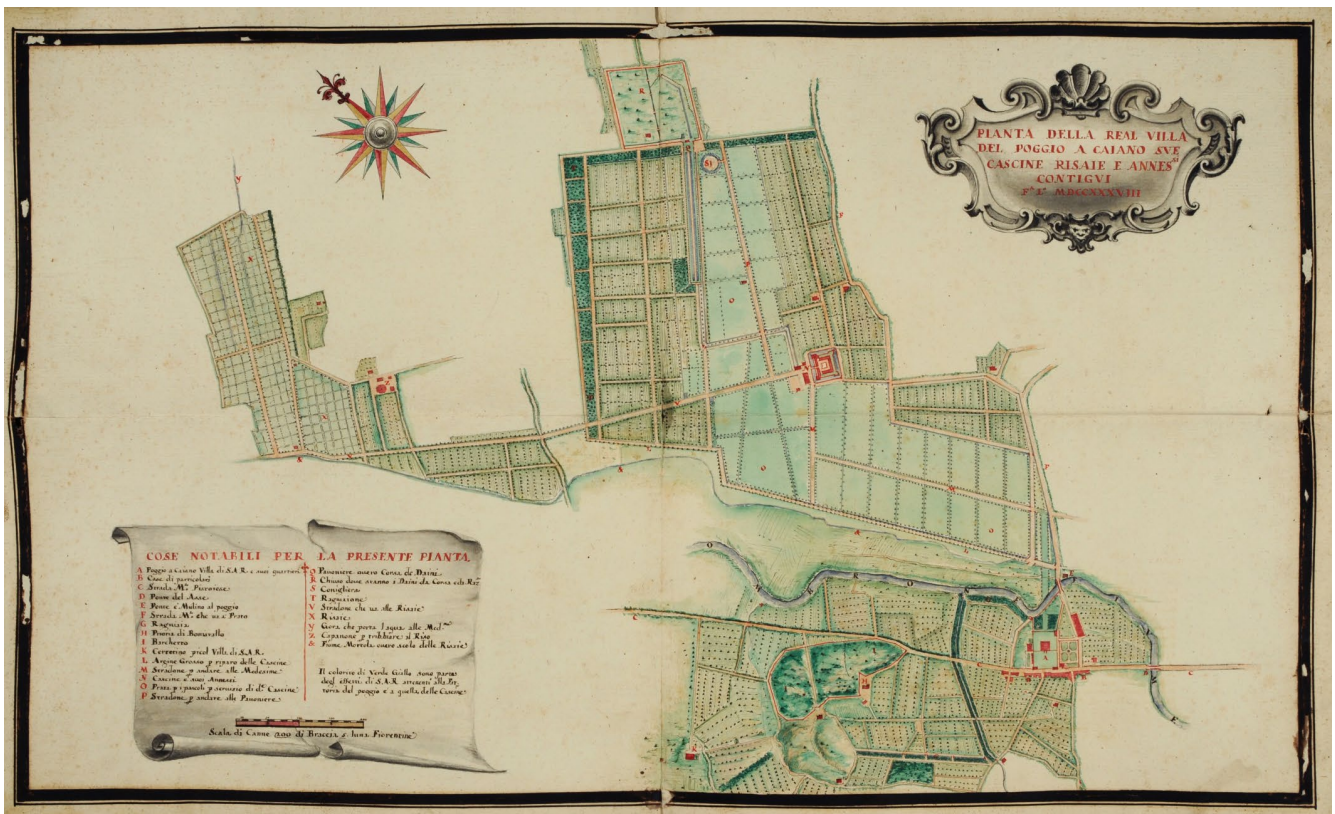

Fig.103, (1738), kaart van de villa Poggio Imperiale met landerijen en bijgebouwen ten tijde van de laatste Medici regering,
ASF, Mannelli Galilei Riccardi 315,17

Fig.104, Michele Gori (1613), plattegrond van de 'fattoria' van Poggio a Caiano, ASF, Piante dello Scrittoio delle Regie Possessioni Piante sciolte 64

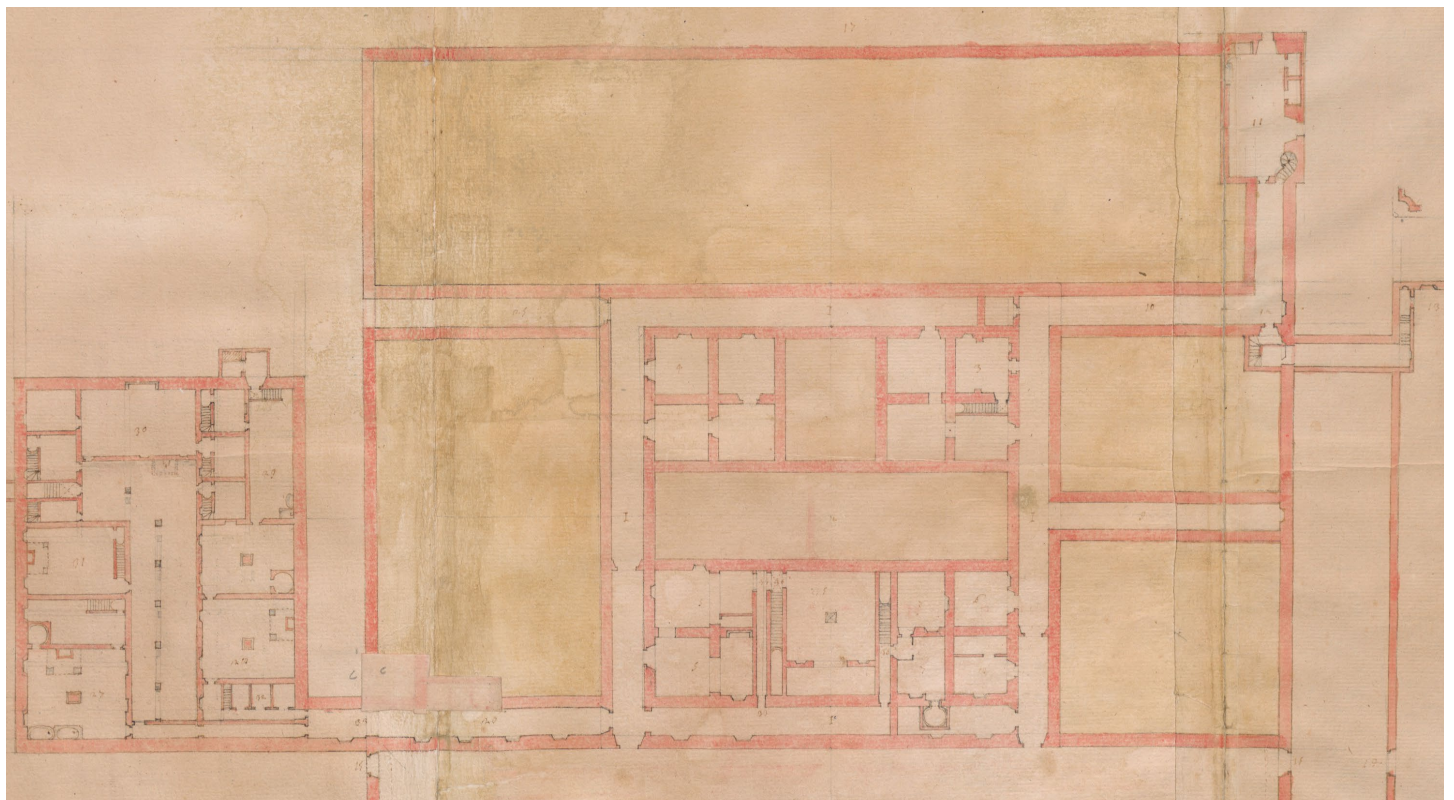

Fig.105, (s.d.), kelderplattegrond van de villa Poggio a Caiano, ASF, Miscellanea di Piante, bobina 10, numero 323_6_r

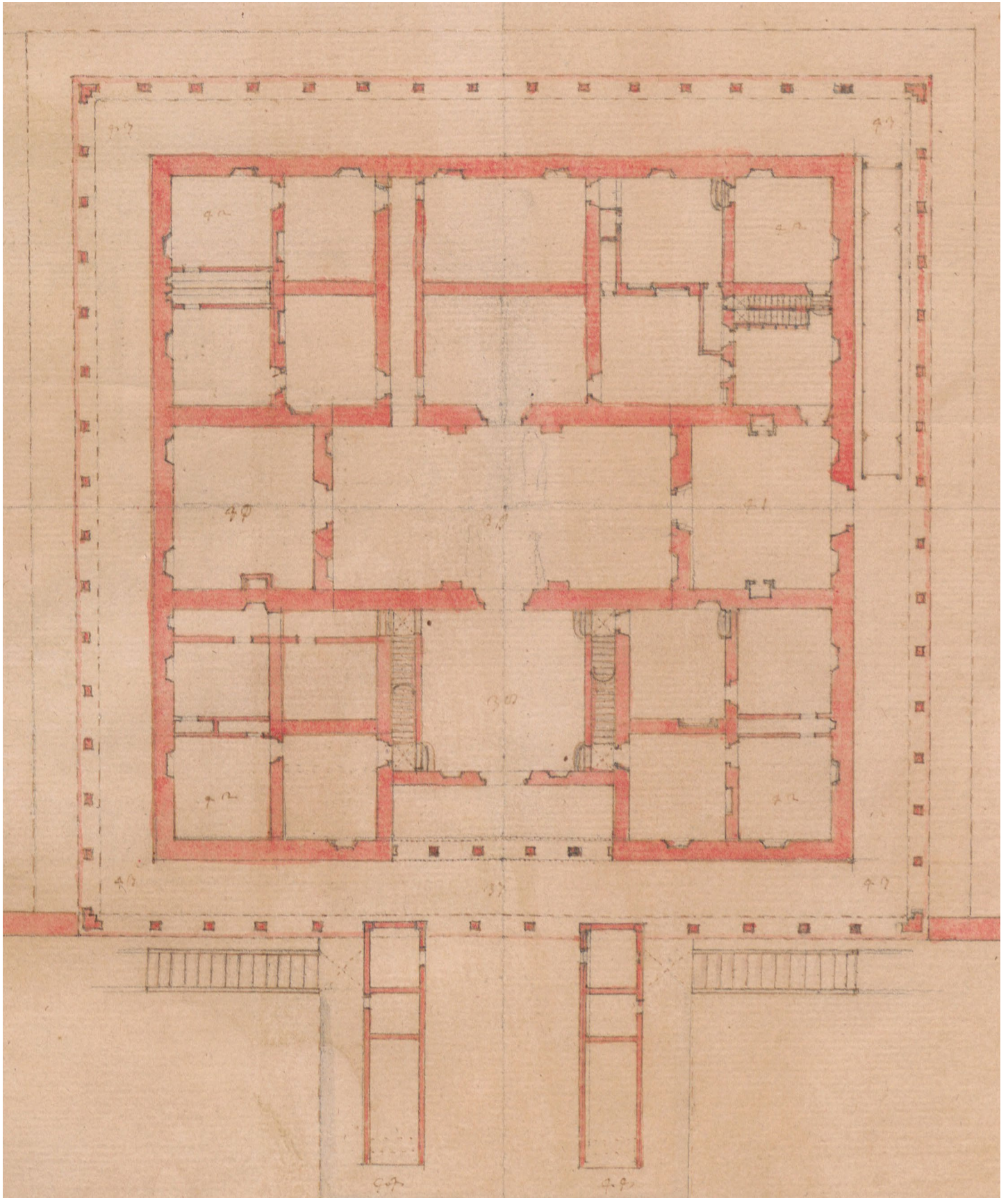

Fig.106, (s.d.), plattegrond maaiveld of begane grond van de villa Poggio a Caiano,
 ASE, Miscellanea di Pianta, bobina 10, numero 323_5_r

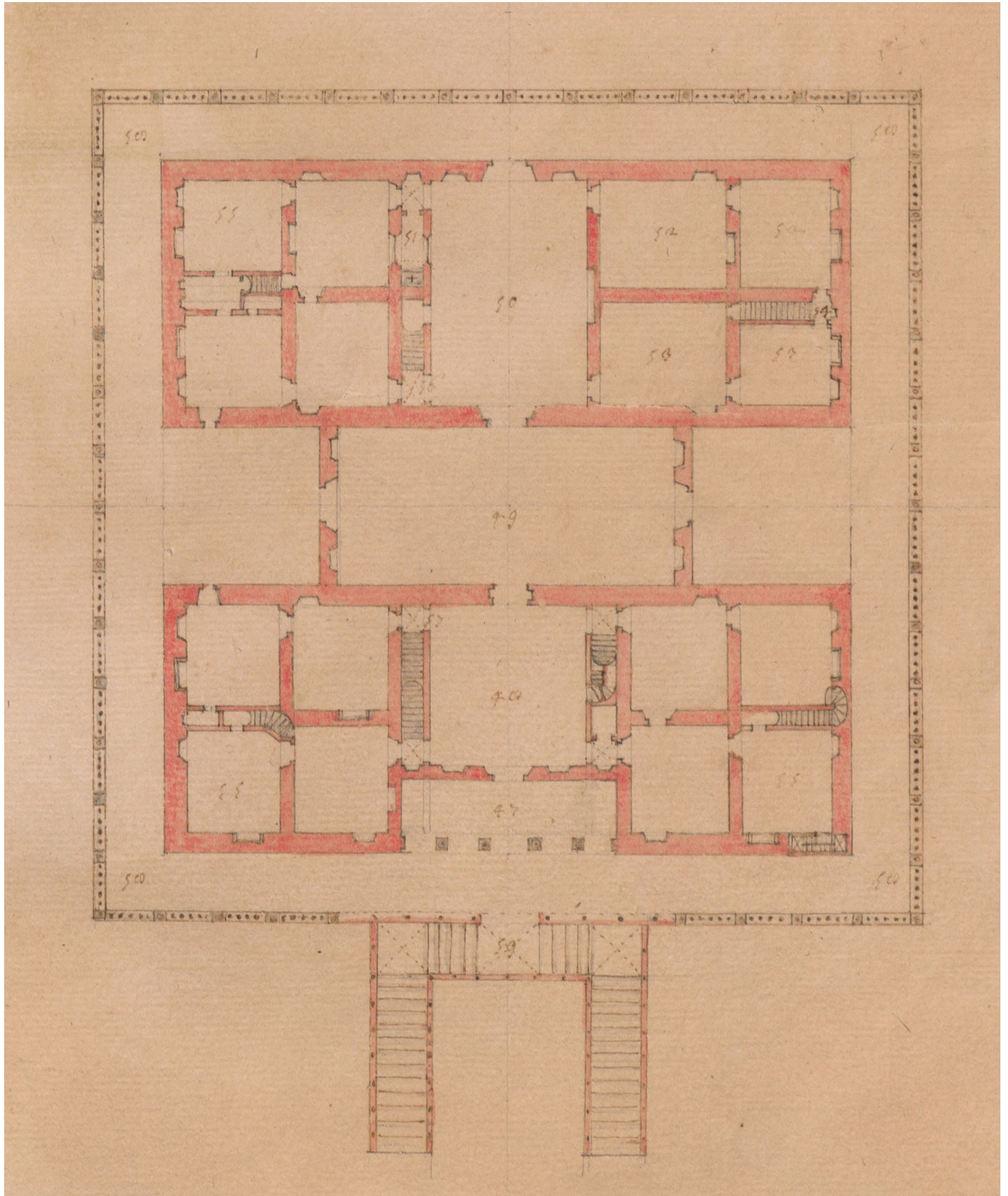

Fig.107, (s.d.) plattegrond eerste verdieping of 'piano nobile' van de villa Poggio a Caiano, ASE, Miscellanea di Pianta, bobina 10, numero 323_4_r

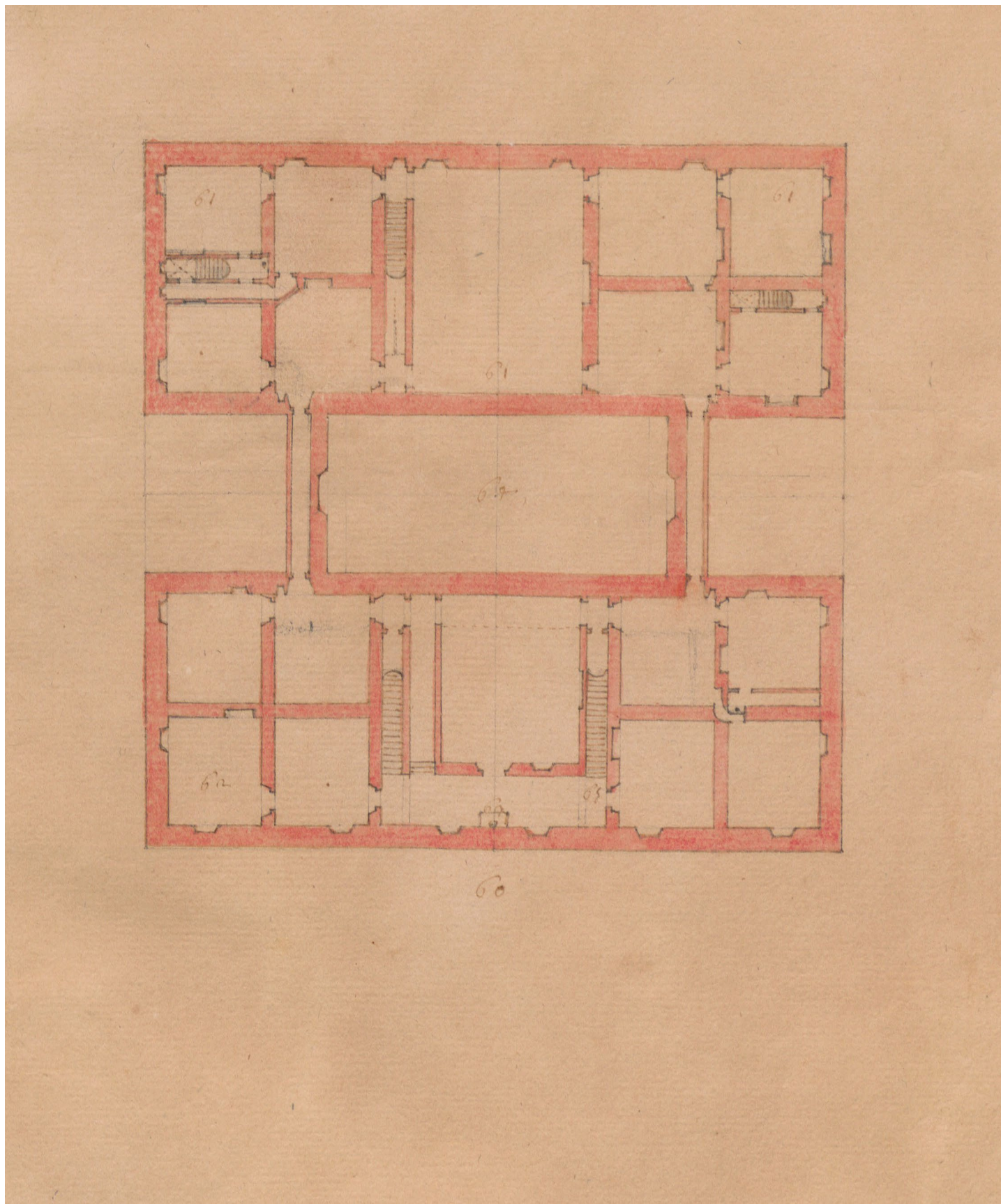

Fig.108, (s.d.), plattegrond eerste verdieping van de villa Poggio a Caiano,
ASF, Miscellanea di Piante, bobina 10, numero 323_3_r

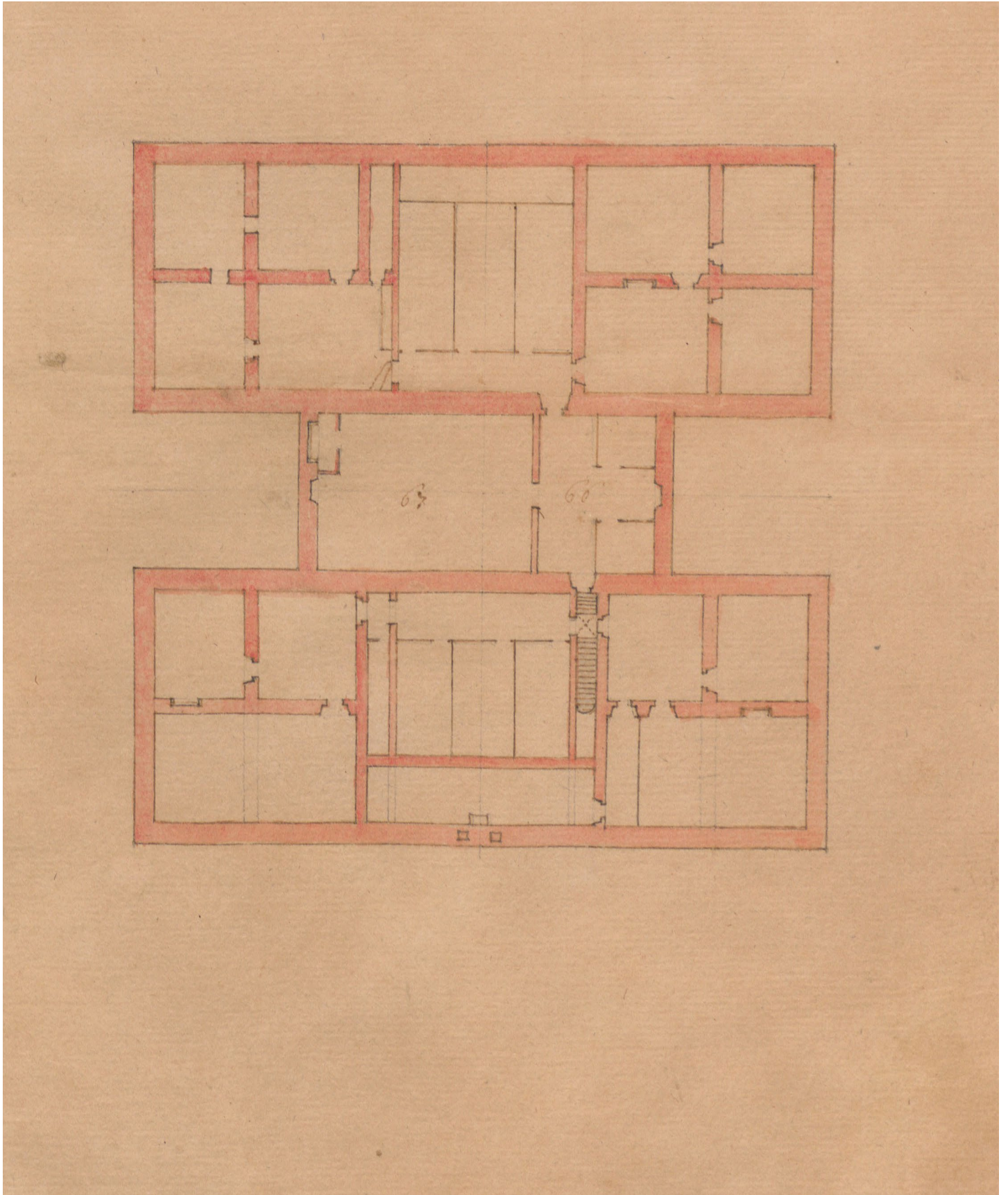

Fig.109, (s.d.), plattegrond tweede verdieping of zolder van de villa Poggio a Caiano,
ASF, Miscellanea di Pianta, bobina 10, numero 323_2_r

NOORD

WEST

Literatuur

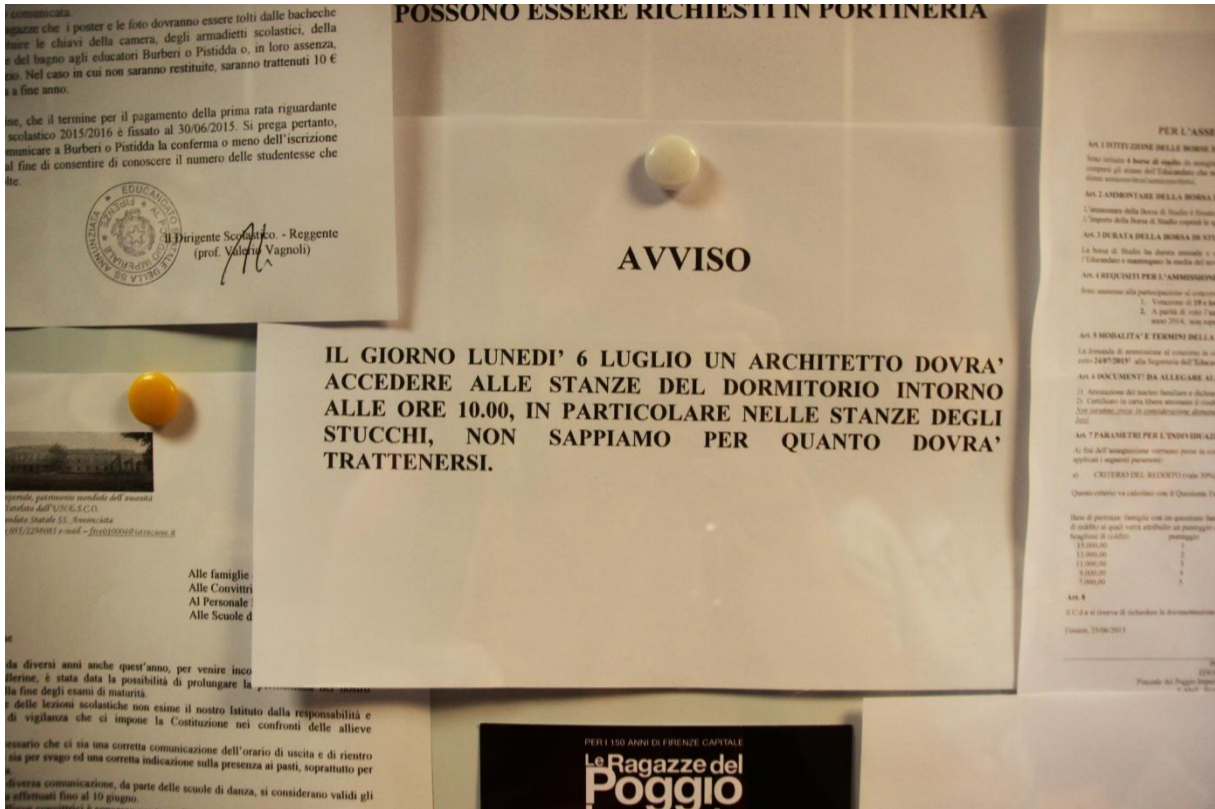

- a.o. (2016). Etruria Map. Associazione Culturale Etruscan Corner. Retrieved from <http://etruscancorner.com/en/etruria-map/>
- a.u. (2001). Tavole a colori. In A. Fineschi (Ed.), *Carmignano e Poggio a Caiano: Agricoltura, proprietà e territorio fra Medioevo ed Età contemporanea*. Firenze: EDIFIR - Edizioni Firenze.
- Acidini Luchinat, C. (1992). L'architettura della Petraia: villa e giardino. In C. Acidini Luchinat & G. Galetti (Eds.), *Le ville e i Giardini di Castello e Petraia a Firenze* (pp. 139-186). Firenze: CRSM Cassa di Risparmio di San Miniato S.p.A.
- Acidini Luchinat, C., & Galetti, G. (1995). *La Villa e il Giardino della Petraia a Firenze* (F. Tongiorgi Ed.). Firenze: EDIFIR Edizioni Firenze.
- Ackerman, J. S. (1986). The Villa as Paradigm. *Perspecta*, 22, 10-31.
- Ackerman, J. S. (1990). *The Villa - Form and Ideology of Country Houses*. London: Thames & Hudson.
- Acton, H. (1973). *Tuscan Villas*. London: Thames & Hudson.
- Alberti, L. B. (1955). *Ten books on architecture* (C. L. Bartoli, James, Trans.). London: Tiranti.
- Alberti, L. B. (1960). Villa. In C. Grayson (Ed.), *Opere Volgari* (Leon Battista Alberti ed., Vol. I, pp. 357-363). Bari: Gius. Laterza & Figli.
- Alberti, L. B. (1966). *L'Architettura [De Re Aedificatoria]* (Vol. I). Milano: Il Polifilo.
- Alberti, L. B. (1969a). *The family in Renaissance Florence - I Libri della Famiglia* (R. Neu Watkins, Trans. R. Neu Watkins Ed.). Columbia: University of South Carolina Press.
- Alberti, L. B. (1969b). *I Libri della Famiglia - a cura di Ruggiero Romano e Alberto Tenenti*. Torino: Giulio Einaudi editore.
- Alberti, L. B. (1988). *On the Art of Building in Ten Books* (J. Rykwert, N. Leach, & R. Tavernor, Trans.). Cambridge & London: MIT Press.
- Alidori, L. (1995). *Le dimori dei Medici in Toscana*. Firenze: Edizione Polistampa.
- Bajard, S., & Bencini, R. (1992). *Villa's en Tuinen van Toscane* (G. Boer, Trans. G. Meesters Ed.). Alphen aan den Rijn/Parijs: Atrium/Terrail.
- Bardazzi, S., & Castellani, E. (1981a). *La Villa Medicea di Poggio a Caiano* (Vol. I). Prato: Edizione del Palazzo.
- Bardazzi, S., & Castellani, E. (1981b). *La Villa Medicea di Poggio a Caiano* (Vol. II). Prato: Edizione del Palazzo.
- Bevilacqua, M. (2007). Provincia di Firenze. In M. Bevilacqua & G. C. Romby (Eds.), *Firenze e il Granducato* (pp. 365-472). Roma: De Luca Editori d'Arte.
- Branca, M. (2011). Aspetti decorativi delle stanze dei quartieri di Pietro Leopoldo al piano nobile della Villa del Poggio Imperiale. In M. P. Winspeare (Ed.), *Viaggio nell'esotismo settecentesco alla Villa del Poggio Imperiale a Firenze: Il riallestimento della stanza dei quadri cinesi e i restauri nei quartieri leopoldini al piano nobile* (Vol. a cura di Mirella Branca, pp. 16-21). Livorno: Sillabe.
- Brown, B. L. (1993). An Enthusiastic Amateur: Lorenzo de' Medici as Architect. *Renaissance Quarterly*, 46(1), 1-22.
- Brunetti, O. (2007). Provincia di Prato. In M. Bevilacqua & G. C. Romby (Eds.), *Firenze e il Granducato* (pp. 563-578). Roma: De Luca Editori d'Arte.
- Bucelli, C. M. (2013). La Villa Medicea di Poggio Imperiale a Firenze. *Bollettino Telematico dell'Arte* - 686. Retrieved from <http://www.bta.it/txt/a0/06/bta00686.html>
- Cardini, G. L. O. (1965a). *Le ville di Firenze di là d'Arno* (2e ed. Vol. II). Firenze: Vallecchi.
- Cardini, G. L. O. (1965b). *Le ville di Firenze di qua d'Arno* (2e ed. Vol. I). Firenze: Vallecchi.
- Carocci, G. (1968a). *I dintorni di Firenze* (completamente rinnovata ed. Vol. I). Roma: Società multigrafica.
- Carocci, G. (1968b). *I dintorni di Firenze* (completamente rinnovata ed. Vol. II). Roma: Società multigrafica.

- Casciu, S. (2010). Le ville medicee a nord-ovest di Firenze: da Fiesole ad Artimino. In A. Paolucci & L. Mannini (Eds.), *Ville e Giardini nei dintorni di Firenze - Da Fiesole ad Artimino* (pp. 23-133). Firenze: Polistampa.
- Cato, M. P. (1996). *Goed boeren* (V. Hunink, Trans. J. Janssen Ed.). Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennep
- Cato, M. P. (1998). *On Farming / De Agricultura* (A. Dalby, Trans.). Devon: Prospect Books.
- Chastel, A. (1959). *Art et Humanisme a Florence au temps de Laurent le Magnifique: Études sur la Renaissance et l'Humanisme platonicien*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Chastel, A. (1964). *Arte e umanesimo a Firenze al tempo di Lorenzo il Magnifico: Studi sul Rinascimento e sull'umanesimo platonico*. Torino: Giulio Einaudi editore.
- Chiostrri, F. (1972). *La Petraja: Villa e Giardino, settecento anni di storia*. Firenze: Leo S. Olschki Editore.
- Conti, A., & e.a. (1983). *I dintorni di Firenze: Arte, Storia, Paesaggio*. Firenze: La casa Usher.
- De' Medici, L. (1991). *Lorenzo de' Medici - selected poems and prose* (J. Thiem, Trans. J. Thiem Ed.). University Park: Pennsylvania State University Press.
- Dee, E. E. (1968). *Views of Florence and Tuscany by Giuseppe Zocchi 1711-1767; Seventy-Seven Drawings from the Collection of The Pierpont Morgan Library New York*. Vermont: Stinehour Press.
- Dizitaliano. (2015). Dizionario di Italiano. Retrieved from http://dizionari.corriere.it/dizionario_italiano/V/villeggiatura.shtml
- Doni, A. F. (1969). *Le Ville* (U. Bellocchi Ed.). Modena: Aedes Muratoriana.
- Ellis Foster, P. (1978a). *A Study of Lorenzo de' Medici's Villa at Poggio a Caiano* (Vol. I). New York and London: Garland Publishing.
- Ellis Foster, P. (1978b). *A Study of Lorenzo de' Medici's Villa at Poggio a Caiano* (Vol. II). New York and London: Garland Publishing.
- Faini, F., & Puntri, A. M. (1995). *La Villa Mediceo Lorenese del Poggio Imperiale*. Firenze: Becocci/Scala.
- Fanelli, G. (1973a). *Firenze architettura e città* (Vol. II). Firenze: Vallecchi.
- Fanelli, G. (1973b). *Firenze architettura e città* (Vol. I). Firenze: Vallecchi.
- Faventinus, C. (1973). Text and translation: M. Ceti Faventini de diversis fabricis architectonicae (H. Plommer, Trans.). In H. Plommer (Ed.), *Vitruvius and later Roman building manuals* (pp. 39-85). Cambridge: University Press.
- Fianico-Studio. (1980). *Le Ville Medicee*. Firenze: Libreria Editrice Fiorentina.
- Francis, E. A. (2012, februari 2017). Iustus Van Utens: Le Lunette delle Ville Medicee (1599-1602). Retrieved from <https://edwinalexanderfrancis.wordpress.com/2012/03/24/iustus-van-utens-le-lunette-delle-ville-medicee-1599-1602/>
- Galetti, G. (1992a). Joseph Frietsch e i parchi di Castello e Petraia. In C. Acidini Luchinat & G. Galetti (Eds.), *Le ville e i Giardini di Castello e Petraia a Firenze* (pp. 187-190). Firenze: CRSM Cassa di Risparmio di San Minito S.p.A.
- Galetti, G. (1992b). La villa di Poggio a Caiano. In G. Morolli, C. Acidini Luchinat, & L. Marchetti (Eds.), *L'Architettura di Lorenzo il Magnifico* (pp. 89-94). Milano: Silvana Editoriale.
- Galletti, G. (1987). Il piano della figurina nel giardino della villa Petraia. In C. Acidini Luchinat (Ed.), *Firenze in villa* (pp. 23-24). Firenze: Alinari.
- Gizdulic, F. (1992). Il Modello della Villa di Poggio a Caiano. In G. Morolli, C. Acidini Luchinat, & L. Marchetti (Eds.), *L'Architettura di Lorenzo il Magnifico* (pp. 88). Milano: Silvana Editoriale.
- Gobbi Sica, G. (1980). *La villa Fiorentina - Elementi storici e critici per una lettura*. Firenze: UNIEDIT.
- Gobbi Sica, G. (2007). *The Florentine Villa. Architecture History Society* (U. Creigh, Trans. C. van Eck Ed. the Classical Tradition in Architecture ed.). Abingdon: Routledge.
- Guaita, O. (1996). *Le Ville di Firenze*. Roma: Newton & Compton editori.
- Gurrieri, F., Bruni, V., Contorni, G., Moretti, I., Sguazzoni, C., Tasso, M., & Zangheri, L. (1972). *Architettura e Interventi Teritoriale nella Toscana Granducale*. Firenze: CLUSF.

- Gurrieri, F., & Lamberini, D. (1980). *Le Scuderie della Villa Medicea di Poggio a Caiano*. Prato: Azienda Autonoma di Turismo di Prato.
- Heydenreich, L. H. (1996). *Architecture in Italy 1400-1500; Revised by Paul Davies*. New Haven & London: Yale University Press.
- Heydenreich, L. H., & Lotz, W. (1974). *Architecture in Italy 1400-1600* (M. Hottinger, Trans.). Middlesex: Penguin Books Ltd.
- Holmes, G. (2005). Review: Lorenzo de' Medici and the Art of Magnificence by F. W. Kent. *The English Historical Review*, 120(487), 826-827.
- Hoppe, I. (2012). *Die Räume der Regentin - Die Villa Poggio Imperiale zu Florenz*. Berlin: Dietrich Reimer Verlag GmbH.
- Hunink, V. (1996). Inleiding. In J. Janssen (Ed.), *Goed boeren* (pp. 7-14). Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennep
- Jahn-Rusconi, A. (1938). *Le ville Medicee - Boboli, Castello, Petraia e Poggio a Caiano* (Vol. 64). Roma: La Libreria dello Stato.
- Kent, F. W. (1979). Lorenzo de' Medici's acquisition of Poggio a Caiano in 1474 and an early reference to its architectural expertise. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 42, 250-257.
- Lamberini, D. (1992). Le Cascine di Poggio a Caiano. In G. Morolli, C. Acidini Luchinat, & L. Marchetti (Eds.), *L'Architettura di Lorenzo il Magnifico* (pp. 101-102). Milano: Silvana Editoriale.
- Lapi Ballerini, I. (2011). *The Medici Villas - Complete Guide* (M. Sullivan & E. Daunt, Trans.). Florence, Milan: Giunti Editore S.p.A.
- Lazzaro, C. (1985). Rustic Country House to Refined Farmhouse: The Evolution and Migration of an Architectural Form. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 44(4), 346-367.
- Lepore, L. (1979). Introduzione. In G. Capecchi, L. Lepore, & V. Saladino (Eds.), *La Villa del Poggio Imperiale*. Roma: Giorgio Bretschneider.
- Lillie, A. (2005). *Florentine Villas in the Fifteenth Century: An Architectural and Social History*. Cambridge: University Press.
- Marchini, G. (1942). *Giuliano da Sangallo*. Firenze: Sansoni.
- Menzione, A., & Pult Quaglia, A. M. (2001). La proprietà medicea e le cascine de Poggio a Caiano. In A. Fineschi (Ed.), *Carmignano e Poggio a Caiano: Agricoltura, proprietà e territorio fra Medioevo ed Età contemporanea* (pp. 85-105). Firenze: EDIFIR - Edizioni Firenze.
- Mignani, D. (1980). *The Medicean Villas by Giusto Utens*. Florence: Arnaud.
- Naldini, S. (2014). *Wall finishes: Pointing, Plaster, Stucco - Aspect and use in the course of time*.
- Panichi, O. (1975). Cenni Storici. In O. Panichi & D. Mignani (Eds.), *Villa di Poggio Imperiale: lavori di restauro e di riordinamento 1972-1975* (Soprintendenza ai Monumenti di Firenze e Pistoia ed., pp. 14-22). Firenze: Editrice Edam.
- Paolini, L. (1992). Villa Medicea di Poggio a Caiano - bozza di progetto per studio diagnostico monumentale. In G. Morolli, C. Acidini Luchinat, & L. Marchetti (Eds.), *L'Architettura di Lorenzo il Magnifico* (pp. 247). Milano: Silvana Editoriale.
- Pellecchia, L. (1993). Reconstructing the Greek House: Giuliano da Sangallo's Villa for the Medici in Florence. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 52(3), 323-338.
- Plinius jr., G. (2001). *De Brieven* (T. Peters, Trans. A. A. Peters Ed.). Amsterdam: Ambo.
- Poldi Allaj, P. L. (2002). Tra l'ottobre del 1529 e l'agosto del 1530: Pier Maria de' Rossi all'assedio di Firenze. Retrieved from <http://www.cortedeirossi.it/libro/storia/firenze1530.htm>
- Pozzana, M. (1987). Le ville e l'acqua. In C. Acidini Luchinat (Ed.), *Firenze in villa* (pp. 19-22). Firenze: Alinari.
- Pozzana, M. (2010). Le ville medicee a nord-ovest di Firenze: da Fiesole ad Artimino. In A. Paolucci & L. Mannini (Eds.), *Ville e Giardini nei dintorni di Firenze - Da Fiesole ad Artimino* (pp. 23-133). Firenze: Polistampa.
- Pozzana, M. (2014). *The Gardens of Florence and Tuscany - Complete Guide* (C. Frost, Trans. Pelagotti Ed.). Firenze: Giunti Editore S.p.A.

- Rinaldi, A. (2007). Architettura di villa e "invillanimento" dell'architettura in Toscana tra XVII e XVIII secolo. In M. Bevilacqua & G. C. Romby (Eds.), *Firenze e il Granducato* (pp. 129-158). Roma: De Luca Editori d'Arte.
- Rosenfeld, M. N. (1978). *Sebastiano Serlio on Domestic Architecture*. Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press.
- Ruffinière du Prey, P., de la. (1994). *The Villas of Pliny - from Antiquity to Posterity*. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Satkowski, L. (1983). The Palazzo Pitti: Planning and Use in the Grand-Ducal Era. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 42(4), 336-349.
- Schrijvers, P. (2004). Het beste gedicht van de beste dichter (P. Schrijvers, Trans.) *Georgica - Landleven*. Groningen: Historische Uitgeverij.
- Sciolla, G. C. (1989). *Landhuizen van De Medici* (N. van Wijk, Trans.). Alphen aan den Rijn: Atrium.
- Serlio, S. (2001). *Sebastiano Serlio on architecture Vol. 2 Books VI-VII of 'Tutte l'opere d'architettura et prospetiva' with 'Castrametation of the Romans' and 'The extraordinary book of doors'*. New Haven: Yale University Press.
- Stanley, D. J. (1978). *The origin and development of the Renaissance belvedere in Central Italy*. (PH.D.), The Pennsylvania State University.
- Steenbergen, C. M. (1990). *De stap over de horizon - een ontleding van het formele ontwerp in de landschapsarchitectuur*. Delft: Publikatiebureau, Faculteit der Bouwkunde.
- Steenbergen, C. M., & Reh, W. (2003). *Architectuur en Landschap - Het ontwerpexperiment van de klassieke Europese tuinen en landschappen*. Bussum: Thoth.
- Stefanelli, V. (1970). La città ideale di Giorgio Vasari il Giovane. In V. Stefanelli (Ed.), *La Città Ideale - piante di chiese [palazzi e ville] di toscana e d'Italia*. Roma: Officina Edizioni.
- Targioni Tozzetti, G. (1971). *Relazioni d'alcuni viaggi fatti in diverse parti della Toscana - per osservare le produzioni naturali, e gli antichi monumenti di essa* (Vol. V). Bologna: Forni Editore.
- Torsello, P. (1998). Tradizione e restauro. In C. Arcolao (Ed.), *Le ricette del restauro. Malte, intonaci, stucchi dal XV al IX secolo* (pp. IX-XVII). Venezia: Marsilio.
- Van Dale, & Lo Cascio, V. (2001). *van Dale Handwoordenboek Italiaans-Nederlands*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie.
- Vasari, G. (1996). *Lives of the Painters, Sculptors and Architects* (G. d. C. Vere, de, Trans. Vol. I). London: David Campbell Publishers Ltd.
- Vasari jr., G. (1970). *La Città Ideale - piante di chiese [palazzi e ville] di toscana e d'Italia* (V. Stefanelli Ed.). Roma: Officina Edizioni.
- Vergilius. (2004). *Georgica - Landleven* (P. Schrijvers, Trans.). Groningen: Historische Uitgeverij.
- Vitruvius. (1914). *Vitruvius' tien boeken over de Bouwkunst* (J. H. A. Mialaret, Trans.). Maastricht: F. Schmitz.
- Vitruvius. (1960). *The Ten Books on Architecture* (M. H. Morgan, Trans. H. L. Warren Ed.). New York: Dover Publications.
- Vitruvius. (2008). *Handboek Bouwkunde* (T. Peters, Trans.). Amsterdam: Atheneum - Polak & Van Genneep.
- Watkins, R. N. (1969). Introduction. In R. Neu Watkins (Ed.), *The family in Renaissance Florence - I Libri della Famiglia*. Columbia: University of South Carolina Press.
- Wikipedia. (2016). Nord Italia nel 1803 dall'Atlante Storico di William R. Shepherd. Retrieved from https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Italy_1803.jpg
- Zangheri, L. (1989). *Ville della Provincia di Firenze: La Città*. Milano: Rusconi Libri S.p.A.
- Zocchi, G. (1757). *Vedute delle ville, e d'altri luoghi della Toscana*. Firenze: Appresso Giuseppe Bouchard stampatore in rame.
- Zocchi, G. (1979). *Vues de Florence et de Toscane*. Genève: Cabinet des Estampes Musée d'Art et d'Histoire
- Zocchi, G. (1989). *Veduten der Villen un anderer Orte der Toscana - 1744 Staatliche Graphische Sammlung München*. München: Kastner & Callwey.

Mededeling in de lift van Villa Poggio Imperiale ter aankondiging van de gebouwanalyse van dit onderzoek, foto: Van Deursen (2015)

De ontwikkeling van de Italiaanse plattelandsvilla onder Medici invloed

Studie naar de sociale, politieke en economische context waarin de Italiaanse villa op het Florentijnse platteland ontstond en transformeerde, gedocumenteerd in drie casussen

Omslagillustratie: 'De toren van Villa La Petraia'.
©Van Deursen

Masterthesis Universiteit Leiden

